UNIVERSITY OF TORONTO
3 1761 00636171 1

Digitized by the Internet Archive
in 2010 with funding from
University of Toronto

http://www.archive.org/details/celokupnadela00grim

БИБЛИОТЕКА СРПСКИХ ПИСАЦА

РЕДАКЦИОНИ ОДБОР

ПРЕДСЕДНИК

Др. ВЛАДИМИР ЋОРОВИЋ

Професор Универзитета и Члан Српске Краљевске Академије

ЧЛАНОВИ

ЈЕРЕМИЈА ЖИВАНОВИЋ

Ректор Више Педагошке Школе

ПАВЛЕ СТЕВАНОВИЋ

Хон. Професор Универзитета

УРОШ ЏОНИЋ

Професор књижевности и Управник Универзитетске Библиотеке

СТЕВАН ЈЕЛАЧА

Професор књижевности III Беогр. Гимназије

ИЗДАЈЕ

ИЗДАВАЧКО ПРЕДУЗЕЋЕ „НАРОДНА ПРОСВЕТА"

БЕОГРАД

„МАКАРИЈЕ“ А. Д.
БЕОГРАД—ЗЕМУН.

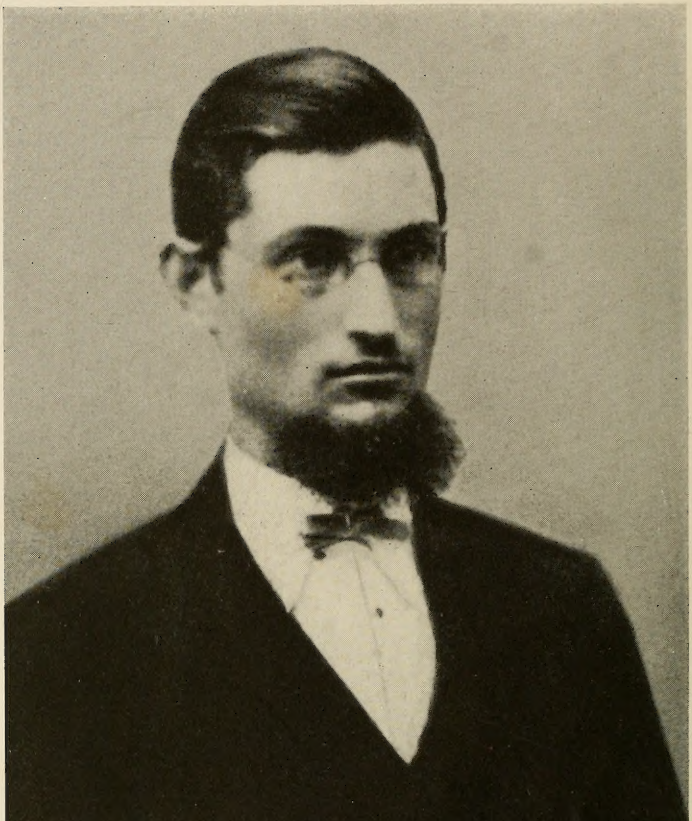

Јован Грчић-Миленко.

ЈОВАН ГРЧИЋ МИЛЕНКО

ЦЕЛОКУПНА ДЕЛА

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
МИЛАН КАШАНИН

PG
1418
G77
1914

LIBRARY
MAR 20 1968
UNIVERSITY OF TORONTO

САДРЖАЈ.

Страна

Јован Грчић Миленко. — Живот и рад XVII

I. ПЕСМЕ.

1. Не бој ми се 3
(*Даница*, 1863, стр. 557.)
2. Кад сам био 4
(*Даница*, 1863, стр. 731.)
3. Питао сам 4
(*Даница*, 1864, стр. 137.)
4. Слози ......
(*Даница*, 1864, стр. 203.)
5. Мојој вили 6
(*Даница*. 1864, стр. 244.)
6. На Давидовцу ......
(*Даница*, 1864, стр. 359.)
7. Тужне песме 10
(*Даница*, 1864, стр. 577—578.)
8. Заплакаће 14
(*Даница*, 1865, стр. 138.)
9. У поноћи 15
(*Даница*, 1865, стр. 188—189.)
10. Тужно сећање 16
(*Даница*, 1865, стр. 521.)

Страна

11. Љубичице 17
(*Даница*, 1866, стр. 409.)

12. Даници на нову годину 19
(*Даница*, 1867, стр. 1.)

13. Љубичице 20
(*Даница*, 1867, стр. 169.)

14. Ево ти песме 21
(*Даница*, 1867, стр. 221.)

15. Враголан славуј 22
(*Даница*, 1867, стр. 344.)

16. Мили санци 23
(*Даница*, 1867, стр. 416—417.)

17. Болном злату 24
(*Даница*, 1867, стр. 510.)

18. Птица на грани 25
(*Даница*, 1867, стр. 601.)

19. Раздраганој браћи 27
(*Матица*, 1867, стр. 348.)

20. Пламенови I—IV 28
(*Матица*. 1867, стр. 561, 607, 728—730; 1868, стр. 126.)

21. Кад кишица сипи 45
(*Матица*, 1868, стр. 36.)

22. Растанак с драгом 45
(*Матица*, 1868, стр. 111.)

23. Коло Срданово 46
(*Матица*, 1868, стр. 580—581.)

24. Миле сељанке 48
(*Матица*, 1868, стр. 728.)

25. Пролеће усрећило пастира 49
(*Матица*, 1868, стр. 798.)

Страна

26, Пролеће на гробљу 51
(*Матица*, 1868, стр. 844—845.)

27. Пролог 53
(*Матица*, 1869, стр. 84—85.)

Предговор збирци од 1869. 59

28. Песникова срећа 61
(*Песме*, стр. 7.)

I СЕЛО. — ДЕВОЈАЧКЕ ПЕСМЕ.

29. Моје селанце 67
(*Песме*, стр. 13.)

30. На чесми 68
(*Песме*, стр. 15.)

31. Девојка и суза јој 70
(*Даница*, 1867, стр. 49; *Песме*, стр. 17.)

32. Летња ноћ у Фрушкој Гори 70
(*Даница*, 1867, стр. 817; *Песме*, стр. 18.)

33. Ох, како сам срећан био 72
(*Даница*, 1865, стр. 5; *Песме*, стр. 21.)

34. Путник 73
(*Песме*, стр. 23.)

35. Несташна девојка 74
(*Песме*, стр. 25.)

36. Стари звонар 75
(*Песме*, стр. 27.)

37. Заљубљена девојчица 77
(*Песме*, стр. 29.)

38. Одбијена грана 77
(*Песме*, стр. 31.)

39. Заборављена вереница на самрти 79
(*Песме*, стр. 33.)

Страна

40. Млади Волујар ... 80
(*Песме*, стр. 34.)

41. Пакосна девојка ... 81
(*Песме*, стр. 36.)

42. Ивањско цвеће ... 82
(*Матица*, 1867, стр. 511; *Песме*, стр. 37.)

43. Сунце за гором ... 85
(*Песме*, стр. 41.)

44. Славујев сватовац на јорговану ... 87
(*Песме*, стр. 43.)

45. Девојкин сватовац ... 87
(*Песме*, стр. 44.)

46. Груда снега поврх планине ... 88
(*Песме*, стр. 45.)

47. Убијен голуб ... 89
(*Матица*, 1868, стр. 557; *Песме*, стр. 47.)

48. Регрут ... 93
(*Песме*, стр. 52.)

49. Прстен ... 95
(*Песме*, стр. 56.)

50. Сирочад ... 96
(*Песме*, стр. 57.)

51. Девојка и зумбул ... 97
(*Песме*, стр. 59.)

52. Шајка на Дунаву ... 97
(*Песме*, стр. 60.)

53. Задовољна река ... 98
(*Даница*, 1866, стр, 649; *Песме*, стр. 61.)

54. Девојка несрећне руке ... 102
(*Песме*, стр. 66.)

Страна

55. Девојка драгог куша 103
(*Даница*, 1866, стр. 49; *Песме*, стр. 68.)

56. Девојка драгог ишчекује 104
(*Песме*, стр. 69.)

57. Звезда 104
(*Даница*, 1866, стр. 817; *Песме*, стр. 70.)

58. Брига материна 107
(*Песме*, стр. 73.)

59. Бербанска ноћ 107
(*Матица*, 1867, стр. 251; *Песме*, стр. 74.)

60. Пастиркино »младо« и »старо« сунце 109
(*Песме*, стр. 77.)

61. Мајкина душица 110
(*Песме*, стр. 78.)

II. ПАТРИОТСКЕ ПЕСМЕ.

62. Српски дан 115
(*Песме*, стр. 85.)

63. Мајко моја, српска славо! 115
(*Песме*. стр. 86.)

64. Невера Вук 116
(*Даница*, 1867, стр. 361; *Песме*, стр. 87.)

65. Вилина суза 120
(*Песме*, стр. 92.)

66. О Видову дну 121
(*Даница*, 1864, стр. 369; *Песме*, стр. 93.)

67. Девет девојака 122
(*Песме*, стр. 95.)

68. Соколови 127
(*Матица*, 1868, стр. 244; *Песме*, стр. 101.)

Страна

69. Заход сунца 131
(*Даница*, 1866, стр. 481; *Песме*, стр. 107.)
70. Рајина суза.. 134
(*Песме*, стр. 111.)
71. Светковина душе 137
(*Даница*, 1866, стр. 769; *Песме*, стр. 116.)
72. Моја и њена срећа 141
(*Даница*, 1866, стр. 197; *Песме*, стр. 121.)
73. Попирни ветре, додирни лишће 142
(*Песме*, стр. 122.)
74. Чедо вилино 143
(*Песме*, стр. 124.)
75. Кандиjот 146
(*Даница*, 1867, стр. 86—87; *Песме*, стр. 128.)
76. Три ковача.. 147
(*Песме*, стр. 130.)
77. Српкиње на збору 149
(*Матица*, 1868, стр. 219; *Песме*, стр. 132.)
78. Пехар 150
(*Песме*, стр. 134.)
79. Свети оци 152
(*Песме*, стр. 138.)
80. Тамо, тамо — преко Саве! 153
(*Песме*, стр. 139.)
81. Усрећен јавор 154
(*Песме*, стр. 140.)

III. ТУЖАН ЉУБАВНИ СПОМЕН.

82. Моја добра и лепа девојчица 157
(*Песме*, стр. 143.)

Страна

83. Сећање 158
(*Даница*, 1863, стр. 810; *Песме*, 144.)

84. Срца куцање — драгог уздање 159
(*Песме*, стр. 145.)

85. Кроз тијану 159
(*Даница*, 1864, стр. 170; *Песме*, стр. 146.)

86. У зору 160
(*Даница*, 1865, стр. 235; *Песме*. стр. 147.)

87. Тебе нема 160
(*Песме*, стр. 149.)

88. Роса и суза 161
(*Даница*, 1864, стр. 438; *Песме*, стр. 150.)

89. Венац 161
(*Даница*, 1865, стр. 568; *Песме*, стр. 151.)

90. Моја ружа 162
(*Даница*, 1865, стр. 276; *Песме*, стр. 153.)

91. Ох, како ми перо дрхће 163
(*Песме*, стр. 154.)

IV. ПРОЛЕЋЕ.

92. Пролетња зора 169
(*Матица*, 1868, стр. 633; *Песме*, стр. 159.)

93. Пролетњи дан 170
(*Матица*, 1868, стр. 634; *Песме*, стр. 160.)

94. Љубичице 172
(*Матица*, 1868, стр. 655; *Песме*, стр. 162.)

95. Путници 172
(*Матица*, 1868, стр. 654; *Песме*, стр. 163.)

96. Царска круна 173
(*Песме*, стр. 164.)

Страна

97. Шева 174
(*Матица*, 1868, стр. 779; *Песме*, стр. 165.)

98. Пчела 175
(*Матица*, 1868, стр. 780; *Песме*, стр. 166.)

99. Зрачна свила 176
(*Матица*, 1868, стр. 780; *Песме*, стр. 167.)

100. Висибаба 176
(*Матица*, 1869, стр. 13; *Песме*, стр. 168.)

101. Љубимче пролећа 178
(*Песме*. стр. 171.)

102. Птице у гори 179
(*Матица*, 1868, стр. 678; *Песме*, стр. 171.)

103. Несташни дечаци 179
(*Матица*, 1868, стр. 728; *Песме*, стр. 173.)

104. Роса 181
(*Матица*, 1868, стр. 728; *Песме*, стр. 174.)

105. Облаци 181
(*Матица*, 1868, стр. 654; *Песме*, стр. 175.)

106. Пролеће вида девојку 181
(*Матица*, 1868, стр. 820; *Песме*, стр. 175.)

107. Лахор и његове сасе 185
(*Матица*, 1868, стр. 679; *Песме*, стр. 181.)

108. Ђурђев-дан 186
(*Даница*, 1867, стр. 289; *Песме*, стр. 181.)

109. Хајдуци на рочишту 187
(*Матица*, 1868, стр. 749; *Песме*, стр. 183.)

110. Ласте 188
(*Матица*, 1868, стр. 729; *Песме*, стр. 185.)

111. Киша пролетница на селу 190
(*Песме*, стр. 187.)

Страна

112. После кише 191
(*Песме*, стр. 189.)

113. Дуга 192
(*Песме*, стр. 190.)

114. Лепа бубарица 193
(*Песме*, стр. 192.)

115. Врбица 193
(*Песме*, стр. 192.)

116. Коларић 194
(*Песме*, стр. 193.)

117. Тежакова песма у пролеће 196
(*Песме*, стр. 197.)

118. Опроштај 198
(*Песме*, стр. 199.)

V. РАЗНЕ ПЕСМЕ.

119. Река 205
(*Песме*, стр. 205.)

120. Спомен 206
(*Даница*, 1866, стр. 337; *Песме*, стр. 206.)

121. Митров-дан 207
(*Песме*, стр. 208.)

122. Мојој срећи 210
(*Песме*, стр. 212.)

123. Поточара 211
(*Матица*, 1868, стр. 703; *Песме*, стр. 213.)

124. Доситију 213
(*Даница*, 1867, стр. 553; *Песме*, стр. 215.)

125. На гробу Бранка Радичевића 214
(*Матица*, 1868, стр. 5; *Песме*, стр. 217.)

Страна

126. Јесење лишће 215
(*Песме*, стр. 219.)

127. Венци 216
(*Матица*, 1868, стр. 533; *Песме*, стр. 220.)

Поговор збирци од 1869. 220
(»Да завршим у прози«.)

128. Бадњи-дан у туђини 221
(*Млада Србадија*, 1870, стр. 76—77.)

129. Сирота девојка 225
(*Млада Србадија*, 1870, стр. 171—172.)

130. Шала и збиља 228
(*Српске Илустроване Новине*, 1882, стр. 165.)

131. Две гранчице 229
(*Стражилово*, 1885, стр. 97—98.)

132. Звоно 230
(*Стражилово*, 1885, стр. 98—100.)

133. Санак јаву посестрио 232
(*Млада Србадија*, 1871, стр. 153—155.)

134. Заљубљен гајдаш 242
(*Млада Србадија*, 1871, стр. 487—488.)

135. Брзојавне песме 245
(*Народ*, 1872, бр. 61.)

136. Мозаик 247
(*Србадија*, 1875, стр. 78—80.)

137. Мозаик (друга група) 258
(*Србадија*, 1876, стр. 19.)

138. Себично дете 261
(*Стражилово*, 1885, стр. 231—232.)

139. Моје срце 261
(*Стражилово*, 1885, стр. 233—234.)

Страна

140. Страсна недеља 262
(*Србадија*, 1876, стр. 11.)

141. Са Фрушке Горе 263
(*Правда*, 1904, божићњи број.)

142. У болести 263
(*Јавор*, 1875, стр. 515—516.)

II. ПРИПОВЕТКЕ.

1. У гостионици код »Полу звезде« на имендан шантавог торбара 267
(*Матица*, 1868.)

2. Сремска ружа 349
(*Матица*, 1868—1869.)

3. Змијина кошуљица 437
(*Матица*, 1868.)

III. ДОПИСИ.

1. Беседа у Великој Кикинди 445
(*Даница*, 1864.)

Туђе и мање познате речи 449

О овом издању 455

* * *

ЈОВАН ГРЧИЋ МИЛЕНКО.

ЖИВОТ И РАД.

Јован Грчић Миленко.

ЖИВОТ И РАД.

Најпријатније изненађење за доброга читаоца представљају књижевници које је историја обележила као писце другог реда: зато што нису много славни, они нису много ни читани, тако да лепоте њиховог дела, неочекивано откривене, доносе изненадну и ретку радост, која је утолико замашнија што крупни писци често губе кад се упознају у целини и са свим њиховим почетничким и слабијим радовима, док се незнатнији, мали писци обично показују у пуној снази и свој својој вредности истом кад се сагледају и проуче цели.

У нашој књижевности XIX века, Јован Грчић је, више но ико, један од тих писаца другог реда који далеко више вреде него што се обично мисли и чија је историска улога већа но што им се даје. Грчић је нешто више и боље од даровитог почетника и од песника коме прерана смрт није дала да се развије. То је једна одређена књижевна физиономија, лик племенит, млад и свеж, таленат знатних могућности и дозрелих успеха, сложенији и дубљи него што у први мах изгледа, и писац чије су историске заслуге неоспорне.

Као лиричар, Грчић није ишао само »утрвеним стазама« ни био имитатор, него је створио и доста новог и изразито свога. Одужујући се потребама и укусу свога доба, он је, истина, испевао, по примеру својих старијих и славнијих другова, знатан број родољубивих и љубавних песама без јаче личне ноте и оригиналнијих акцената, али је, у исти мах, стварао једну нову и своју, врло занимљиву и привлачну поезију природе, где се показао као изврстан сликар предела и малих људи. Уз то, он није био само узнесен и болешљив млад песник који је разумео и волео земљу и њене дражи, него и човек који је имао јаку склоност ка медитацији и развијен унутрашњи духовни живот. Неколике његове песме, и племенитошћу осећања, и лепотом мисли, и музикалношћу дикције и ритма, иду у најбоље које су код нас написане.

Као прозни писац, Грчић је можда још више занимљив, значајан и нов: он је, у приповетци, реалист, са врло мало романтичних и сентименталних прелива. Уз ретку способност запажања, он је располагао и ванредним хумором, и уносио у своју прозу артизма и лирике. Те његове особине дају му сасвим завидно место и значајну улогу у историји наше приповетке. На десет година раније од Милована Глишића, а у исти мах са Јаковом Игњатовићем, он је писао велику приповетку из сеоског живота која је пуна најчистијих реалистичких схватања и хумора. По многим својим одликама, Грчић је један од оснивача наше модерне прозе.

Све то није ни незнатно ни мало за једног писца који је све своје најбоље ствари написао као млад студент, и који је од детињства носио у себи опаке клице туберкулозе, и умро још кад му је било двадесет и девет година.

I.

Јован Грчић се родио у селу Черевићу, у Срему, 15 новембра 1846 године. Како је село на Дунаву, оно је имало доста развијену трговину, нарочито у првој половини XIX века. Међу трговцима се налазио и знатан број посрбљених Грка, од којих су се истакли Герески и Костићи, познати оснивачи стипендиских фондова за српске ђаке. Из једне такве трговачке, посрбљене грчке куће био је и Јован Грчић, приповедач и песник.

Право презиме његове породице било је Грчки. У протоколу крштених, дете је било записано као Іωанъ Герчкій и као такво ишло у школу. Још 1863, на једном примерку Суботићевог *Цвѣтника србске словесности*, сам је записао да књига »принадлежи Јов. Т. Грчком, слушатељу гимнасије«. Он је узео презиме Грчић, по свој прилици, истом кад је почео да штампа песме. Тиме је хтео, несумњиво, да јаче нагласи своје Српство, као и многи наши писци оног времена, међу њима Атанацковић, који је своје име Тимотије заменио са Богобоје, и Радичевић, који је био крштен као Алекса, аназвао се Бранком.

Свога оца Тодора песник није упамтио. Изгу-

био га је у четвртој години, 8 марта 1850. Знао га је, ваљда, једино по портрету, доста добром раду непознатога сликара, очуваном у породици све до наших дана. Тодор излази, по тој слици, као човек енергичан и строгог изгледа, средњих година, висока чела, мале и врло фине браде, и отпуштене доње усне, пуне и сочне. Изгледа да је син на оца физички доста личио, и да му је дуговао неколико значајних својих духовних особина: јаку вољу, склоност ка реду, радљивост, способност строгог мишљења, и озбиљност.

Мати Грчићева звала се Ана, и била је из породице Барако. Имала је троје деце: Јована, Ђорђа и Катицу. Ђорђе је цео век провео у Черевићу, где је, поред трговине, управљао једно време имањем народног добротвора и свога сродника Атанасија Гереског, који је под старост живео у Одеси, одакле је био ожењен. О односима међу браћом данас сведочи још само једна лепа фотографија коју је Јован послао брату са посветом на полеђини: *Своме брату Ђоки, у Бечу, 1869.*

После смрти свога мужа, Ана Грчка није се преудавала, него се посветила својој деци. Чини се по свему да је она била жена ванредних врлина. Песнику је, целог века, она остала велика љубав, готово врста божанства. Он је о њој певао песме; нежно је описивао у својој прози; посветио јој један циклус песама у својој збирци; на једном примерку своје књиге, која се чува у породици, записао јој у посвету: *Мојој доброј матери у захвалу.* У

целој нашој књижевности нема примера такве велике и одане љубави песника према мајци.

Изгледа ван сумње да је Грчић наследио песнички дар од матере. То потврђује и чињеница да се карактер Грчких знатно мења после њеног уласка у породицу: њен други син, Ђорђе, био је човек ведрог духа и познат као весељак, без сенке склоности к тврдичлуку коју су показивали ранији претци и ближи рођаци. Утицај мајке на песника нарочито је био велик, трајан и благотворан. За своју кућу и породицу он је увек имао само љубав и топло сећање.

После свршене основне школе у родном месту, Грчић је отишао у немачку школу у Петроварадин, а одавде у новосадску гимназију. У то време, Нови Сад је био један од центара духовног српског живота. Средина је погодовала развитку песничког талента у Грчића, и он је још као дечко почео да пише песме и да их чита на састанцима књижевног ђачког друштва *Пупољак*. Штампао их није.

Из новосадске гимназије, која је онда имала само шест разреда, Грчић је прешао у Сегедин, где је затекао друштво *Слогу*, у којем је продужио да пише. Одатле је, 1863, послао *Даници* своју песму *Не бој ми се . . .*, и то му је први штампан рад. Било му је онда седамнаест година.

И јавни и приватни његов живот почиње да добива од то доба у пуноћи и снази. У *Даници* се јавља све чешће оригиналним и преведеним стиховима; заједно са осталим члановима дружине *Слоге*,

одлази, 1864, у Велику Кикинду и шаље *Даници* занесен допис о беседи и концерту који су онде приредили, величајући омладину и њен рад; на њега врши утицај његова велика и дуга љубав према Милени Стефановићевој, познаници од детињства.

До данас је очувана кућа породице Стефановића, велика, лепа и висока, са тремом на аркадама, грађена у типичном бароку војвођанских вароши и села. Јован Грчић и Милена, готово суседи, врло млади, кротки и болешљиви, волели су се, изгледа, дуго, нежно и безазлено. Као што сам каже, он се по њеном имену, у књижевности, назвао Миленком, али се први пут тако потписао истом под песмом *Заплакаће*, која је изишла у *Даници*, 1865, када је Милена већ била умрла. Од тог времена, он ће Миленко додавати готово увек уз своје име, а збирку ће штампати једино под тим именом.

Милена је умрла још док је он био у гимназији, коју је свршио у Пожуну, где је радио у књижевном ђачком друштву *Слобода*. Одатле је прешао у Беч, да учи медицину. Како је од куће био сиромах, примио се да поучава децу трговца Ђоке Миличевића, чијој жени је посветио један циклус песама у збирци. У исти мах је добио, 1867, стипендију Матице Српске, у износу од 500 форината годишње, из задужбине свог земљака Петра Костића. О Грчићевим медицинским студијама и данас говори бележница, вођена на српском и немачком, очувана у породици, с натписом: *Anatomische Notizen, Wien, 1872, Grčić.*

Уз студије на факултету, Грчић је у Бечу много радио на свом књижевном образовању и усавршавању. О његовом познавању и читању немачких песника сведоче преводи Гетеа, Хајнеа, Ленауа и других, које је преводио у *Даници* тих година. Колико је он у то време срастао с немачком поезијом, речито говори и његов албум, укоричен, леп, раскошан, на чијој се последњој страни и данас налази читак препис славне Гетеове песме Gleichheit, коју ће, много касније, превести Алекса Шантић.

Ни својим радом ни изгледом, Грчић као медицинар у Бечу нимало није личио на обичног младића и студента. Већ поменута фотографија, коју је послао своме брату 1869, приказује га као сасвим отменог и зрелог младог човека: висок, сух, приметно туберкулозан и замишљен, мале, фине браде, у наочарима, висока чела, он достојанствено седи за столом на који је оставио цилиндар и рукавице. И друга једна савремена фотографија, приложена овом издању његових целокупних дела, приказује га као младића отмена и озбиљна.

Прве Грчићеве године у Бечу, 1868 и 1869, значе врхунац његове књижевне активности и снаге. У *Матици*, у коју је прешао из *Данице*, његових песама има више него од свих других песника заједно, и у њој почиње да штампа и једну велику приповетку. У друштву *Зори* учествује врло живо и постаје јој секретар.

Осећајући своју снагу, Грчић решава да изда у збирци избор својих објављених и нових песама.

Књига је изишла 1869, у Бечу, с песмама подељеним у циклусе, са интересантним предговором и са једним жалосним свршетком у прози: у збирку нису могле ући све песме које је желео да унесе, јер није могао да поднесе толике трошкове за њено штампање.

Млад, самоуверен и амбициозан, као што је тада био, Грчић се није уплашио од првих неприлика. Тек што су му изишле *Песме*, он објављује, у *Застави* (1870, бр. 3), оглас у коме позива читаоце да се претплате на његове нове књиге. Нада се, каже, да ће сада бити боље помогнут него при штампању стихова. Прво мисли издати *Сремску ружу*, »велику приповетку из српског сељачког живота«. Ако би с њом успео, дао би у штампу алегоријску трагедију *Гусларева срећа*, *Милкину звезду*, скаску са села, и разне приповетке из сељачког живота.

Те Грчићеве књиге нису никад угледале свет. И не само то, него је безмало сасвим прекинуо и са сарадњом у књижевним часописима: од краја 1869, па до пред смрт његову, није се појавио готово нигде ниједан његов стих. Разлог је био у критикама које су изишле поводом његових *Песама*. Случај је занимљив и баца ружну сенку на критику и књижевне нарави код нас у седамдесетим годинама прошлог века.

О Грчићевим *Песмама* изишле су две оцене, у *Младој Србадији* и у *Даници*. Оне су обе биле врло неповољне. У *Младој Србадији* (1870, стр. 149—150),

критичар који се није потписао него се скрио под шифру Т (Тоша Недељковић ?) замера Грчићу што много пише а нема шта да каже, јер је без полета у осећању и без језгровитости у мисли. Признаје му коректну форму, али налази да је то мало за доброг песника. »Има лепу чашу«, вели, »само му још треба добра вина у њу«.

Критика у *Даници* (1870, стр. 367) има облик белешке и налази се у циклусу приказа које је, под општим насловом *Литерарне екскурсије*, писао неко ко се крио под псеудонимом Артемијев. Та критика је још неповољнија него она у *Младој Србадији* и написана сасвим у непријатељском тону. Критичар налази да је Грчић обичан стихотворац и лакописац, и буни се против његове плодности. »Потоп«, каже, »сушти потоп. Ако је и добро... доста је . . . Аман, Пегазе, стани' мало !« »Ма што падне му на ум . . . а он дај, истера песму, и то обично подугачку«. Цео приказ је тако подругљив и пун нападаја.

За Грчића је то био тежак и ненадан удар. *Млада Србадија* је била орган уједињене омладине, а *Даница* стари и угледан часопис, у којем је он пропевао, — осуда је дакле, дошла из првих и најутицајнијих књижевних кругова. Али је он имао разлога, уз то, и да се осети крваво увређен. И уреднику *Данице*, Ђорђу Поповићу, и уреднику *Младе Србадије*, Антонију Хаџићу, који је, до 1870, уређивао *Матицу*, он је био највреднији сарадник и пријатељ. Шта више, циклус *Пролеће* у

својој збирци он је био посветио Хаџићу, чијој *Матици* је он био стуб безмало две године. И сад та два пријатеља, та два уредника часописа који су живели од његових песама и прозе, пуштају без ограде такве две скроз неповољне и пакосне критике !

Огорчење Грчићево било је тако велико да није за пуних пет година, — колико је још живео, — нигде под потписом објавио готово ниједнога стиха и ниједног ретка. Залуду је, у *Летопису* (1873, књ. 115, стр. 101—112), Ст. В. Поповић објавио повољан чланак о његовим *Песмама*, и залуд су га пријатељи наговарали да продужи са штампањем, — он је и даље писао, но није нигде ништа објављивао. Истом пред саму смрт, 1875, у *Србадији*, штампао је дужи циклус краћих песама под насловом *Мозаик*, али не под својим именом, него под шифром †††. Циклус је био посветио Лази Костићу, свакако зато што је овај велики песник био један од оних ретких који су га разумели и храбрили на рад. У том истом часопису, нешто касније, већ после смрти Грчићеве, забележено је да је *Мозаик* изазвао сензацију и да су га хвалили и непријатељи песникови. Само је то признање стигло доцкан. Живот песников се увелико тад већ гасио.

Болест коју је Грчић вукао од детињства, и због које је, као студент, морао да прекида школовање, појавила се у акутном свом облику августа 1873, у Бечу. Песник је морао доћи кући (1874) и опет живети код матере, коју је толико волео.

Но ни тад, на самртној постељи, није престао да пише. Да би имао више неге и живео мирније, прешао је, с пролећа 1875, у манастир Беочин. Али помоћи није било: 29 маја 1875, умро је Јован Грчић Миленко, на рукама своје мајке и блиских сродника.

Као што често бива, савременици су тек после његове смрти видели кога су изгубили. Доносећи на последњој страни кратку вест да је »у манастиру Беочину умро у зору 29 о. м. Миленко Грчић«, *Застава* додаје (у броју од 30 маја) да се више његових другова и пријатеља спремају »да му учине последњу услугу [? !] и отпрате га до гроба«. Погреб је био у петак 30 маја у 3 сата после подне и, како каже *Застава*, »сјајан, каквог је мало ко тамо запамтио«. »Света је било из оближњих села, а особито из Черевића . . . Пријатељи и знанци покојникови из Новог Сада допринеше са своје стране тој тужној свечаности. Проф. *А. Сандић* говорио је на опелу (у манастирској цркви беочинској) беседу погребну, а пријатељи, доктори Змај-Јован Јовановић, Илија Огњановић, Лаза Станојевић и други, унеше тело песниково у цркву . . .« Извештач затим хвали архимадрита беочинског што је неговао песника у болести и постарао му се за погреб. На крају се нада да ће »ко од пријатеља покојникових потрудити се да напише коју више о том песнику нашем, што га самрт у гроб обори пре времена«.

Није само *Застава* пожелела да неко напише

Грчићеву биографију. Изразио је такву жељу и *Јавор*. Али се биограф дуго није нашао. Место студије и података о Грчићеву животу и раду, *Застава* је донела само отужну »беседу« Сандићеву изговорену на опелу, беседу колико китњасту толико празну. Истом 1905, поводом тридесетогодишњице од смрти Миленкове, изложио је, у *Бранкову Колу*, Г. Милан Шевић биографију песникову и донео паметан суд о њему као о песнику, превиђајући, нажалост, Грчићев рад у прози.

Од другова Грчићевих, још највидније му се одужио Ђена Павловић. Он је објавио у *Србадији* (1875, стр. 222—223) двадесет и девет песама »Успомени мога незаборављенога друга Јована Грчића Миленка«, испеваних »у метру и оквиру његових последњих песама« из *Мозаика*. Није можда потребно рећи да Павловићеве песме далеко заостају за Грчићевим и да их треба поменути само као знак пиетета који је имао и показао према мртвом другу.

Не може бити никакве сумње, ма да о том има најмање писаних докумената, да је смрт Грчићеву најдубље осетила његова стара мајка. Без свога драгог, вољеног сина, она није могла остати дуго. Није прошла ни година од његова погреба, а она је отишла за њим, 22 јануара 1876.

Успомена на Грчића у књижевним круговима брзо је избледела. Књижевни часописи га се опомињу само кад доносе коју песму из његове заоставштине, а та заоставштина је била знатна, јер је

он писао до смртног дана, а није ништа штампао. И на десет година после смрти Грчићеве, доносили су *Стражилово*, *Српске Илустроване Новине* и *Јавор* његове посмртне песме. Једна је чак објављена истом у божићњем броју *Правде* 1904. Али Грчић није имао среће ни са необјављеним рукописима које је оставио иза себе. Чувани у породици све до 1914, они су, у светском рату, неповратно пропали.

И тако, од овог умног младића племенитог лика није остало ништа друго и ништа више до песме и приче објављене по часописима и у једној збирци, и мали гроб у порти манастирске цркве у Беочину, са скромним спомеником на коме су урезани Змај-Јовановићеви стихови:

Ево ти, горе, ево,
Којој си тол'ко пев'о.
Гора ти чува тело,
А спомен Српство цело.

Мање светао и скромнији песник од Бранка Радичевића, који лежи на Стражилову, Јован Грчић Миленко је погребен у долини поред цркве, на домаку шуме и реке које је толико волео.

II

Поезија Грчићева разноврсна је и обилна за младог човека који није радио дуже од десет година. Он је певао о девојци, о мајци, о свом народу, о природи и о малом свету у њој, о смрти. Без иједног изузетка, певао је с љубављу и о љубави. У

свој нашој књижевности, можда нема ниједног песника који је волео толико разних ствари и бића, и тако мало кога мрзео.

Готово све своје љубавне песме Јован Грчић је упутио Милени, после чије смрти се оне сретају у њега све ређе. Не може бити никакве сумње да су биле искрене, али је баш зато занимљиво да је у њима најслабији и најмање свој. *Тужне песме*, које је написао непосредно после смрти девојчине, хладне су, штуре, усиљене, толико да то изненађује.

У личним својим љубавним исповестима, Грчић је стојао под утицајем Змаја Јована Јовановића, али он није имао ни топлину Змајеву, ни поенту, ни полет. У љубавним причама, као што је *Задовољна река*, Грчић се, очевидно, угледао на Бранка Радичевића, чију лакоћу и ведрину није могао да достигне.

Како би се објаснио његов релативни неуспех у љубавним песмама ? Да ли тиме што их је већину написао још као младић од неких осамнаест, деветнаест година, или тако што није имао правог дара за ту врсту поезије, недовољно дискретне и сасвим интимне ? У сваком случају, Грчић је и сам осећао да су му оне најслабије у свој његовој поезији, и, кад је издавао своју збирку, изоставио је велик део љубавних песама.

Има неколико и њих, међутим, у којима лепа слика, топлије осећање и интимност, одају истинског песника *(Љубичице)*. Шта више, дирљива песма *Тебе нема* иде у најбоље које је он написао.

Ипак, знатнију и већу групу чине његове многобројне родољубиве песме. Он је истински и дубоко волео свој народ, веровао у његову сјајну будућност, величао његову прошлост, и поносио се њиме. Али он није био, као други, само романтични националац, него и либерално расположен дух, обожавалац Светозара Милетића, коме је посветио циклус патриотских песама, противник сервилне црквене хиерархије и непријатељ »мађарона«. Отуд знатан број његових родољубивих стихова има изразито програмски и дидактички карактер, с позивом омладини на истрајност, слогу, наду и културан рад. Грчић је био један од ретких песника свога доба који нису очекивали решење нашег националног питања само путем рата и крви, него и преко дугог и стрпљивог културног подизања. Још ђак и сасвим млад, он је волео да учи и доцира, и јасно изјављивао своју жељу

Да загуди песму слободњачку,
Умну песму уз борбу јуначку.

С књижевног гледишта, данас би било погрешно обратити главну пажњу искључиво тој програмској и дидактичној врсти Грчићевих родољубивих песама. Оне су, несумњиво, важне за познавање Грчићева менталитета и врло карактеристичне по њега, али он има, уз њих, и таквих које су песнички успелије и књижевно боље. Није се варао Јован Грчић, који је имао смисла за аутокритику и добро себе познавао: његови *Пламенови* су, ме-

стимице, од завидне вредности. Дикција којом су исказане, ритам којим су понесене, и речник, и слике, и замисли, чине да те његове четири песме под општим насловом *Пламенови* иду у најбоље песничке ствари које је наша романтика у томе роду дала. Има у њима врло много од онога што се срета у доброј романтичној музици и сликарству.

Свој велики дар сликарски, своју способност да уочи, да спољашњи свет дубоко у себи преживи и обоји га својом душом, дајући му, у исти мах, нешто безазлено, љупко, сјајно, Грчић је најбоље показао у песмама у којима је опевао природу и мали свет у њој. Нико, ни пре ни после њега, није код нас имао толико разумевања и љубави за поље, за село и живот у њему, за облаке, кишу, и за цвеће. Његова способност запажања, склоност ка чистом и једноставном, доживљавање унутрашње, ведрина и племенитост мисли и осећања, обелоданили су се кроз те песме у свој својој светлости. Има ли нечег љупкијег од *Зрачне свиле*, *Љубичица* и *Коларића?* И где се код нас још може наћи онакав опис зиме као у његовој песми *Митровдан?* Грчићево осећање земље и атмосфере, оживљавање мртвих ствари као што су поточара, ветар, облаци, смрзнута грана, и његове симпатије за мале људе, животиње, биље и растиње, јединствено су изра-ђени и развијено чудесно. Изненађује код младог човека као што је он био, толика осетљивост и тананост, предавање себе другом, уживљавање и моћ сна, артизам и спонтаност. На развитак тих осо-

бина његовога талента несумњиво су утицали, — уз мајку, љубав и болест, — начин живота и осећања средине у којој је одрастао, његов родни завичај, у којем се живело тихо, лако и предано, волела земља, родна кућа и звоник, и икона и босиљак за њом, крупне ватре крај Дунава и приче крај огњишта . . .

Да није написао ништа друго у свом кратком животу, но само те песме из *Пролећа*, Јован Грчић би имао право да заузме лепо место у историји наше лирике. Али је он отишао и корак даље, од објективног, спољњег света ка унутрашњем и душевном. Већ у песми под насловом *Пролеће на гробљу*, — која није без дубине и која истински узбуђује својом искреном проживљеношћу и суморним акцентом, — Грчић је показао своју склоност ка медитативном и личном: његов глас приметно постаје јачи, мужевнији и дубљи. У циклусу *Мозаик*, међутим, он је ту своју знатну врлину потпуно обелоданио. Циклус је свакако далеко од тог да буде савршен. У њему има, несумњиво, и слабих песама. Грчић је, у опште, у поезији, неједнак, као и већина сасвим младих песника и писаца који треба да забораве претходнике и нађу свој пут. Али неке од тих кратких, ванредно израђених и сажетих песама, могу служити као пример чисте лирике и дубоког личног доживљаја, саопштеног директно и чисто, без трага од књишког, литерарног и дуго глачаног. *Фрушка Гора*, *Планинска слика*, *После киҗе*, *Забава на селу*, *Свечани тренутак*,

На Дунаву, увек ће ући у најбоље песме наше лирике: оне су органске, зреле и пуне као сочни и дозрели плодови пред зиму.

Тако се, дакле, овај песник постојано развијао и стално усавршавао. У првим својим песмама, он је још стидљив и наиван, под утицајем народне песме и старијих другова. У патриотским стиховима, већ је шири и смелији, нарочито у онима где казује кроз причање своја осећања. У песмама са села, он је већ сасвим свој, ведар, разигран и духовит, осетљив нарочито за оно што је безазлено и светло. Али то је била само једна страна његове сложене и племените личности, страна сјајнија и нежнија, и више младићска. У другим својим песмама, као што су *Пролеће на гробљу* и неколике из *Мозаика*, он открива и другу страну своје природе, ону мислену, ону тишу, тамнију и продубљенију. Има, дакле, у поезији, два Јована Грчића: један који се радује свему живом и налази свуд лепоте, немиран, чио и заљубљен у земљу и људе; и има један други Грчић, резигниран, замишљен, болећив, који дубоко проживљује судбину личну и судбину света, и с чудесним помирењем чека своју смрт.

Нису нимало једнолике Грчићеве песме ни по форми. Највише је певао, спрва, у осмерцу и народном десетерцу, као и већина тадањих песника. Али се касније налазе у њега и слободни ритмови и стихови од седам слогова. Он је имао изврсно ухо, и ритам и *Пламеновима*, *Пролећу* и *Мозаику*, по музикалности не уступа ничијем ритму у нашој

модерној лирици. *Поточара*, *Коларић*, и још неке његове песме, изведене су управо бравурозно.

У његовим песмама је и језик врло негован. Број кованица и апострофа је у њима минималан, — што сведочи о великој обазривости, самокритици и укусу код младог песника који је живео у доба када се наш књижевни језик истом стварао. Само у прво време он допушта себи да напише речи као »несрећанка«, »тугованка«, »уздисанче«, и сличне, начињене по узору Костићевих кованица. Он је знао језик, и умео је њиме да се служи.

Непријатељ бизарних речи, Грчић није волео ни велике фразе, вербализам, патетичност, ритмичну халабуку и боје које дрече. Све што је било претерано ма у ком погледу, он није уносио у своје књижевно стварање. Од свих песника његова доба, једино се код њега, можда, ни једном речју не славе вино и пијанство; у причи *Сремска ружа*, он се чак потсмева стихотворцима који морају да се напију пре него што седну да пишу. Насупрот, у неколиким песмама велича разум и вољу, и позива другове на слогу, истрајност и рад.

По многим особинама, Јован Грчић, и као песник, само делимице припада романтичном нараштају и идеологији поколења седамдесетих година. Нема сумње да он романтизму дугује цело своје васпитање и да је био романтичар по једном знатном делу своје природе. Али је он, у исти мах, неоспорно био трезвен и интелигентан млад човек, који је био склон реализму и волео рационализам.

Само, његов реализам није груб, и његов рационализам није сух. У његову реализму има поезије и артизма, у његову рационализму заноса и душе. Романтична и рационалистичка схватања и тежње у њему су се преплетали, борили и сукобљавали. Није извесно које би од тога надвладало да је дуже живео. Судећи по његовим последњим песмама и, нарочито, по његовим приповеткама, превладао би реализам. У сваком случају, једна од главних привлачности његове младе личности лежи у тој његовој сложености и у томе двојству, можда потребном за стварање истинског песника.

III

Као прозни писац, Грчић је остао најмање познат и најслабије оцењен. Ни његови савременици ни наши претходници нису у њему запазили првокласног приповедача и једног од зачетника наше новије приповетке. Можда је то дошло и отуда што је Грчић написао само једну причу, па и ту оставио недовршену, *Сремску ружу*, пред којом је велик увод, у ствари засебна приповетка, под насловом *У гостионици код »Полу звезде« на имендан шантавог торбара.*

Прича је замишљена врло широко, можда у у основи романтично, али изведена сасвим реалистички, нарочито у уводу, који је беспрекоран. Изгледа да је то требало да буде роман, и велика је штета што није довршен. И овако крњ, он све-

дочи о ванредним способностима Грчићевим за приповетку и роман.

Цело дело нема јединства, и не види се чему води тек започета радња. Композиција је необична и, може бити, јединствена у свој нашој прози: роман се састоји од причања, дијалога, успомена, пишчевих размишљања, путовања, стихова и описа, — ни после сто страна, не наилазе још никакви прави догађаји. Има у овом Грчићевом начину причања нешто што сећа на манир великога Марсела Пруста и савремених наших најмлађих писаца.

Увод у приповетку или роман Грчић је сасвим завршио, и по томе уводу о њему се највише и може говорити као о прозном писцу. Од прве стране се запажају изванредно добро погођени тон сељачког причања, изврсни описи фигура, кућа, предела и покрета, моћ уобразиље, богат језик и живост излагања.

Централна личност увода у приповетку, то је један убоги ђаво, »шантави торбар«, коме не знамо ни имена и који је неки »агент« на паробродској станици. Готово цео увод састоји се од дугог, сочног, забавног и шаљивог причања тог торбара, кога слушају сељаци у крчми заједно са писцем. Тешко је рећи шта је Грчић извео живље, да ли причања торбарева, или опис природе, крчме, и слушача. Сам торбар је изишао изванредно жив, и телесно и духовно, тако да иде у најизрађеније личности наше приповетке. То је претходник Кочићевог Давида Штрпца и Симеуна Ђака, само без њихових

националних и политичких особина. По хумору и оштрини хватању живе речи, Грчић опомиње, не једанпут, на Стевана Сремца. Да сродност са Сремцем буде видна и у детаљу, случај је хтео да се код Грчића једна личност такође зове Грозница и да показује особине Сремчевих јунака. Но можда није претерано ставити Грчићеву приповетку изнад сличних Сремчевих прича, које имају више карактер забавне анегдоте, и немају ни толико поезије, ни књижевне дорађености, ни стила, ни одуховљене и пречишћене атмосфере, као што их има Грчићева приповетка.

У истом томе уводу, детаљнијом анализом откриће се велик број драгоцених особина Грчићеве прозе. Изврстан је, на самом почетку, опис зиме у селу, трговчића и поштара, и изглед »бирцуза« у коме торбар прича. Поједине фигуре, фразе, сликовите речи, у магновењу оживљују и осветљавају мртве ствари, пределе и људе, на један начин за који се слободно може рећи да га није код нас употребљавао нико све до наших дана. Кад описује стару земљану пећ у крчми, каже како би човек »чисто рекао да је и од саме куће старија«. За бркове торбареве не вели да су почели да седе, него да им је »смеђа боја пила у братство белој«. Исквареце степенице не назива потрулима, него вели сликовито да су »крезубе«. Одиста, сасвим необично изгледа оваква реченица у једној нашој приповетци из 1868: »Ветар се разголитио, па и самог себе чисто хлади«. Или ова: »Планина баш к'о да

је заспала. Тек по гдекоја сува грана што се уз стабло сроза и прштећи у снег зарије«. И овако издвојене, те реченице чине известан утисак; али оне добивају сву своју вредност када се прочитају са осталима у пасажу у којем се налазе. Залуд ће се тражити слична приповетка у свој нашој књижевности седамдесетих година прошлог века, изузевши *Чудан Свет*, роман који је Игњатовић почео објављивати тачно у исто време када и Грчић своју приповетку. Та два дела чине датум у нашој модерној прози.

Главна прича Грчићева, *Сремска ружа*, којој је прва служила само као увод, није тако јединствена ни по схватању ни извођењу, ма да је сам писац на њу, изгледа, више полагао и више је ценио. У њој се јављају идеализовани, романтично схваћени људи и њихове судбине, мелодрамачне сцене, и наивности. Онај здрави, ведри хумор, од којег врп и трепери његова прва прича, овде се срета спорадачки и издвојено, само на час прекидајући општу моногонију причања. Очевидно, у писцу су се, за време писања, бориле оне његове две природе о којима је већ било речи кад је био говор о њему као о песнику, природа романтична, у једној поли, и природа рационална и реална, у другој. Нимало није искључено, него је чак вероватно, а можда и сигурно, да је Грчић, овом причом, под утицајем укуса и потреба тадашње читалачке публике, хтео да створи идеалан, позитиван тип Српкиње, на коју се »читатељке« могу и требају угле-

дати, и чија судбина ће измамити сузу на очи. Али факт да Грчић у томе није успео говори више него ишта колико је он био створен за реалистичку приповетку, у којој се износе људи онакви какви су у истину, а не какви би требали да буду по нашем мишљењу.

Наравно, то не значи да је *Сремска ружа* без крупнијих вредности и без особина које су карактеристичне за овога писца. У њој се такође налази неколико живих лица, прекрасних описа, славних сцена и здравога хумора. Водоноше које се враћају са Дунава; деца која иду у школу; опис пијаце и крађе вина из подрума цинцара Пере, — имају драж најбољих слика и позоришних сцена. Али кад долази до саме радње и до носилаца приповетке, он напречац губи у снази и у живости, и његово причање постаје хладно, штуро и натегнуто. То долази свакако отуд што је он био још слаб психолог и што није још могао да уђе у људску душу. У прилог тој претпоставци иде факт да он изврсно репродукује дијалог и описује, да он, једном речју, разуме спољни свет, али да још нема око за збивања у души. Шантавог торбара је »ухватио« изврсно, јер је просто бележио и само овлаш преправио што му је овај причао; Смиљу није могао, међутим, да изнесе пред нас живо и убедљиво, јер је требало слутити и стварати, а он за то није још био довољно искусан.

Сремска ружа интересантна је још и по томе што се у њој, боље но игде, види начин на који је

Грчић стварао. Цели пасажи ове приче извађени су, очевидно, из пишчевог дневника и бележница. Шта више, он се на више места у њој и сам исповеда којим поводом је написао коју песму, и какви су је утисци изазвали. Одатле се дознаје, даље, да је његов реализам био и свестан и инстинктиван. »Нисам рад да вам спомињем«, каже, »и оно што нисам баш сам видео«. Чак се исмева, на једном месту, онима »који штогод почињу, почињу са *ах !*, а штогод завршују, завршују са *ух !*«

Реалист у основи, са склоношћу ка студијама и оштром запажању, он се критички односио према материјалу којим је располагао, ма да није увек био у стању да га свлада. »Што да вам ређам баш све«, — прекида сам себе на једном месту, пошто је довољно дао добрих појединости. Та критичност, уз таленат, и учинила је да је он дао неколико страница прозе непролазних лепота.

IV

По свему, Јован Грчић није био револуционар ни метеор који је у једном маху бацио светлост на српску књижевност и засенио новинама савремене писце и читаоце. Он никад није био популаран, ни дочекиван одушевљено, узношен и хваљен. Његов рад је био тих, развитак поступан, живот кратак, успех спор. Али кад се загледа боље, онда се види да можда нико, изузев Лазе Костића, није имао, у времену између 1868 и 1875 године, више тежње

у књижевности од њега, нити је ико, може бити, тако постојано и одлучно изграђивао свој унутрашњи свет, и свој речник, и свој ритам, и свој стил, као овај болесни младић племенитог лика.

По оном што је успео да створи за свог кратког века, Грчић је можда збиља само писац другог реда, али по могућностима свог талента, по тражењима и радозналости, он остаје ретка и драга књижевна личност. Као песник, он је доносио нове теме, слободан ритам, и дубоко осећање природе и смрти у нашу књижевност. Као приповедач, је он стварао, заједно са Игњатовићем, са мање снаге и ширине, но с више ведрине и артизма, нашу реалистичку приповетку из сеоског живота. Има у њега, с једне стране, нечег младићског и пркосног, лаког и самоувереног, играња снагом и талентом, оштрог и јасног запажања и раскоши свежег, топлог осећања, и, с друге стране, има у њега ране зрелости и измирења са судбом и са светом, велика сенка на души младића који безмерно воли живот и чека скору смрт.

Милан Кашанин.

I.

ПЕСМЕ.

НЕ БОЈ МИ СЕ ...

Не бој ми се, злато моје!
Туђе нико сада није,
До славујак онај мали
Што умилно песму вије.

Гле, како је весео, душо!
Чуј, весело како поје!
Опеваће плет песама,
Гледајући лице твоје.

Не бој ми се, крине бели,
Моје лепо љиљан-цвеће;
Та славујак нашу тајну
Ником, ником открит' неће.

Ви'ш да су га већ занеле
Твоје лепе очи црне —
Смета ли ти? — севни оком,
Сад ће с гране да посрне!

Остаћемо тада сами
До зориног белог дана;
Та и ко би с' пре растао
Од твојијех мед-усана!

КАД САМ БИО . . .

Кад сам био, Боже свети,
У Новоме Саду,
Видео сам једну лепу
Српкињицу младу.

К'о небо јој очи плаве,
К'о ружица уста ;
А на врат јој, снежак бео,
Пала коса густа.

На грудма јој кита цвећа,
Понајвише плава, —
Ој, та баш је Српкињица,
Српкињица права.

И сад када какву видим
Српкињицу младу,
Одма с' сетим оне лепе
У Новоме Саду !

ПИТАО САМ . . .

Питао сам зору белу,
Питао сам сунца сјај,
Кад ће бити, чедо моје,
Твојој срдњи једном крај ?

Зора ћути, сунце ћути,
Као твоја камен-груд,
Још те једном, ево, питам,
Ваљда нећу узалуд !

Па ако ми и сад јоште
Са ћутањем скриваш лек,
Е, онда ћу, лане моје,
И ја мало постат' прек!

У Сегедину.

СЛОЗИ.

(Из »Слоге«.)

Саплело се коло дивно
Од косовских младих тића,
Хеј, па како бурно лети
Ово коло соколића!

Косовски им ветар свира,
Доноси им кола звуке,
Уплеће им, свезује им
Попружене братске руке.

А они се, Богу хвала,
Мишицама братским грле,
А у недри, у јуначки,
Потхрањују жеље врле.

Све у хатар роду своме,
Да му каку срећу даду, —
Хој, та како не би дали,
И душу би дали младу!

Само тако, браћо драга,
Притецимо сложном колу,
Па у слози наћи ћемо
Лека многом нашем болу!

МОJОJ ВИЛИ.

(Из »Слоге«.)

Посред мога срца млада
Поникнуло пелен-цвеће ;
А да где ће пелен нићи,
Кад на моме срцу неће ?

Растуруjе жиле горке,
Пелени ми срце, jao !
Оj, пелене, моj пеленче,
Баш си ми га огорчао !

На боланом срцу моме
Остаде ми триста рана,
Од жалости тога цвећа,
Од пелена отрована.

А ранама лека нема ;
Можда би га jоште било . . .
Да, ал' мелем овиx рана
У тебе jе, моjа вило !

А од тебе искат' не смем ;
Како би ми мелем дала,
Када си ми пелен-цвећем
Младо срце отровала.

НА ДАВИДОВЦУ.

(Из »Слоге«.)

У долини једној рајској,
Где славујак песме поји,
На подножју брда лепа
Давидовац извор стоји.

Обгрљен је зелен-грањем,
Што му густа хлада даје.
Хеј, извора овакога
Око моје не познаје!

А из њега поток мали
Кроз долину путе шара,
Са шљунчићи чисти, лепи,
Тије зборе разговара.

Па се с њима љупко прашта,
Кроз густо се вијућ' грање, —
Ој, како је слатко слушат'
Поточића шапутање!

Колико сам пута туда
У дебелом, лепом хладу,
Крај извора рајевскога
Одмарао душу младу.

А славуј ми песме пев'о —
Та каквих ми пев'о није!
Али једном — ој, сећам се, —
Понајлепше пев'о ми је . . .

*

Једног лепог летњег дана
Сијало је сунце сјајно,
А славуји, певци дивни,
Певали су песме бајно.

Ла'орићи тији, благи,
Нијали су росно цвеће,
Кроз које се поток мали
Са тијани вали шеће.

А у једном густом хладу,
Где с' највећма грли грање,
Тије зборе зборило је
Давидовца шапутање.

Ја се тада туде нађох,
Ој, и моја лепа вила, —
Та да има лака крила,
Равијојли б' друга била!

Грлио сам моје цвеће,
Љубио сам моју наду,
Па са каквим вељим жаром,
То пољупци врели знаду!

А славуј нам песме пев'о
Кроз брестово густо грање,
Са умилном песмом својом
Сладио нам миловање.

И дотле сам млађан слуш'о
Како славуј песме вије,
Ал' онако јоште никад,
Никад славуј пев'о није.

Ваљда ј' и он осећао
Што и наше душе двије,
Па је хтео песмом бајном
Осећања да излије.

Ој, сећаш се тога дана,
Кажидер ми, лепа вило!
Је л' да ј' среће међу нама
И сувише тада било!

*

Још и данас, ка' и прије,
Тамо славуј песме вије,
А кроз оно густо грање
И сад с' чује шапутање.

И сад онај поток мали
Са сребрни тече вали.
Све је тамо ка' и прије,
Само мене с вилом није . . .

ТУЖНЕ ПЕСМЕ.

1

Славуј мали тужно песму
По зеленој гори вије,
Ал' у срцу моме јоште
Тужнија се песма крије.

Свака песма јад-сећања
Што у срцу моме звони
И остатке златног нада
Све од мене даље гони . . .

Даље гони, све до гроба
Где борави моја мила,
Што је мене тужна, млада,
Тако рано оставила.

Оставила, па за навек ;
Али туга никад неће :
Та и у гроб пратиће ме
Кад потражим своје цвеће.

2

Сећаш ли се, дико моја,
Када си ми цвеће дала
Пружајући дара лепа,
Врло си се радовала.

Ни мислила, знам, да неси
Да ће живот свануть' пре ти
Него што ће оно моје
Тужно цвеће изумрети ! . . .

3

Један прамен косе твоје
Остао ми, душо драга,
Па га чувам, па га волим,
Више нег' сва земна блага.

Кад препукне струна танка
На гуслама јада мога,
Ој, тада ћу да надвежем
Тог свиленог прама твога!

Је л', и сада тужно певам;
Али онда, моја 'рано,
Пропиштаће срце бола,
Тужним гласом уздрмано.

И теби ће песма доћи
Као гласник тешких рана,
Пратиће је један јаук
Живота ми растрзана!...

4

Знаш, славуј када пева
    У зору рујану,
Све песме тада дева
    У сладост бујану.

Ал' ја кад теби певам
    У зору, ил' ма кад —
Све црне песме девам
    У црњи јоште јад!

5

Нániз'о сам ђердан већем
Од жалосних суза моји',
Скоро ћу ти да га пошљем,
Нек на врату твоме стоји.

Послаћу га с тужном песмом
У гробницу твоју доле,
Само немој да задржиш
И песмине грдне боле.

Пошљи ми их натраг, дико,
Да и тебе не затиште;
Јер ће тада срце моје
Још тужније да пропиште! . . .

6

Знаш, дико, славуј онај
Што тугу тугује,
Тај са мном већ одавно,
Одавно другује.

Он душу своју жали,
Ја тебе и твој лик,
Па не знаш ко је гори,
Ко већи несрећник!

Пролеће ћ' опет доћи,
А с њиме ружа цвет,
Славуј ће опет љубит'
Варљиви овај свет.

Јединoм мени црн ће
    За навек остати,
Јер нећеш ти на њему
    Никада цветати . . .

7

Сећаш ли се, кад me љубну,
    Кад те љубнух, моја круно ?
Тада ми је срце било
    Рајевскога миља пуно.

Али сада да га видиш,
    Стресле би се кости твоје ;
Јер у њему, место сласти,
    Тешки терет одсео је !

8

И још бих ти пев'о, душо,
    Ране мога срца млада,
Што је сада остануло
    Без утехе и без нада.

Ал' не могу, небо моје ;
    Кад се сетим твога прама ,
Танку струну од гусала
    Намах квасим са сузама.

И још бих ти пев'о, дико,
    Боле мога срца млада,
Што је сада остануло
    Без љубави и без нада.

Ал' не могу, злато моје,
Слушати ме нико неће, —
Шта је коме до тог стало
Што ја жалим своје цвеће.

Већ кад умрем, тугујући,
У рањеној овој страсти,
У гробу ћу леденоме
Све ти моје јаде каз'ти.

ЗАПЛАКАЋЕ . . .

Заплакаће златна младост
Крај гробнице мога жића,
Закукаће сретни дани,
Брзо јато соколића!

Заплакаће златна нада
Са милином прошлих лета,
Засузиће лепо око
Свенулога мога цвета.

Заплакаће струна тужна
На гуслама песмостана,
Па и ја ћу да заплачем
Под теретом светих рана!

Здробиће се кости моје,
Тако ће ми бити жао
Што, као Србин, на Косову
За слободу нисам пао! . . .

У Пожуну.

У ПОНОЋИ.

Кад у ноћи моја мила
  Златокриле санке дрема,
Ја кроз поноћ песме певам
  Црње него поноћ нема.
    Та црна је судба рода,
    Зато црне песме вијем,
    Зато горке сузе лијем,
    А туга ми срце пара;
    Српска туга — она стара —
    И ноћом ми мира не да!

Јесте л' вид'ли месец онај
  У одећи сребра чиста?
Јесте л' вид'ли како поноћ
  Од његова сјаја блиста?
    Јер и поноћ пробио је
    Зраком својом сјај-месече,
    Само тугу не просече
    Што ми срце давно пара;
    Српска туга — она стара —
    Осветлит' се не да лако!

Јесте л' вид'ли капљу ону
  Што с' у недра руже свила?
Е, тако се тешка туга
  У срдашце моје скрила.
    Али кап ће ружи зато
    Продужити коло дана,
    Мени туга устајана

За награду срце пара;
Српска туга — она стара —
Тако ми се младом свети!

Без утехе сада стојим
У средини јада веља,
Што ми срећу рода мога
Кроз варљиве бајке стреља.
Докле ће ју стрељат', не знам!
Зато ће ме, тужног цвета,
Први вијор бурна лета
Да умртви, да пропара...
Као и она туга стара,
Што ће гробу да ме прати.

Oj, па нека, нек ме прати,
Нека, нек ми жиће свене, —
Када нема среће роду,
Нека нема тад и мене!

У Пожуну.

ТУЖНО СЕЋАЊЕ.

Кад ишета зора рујна
— Љубованка бела дана —
Срце ми је пуно рана.

Oj, та како не би било,
Када нема мога миља,
Да ми зору благосиља!

Кад осване данак лепи,
На мене се туге свале,
Па ми срце болом пале.

Ој, та како да не пале,
Када нема мога миља,
Да ми данак благосиља!

Кад рашири поноћ крила,
Око ми се склапа, дрема,
Али души санка нема.

Ој, та како и да буде,
Када нема мога миља,
Да ми нојцу благосиља!

У Пожуну.

ЉУБИЧИЦЕ.

I

У Фрушкој Гори, у рају моме,
Сад мило цвета љубица цвет,
Дика је моја мирише, пита:
»Да л' ти је мио убави свет?«

Љубица красна на то јој шапће:
»Мио, дабогме, к'о свети рају,
К'о и ти што си мила и драга
Драгану твоме у даљном крају!«

II

И сада береш љубице мале,
Исто к'о лане што си их брала;
Да л' ћеш их и сад ономе дати
Ком си их онда од срца дала?

Тај срећни ја сам, сунашце, био!
Да ли ћу и сад, да л' увек бити?
О, реци, 'рано! па ћу ти онда
Далеко лепше песмице вити!

III

Сунашце сија, славујак пева,
Лахор се љуби са бујном травом,
А моја дика, уздање моје,
Недарце кити љубицом плавом.

Поточић мали стао, па гледи.
Ко не би заст'о крај виле мале?
А она с груди љубице кида,
Те, мислећ' на ме, спушта у вале.

О, чувај, чувај, поточе лепи,
Чувај ми тога љубавног дара,
Чувај и мирис што је на цвеће
Слетио с њених мирис-недара!

Из »Слободе«.

ДАНИЦИ НА НОВУ ГОДИНУ.

На ливади красној
Србинскога нада
Цвета један цвет.
Цвет ил' цура млада?
Ох, па то је једно
За осетљив свет!

Цурица је, цура,
Што већ седам лета
Грли зорин сјај,
Штоно смело шета
И по трудном путу,
Здрављајући мај.

Па како је лепа!
Није нужде каз'ти
Кад је свако зна.
Док мало одрасти,
Причекајте само,
Стрпите се, да!

И лепша ће бити,
И јаче ће тући
Њена српска груд;
Лепшу ће навући
Одећу, кад дахне
Омладински труд!

Па тој цури дођох
Из далека света,

Да честитку дам:
Нек још много лета
Чистом свешћу кади
Наш просветни храм!

Свећеницо лепа!
Извини ме млада,
Извини ми глас!
Није крива нада
Што радо проприче
Богодани спас!

У Пожуну.

ЉУБИЧИЦЕ.

Зелено брдо, зелена доља,
  У дољи поток сребрна лица,
Обале мале грли му трава,
  А траву краси — ох, љубичица!

Малене птице ту песме вију,
  Смирене, чедне, слатке и бајне;
Питајте само љубицу ону
  Што листом крије очице сјајне!

Па шта им зборе птичице мале
  У милој песми, у слаткој сласти?
Пит'о сам дуго поточић лепи,
  Те ми је мор'о искрено каз'ти:

Лепоту твоју певају, дико!
  Доброту твоју причају, снаго!
За срце твоје казују, душо,
  Да је — ох, да је бесцено благо!

И веруј, 'рано, зато су песме
  Тако умилне, препуне чара,
Јер личе твоме меденом гласу,
  Јербо су одјек твојих недара!

(Из »Слободе«.)

ЕВО ТИ ПЕСМЕ...

Ево ти песме, песмо моја!
  Милог одјека срдашца мог;
Журно ти лети на лаки крили,
  Што пре да с' нађе крај срца твог!

Хладним животом туђина дише.
  Хладно је грли туђински свет.
Теби се жури најближем своме, —
  Надај се, брз је песмичин лет!

Надај се, 'рано, па ми је прими
  На срце твоје, на срце, знај!
Јер *тако* само знаће и она
  За рајску срећу, за света рај!

Пусти је, нек те смерно запита:
  Да л' ти је мио њен лаган пој?
Да л' ће ти добро и одсад доћи
  На крили њени — ох, поздрав мој! . . .

Дубље ће тада славити тебе,
 Најлепшу тебе, анђелка свог,
Што га је земљи на понос дао,
 Дао и чува селене Бог!

ВРАГОЛАН СЛАВУЈ.

Мили славујак
 Од свилна гласа
Песмице везе,
 Песмице краса,
Па их на крило
 Лахора меће,
Гласника верног
 Прелепе среће,
Да их разнесе
 По врту чара,
Да сваком цветку
 Удели дара —
 А зашто то?

И божур красни
 И зумбул вити,
И лалу лепу
 Са отим мити:
Да дубље штују
 Краљицу цвећа,
Краљицу цвећа
 И прамалећа,
Ох, милу ружу
 У кратком веку,

Да дубље штују
Његову секу —
Зато је то!

Та мит се прима
Код *грдног* света;
Што не би мог'о
Код *малог* цвета?

У Черевићу, 1866.

МИЛИ САНЦИ.

Сневао сам звезде, што 'но
Небу тако лепо стоје,
А на јави згледах, 'рано,
Те пламене очи твоје.

Сневао сам дивну башту
И у њојзи руже бајне,
А на јави спазих тебе
И образе твоје сјајне.

Ох, кад год се из сна пренем,
Пред оком ми слика твоја,
На срцу ми уздах тежак,
Девојчице, туго моја!

Уздах што ће тада текар
Обићи ми душу младу,
Кад се санак заварљиви
У јавном стопи сладу.

(Из »Слободе«.)

БОЛНОМ ЗЛАТУ.

О, расклопи трепавице,
Разведри ми дан!
Тешка туга у срцу ми
Настанила стан.

Погледај ме, сунце моје,
Омили ми свет!
Та откада бол болујеш,
Пост'о ми је клет!

Погледај ме, разведри ме,
Оживи ми над!
Кажи оком души мојој
Неисцрпну слад:

Ох, та да се здрављу нада
Твој златали век;
Па је доста, — у том лежи
И за мене лек.

О, расклопи трепавице,
Пусти ока зрак,
Јер утеху, срећу, живот
Прогутаће мрак.

(Из »Слободе«.)

ПТИЦА НА ГРАНИ.

Са истока ведра, мила,
Сунашце се креће,
Брда злати, доље буди,
Подмлађује цвеће.

Лептирићи уранили,
Па се бојом хвале,
А пчелице зујком буде
Јагодице мале.

Поточићи бистри зборе,
Срећни су им гласи :
У њима се сунце купа,
Ватру да загаси.

Све то види, *прва* види
Птичица на грани,
Па песмицу срећну пева,
Пева на тенани.

Брига њена сва је, чујте,
Лахора што пита :
Зашто да се дању-ноћу
По вртови скита ?

Терет њезин сав је, знајте,
Пролетати грање ;
Ал' терета тог је, увек,
Слатко уздисање.

Све што види, све то спева ;
Пева себе саму ;
У песмици зору здравља,
А тако и таму.

На грани се љуља лако,
Па о срећи снива ;
Грање шкрипи, она с' чуди :
Откуд *то* да бива ?

Е, тако се целог дана
Овим-оним слади,
У одмору и у послу
Увек пева, ради.

А када се данак бели
Црнилом огрне,
Са гранчице лако слети,
У џбуњиће сврне.

Ту посрче росу чисту
С успаваног цвета,
Па отпева молитвицу
Створитељу света.

Срећица је увек прати,
Успављује, буди, —
Ох, за срећу *таку* шта би
Жртвовали људи !

Па и ја сам срећан тако
К'о птица на грани,
Кад песмицу милу спевам
'Вако, на тенани!

(Из »Слободе«.)

РАЗДРАГАНОЈ БРАЋИ.

Das Leben ist der Güter höchstes *nicht*.
Der Übel grösstes aber ist — die *Schuld*.
Schiller, Braut von Messsina.

Кривица, браћо, кривица, знајте,
На срце ва̂ља претешки кам;
У грудма руши животну снагу,
А рађа змије и отров сам!

Срце је гробље кад снаге нема,
А пак'о: снага кад му је квар.
Пазимо, браћо, да роду милом
Не дамо снагом мекушки дар!

Занат је стари што га терамо, —
Неслога, то је старински крас;
Покаж'мо слогом — е, то је ново —
Да нам је мио србински спас.

Зар осмех први лањског усхита —
Што сину красно, к'о сунчев сјај —
Да буде гласник кобна немара,
Да буде суза, да буде вај?!

Тешка је клетва народне сузе,
Још црње згађа својтину груд!
Згазимо дакле неслогу — змију
Што срче снагу, а пљује студ.

Кривица, браћо, кривица, знајте,
На срце ваља ледени кам.
Румен на лицу, поносном, младом,
Нек нам је здравље, нек није срам!

У Пожуну.

ПЛАМЕНОВИ.

Пламенови, пламенови,
Крепка вам је моћ:
Осветлите данак нови,
Ил' раните ноћ!

I

Ој, кад срцу зора руди,
Кад му свиће дан,
Мора срце да загуди
Милу песму у милоти,
Дивни спевак у диводи, —
Да поздрави зору рану,
Да поклони рујном дану
Гласак уздрхтан!

Гле, и моја зора свити . .
Рађа ми се данак нови . . .
Ој, па зато срце хити

Да са *живи пламенови*
Оснажи му моћ!

Мој животе, живи дане!
Мој животе, песмостане!
Са ватрени, светли слови,
Са румени пламенови
Разгнаћу ти ноћ!

Све у дану богодану,
У пламену силна маха,
Без нискости и без страха
Хоћу да ми сјаш.
А пламење — песме младе,
Смерна чеда — смерне наде,
Роду да ми даш!
Да мој роде, круно златна,
Дична круно, круно мила,
У осмеху рујне зоре
Штоно си се зажарила,
Тебе здрављам у радости,
У терету и жалости;
Та најлепши покрет душе
Посвећен је теби, ево:
Срећу твоју, боле твоје,
Синак ти је пламно спев'о.
Сад ти пева . . .
А кад му се песма чиста
У душманској крви смути,
За тебе ће изда'нути! . . .

Пламенови разиграни!
Пламенови жића мога!
Сјај-гласници, изаслани
Из срца ми ватренога!
Потеците, поздравите
Мис'о здраву, срца здрава;
Пригрлите моћи младе,
Да их нојца не покраде...
Притисните врела љуба
На чеоце нове зоре,
Клањајте се и ви жишку,
Док се сунце не разгоре!

У Черевићу, 1867.

II

Заплакале успомене
Из живота живована,
Из детињских срећних дана,
Карајући сетног мене.
»Не сећаш се!« шапућу ми.
»Не волиш нас!« усклнчу ми.
Ја их чујем,
Живо планем,
Насмешим се,
Па уздaнем:
Дивна ружо, туговaнко!
Сетна лало, несрећанко!
Зелен-кадо, враголанко,
Још вас волим ја!...

Славујићу, драги данче!
Лахорићу, уздисанче!
Лептирићу, *први* знанче!
Још вам спомен сја!

Сија ружа, сија лала,
К'о сунчана чеда мала, —
Диван им је сјај;
Ал' реците мени сетном
Шта ћу вољом истоветном
Да додирнем пре:
Шта ће младо срце моје,
Шта ће пређе да опоје,
Успомене или *нојцу*
Што ми ево мре?
Ја вас штујем успомене!...
У срцу ми зора сине,
Лакокрила мис'о моја
У *детињство* кад се вине...
Кроз диботан велак бео
Видим што сам онда глед'о...
Видим онај живот цео —
Све другаре хитре миле,
Па и тебе, дично чедо,
Крај извора како седиш,
И од мене несташнога
Лепе очи како кријеш,
И како ми срећно вијеш
Китне венце
К'о детенце!...

Сад у врту срца мога
Примило се оно цвеће,
Па ме теши, млађанога,
Умиљато . . .
А на цвеће и *сад* слеће
Славујака мило јато,
Oj, из доба несталога ! . . .
И пева ми песме дивне,
Тешилице милостивне.
Ja их чујем,
Па им велим
Да их штујем,
Да их желим
Кано мајка сина мила
Ил' диклица нојцу ону
У којој је драгог снила . . .
Живи данци,
Златни санци,
Не корите младог мене,
Ja вам штујем успомене !
Jер ме теше у жалости,
Jер ме снаже у радости,
С њима плетем венац нови,
Oj, у хитри пламенови !

Не кори ме, тугованко !
Не куни ме, несрећанко !
Не вређај ме, враголанко !
Jош вам спомен сja ! . . .
И лептиру, *први* знанче !

И лахору, уздисанче!
И славују, мили ранче!
Још вас волим ја!...

III

Знате л' вијор силне моћи
Кад у немој, благој ноћи
Изненада
Мир надвлада,
И дохватом силовитим
Крили мане,
Проспе бес...
Кад запрште ломне гране
На дрвећу мрка гледа
И падањем хуковитим
Множе трес;
Кад подцикне с недогледа
Муња лака,
И посукти из облака
Силна праска убрзана
Усиљена, разуздана,
Што пропашћу земљи прети;
Кад задрхти кам, врлети,
Од страхоте,
И застане бистар поток
Што се оте
Кршном стењу из недара, —
Од терета преголема
Којци тад се срце пара...
Болно стрепи...

Код онаких звезда лепи'
Што јој сјајна венца плету
У звезданом врту своме,
Што јој зборе
Одозгоре
У трептању миленоме
Свете тајне
Векотрајне ;
Код месеца
Што просеца
Дивним сјајем косу њену,
Густу, црну, распуштену,
Што јој светли брдо, дољу
И у њојзи сузно цвеће
И потока
Бистра ока
Што се шеће
По ливада и пољана ;
Код душице лахорове
Што тананом цвећу гове
И горици љуби грање
Снажећи јој шапутање ;
Код славуја, певца мила,
Штоно га је гора скрила
У недарца презелена ;
Код другара многа њена
У тишини разнежена, —
Мора тужна сад да бледи .
И да гледи
Како облак сузе лије,

Како громе бесно бије,
Како туже деца њена
Непогодом застрашена . . .
Тешко јој је . . .
Ал' тек што јој суза кане,
Прва суза усијана,
Тешити је 'вако стане:
»Силна сила изумреће,
Ековати с тобом неће
У беснилу јадовиту,
Звезде ће ти опет сјати,
Лахор пира пировати
К'о и прије;
А славуј ће милогласни
Опет 'нако лепо, тихо
Уздисанку да ти вије.«

И — нојца је утешена.
Јер што шану суза њена,
То се збило;
Па сада је опет срећна,
Па сад јој је опет мило,
Јер се нађе једним махом
У животу оном плахом
Што јој души мило годи,
Јер се нађе у тишини,
Јер се нађе — у слободи! . . .
Ал' реците, мисли чисте,
Ал' шаните, срца здрава,
Мења ли се воља *тако*

И у оног што у болу
О слободи текар *снева*
И златали мишљу отом
Прежалосне груди згрева ;
И у оног што у тами
Уздишући вене, чами,
Оног што у бледој ноћи
И не мисли о помоћи,
Што не чека бела дана,
Што не види себе никад
Златним сунцем обасјана, —
Доноси ли срећа лепа
Мила дара
И за слепа,
— За гуслара ?

Па како ли крвца врије,
Па како ли срце бије
Њему што о тузи збори,
Што спомиње судбу лава
Коме с чела понос, слава
Једном сјаше,
Кога знаше
Гује наше
Што у срамној, у низоти
Под ноге му попадаше
Као нико ! . . .
Реците ми, срца здрава,
Како ли се гуслар свик'о
На стихије преголеме

Што му срце растрзају
На комаде ?
Како знаде
Слепо око
Предубоко
Да загледа у дубине
Црне тмине, црне сене
И страхоте невиђене ?

Да л' и њему суза сјајна —
Аох, суза дуготрајна ! —
Разведрити нојцу може,
Што га грли 'нако вајна
За живота ? . . .
И његова мис'о смела,
Што к'о бура бурно сукне,
Са набрана сетна чела,
Да л' и она као муња
Само сукне, па умукне ? . .
И његова суза да ли
За тренута само жали,
Или кане
Да му шане :
»Силна сила гониће те,
Бесна бура ломиће те
Док те траје ;
У срцу ће да ти сјаје
Крвав хanџар !
А у нојци душе твоје
Громови ће да се роје,

Све док грло не испоје
И животни плам,
Док у пламу не изгориш
И ти, море, сам! . . .

Дете беја' . . .
Не познавах јоште јаде . . .
У срдашцу ништа друго
Не имаде
До — осмеја! . . .
Водише ме манастиру,
У планину српског нада,
Да ми плане душа млада
Што почива тад у миру,
И да видим, и да чујем
Што и сада пламно штујем:
Ох, гуслара, нојцу слепу,
Што нам збори прошлост лепу
Од вајкаде,
Што нам ређа нове јаде,
Суво лишће многе наде,
Бадаваде! . . . бадаваде! . . .
Глед'о сам га, слуш'о сам га,
Гледао сам струну танку
Како дрхти убрзано,
Како пишти раздрагано
Кано срце слепа старца
У терету отештано.
Хватао сам речцу сваку

Што му с усне бледе слети,
И не питах да ли ћу је
У прсима чуват' смети.
Ал' се питах дуго, дуго,
Да ли муња, да ли громе,
Што му бедно срце ломе,
Увек тако силно бију,
Да л' му груди — гневно море —
Увек тако силно врију?...
Пит'о сам се како знаде;
Ал' кад стаде
Слеп-гусларе
Да приноси крвне даре
Неверама српског рода
С којих паде сјај-слобода,
И кад клетву на њих просу
Црну, вељу, нечувену,
Плакао сам у заносу...
Дрхтао сам као прутак...
Из големе клетве оте
Тек дознадох за грехоте
Што их грешник грешит' може,
И осетих текар тада
Оне тешке српске ране
Што нас тиште још и сада,
Ал' их донде нисам знао...
Тога дана, српска срећо,
Први пут сам у животу
За тобоме уздисао...

Па и *сада*, ретке ове,
Уздисајне пламенове,
Прати уздах ’нако силан;
Ал’ утисак преумилан
Остануће све до гроба!..

IV

Красно ли је доба било
Кад је Душан царовао!
Као соко своје крило,
Е, тако је Србин знао
Своју снагу, своју моћ, —
А у дану обасјану
Штоно га је радовао,
Презир’о је туђу ноћ.
С лица му је срећа сјала,
С крвна мача муње гнев,
А душа му није знала
За каштигу робовања
Што га тужног данас гања
Столећима у подсмев!

— — — — — — —

Доста, доста, куд ћу више!
Дивна слика дана лепи’
У осмејку сузном стрепи
По сред мога срца млада.
Сузан осмех српска нада,
Мени вели:
»Жели, момче, жели, жели

Да целиваш слику сјајну
Што ј' у добу у значајну
Србу сјала 'нако дивно!
Жели, момче, да је спазиш
Баш у души рода свога
Несрећнога, рањенога« . . .

Аох, надо, сестро мила,
Лепо л' си ме подсетила
На Призрена лепу срећу, —
Лепо л' си ме усрећила
Сликом лепом:
Видим *срећу*, видим *славу*,
Видим *снагу* где се грли
Са *разумом* и са *вољом*,
Видим срце задахнуто
Јачом *вером*, *слогом* бољом,
Видим цара невиђеног! . . .
Аох, надо, сестро мила,
Лепо л' си ме подсетила
На Призрена лепу срећу,
Лепо л' си ме усрећила
Срећним царем!

Дете беја' . . .
Не познавах јоште јаде . . .
У срдашцу ништа друго
Не имаде
До — осмеја! . . .
Причаше ми о Призрену,

О призренској звезди сјајној
Што је Србу дично сјала,
Звезди што је сјати знала
И сред бела, јасна дана,
Која није издисала
Крај сунашца огрејана.
Причаше ми, причаше ми . . .
Па и сад је прича жива
Са којом ме умиљато
Мила мајка успављива,
И сад чисто к'о да звони
Сваки гласак речи они'
Што се слише, растопише
У дубини душе младе . . .
О, па чуј ме, српска вило!
Почуј кол'ко душа знаде
Из дубине да прозбори! —
Све по реду, све полако,
Баш к'о поток што ромори . . .
У заносу миленоме
Што је срце уздизао,
Гледао сам — на далеко!
Виђао сам круну златну,
Што са чела увенчана
Милостиво одсјакива.
Виђао сам — аој, среће! —
Виђао сам цара — жива!

Гледао сам на далеко . . .
Виђао сам сјајне дворе

По којима царе шета,
Виђао сам, о веруј ми,
Јер гледању ништ' не смета.
Виђао сам царске свите,
Виђао сам патријархе,
— Или можда свеци беху, —
Чит'о сам им веру свету
У очима, у осмеху
Што је одсев душин био.
Виђао сам многа кнеза
Што се мачем окитио,
Војеводе смела ока,
Госпоштину, а без броја,
Многа тића, огњенића,
Огњенога, љутог соја.
Виђао сам Призрен цели,
Виђао сам Призрен бели
Где с' прелива и ужива
Баш к'о море у кога се
Многе реке сребро слива . . .
Гледао сам на далеко!
Виђао сам силну војску
Силна Срба муњевита,
Где се шали сеченицом
Ханџара му огњевита.
Виђао сам сјај-крсташе,
— О, како су лепо сјали!
Баш к'о да су сунца зраци
Из крста му извирали . . .
— — — — — — —

Па та срећа поносита,
Па та слава узорита,
Па ти тићи и крсташи,
Сјај-оружје, дика њина,
— Та дивотна српска слика
А страшило душманина, —
Сијала је преда мноме.
О, па немој, драга вило,
Да се чудиш спеву чистом
Што се јавља
И понавља
У одсеву истиноме.
Све те слике миловане
Што сликаху лепше дане
Јављају се, вило, сада,
Јављају се загрљене
У пламену раздраганом
Што је маха захватио
У детињству јоште раном,
Па кад слике узорите,
Па кад слике поносите
Поизређам 'нако верно,
Душа ће ми бити јача,
Радовање — неизмерно!

КАД КИШИЦА СИПИ.

Шта ти с' лепше чини, лане,
Море када кипи,
Ил' кишица богодана
Тихо када сипи ? . . .
Ил' кишица богодана
Тихо када сипи ?

»Море ; ал' не зато што је
Тад срдито, дурно,
Већ — к'о љубав твоја што је —
Плаховито ! . . . бурно ! . . .
Већ — к'о љубав твоја што је —
Плаховито ! . . бурно !«

В'иш, твоја је љубав тиха,
Страшћу не прекипи.
Мени с' лепше зато свиди
Кишица кад сипи . . .
Мени с' зато лепше свиди
Кишица кад сипи.

У Бечу, из »Зоре«.

РАСТАНАК С ДРАГОМ.

Бледо вече задрхтало
У зеници ока твога,
Тужну звезду изазвало,
Сузу ока стидљивога,
Да нацрта лет.
Сетна си ми, моја 'рано !

Срце ти је расплакано . . .
О, па с чега тако страда
Да ми бледиш данас млада
К'о без росе цвет ?

Ја те питах тако вајно.
Ти не шану ништа, сетна.
Недарце ти уздисајно
И усташца непокретна
Затајаше глас.
Ал' кад пођох, смиље моје.
Један стисак руке твоје
Каз'о ми је много, много.
О, па кад би и сад мог'о
Да усрећи нас !

У Бечу, из »Зоре«.

КОЛО СРДАНОВО.

Ко то ситно коло води
Под прозори Иванови ?
Чија ли се слава чује ?
Чији ли су свати ови ?

Срдан ситно коло води
Под прозори Иванови !
Његова се слава чује !
Његови су свати ови !

Венчао се, срећан, данас.
Невесту му Смиљком зову.
Узео је — нуто јада —
Миленицу Иванову !

А Срдан је срца *злога*,
Па и свате на зло зове:
Да поведу с њиме коло
Уз дворове Иванове.

Не морају свати знати
За пакосну пизму ову,
Те повели коло лако,
А на жељу Срданову.

Он најжешће поцупкује
Под прозори Иванови,
Па још кличе *поносито*
Како 'но му игра гови!

»Ко то под ноћ коло води
Уз прозоре Иванове?
Ако му је до тог стало,
Нек и *мене* колу зове!«

»*Ја* доведох коло лако
Под прозоре Иванове,
Ал' ми Иво не требује,
Јер Смиљка се *моја* зове!

»Јесам ли ти рек'о, море:
Дочекаћеш срећу ову!
Хајде, коло, лако, лако,
А на радост Срданову!«

Запиштало срце врело
Кад саслуша поздрав ови,
У рукама заблисташе
Пиштољићи Иванови.

»Хе, кад Иво играт' не сме,
Нек девери цупну ови!«
Огањ кресну, а прозори
Запршташе Ивановн.

Још се коло не упита
Ко у *колу* птице лови,
Ал' у крви Срдан лежи
Под прозори Иванови.

Сви цикнуше уплашено:
»Хеј, жалосни свати ови!«
Али коло сад *не игра*
Под прозори Иванови.

У Бечу, 1868.

МИЛЕ СЕЉАНКЕ.

На посао лепи
Девице се дале,
Те кидају вољно
Зумбуле и лале.

О, сељанке драге,
О, пупољци лепи,
Кога ли ће стручак
Мирисом да крепи?

Питам их полако,
Питам их по реду,
Ал' пупољци рујни —
Лагати умеду!

О, врагови мали!
Девојане младе!
Пролеће ће каз'ти,
Оно — свате знаде!

ПРОЛЕЋЕ УСРЕЋИЛО ПАСТИРА.

Пастирче се замислило,
На далеке мисли краје,
Баш к'о да би тамо хтело
Откуда му сунце сјаје.

Погледује у висине.
Пита нешто небо мило.
У срцу му осмех сину:
Небо га је усрећило!

»Ох па *све* зар мени даде
Што преда мном ево сјаје:
Љупка брда, доље миле,
Поносите земске раје?«

»Теби! Теби!« — глас му јекну
По сред срца среће пуна;
»А с неба ти сија, ено,
Природина царска круна!«

И »царе« се загледао
У злаћана своја брда,
У стазицу многу, многу,
Што сребрном виру врда.

И царе се загледао
  У гранчице презелене,
Па их оком пита чисто :
  »Да л' гледате и ви мене ?«

И разгледа цвеће росно,
  Прислушкује птице миле,
Чуди им се како 'но су
  Складно песму удесиле.

»Здраво, децо милогласна !
  Поданици срећни моји !
Ко поджиже луче јасне,
  Тај нека вам јата броји !«

П' онда гледа уза себе,
  На свилено мотри стадо.
Ох, како му срце игра !
  Ох, како га има радо !

Ко ће срећу »новог цара«
  Да исприча, добар Боже !
Та врулица — тешилица —
  Она јоште једна може !

Па како ли јасно збори !
  Ко је не би слуш'о радо ?
Па зар уз њу да не игра,
  Да не цупне срећно стадо ?

А пастир се осмешкује,
  А њему је мило, мило :
»Бело стадо, благо нама,
  Пролеће нас усрећило !«

ПРОЛЕЋЕ НА ГРОБЉУ.

Сунце, мило сунце, што сијаш овде?
Никога не грејеш!
Птицо, мила птицо, што певаш овде?
Нико те не слуша!
Цвете, мио цвете, што клијаш овде?
Нико те не бере!
Ох!...
И тужном врту свенулих жића
Пружило дара пролеће мило;
Ал' заман, заман, пролеће драго:
Срце се овде у таму скрило.
У крају хладном подземна мира
Нико о жићу више не сања,
Нити га младо пролеће буди,
Нити га зима сурова гања.
Ох!...
И јадна својта *заман* се жури
Да на гроб спусти пролетње венце:
Ту заман дева зове бабајку,
А сузна мајка своје детенце...
Тек хладна ока кад се загледаш
У венце бледе на крсти мали,
Осетиш *праву* слику живота,
А уздах болан реч ти потпали:
»Надгробни венци, ала сте тужни!
Тишини мртвој студених груди
Цвеће се ваше мирно предало,
К'о тајном мразу планинска ружа,
Ил' смртном санку детенце мало...

Свечано све је . . . и страшно све је
Што се привиђа лишћу вам сувом ;
Тиха запевка лахора болног
Страхотно дрхти на гробу глувом.
И опет, венци, радо грлите
Малена крста на дому тавном,
Где се врлина уз рђу клету
Земљом покрива са мером равном !
И све је ново . . . и све је старо
Што вам на дану у поход дође ;
Јутром се једно текар настани,
Вечером друго спрема да пође.
Све тако даље . . .
А кад вам лишће вихор понесе,
Растави с' траком негда тробојном,
Ви тихо јоште шанете »збогом«,
Последње »збогом« милом покојном.
Надгробни венци, ала сте тужни . . .
Ох !« . . .

Сунце, мило сунце, не сијај овде :
Никога не грејеш !
Птицо, мила птицо, не певај овде :
Нико те не слуша !
Цвете, тужни цвете, не клијај овде :
Нико те не бере !
Ох ! . . .

ПРОЛОГ.

Здрављам те, српска беседо,
У лепој српској забави!

I

Знанци се, ево, скуписмо,
У туђем крају, искрено,
По срцу браћа рођена,
По добу својта поносна.
Ја не знам шта би милије
У души брата јекнуло
Од *речце* брата његовог!
Ја не знам шта би дивније
У срцу својте плануло
Од *песме* својте његове!
К'о тајна струја потока
Што виру мило шапуће:
»Остај ми збогом, изворе,
Ја пођох крају далеком,
У хладно крило туђине,
Ал' свуд сам опет код тебе«,
Е, тако исто данаске,
У туђем крају скупљени,
Сви знамо откуд дођосмо,
Јер нисмо поток без вира,
Јер нисмо деца без рода!
Кад вила срца милосна
У души осмех замисли,
На *све* се скупа осмехне.
Кад вила срца жалосна

У души тугу изроди,
На *све* се туга разлије.
Па зато, зборе скупљени,
По срцу браћо поносна,
По добу својто поносна,
Казујмо речцу *од срца*
На лепој нашој беседи,
А кад се речца задрхће,
К'о сива крила соколу,
Нек из ње *песма* излети!...
Ох, како мило шапуће
У туђем крају песмица
Кад кућу нашу спомиње,
И како свирка подживе
Кад гласом својим вечитим
Својину нашу казује!
Та где је срцу забаве
Кад срце *хладно* мирује?
Па зато, зборе скупљени,
По срцу браћо рођена,
По добу својто поносна,
И *данас* стуже нећемо:
Студен је сејка немила
На топлој српској беседи!

II

Ал' тихо!... тише!...
Зборити ми не да више
Посестрима наша вила.
Долетила, ево, махом,

Па вилинским својим дахом
Шапнула ми ’ваки глас:
»Пусти, момче, мене сада,
Својој деци изненада
Да пришапнем спас . . .«
Тихо! . . тише! . .
Вилини се збори, ево,
У певање моје слише.
Тихо! . . Тише! . .
. . . .
. . . .
»У *јединству* нек се снажи
Лепом слогом *сталност* наша;
Кад мелема народ тражи,
Нека нађе дела ваша!

»У озбиљном свесном *раду*
Дочекујмо лепше дане;
Нек у целом свету знаду,
Е ће сунце да нам гране!

»Па из наше крепке *воље*
Лепши живот нек се роди;
А живот ће живет’ боље
Кад се нађе у слободи!«
. . . .
. . . .
Тихо . . . тише . . .
И сестра је реч’цом стала.
Зар да збори још и више?!

Па зато, зборе скупљени,
По срцу браћо рођена,
По добу својто поносна,
Казујмо речцу *од срца!*
А реч је наша гласита:
Јер нисмо поток без вира,
Јер нисмо деца без рода!

Здрављам те, српска беседо,
У лепој српској забави!

Мојој доброј тајери
„у захвалу.“

ПЕСМЕ.

СПЕВАО ИХ

МИЛЕНКО

Stets trotzen wird ein Stein der Flut
Ein Baum im Wind wird ewig rauschen:
So folg auch du dem eignen Mut

Platen.

„Tot capita tot sensus“

I-део

У БЕЧУ.

Из тискаре Л. Соммера и друга.
1869.

Одоше у свет песме ми младе!
    И брига моја полети с њима;
И уз пут мисли: како да даде
    Радости сваком — коj' срца има!...

Предговор.

С књигом овом излазим први пут пред српску публику и критику; у колико прву поштујем, у толико другу уважавам, и у толико ми је *нужна*. Нужда та поглавити је мотив што ове песме пуштам у свет. Певајући своје песме, нисам се стидео, ни плашио себе самога, — не плашим се ни јавности; нисам загонетао себи самоме, — не загонетам ни другима. У добу данашњем, у коме се песме нерадо читају, ускратиће се и овим песмама многа »добродошлица«, али шта бих ?. . . Нашу читајућу публику измучише стихотворци до зла Бога ; ко то не признаје, — не признаје *истину!* »Измишљени осећаји«, »страшне слике« и »чедна ачења« — carmina non prius audita — тако се већ одомаћише у нас, т. ј. у наших песника, да се у певању, у место напретка, назадак одомаћио. . . И ово ко не признаје, не признаје *истину*. Ако сам и ја својим незнатним јавним радом к томе злу што допринео, то овом књигом желим да постигнем то : *да се отресем тога зла*. . . Тој *вољи* бар нема замерке, и та је воља такође један поглавит мотив што ову књигу издајем.

О самој књизи оволико : песме сам разделио

на шест одсека, како ми je разноврсност мога певања допустила ; само један одсек није у овој свесци свршен — »Пламенови«. Већу половину песама ових штампаћу у другој књизи песама са преводом »Фриђофове скаске« и разним другим преводима из страних литература.

У својим патриотским песмама, које врломе патриоти дру Св. Милетићу посвећујем, нисам бирао »громопуцателне« изразе и »пршталице« у подвицима, да их што патриотскије окитим ; а у простим песмама — чувао сам простоту, као непомириви непријатељ такозваном »високом, неразумљивом певању«.

У колико ми je овом приликом испало за руком приближење к животу и природи — тој јединој цељи *нужнога* певања — то остављам *свесној и увиђавној критици* на пресуду ; али никако не онима који још у принципу (? ? ?) презиру свако певање.

На крају да речем да je ова књига преходница мога осталога рада, који ће такође скоро да угледа света. Ja не иштем *да ми ова књига прокрчи пута и другима ; али скромно желим да им бар не пречи — да и оне срећу покушају. . .*

У Бечу, на Преображење, 1869.

Јован Грчић-Миленко.

ПЕСНИКОВА СРЕЋА.

Што ме, брате, одговараш
Да не певам певак мио?
Та песме сам умиљате
Још к'о дете посестрио!...
Па кадгод се срцу прохте
Милогласно да запоје,
А ја зивљем песме лаке:
Загрл'те ме, сестре моје!
У тренутку томе, брате,
Јављају се сестре миле;
На срце ми младо лију
Чаровите своје силе;
А у сили чаровитој
Шапућу ми поздрав мио:
Хвала теби, добар брате,
Што 'но си нас посестрио!...
И теше ме умиљато...
По челу ме тихо гладе...
Са ока ми сузу тару,
А са срца гоне јаде...
Час ми једна усне љубне,
Па ми дахе прислушкује;
Час ми друга *гласно* пева:

Да је добро братац чује;
А час опет *скупа* моле:
»Величке смо, браца, веће!
Де, пусти нас из недара,
Да кушамо своје среће!«
. . . .
. . . .
Ох, па ја вас пуштам, ево...
Полетите српском крају:
Гдегод јаде застанете,
Ту нек јади понестају!
А ја ћу вас спомињати,
К'о *најдраже* знанце своје;
Та и пред смрт запеваћу:
Загрл'те ме, сестре моје!

I

СЕЛО. — ДЕВОЈАЧКЕ ПЕСМЕ.

Честитој Српкињи

г-ђи

Марији Миличевићевој,

У Бечу.

Драга Српкињо! У роду своме
    Срце ти нашло — најдражи чар;
И хвалу нађи у спеву моме:
    Нека ти буде дар!...

МОЈЕ СЕЛАНЦЕ.

Бела птица крај Дунава
Раширила крила;
Птица та је — село моје,
Што га чува вила.

Добра вила, посестрима,
Ту ме неговала;
Неговала, миловала, —
'Вако јадовала:

»Мој побрате, бриго моја,
Чело ми се мути;
Тајна страва груд ми мори,
Јер *зло* ти се слути:

Младост твоја пропеваће,
Ал' са *тужни* гласи;
Срећу твоју запљуснуће
Живота таласи . . .

Тек по каткад песма ће ти
Срце да разгали;
Но и њу ће многи рушит',
К'о обалу вали . . .«

Птицо бела, село моје,
Чуј шта рече вила;
Ал' не бој се, — шири само
Твоја бела крила . . .

Шири, шири, а Дунав ће
Крила да ти штеди:
Да ме с крили поутешиш —
Кад будем у беди . . .

У Черевићу, 1868.

НА ЧЕСМИ.

Стара чесма засузила
На маленом брегу,
Над њоме се липа свила,
Где се птице легу . . .
Миле птице легу . . .

Још к'о дерле гологлаво,
Чим пролеће сине,
Чесми тој сам хит'о право,
Да ме жеља мине.
Топла жеља мине.

Ту сам свагда понајвише
Наш'о кукурека,
И љубица мирисавих,
Пролетњих му сека,
Плавооких сека.

Ту сам увек слуш'о радо
  Дунава шуштање,
И гледао мирно стадо
  Како брсти грање.
  Зеленкасто грање.

У зиду сам име своје
  Урезао : Јова ;
А уз њега и сад стоје
  Имена другова.
  Милих ми другова !

Како ми је мила, Боже,
  Ова чесма стара,
Кад ме и сад јоште може
  Ево да очара . . .
  Моћно да очара . . .

На доба ме *прво* сећа,
  Што нам живот злати,
С којим оде *прва* срећа
  Да се не поврати !
  Никад не поврати !

Ох, па здраво, чесмо мила,
  Међ веселим слављем !
Па ми напој село моје
  Са јуначким здрављем ! . . .
  Са челичним здрављем ! . . .

У Черевићу, 1868.

ДЕВОЈКА И СУЗА ЈОЈ.

Цурица је сузу лила,
Суза цури беседила:
»Ој, цурице, лане мало,
Шта је теби додијало?«

Ал' цурица само плаче...
Лије сузе све то јаче:
Кад би суза — драги била,
Тада би је утешила!

У Гргуревцу, 1865.

ЛЕТЊА НОЋ У ФРУШКОЈ ГОРИ.

I

О, тиха ноћи, како си лепа!
Како си пуна, препуна чара,
Рајевске среће, земаљског мира,
Што ми те лепу још лепшом ствара!
Како л' ти дивно месече светли...
Та све би сребро просуо чисто
На зелен ћилим твојих ливада,
К'о да је вољан санано цвеће
Саном да смири, саном да свлада...
А звезда свака — красуљче неба —
Трептањем хитрим сејке што броји,
Радо би спала у бистре вале
Потока твоји'...
Лаком облачку што је залут'о
У даљном вису, зрачноме свету,

Чисто је жао што 'но у лету
Звездане зраке маглом одбија,
Па жуди, ено, с чистине красне
Лако, полако, да се однија . . .
О, тиха ноћи, како си лепа ! . . .
У теби *све* се слива — целива,
Е мислим ово да земља није,
Већем у *рају* све да се збива . . .

II

О, тиха ноћи, како си добра !
Блаженим миром сад многом видаш
Санану душу и њена крила ;
С неба јој звезде милене скидаш,
Да је осветлиш милости зраком . . .
Но ја ти *будан* осећам дара,
Па не знам шта ћу да почнем прије,
Крај тол'ке среће и тол'ка чара :
Да ли да слушам потока гласе
Што лишћу шапти невине тајне,
Или да тубим песме значајне
Што 'но их славуј медено ниже ;
Да ли да певнем, у срећи срећан,
Песму милоте, што снажи мене,
Или да шапнем молитву смерну
Срцу срдаца — Богу селене . . .
О, тиха ноћи, како си лепа !
Како си пуна, препуна чара,
Рајевске среће, земаљског мира
Што ми те лепу још лепшом ствара !...

У теби *све* се слива — целива,
Е мислим ово да земља није,
Већем у *рају* све да се збива . . .

У Черевићу, 1867.

ОХ, КАКО САМ СРЕЋАН БИО!

Ох, како сам срећан био
  Пре некол'ко мутних лета,
У недрима Фрушке горе,
  У недрима дична цвета!

Ходао сам сваког јутра
  По 'ладовној лепој гори;
Слушао сам сваког дана
  Шумски поток где ромори.

Здрављао сам стазе многе;
  Слуш'о славље где ми поје;
Бирао сам шарно цвеће,
  С њим радов'о миље своје.

Другов'о сам с браћом добром,
  Што их љубљах више свега,
А на дому тешила ме
  Материна скупа нега.

Оку ми се дало глати
  Све штогод је срце снило:
Поносите српске славе
  И у њима коло мило.

Куд год пођох — *свога* нађох,
  Па ми златни дани беху;
Јутро, вече здрављао сам
  У радости, у осмеху.

Али, јао! — *свега тога*
  Немам сад у туђој страни:
Трајем дане као птица
  На скрханој сувој грани...

Па и Фрушка, што заоста
  Од варљивих оних сласти,
И она је на далеко,
    Не могу вам путе каз'ти.

Тек кроз *спомен* на њу гледам,
  Ил' кроз какав *санак* мио,
Што ме гони да узда'нем:
  Ох, како сам срећан био!

У Пожуну, 1865.

ПУТНИК.

Разбол'о се млади путник,
  Па на туђа врата куца:
»Отворите, добри људи,
  Од бола ми срце пуца!«

То милосна дева чула,
  Па у кућу странца пушта;
Ох, ал' му је лице бледо,
  У срцу је бола тушта!

Постељу му брже стере,
Па му хлади чело врело;
Али, он је тамно гледа —
К'о да му је сунце село...

»Двори, двори, ћери моја!
На путника добро пази!
Двори њега као брата,
И од њега не одлази!...«

И двори га дева мила.
Али заман свака нега:
Од путника умиљатог
Брзокрило живот бега.

Ручицу јој на груд стиска...
Под њом срце куцат' стало;
А девојче милостиво
Прежалосно зајецало:

»Ходи брже, мајко мила
Изда'ну ми добар брате!
Ох, горко ћу да закукам
Када стану да га прате!...«

У Черевићу, 1868.

НЕСТАШНА ДЕВОЈКА.

Бацала се девојчица снегом,
Ударала драгом у прозоре:
Док драгоме прозор не разбила!

Њу карала зима са сокака:
»Јо, шта радиш, несташна девојко,
Што разбијаш прозориће драгом?!
Да ти није вером преврнуо,
Или те је љуто увредио?«
Ал' девојка зими одговара:
»Мучи, зимо, снег ти поцрнио,
Ја не лупам прозориће драгом
Што је српском вером преврнуо
Ил' што ме је срцем увредио:
Мој је драги вера уверена
А не уме мене да увреди;
Већ ја вурам снега дробљивога
Зато само да га мало једим!
А што стакла на прозори лупам,
Ћеф ми дош'о — мало да зазвече...
Мој је драги газда дукатлија,
Може прозор златом да оквири,
Може шарке сребром да окива; —
Па да хоћу само да намигнем,
Би треснуо кесом препуњеном,
Тресак би се чак до неба чуо...
Би купио са небеса сунце
Да растопи тебе, злобна зимо!«

У Бечу, 28 јуна 1869.

СТАРИ ЗВОНАР.

Што је звоно заплакало?
Што жалосно тако звони?

К'о да с куле село зове
Да са њиме сузе рони . . .

Како не би заплакало !
Како тужно да не звони !
Кад звонилац, седи старац,
Прса грува, сузе рони . . .

По столећа како звони . . .
Огласио тол'ке веће !
Ни име им не зна више,
Одавно их с ума смеће . . .

Ал' данаске оглашује
Изда'нулу срећу своју :
Сина мила — узданицу !
Има л' јоште наду коју ? . . .

»Нема! Нема!« звоно збори,
А ти звуци оца трују,
Па му болом срце слабо
Све силније опасују.

И терет га надјачао . . .
Све слабије уже трза,
Све мирније по камењу
Швигарићем уже врза . . .

Чуј, и звоно једва дрхти . . .
Још једаред цикну, — стаде . . .
С њим и живот стао један,
Јер звонилац мртав паде . . .

У Бечу, 15 јула 1869.

ЗАЉУБЉЕНА ДЕВОЈЧИЦА.

Купала се два лабуда
  У језеру 'лађаноме;
Њих гледала девојчица
  У заносу слађаноме.

Ох, како је лепо тамо
  У језеру 'лађаноме!
Ал' цури је лепше јоште
  У заносу слађаноме!

. . . Дуго их је глала тако
  У језеру 'лађаноме;
Вурила им ђердан с врата
  У заносу слађаноме.

Чудиле се птице томе
  У језеру 'лађаноме;
Ал' с' не чуди цура мила
  У заносу слађаноме.

Та ђердан јој *на дну* већем
  У језеру 'лађаноме;
Ох, ал' она још мирује
  У заносу слађаноме . . .

У Дорнбаху, 3 маја 1869.

ОДБИЈЕНА ГРАНА.

(Алегорија.)

Запловила по Дунаву грана,
Ал' не плови лишћу на утеху,
Већ се кр'а са хучни таласи.

У борби је брзо малаксала,
Па борави сред големих вала . . .
Њу гледала с обале девојка,
Поносита, скоро испрошена,
Гледала је, па је дозивала:
»Цветна грано, среће прецветане,
Куд си тако водом запловила?«
Њој из воде грана зашуштала,
Шушти сетно, али разговетно:
»Девојчице, зеленија грано,
Кад бих знала куд сам запловила,
Кад бих знала, радо бих пливала,
Тад ме вали не би изметали,
К'о сироче на милости туђој . . .
То тек знадем: да стабљици нејдем,
Са које ме ветар саломио! . . .«
То кад чула верена девојка,
Жалостиво оком затрептала,
Па и даље грану запитала:
»Кажи мени, грано несрећанко,
А зашто те ветар саломио?«
Ал' зашушта из Дунава грана,
Једва јој се још разуму гласи, —
Далеко је однели таласи:
»Веренице, право да ти кажем,
А *право* ми и разуми речи:
Зато ме је ветар саломио
Што сам њему на дохвату била,
Па је хтео — да окуша крила!
Знам да није на зло ни мислио!« . . .

. . . .

Кад то зачу вереница мила,
Неку тугу махом осетила,
Па у души *тајно* задрхтала . . .

. . . .
. . . .
. . . .

Ој, што плачеш, девојчице мала?

У Бечу, 1 јуна 1869.

ЗАБОРАВЉЕНА ВЕРЕНИЦА НА САМРТИ.

Куцај, срце, дуго куцат' нећеш!
Могла би ти изројит' ударце,
И ма да се једвимице крећу:
К'о соколи крила саломљених,
Што узалуд жуде да полећу.

Куцај, срце, дуго куцат' нећеш!
Сваки удар праћен је уздахом . . .
Не уздишем што живота жалим,
Већ уздахе драги што не чује,
Ил' што чује, ал' им не верује!

Куцај, срце, дуго куцат' нећеш!
Само веру немој искуцати:
С вером хоћу живот да умукне;
А кад мртву целива ме мајка,
Доцкан ће ми драги да јаукне! . . .

У Бечу, 2 априла 1869.

МЛАДИ ВОЛУЈАР.

Пада киша каблом из облака,
Кваси лице младом волујару.
Прокисла му нова кабаница,
С кабаницом платнена торбица,
У торбици — Милкино уздарје:
Пол тањира и полак пешкира,
У пешкиру патка — препечена,
И тиквица — водом наливена.
Патка није сољу посољена,
Тиква није чепом зачепљена,
Па како их киша задесила,
То у води патка запливала,
А тиква се кишом пресипала . . .
То гледао млади волујару,
Па кроз брке 'вако беседио:
»Падај, кишо, каблом из облака,
Опери ми Ревку 'ртењачу
И Бацики рогове од рифа;
Покваси ми нову кабаницу,
С кабаницом платнену торбицу,
У торбици жалосно уздарје:
Пол тањира и полак пешкира . . .
Растопи ми патку — препечену,
Препечену, сољу несољену;
И разнеси тикву нечепљену,
Нечепљену — водом наточену . . .
Кваси редом што год ти је драго,
Само једно да ми не поквасиш!
Можеш квасит' амбар у шогора,

И стринино сено на ливади,
И теткову кућу прокисаву,
Ал' не кваси Милкино рукавље,
И кошуље вешто сашивене,
И чарапе плаво препредене,
И мараме ситно порубљене,
Што 'но их је на једек изнела,
Јер се теби, кишо, не надала;
Не кваси их, већма је не срди!
И тако је доста расрђена
Што сам Драгу кметову уштин'о.
Ви'ш какву ми ужину донела:
Баш к'о да ме од срца не мари,
Ил' с гурбетом да ме барабари!...«

У Новом Саду, 23 августа, 1868.

ПАКОСНА ДЕВОЈКА.

Везак везла пакосна девојка:
Сву је пакост у везак увезла.
Од пакости жице попуцале,
И пуцајућ' вако беседиле:
»Ој, Бога ти, пакосна девојко,
Од пакости ми смо попуцале,
Што и твоје срце не препукне?!«
Ал' беседи пакост из девојке:
»Би одавно срце препукнуло,
Ал' му не да *пакоснији* драги.
Час га воли, а час другу моли,

Па у једу срце отврднуло:
Зато није досад препукнуло! . . .«

У Черевићу, 1867.

ИВАНСКО ЦВЕЋЕ.

I.

»На дрвету мог живота
Пожутеле вите гране,
Ка'но жуто цвеће твоје,
Да мој лепи Иван-дане!

Гране вену, лишће спада,
Гине дрво негда густо;
Да мој лепи Иван-дане,
Остануће скоро пусто! . . .«

Тако цура речцу води,
Па бисерне сузе лева;
А у груд'ма тужне мајке
Болна реч јој изумрева.

»О, не тужи, смиље моје!
Речца така сет ми креће!
Већ оплети венца млада,
Најде, чедо, младо цвеће!«

И плете га дикла сетна.
Залева га сузом сјајном:

Да што лепше дома краси
У спомену обичајном.

»Лане сам га, мајко, плела,
На колену драгог мога,
Уз песмицу разиграну,
Без уздаха жалоснога.

»А данас ми цветак сваки
О терету приповеда . . .
Ви'ш, и мирис лековити
Доноси ми срцу вреда.

»Па и како не би, мајко!
Кад у њега тугу девам,
Кад јаотно с њиме зборим,
А никад се не осмевам . . .«

II.

»Ој, мој венче, мој пеленче!
Прни сада крову моме!«
Тако рече, па га хитну
У замаху слабачкоме.

Хитну, ал' гле, с крова паде . . .
Кроз срце јој слутња прође . . .
Мајка бледи . . . ој, а она
Уздишући венцу пође.

»Нано мила! Још к'о дете
Слушала сам то што значи;
Ал' још једном хитнућу га,
Па нек ми се наоблачи!...«

Венац оде... Опет пада...
Но, гле, заста, Богу хвала!
Задржа га у падању
На окрајку — трска мала.

»Ето,'рано, сад заоста!«
»Јесте, нано, али како?!
Први ветрић, тија лёта,
Згурнуће га лако, лако!«

Мајка стрепи... кћи се смеши...
Ал' осмејак шта јој значи?
Да л' на драгог мисли свога?
Ко ће осмех да тумачи!

*

На крововп трепте венци,
Ка'но цвећа неузбрана,
Свак мирисом чило здравља
Осванула Иван-дана!

На крововп мире венци,
Ал' *сви* венци туде нису:
На земљу је један спао,
Па јадује у мирису!...

Иван-дане слутио је
Да се дому жалост према,
Слутио је, шапнуо је:
Да цурице више нема! . . .

Иван-дане, тужни бране!
Кобно ли је твоје цвеће:
Знадем мајку што га више
Мирисати никад неће! . . .

У Черевићу, 1868.

СУНЦЕ ЗА ГОРОМ.

Јасно сунце узда’нуло
За гором,
За гором;
То причула танка јела
Са бором,
Са бором;
Па га пита танка јела
Са бором,
Са бором:
»Јасно сунце, што узда’ну
За гором,
За гором?« —
»Кад ме питаш, танка јело,
Са бором,
Са бором, —
Оно чуј ме што узданух
За гором,
За гором:

Бесан олуј сломиће те
Са бором,
Са бором, —
Пре нег' сутра ја узда'нем
За гором,
За гором . . .«

*

Ох, што рече јасно сунце
За гором,
За гором, —
То, гле, снађе танку јелу,
Са бором,
Са бором . . .
Стог' и мени жао јеле
Са бором,
Са бором,
Па преклињем јасно сунце
За гором,
За гором:
»Јасно сунце што нам седаш
За гором,
За гором, —
Бар сачувај *српске јеле*
Са бором,
Са бором! . . .«

У Бечу, 3 марта 1869.

СЛАВУЈЕВ СВАТОВАЦ НА ЈОРГОВАНУ.

»О, шта ми, птицо, сладиш
Са плава јоргована ?
И што ти тако стрепи
Под крилом росна грана ?«

— То нећеш питат', дево,
Кад прође месец дана,
Кад свати твоји дођу
Да ломе — јоргована ! . . .

У Черевићу, 1868.

ДЕВОЈКИН СВАТОВАЦ.

Сви ће ми свати
По ружу дати,
А врео пољуб
Жалосна мати ;
Дражи ми пољуб
И моја мати,
Нег' цветне руже
И мили свати !
Одби се грана . . .

Сви ће ми свати
По дукат дати,
А горку сузу
Жалосна мати ;
Дража ми суза

И моја мати,
Нег' скупи новци
И добри свати!
Одби се грана...

У Черевићу, 1868.

ГРУДА СНЕГА ПО ВРХ ПЛАНИНЕ.

Заостала груда снега
По врх планине,
Па пркоси врелом сунцу
С плаве даљине...
То гледало пастир-момче,
Чило, млађано,
Па зборило 'вако тужно,
'Вако јађано:
»Оно није груда снега
По врх планине,
Што пркоси врелом сунцу
С плаве даљине:
Већ марама снежно-бела
Моје Дадице,
Што јој с крила ветар одне
Јуче крадице!
У њојзи је бурма мала
Чисто злаћена,
На пијаци звучним сребром
Скупо плаћена!
Злобни ветре, не шали се
С бурмом злаћеном,

На пијаци звучним сребром
Скупо плаћеном —
Не шали се, већ је снеси
Опет крадице:
Да не плаче срце мало
Моје Дадице!«

У Бечу, на Митров-дан 1869.

УБИЈЕН ГОЛУБ.

I.

Девојчица уранила,
Голубове храни,
Око ње се начичкали
Гости одабрани.

Па јој гучу: добро јутро!
Па јој шапћу: хвала!
Што ’но их је тако рано
На доручак звала!

А њојзи је мило, мило,
Што им прија ’рана,
Па их оком љупко броји,
Ал’ — нема *гаћана!* . . .

»’Де си, браца? пи, пи, пи, пи!«
Браца не долеће;
А све јато к’о да збори:
»Долетети неће!« . . .

Ведро чело цуре миле
Облаком се мути;
Срце мало задрхтало
И поче да слути:

»Синоћке сам пушку чула
У лиснатој дољи . . .
Што ћу, Боже, ту је можда
Изда'но у бољи! . . .

Ко ми уби птицу моју,
Милога гаћана:
Jадовао — Бог би дао —
Сву годину дана!

У пољу му не родила
Шеничица златна;
А на дому не имао
Ни крпице платна!

Не грлио милу своју
— Не била без мане! —
Jест, баш желим! па нек' више
Не мори гаћане!« . . .

Тако хитра изговори
И убриса лице,
Jер га сузом оросише
До две љубичице.

А јато јој жалостивно
У висину прну:
С *бели* крили да однесе
Невољу јој *црну*.

II.

»Добар вече, зоро моја!«
— Гле, ко доне Тошу? —
»Ти баш вредна; а шта шијеш?«
— Брату моме пошу. —

И момак се загледао
У прсте јој мале:
»Није чудо, ружо моја,
Што те отсвуд хвале!

Па кад си ми вредна тако,
Да ти нешто дадем:
Једно красно перо, ево,
Ту га баш имадем«.

И с шубаре перо скиде
— К'о сребрна грана —:
»Синоћке сам баш убио
Нечија гаћана«...

Још делија не исприча
»Збитије« лагано,
А девица цикну јасно,
Цикну уздрхтано:

»Јо, жалосна! ти си, дакле,
Што ми птицу свлада,
А ловца сам — тешко теби —
'Вако клела млада:

»Ко улови птицу моју,
Милога гаћана,
Да Бог да се — оженио
Кроз годину дана!

У пољу му свуд родила
Шеничица златна;
А на дому *увек* им'о
Тушта глатка платна . . .

Тај грлио милу своју,
— Била му без мане! —
И ловио кадгод хоће
Крилате гаћане!« . . .

Тако цура; а момак је
Стиск'о око паса,
Целив'о јој усне слатке
Разум'о им гласа . . .

А ја више не спомињем
Голуба и крило,
Но ћу само да вам рекнем
Шта је даље било.

Није прошло — верујте ми! —
Ни година дана:
Голубица одлетела
Код свога — гаћана!

Родаун, 24 јула 1868.

РЕГРУТ.

I.

РЕГРУТОВА ПЕСМА.

Oj, мој царе, грдна царства,
  Далеки му пути!
Све ћу редом да их прођем
  С лагани регрути!

Пратиће ме шоца дуга,
  Нова моја тéта,
Ал' ће красно да звекеће
  По врх панганета!

Па како ће да ми сија
  Ружа са клобука!
Сваки дан ће да је чисти
  Војакова рука.

Хеј, димшићу, што нас чекаш,
  Под Варадин-градом:
Стан' још мало, да с' опростим
  С белим Новим Садом.

Да попијем у њемука
  Све Врушкино винце:
Нек' се панти кад сам от'ш'о
  Међу Коронинце!

Нек се знаде да ћу радо
  У штурму да севнем;

Шалај, далај, ал' пре штурме
  Овако да певнем:

»Мени није села жао,
  Мог села без мане,
Већ је мени сестре жао
  И болесне нане!

Мени није вруле жао
  И миле јој свирке,
Већ је мени »кола« жао —
  И Маре, пастирке!«
    Ију, ју, ју, ју!...

II.

ДЕВОЈКА И ПОШТАРЧЕ.

Стан' поштарче, дуни: *Откуда си?*
Какви су ти у торбици гласи?
Пише л' војно из царева града:
»*Мара моја нека ми се нада!*«
Ил' не пише — убиле те силе!
Чезе ти се тада поломиле!!...

III.

РЕГРУТОВА МАЈКА.

Ох, како је *пољуб* врео
Којим мајка чедо буди:
Та њиме би *живот* цео
У детиње вргла груди!

Па како је *речца* мила
Којом мајка чедо кара:
Та у њој је тајно скрила
Своју *љубав* из недара...

Но како је *брига* већа
Која мајци чело мути:
Ах! муња јој срце стреља
И најмање што кад слути.

Ал' у кол'ко већма јоште
Потресају мајку сузе,
Кад проучи црне поште
Да јој *пушка* сина узе.

Ту јој *нада* пала њена!...
Па се гробу гиба јаче...
Та жива је са'рањена; —
А теши се тим што — плаче...

У Бечу, у фебруару 1868.

ПРСТЕН.

Младожењи прстен с руке спао,
На мермеру 'вако зазвектао:
»Младожењо, добру се не надај,
Млада ће ти болест боловати,
На самрти синка поклонити;
Ал' не зато да се с њим радујеш:
Већ са њиме — да ју оплакујеш!«

То кад чуо тужан младожења,
На очи му сузе удариле,
А срцу му тако беше жао
Да прстена није ни дигао . . .

У Бечу, 30 јуна 1869.

СИРОЧАД.

Снуждиле се до две сиротице
Крај извора, воде провидљиве ;
У воду се обе загледале,
И у води чудо угледале :
Чудно чудо — штаку просијачку
И над штаком белога голуба ;
На поле је штака преломљена.
А голубу крила позлаћена,
Па им голуб из водице гуче,
Кад год гукне — задрхћу таласи,
Из њих 'вакп извиру му гласи :
»Не тужите, добре сиротице,
Та *и за вас* још утехе има,
Код такога лица умиљатог
И такога срца у недрима !
Не тужите, већ ме разумите :
Ово није вода провидљива,
Поруб сребрн што је опасава,
Већ *живота вашег огледало*,
У чистоти што се заблистало.
А ја нисам голуб лепршави,

Што час гукне, а часом умукне:
Већ сам *бела срећа* девојачка,
Што *прелама* штапа просијачка . . .
Да по свету ви не запросите,
Вас нек момци умиљати просе,
Нек вас просе, па нек се поносе!«

У Бечу, 8 јула 1869.

ДЕВОЈКА И ЗУМБУЛ.

Девојка је зумбул хтела брати,
Ал' на цвету роса затрептала,
Две капљице к'о два ока мала . . .
Стог' је Мила цвећу говорила:
»Мој зумбуле, лалин ђувегијо,
Бих те млада радо узабрала,
Ал' би спала два ти ока мала;
То би лали, знадем, било жао,
Баш к'о мени, када би ме ујко
Са очима драгог растављао . . .«

У Бечу, на Иван-дан 1869.

ШАЈКА НА ДУНАВУ.

Шајка плови тихо низ Дунаво . . .
Шајка плови, а Дунав јој збори:
»Кажи, шајко, ко ти крму држи?
Весла су му брзо малаксала,
Па мирују сред несташних вала« . . .
Ал' беседи шајка од дасака:

»Oj, Дунаве, радознали друже,
Слаби старац моју крму држи:
Више спава нег' што завеслава!«...

Кад приспеше граду Варадину,
А на граду топи запуцали!
Не пуцају да потуку људе,
Већ заспалог чичу да пробуде,
Да им шајком ћуприју не квари!!
. . . .
. . . .
»Смилов'о« се наш крманош стари...

У Каменици, 1867.

ЗАДОВОЉНА РЕКА.

Сунце седа, ветрић пири,
  Таласа се река,
По њој гази лабуд бео —
  Белонога сека.

Jо, како је лепа, Боже!
  Ка'но горска вила!
Jо, како ли лако ходи —
  К'о да има крила!

Задигла је сукњу нову,
  Сукњу до колена —
Та ко ће је други видет'
  До тестија њена?

И ено је где застаде,
Те ножице хлади,
А ветрић се сукњом игра
— Шта друго да ради ?

Застала је . . . но у кога
Саде тако гледи ?
Зашто ли јој образ махом
Румени и бледи ? !

Младо момче, црна ока,
Обалици ступа,
Из ока му спазит' можеш,
Срце како лупа ! . . .

Журно јој се приближује
Наш делија чили,
Ка'но лепир милом цвећу
На лагани крили.

Не сме цура сагледати
Очи нашем бралу,
Па је зато загњурила
Тестијицу малу ; —

Сагнула се, к'о да неће
За њега да знаде ;
А овамо, испод руке,
Поглед јој се краде . . .

»Добар вече, чедо моје!«
Рече момче младо,
»Бог ти дао, *ти* си — Млађо?
Ко би ти се над'о!!«...

»А зар твоје срце није? —
Видиш ти ње само! —
Но знадеш ли зашто ли ти
Дођох сада амо?

»Срце ми је пуно среће,
Мој кринићу бели,
Па је радо срећу данас
С тобом да подели.

»Па је радо да ти шане
Развијену наду:
Да ћу *сутра* у мајке те
Запросити младу!«...

»Запросити«...
Рука клону —
Крчаг склизну —
И потону...

Тргнула се цура одмах,
Ал' је доцкан било —
Празну руку спустила је
На мекано крило...

»А шта ти је било, ’рано?« . . .
»Ја не знам ни сама?
То тек знадем да ће зато
Карати ме мама!« . . .

»Ој, не бој се, ’тицо моја!
Ја ћу да те браним;
Ја, што ћу ти стару мајку
До смрти да ’раним!« . . .

Полети му цура на то,
За судом не гледи,
Већ у момче, — а лице јој
Румени и бледи . . .

И одоше, пуни среће,
Голубови млади,
Срца им се растапаху
У слађаној нади. —

Месец прође, други дође —
Разигра гајдаша;
У селу је сада опет
Више једна снаша.

Ко ли беше младожења?
Ко ли сретна сека?
Казаће вам понајбоље
Задовољна река . . .

У Черевићу, 1866.

ДЕВОЈКА НЕСРЕЋНЕ РУКЕ.

Девојка је цвеће брала,
Па је плакала . . .
Питао њу кнежев сине,
Момче млађано :
»А што ти је срце, сејко,
Тако јађано ?« —
»Руке сам ти, драги брато,
Одвећ несретне :
Чим узберем цветак који —
Сместа увене ;
Росица му чиста, мила,
Махом уса'не !
Ој, па како душа да ми
Тад не узда'не !«
То слушао кнежев сине,
Момче млађано ;
Па запит'о плачну деву
Тајно, слађано :
»А коме би цвеће дала,
Душо милена ?« —
»*Теби*, брато, јест, тако ми
Српског имена !«
»Хој, па онда немој плакат'
Тако немило :
Ја *у теби* цвеће видим
Мило, премило ;

А *срећне* ћеш руке бити
Онда, бисеру,
Кад је пружиш на венчању
Нашем девери«...

*

Девојка је речцу чула,
Слатку слађану:
Утешила са њом душу,
Јадну јађану...

У Бечу, 1868.

ДЕВОЈКА ДРАГОГ КУША.

Ој, мој брато, моје злато,
Када звезду глаш,
Зашто нећеш да јој кажеш:
Звездо, *мени* сјаш!
Зашто нећеш да јој кажеш:
Звездо, *мени* сјаш!

»Зато, Нато, зато злато,
Не кажем јој ја,
Јера мени — на земљици
Лепша звезда сја!
Јера мени — на земљици
Дража звезда сја!«

Па ту звезду, ту на земљи,
Кад' њу, брато, глаш?
»Онда, Нато, онда злато,

Када *и ти знаш!*
Онда, Нато, моје злато,
Када *и ти знаш!*« . . .

У Бечу, 1868.

ДЕВОЈКА ДРАГОГ ИШЧЕКУЈЕ.

Што је цура на прозорић стала?
Што се цура у ноћ загледала?
Чека л' звезду да јој с неба спа'не?
Или керче да пред врати лане?

Што се цура тако оборила?
Што је тужно прозор затворила?
Нит' јој звезда са висине спала,
Нит' на драгог кера залајала! . . .

У Черевићу, 1868.

ЗВЕЗДА.

Ноћ је тија, звезде трепћу,
А месец се крај њих шеће,
К'о баштован кад надгледа
Мирисаво своје цвеће.

Ноћ је тија, лахор благи
По врту се шири дивном,
Па му цвеће успављује
Молитвицом милостивном.

Ноћ је тија, све с' одмара
Уморено што је било, —
Та сваком је добро дошло
Летње ноћи лако крило.

Зар свакоме? О, бар да је!
Ал' прозору оном, глете —
Видите ли тужну мајку
И на руци болно дете?

Ту се санак не борави,
И ма да је томе време,
Отуд мисли јадне мајке
У висине даљне стреме.

Час у ведро небо гледне,
К'о да помоћ брзу тражи;
Час у очи свом Дамјану:
Рада терет да му зблажи.

»Ој, прошани, снаго моја,
Шта ћеш мајка да ти даде?
Реци, 'рано! Из ока ти
Не мож' мати да дознаде«.

Тако, тужна, дете пита,
Гладећи му косу свилну,
А синак јој недра љубну,
Чувши речцу преумилну.

Па ручицу слабу пружа
На звездице оне горе,
На кандила она лепа,
Што небеске светле дворе.

»Видиш ону звезду, мајко !
Њу би' хтео — ону малу ;
О, па кажи анђелима
Нека ми је с неба свалу !« . . .

Тек што рече, а звездица
Другом крају лако прну :
»Ево лети — благо мени !«
Ох, а мајка сва претрну . . .

И претрну, и јаукну,
Јер *његова* звезда бија
Што са неба, ето, спаде,
Никад више да не сија . . .

Хладно чело, хладне груди
Пољупци му мајка греје ;
Ал' му живот не пробуди,
Све је заман, заман све је ! . . .

*

Ноћ је тија, звезде трепћу,
А месец се крај њих шеће,
К'о баштован кад пребраја
Најмилије своје цвеће.

Но зашто ли тако тужно
За облачак онај зађе ?
Мора бити међ цветови
Дамјановог да не нађе . . .

У Пожуну, из »Слободе«.

БРИГА МАТЕРИНА.

Ужежи, ћерко, кандило!
Потпали жута тамјана!
Сутра је равно година
Како нам неста Дамјана...

Ужежи, ћерко, кандило!
Не штеди жута тамјана!
Помол' се Богу с матером
За душу малог Дамјана...

У Черевићу, 1868.

БЕРБАНСКА НОЋ.

Месец се небом шеће,
А зрак му лако слеће
На »срце« села мог;
Ту коло лако шири,
Ту жељу сродну мири
Гајдашев јасни рог!

Девојке миле, младе,
Чедашца пуна наде,
Ту бајни вију сплет;
А момци лоши несу,
Већ коло громко тресу,
Па мисле: њин је свет!

И шебој и шимшири
За нови, за шешири,
Чуде се игри тој;

А руже чисто стрепе
На груд'ма цуре лепе,
У срећи жељеној . . .

Гле, свирца како јури,
Гле, коло како жури . . .
Па чисто игра сам;
Гле, момке где се смеше,
Гле, цуре, лаке сеше,
Где крију ока плам . . .

»Де реци коју, брато!«
»Ев' ома, суво злато!
Ох, 'оћу рећи, да!« . . .
И ено где подвикну,
А свирац уз то цикну,
— Та подвик нек се зна! . . .

Што теже јаре хуче,
То чешће момчић суче
Свој лепи, црни брк;
Што чешће ситно свирне,
То жешће ногом дирне
У јасни, нови жврк.

Месец се небом шеће,
А зрак му лако слеће
На »срце« села мог;
Ту коло лако шири,
Ту жељу сродну мири
Гајдашев јасни рог!

Сад тамбур ситна гласа,
Ил' врула иза паса
Лелујне гласак свој . . .
А отац, мати, гледе :
Ох, деца кол'ко вреде
У игри слављеној !

Па где је песма красна
Што цура витостасна
Са драгим пева, хој !
Па где је тол'ко сласти
Што не мож' ни изказ'ти
Мој китњаст, лаки поj !

Ох ! *Овде* груд што нема,
Да л' *тамо* и сад спрема,
За мене, вес'о крај ?
Та сад ћу тек да знадем
И среће да имадем,
Кад имам 'наки рај !

У Пожуну, из »Слободе«.

ПАСТИРКИНО »МЛАДО« И »СТАРО« СУНЦЕ.

Пастирка *јутро* воли,
Јер јутром стадо нађе ;
Па сунце *младо* моли
Врх брега да изађе !

Пастирка *вече* воли:
Њу драги тада нађе;
Па сунце *старо* моли
Да брзо за брег зађе!

У Дорнбаху. 7 маја 1869.

МАЈКИНА ДУШИЦА.

»Ћери моја, мој милостан сине,
Ћери моја, мајкина душице!
Што ме гладиш руком по образу?
Што ми љубиш очи уморене?
Што ми шапћеш: »Слатка моја нано?««

»Мајко мила« — кћи јој говорила —
»Руком бих ти образ — подмладила,
Пољубом ти очи — успламтила,
А шапатом — старост засладила!
Веруј, мајко, сладак родитељу!«

У Черевићу, 1868.

II.

ПАТРИОТСКЕ ПЕСМЕ.

Д-ру Светозару Милетићу.

Бура? — Зар већем стигла ? !
Није ! . . .
Ал’ рука твоја већем се дигла
Да поштен барјак за народ вије ! . . .

СРПСКИ ДАН.

Кад поносна зора сване,
Ја је питам: зоро мила,
Јеси л' вид'ла — српску зору?
Је л' и она поранила?

Кад милосно сунце плане,
Ја га молим: сунце мило,
Јеси л' вид'ло — српско сунце?
Где се тако задоцнило?!

А кад тужан сумрак пане,
Ја заплачем: брате мио,
Ох, распучи груди тамне:
У »сумраку« дан се скрио!...

У Бечу, из »Зоре«, 1869.

МАЈКО МОЈА, СРПСКА СЛАВО!

Мајко моја, српска славо!
Ал' ти спомен красно сија!
Е све мислим: *из спомена*
Сад ће срећа да заклија!

Па те зивљем зато чешће . . .
— Шта би дете лепше знало ? —
Али, јао, горко би ми
Свагда срце заплакало.

Јер ти *ћутиш* — у даљини . . .
Баш к'о да те мраци гоне, —
Па к'о суза да не видиш
Што их тужна деца роне.

Ил' тек *уздах* што бих чуо :
»Та и мене душа боли !
Ходи, дете, кол'ко тол'ко
Мајци својој јад утоли !«

НЕВЕРА ВУК.

(Фантазија у очи Видов-дана.)

Суморна поноћ земљу целива.
  Црно јој чело, црне јој груди,
Па није чудо што тужном мени
  Жалосне слике у срцу буди !

Густа је тама поноћи неме.
  И опет кроз њу око ми сева,
Те видим оно о чему душа
  У часу овом преболно снева.

Косово видим — гробље крваво,
  Ох, гробље свето јунака дивна,
Што га са'рани, злобним опелом,
  Неверног брата десница кивна !

Видим га, видим — пустош суморну,
  Жалосно место жалосних рана,
Наручјем хладним што кости грли,
  Кости јунака од *Видов-дана.*

И *уздах*, ето, к'о канда чујем,
  Сломљене груди што им пробада, —
Ох, уздај онај што горко шапти
  Животу мртвац *још* да се нада! . . .

Крсташа, ено, крвавог . . . ено . . .
  На хладној земљи славу где дрема;
Крију га копља, скр'ана, слаба,
  Јер живе руке на близо нема.

А крвца и сад к'о да се пуши,
  Мачеви и сад још к'о да прете.
— Је л' мени самом да видим дато? —
  О, глете, браћо! та ено, глете! . . .

Ал' шта је оно? — Јесу ли звезде
  Што лако паше с неба безмерна?
Шта спазих саде? Вара л' ми душу
  Пријатна страва, слутња неверна?!

Јесу ли звезде? — О, несу, несу!
  Имају л' звезде сребрних крила?
Једно је, ено ... и друго . . . ено . . .
  И треће, браћо, чаробна *вила!*

На челу прве *Јунаштво* пише,
  Код друге *Слога* врлину ствара;
На челу треће разумно, смело
  Самосвест крила своја одмара.

Но шта ће оне у ноћи овој?!
  Одважна воља камо их гања?
Клекнуше, ено. — Моле л' се Богу?
  Ил' душа моја милоту сања?

Моле се, моле... Та *речи* чујем,
  Најслађе речи уздања мога:
»Вечита сило! Вечити Боже!
  Смилуј се скоро на Срба твога!«

Е, тако зборе, е, тако моле...
  И још бих слуш'о мила им гласа;
Ал' опет нешто око ми дирну:
  Паклена авет прозрачна стаса!

Ху, како јури по пољу равном!...
  Рек'о бих муњу да гледам саму;
Путе јој светли десница рука,
  Што гори, букти у живом пламу!

Вилама, ено, све већма скори...
  Душмански, ено, с леђа им ступа...
Шта смера крвник сејама мојим? —
  Како ми срце живахно лупа!...

Огњену руку, гле, како пружа . . .
  Потпали, ено, »*Слозина*« крила —
Запршта, ено, и коса бујна —
  »До Бога јао !« јаукну вила . . .

»Ко си, враже, врашка срца,
  Убио те Бог !«
Завришташе, опколевши
  Душманина свог.

»Сатана је !« викну »*Слога*«,
  Да излије јед ;
А »*Јунаштво*« : »Вампир ноћни !
  Таки му је гред !«

»Није, није !« трећа вели,
  »Ја га боље знам !
Па ћу зато *црње* име
  Ево да му дам :

Неверна му десна букти :
  То је — злобни *Вук !*«
. . . .
. . . .

Проклето име »*Свест*« му изусти ;
  А грешник клону земљи, поражен . . .
Срдашце »*Слоге*« утеха љубну :
  Осветом живом бол јој је зблажен !

Безмерна клетва опело беше
 Крвнику љутом, срећу што пречи;
И сеје, ено, прнуше гори:
 »Слозино« крило да се излечи!

. . . .

Карпатски ветар јаче попирну,
 Ладовним крилом чело ми дирну:
Нестаде слика у бурним грудма . . .
 А ја се нађох опет међ' људма . . .

Сећање чило верно ми ређа
 Прилике што их будан просања;
Шапће ми име злотвора вељег,
 У слици што га једовно гања!

Па живи л' збиља тај грешник црни?
 Да л' Србу и сад пропасти спрêма? . . .
Неслоге док је — Вук дотле живи,
 А Вук док живи — ускрса нема! . . .

У Пожуну, из »Слободе«.

ВИЛИНА СУЗА.

На чело моје, вило,
 Суза је твоја пала;
На челу моме глатком
 Заостат' није знала;

С њега је склизла, виło,
У тужно око моје:
Та суза сад је — песма
Што плаче *јаде* твоје...

У Бечу, на Видов-дан 1869.

О ВИДОВУ ДНУ.

Хеј, Косово, јади наши!
Докле ћеш нам тако спати?
Та докле ће *тужно* цвеће
На попрсју твоме цвати?

Докле ће ти кукавица
Тужне песме да попêва?
Зар певала доста није?
Камо јој се песма дева?!

Да, у срца бедних Срба
Што за срећом својом туже,
Што над тобом сузе роне,
Хеј, Косово, јада друже!...

Па докле ће тако живет'
У терету јадовања?
Докле ли ће црна туга
Храбра срца да им гања?!

Оли донде док с' не роди
Обилића коло ново,

Што ће Србу да донесе
Златно доба Душаново?

Донде! Донде! Знам да шапћеш...
Али кад ће ово бити?
Каде ли ће срећа таква
Срба бедног загрлити?

Обилићи кад ће с' родит',
Да опросте Срба мука?
Хеј, ал' ако српске мајке
Породе нам — кога Вука?

Шта ће *тада* с нама бити —
То нам храбру душу плаши...
Та моли се и ти Богу,
Хеј, Косово, јади наши!...

У Сегедину, из »Слоге« 1864.

ДЕВЕТ ДЕВОЈАКА.

Питало се девет девојака,
Питало се све по девет пута:
Шта ће бити за девет година?
Ал' их туга махом обхрвала,
Јер не знаде једна другој каз'ти...
Њих слушала с јеле кукавица,
Слушала их па им беседила:
»Питајте се, девет девојака,
»Питајте се још и девет пута,

»Па нећете знати на чему сте,
»Док не каже с гране кукавица !«
Кад то чуло девет девојака,
Замолише сиву кукавицу,
Замолише све по девет пута
Да им каже разумним кукањем
Шта ће бити за девет година ?
Њима вели тица кукавица :
»Казаћу вам, девет девојака,
»Шта ће бити за девет година ;
»Ал' чиме ће цуре да наплате
»Кукавици разумно кукање ?«
Њој говоре девет девојака,
Девет грла у једноме гласу :
»Даћемо ти 'ране изобиља,
И даћемо воде са камена ! . . .«
Ал' беседи мудра кукавица :
»Имам 'ране увек изобиља,
»А и воде пијем са камена ;
»Већ ви мени веру заверите,
»Српску веру која се не мења,
»Тврђу веру од тврда камена :
»*Да ме неће ни једна проклети*
»*Кад саслуша разумно кукање !*«
Кад то чуше девет девојака,
Заћуташе, па се замислише,
Девет глава једно измислише,
Јер набрзо веру заверише,
Српску веру која се не мења,
Тврђу веру од тврда камена :

Која куне тицу кукавицу
Кад саслуша њезино кукање,
Нек јој коса опадне са главе!
Нек јој пеге лицем учестају,
Ка' по небу небројене звезде!
Нек јој очи сунца не гледају,
Нити раја на ономе свету!...
Кад то чула сиња кукавица,
Долетела на најнижу грану,
Да што боље речи саслушају,
И започе ненадно кукање:
»Чујте мене, девет девојака,
»Ево чујте, право да вам кажем:
»Кад пролете осам годиница,
»К'о лаганих осам соколова,
»И долети година девета,
»Ка'но вихар из душманска света:
»У крви ће земља огрезнути,
»У Срба ће срећа увенути,
»Увенуће све што цватит' уме,
»Увенуће српска господштина,
»Увенуће небројни јунаци,
»Увенуће љубе обљубљене,
»Увенуће драге негрљене,
»Међу њима девет девојака,
»Ка'но девет у врту цветова!
»У земљи ће покор да се гради,
»Јер ће злобна рука да завлада...
»Косово ће да гута јунаке,
»Ка'но море пене учестане;

»Сабље ће им да остану тужне
»Ка'но суво у горици цвеће;
»Токе ће им да постану тамне
»Ка'но звезде облаком застрте,
»А копља ће да им поиструну
»Ка'но борје ветром саломљено;
»Крсташе ће да раздиру Турци
»Ка'но душу голој сиротињи;
»По земљи ће лелек да пролеће
»К'о јауци храбра самртника;
»У сузи ће Србин да с' оглêда
»Ка'но месец у водици мирној;
»Кад год сунце скочи на висину,
»Просипаће пламење крваво;
»У гори ће 'тице да умукну,
»А змије ће да добију крила,
»Одлетаће раји на ноћишта,
»Место певке, сиктаће отровно,
»И сисаће децу сиротињску,
»А деца их змијом звати неће,
»Већ отровним срцем Турадије!
»По земљи ће задрхтати цркве,
»Српских цара лепе задужбине,
»Звона ће им тужно заплакати
»И плакаће — небројено лета!
»Ето вама, девет девојака,
»Каз'ла вам је црна кукавица
»*Шта ће бити за девет година!* . . .«
Кад то чуше девет девојака,
Девет срца, а од једне мајке,

Пропишташе ка'но девет гуја,
Под каменом девет присојкиња.
Пребледеше, срцем претрнуше
И *у маху* веру преврнуше
Ону веру тврђу од камена,
Српску веру која се не мења,
И проклињу гадну кукавицу:
»Јој, несрећна 'тицо злокобницо!
Ми ти не би веру преврнуле,
Српску веру која се не мења,
Тврђу веру од тврда камена,
Ма нам коса опала са главе,
Ма нам пеге лицем учестале,
Ма нам очи сунца не виделе,
Нити раја на ономе свету; —
Ал' сама си веру преврнула
Кад уздрма срећу девојачку,
Кад уздрма понос у Српкиња, —
Да Бог да се зраком не дрмала,
Већ у грању саломила крила!...«
И још клетву добро не рекоше,
Сагнуше се девет девојака,
Дохватише девет каменова,
И убише црну кукавицу...
И мртву је јоште ударају,
Живом руком све по девет пута, —
Ал' њих уби *већма* кукавица
Одједанпут — песмом изненада!
Куку, надо, жалосно ти крило!
Куку, крило, срећније нам било!..

У Бечу, на Богојављење 1869.

СОКОЛОВИ.

Кад се оно небо наоблачи
Над Косовом, над пољем крвавим,
Кад севнуше једовите муње,
А кроз срце честитога кнеза
И његових чувених делија;
Кад јаукну срце Србадије,
Јер јој мило тад пропаде царство,
Тад прнуше до две тице сиве,
Тице сиве, два сокола сива:
Једно јесте соко Обилића,
Друго јесте соко Бранковића.
Полетели ка Шари планини,
Спустили се на јелову грану,
Спустили се да одморе крила.
Ал' беседи соко Обилића:
»Да мој брате, јадом братовали,
Пропало је на Косову царство;
Погин'о је славни цар-Лазаре,
Коме слава погинути неће;
Пропала му сва голема војска,
Којој име пропанути неће;
Погин'о је стари Југ-Богдане,
Младо су му срце прострелили!
Погибоше девет Југовића,
У смрти се деца загрлила,
Мој побрате, и Богу је жао!
Погин'о је Страхинићу Бане;
Погин'о је како нико није!
Погин'о је Васојевић Стево,

Ал’ му рука малаксала није;
Погин’о је Мусићу Стеване,
А уз њега Срђа Злопоглеђа:
Погледом је сваљивао Турке;
Погин’о је Љутица Богдане,
Име му је Турке застрашило,
А сабља му *име* толковала!
Погин’о је Орловићу Павле,
Кој’ му Турчин мача опазио,
Спазит’ неће умиљато сунце!
Погин’о је Топлица Милане,
Драг побратим *мога* господара!
Погин’о је Косанчић Иване,
Драг побратим *мога* господара!
Погин’о је, до Бога милога,
Погин’о је Милош Обилићу,
Тешко мени, тици његовојзи.«
Ту соколу сузе ударише,
Оба крила махом оросише,
Тешке сузе са крила отреса,
Ал’ терете са срца никако.
Кад се соко сузе наплакао,
Он погледа на побрата свога,
Погледа га па му проговори:
»Мој побрате, тицо Бранковића!
Е *тако* је пропануло царство,
Ето *тако* тићи попадаше,
Ка’но браћа један до другога.
Ал’ не паде Бранковићу Вуче:
Канда *није* с њима братовао!«

Ал' говори соко Бранковића :
»Мој побрате,тицо Милошева !
Јесте *тако* пропануло царство,
Јесу *тако* тићи пропанули,
Јест остао Бранковићу Вуче,
И ма да је с њима братовао.
Но кол'ко ми за јунаци тешко
Што падоше на Косову равну,
Тол'ко ти се ја радујем, побро,
Што *не паде* Бранковићу Вуче,
Тер имадем свога господара.«
Њему кликну соко Обилића :
»Мучи, побро, саломио крила,
Та *с њега* је и пропало царство !
Мучи побро, па соколуј с њиме,
А на другу сад полети грану,
Да на једној не стојимо грани,
Јер ми срце соколово врећаш ;
А нећеш ли да верујеш побри
Да издаде Вуче на Косову,
То запитај и Шару планину,
Планина је срца истинога,
Истино јој на јелама лисје,
Од горе ћеш разумети, побро,
Ко проведе љутог оклопника
Кроз њезине кланце и путање,
Баш кад беше на умору царство.«
То кад злобан соко саслушао,
Расрди се на *истине* речи,
Вуче му је срца позајмио,

Да истину отровом угуши . . .
Расрди се на побрата свога
И поцикну танко гласовито,
Да у гори све задрхта лисје.
Расрди се к'о што никад није,
Те полети побратиму своме,
Удрио га крили муњевити,
Удрио га, ујела га гуја!

Боже мили, чуда големога!
Јоште гора чуда не виђела
Овакога што се данас нађе,
Још потоци у њој не застали,
Да гледају чудо невиђено, —
Ал' данаске путе не путују,
Већ гледају чудо невиђено:
По врх јеле танке поносите,
Удрила се два сокола сива.
У пакости срцу раздраганом,
Поцикују да горица јечи.
Из ока им ватра посуктала,
Ал' и јесу очи соколове!
Низ крила им крвца ударила,
Те црвени саломљено перје.
Борили се соколови сиви,
Борили се у опкладу с даном;
А кад вече груди распучило,
Борили се — и уморили се..
Са висине на зелену траву
Спануо је соко Бранковића:

Оба су му крила саломљена,
Оба су му ока избијена.
Љуто цвили соко без очију,
Љуто цвили, до Бога се чује:
»Јо, побрате, змијом братовао,
»Да ти знадеш — о, на брзо знао, —
»Да ти знадеш како ли је тешко
«Без очију, без лаганих крила!...«
Ал' беседи соко Милошевац:
»Баш к'о Србу без својега царства,
»Иди, кажи злобном господару!...«

У Бечу, на велики понедељак 1868.

ЗАХОД СУНЦА.

Убава Фрушко, милото моја!
Сведоку верни рајевских дана,
Спомену драги младости моје,
Младости моје — зелених грана!
Да срећан једном у теби беја'!
Срећан к'о лепир у бујној трави!
Вес'о к'о птица кад зору гледи
И мило небо како се плави.

Мила ми беше, красна ми беше
И кад те зора дахом додирну,
И кад ти данак свесрдно љубну
Поносно брдо, долину мирну.
Ал' *дража* много, ал' *лепша* много
Онда си мени, о Фрушко, била,
Кроз сутон кад 'но златали сунце

Над тобом стреса златали крила.
Перад му златна падаше лако
На горе твоје лепототрајне,
На свето кубе божијег храма,
На рајски прозор цуре ми бајне . . .
Туде сам стој'о озарен срећом,
Гледајућ' своје смионо цвеће,
Гледајућ' сунце како се другом,
Незнаном свету полако креће.

Стој'о и глед'о ? Ох, више, више !
Духом сам био у *лепшем* свету,
Срце ми тада — *код сунца беше*,
Крепљено *надом* у даљном лету.
И увек пре нег' што би са пута
У груди моје хтело да с' врати,
Сунце би свагда својом добротом
Гледало 'вако да га позлати :

»Живахно срце ! Надај се сутра
Да ћу ти лепше, сјајније доћи ;
А скоро, скоро, у срећи, слави
Народа твога светове проћи ! . . .«
Прекрасна земљо ! У *томе* часку
Увек си мени најлепша била,
У такој жељи почеше расти
На срцу моме живахна крила.

Година прође, — туде сам опет.
Опет ме греје топло ти крило.
Све је онако, — и опет није,

Није онако к'о што је било.
Чаробна брда и сад ме теше,
Осмејак мајчин душу ми храни;
Још ми је туђе милена сеја,
Братац и моји стари пријани.

Ал' *једно* само нестаде, оде:
Веселост мога срдашца млада,
Јер тешким болом — зар то да рекнем? —
Болује моја, србинска нада.
И сада сунце — да л' оно исто? —
Губи се тихо у зелен-гори,
Седа, — ал' никад о *срећи* рода,
О *слави* новој никад не збори.

И оно већем презире дремеж
Што Сави мутној недарца трује.
Ох, клети санче! Ал' мируј, срце,
Слабо си, слабо: ко ће да чује?...
Једина Фрушка бар нека знаде
Зашто јој дете о тузи збори;
Да Бог да она бар да доживи
Косовски пламен да се разгори!..
. . . .
. . . .
Баш сада сунце за гору седа.
Око га моје суморно прати.
Последњи зрачак с чела ми склизну
И ено, ено, престаде сјати.
Престаде сјати? — И нека, нека!

Да Бог да *ватра* да га замене!
Ваљда ће срећа србинске краје
Прије да нађе — крај *севке* њене! . . .

У Черевићким брдима, 1866.

РАЈИНА СУЗА.

(Алегорија.)

Падиша je дуран, бесан,
А не може бес да зблажи;
Падиша je срцем болан,
А узалуд лека тражи.
»Мене боли, — незналице!
Срце боли . . . бол га пали;
Видајте ме!« . . .
А лекари задрхтали
Поражени са — незнања.

Падиша je дуран, бесан,
А не може бес да зблажи;
Падиша je срцем болан
А узалуд лека тражи.
На далеко бол се чуо . . .
Осетио бол султана:
Та царство се уздрмало
Код царевих болних дана!

На далеко вест се чула . . .
И харемска бела була
Зна je веће;

А с ума је ретко смеће
Многи злотвор — у потаји.
На далеко вест се чула . . .
Људи, деца, све по реду
Друго зборит’ не умеду
До о њеном црном крилу.
А дервиша мукло грло
Тужно дрхти по мунара,
Тражећ’ милост у Алаха
За падишу — *сиромаха!*

На далеко вест се чула . . .
Пролетела даљне краје,
Јера многи за њу хаје . . .
Па мало јој места било
На површју обасјану:
И у ноћно мрачно крило
Завирнула равнодушно,
Завирнула у — тамницу!
У тамници робе тужи . . .
Векови га оковали . . .

А тамничар некрштени
Подругљиво бригу води
Да се тама — не умали!
У скученом, у просторју,
Не сме, тужан, ни да дане,
Па ни сузу да убрише,
Што му на груд *често* пане.
У тамници робе тужи . . .

Ал' кад зачу да султана
Бол од нешто мало дана
Скоро смаче и савлада,
У срцу му живну нада,
Смело гледну, смело рече:
»Знадем бољу у султана!«

Роб је рек'о . . .
Ал' и та се речца чула,
И о њојзи збори була,
Па је ретко с ума смеће;
И ропска је речца хитра,
Јер и султан зна је веће!

И доводе сињег роба
Пред падишу боланога.
»Клети скоте, де, говори!
Што не знаше *змије* многе,
То ће *гуштер* ваљда знати,
Де, од чега царе пати?« . . .

»Болан царе! Боља ота
Много значи;
А душа је твоја *мала*
Да је сама протумачи . . .
Лекари су кукавице!
Лекови им отровани!
На што су ти?
Та тебе ће, милостиво,
Суза једна да са'рани . . .

Јер то, царе, што те пече,
То је *суза* бедне раје,
Што ј' на срце твоје пала
Да га пали и — *сагоре* . . .
Веруј, царе и — злотворе !« . . .
. . . .
. . . .
Мач је севн'о . . .
Охладнела крвца врела
У прсима смелог роба ;
Ал' из гроба
Поникла му *мис'о смела*
Са којом ће *радо* пасти
Милиони ! . . .
А султан је дуран, бесан . . .
А не може бес да зблажи :
А султан је срцем болан,
А узалуд лека тражи . . .

У Бечу, из »Зоре«, 1867.

СВЕТКОВИНА ДУШЕ.

Голема тама — а ноћца није,
Громови бију — а громи нису
Што силно муте по неба вису
У гњеву свом ;
Ох, бојни громи, и бојна тама
Данаске срећно српство целива . . .
Да л' збиља *срећно*, или се снива
У срцу мом ?

О, није санак — о, хвала Богу!
Та то је *јава* златнога чела,
Крвава срца, погледа смела,
Та то је бој!
За свету веру, слободу златну,
Трг'о си данас змију ханџара,
Грмн'о си данас с милион шара,
Ој, роде мој!

Та ето, гле'те, к'о рој од пчела,
Јунак где гмиже, јуначка сила;
Та ето, чујте, Србија мила
Где пита свет:
Је л' доста било писке, јаука
Злосретних дана скр'аних нада,
У срцу ножа што их убада
Душманин клет...

Крсташ се вије... невиђен покољ...
Је л' ово крвца на груди моји?
Рањен, — ал' ране груд се не боји,
Не боји, не!...
Ено га — паде, немоћан старац,
Што данас скупи потоњу снагу
Да се освети бездушном врагу,
Ено га — мре...

»Соколи, напред!« војвода кликну,
А стара ватра у новом пламу
Поджеже крвцу у душу саму:

Јурнусмо сви . . .
Страхотна сеча, самртни јаук . . .
Паклена праска маглу просеца . . .
Ал' ди су деца бледог месеца ?
Ал' ди су, ди ? !

И пророк сам се велом покрива . . .
Не сме да спази пропаст им трајну,
Не сме да спази победу сјајну,
Србински спас !
»У Призрен, браћо !« кликнуше душе,
Што славно паше сред бојна поља,
»Цар-Душан тамо и срећа боља
Чека на вас !« . . .

*

Господство сјајно, народ небројан
Свечаним кроком кроз Призрен ходи . . .
И ја сам с њима, и мени годи
Данашњи ход.
Пошли смо *краља* здравити свога,
Срцем понизним, вољом безмерном,
Ради да слогом и руком верном
Уроди плод.

К'о класје златно под тиском вихра,
Што се прегиба, блистајућ' златом,
Казујућ' срећу срећним шапатом,
Земљи предрагој : —
Е, тако народ ничице пада

Пред краља свога, уздрхтан срећом,
А он га теши милошћу већом
У вољи благој :

»Народе мили ! синови рода !
Кроз густу маглу кобних столећа
У *наше* врте, а *туђа* цвећа
Гледасмо ми . . .
Вапајем горким и сузом врелом,
Што се на грудма ледена света
У *подсмеј* скока, плаћасмо клета
Вртара сви ;

»Но црни живот црњега доба
Разгнаше ево мачеви бритки,
Слободу милу у светој битки
Спас'о је Срб . . .
Па *сада* барем будимо сложни !
Таман'мо својски све што нам смета,
Па ће нам тада, док траје света,
Блистати грб !« . . .

»Да живи слога и светли краљу !«
Ускликну мôре срдаца верних —
Ускликнух — и ја ! . . .

. . . .

»*Ко да поживи, милени побро?*« . . .

. . . .

Голема туга стиште ми груди,
Из милог санка кад се пробуди' . . .

Зар ипак санак ? — До Бога јао ! —
О, ноћни данче, мало л' си сјао !
О, рајске слике анђелска чара,
Та зар ми таког дадосте дара
Што ће на јави да ме пропара ? . . .
. . . .
Дршћућом руком прозор отшкрину',
Прозорчић ведри зора просијну . . .
»Је л' срећан исток ?« . . . и суза кану,
Одговор зора кад ми прошану ;
Ал' шта ћу, јадан, тако се збива,
Несрећна душа — срећу кад снива . . .

У Пожуну, из »Слободе«.

МОЈА И ЊЕНА СРЕЋА.

У красном врту моје лепојке
Трепери цвећа чаробан сплêт :
До руже зумбул, до лале божур,
Међ' њима она — најлепши цвет !

Час ружу љуби, час босиљ грли,
Сад овај — онај залева ред ;
Сад опет пчелу пажљиво гледи,
Где шебој љуби и срче мед . . .

А славуј мали са јоргована
Извија бајно песмица рој.
Све цвеће слуша ; а она шапће :
»Како смо срећни, о Боже мој !«

Срећна си, срећна, сунашце моје!
Ту красну срећу даје ти Бог;
Мени ће дати кад ускрс видим,
Негдашњу срећу народа свог!

У Пожуну, из »Слободе«.

ПОПИРНИ ВЕТРЕ, ДОДИРНИ ЛИШЋЕ...

Попирни ветре, додирни лишће,
Зањихај крилом зелено грање:
У срцу мом се мило одзива
Зелена лишћа тихо шаптање.

Зелено лишће — младићки санци!
Пролетња срећа у срцу младом!
О, хајде, ветре, попирни малко,
Нек лишће збори са мојом надом!

Ја волим тајне надине зборе,
Јер *српске санке* у себи згрева;
Па кад их буди, к'о ветар лишће,
А она 'ваку песму попева:

»Хајдете, *санци* Српчета мога!
Пустите *јаву* Српчету моме,
Пустите вољно нека је спази,
Нека је *чува* у срцу своме!

»А брзи поток животне струје
Нек му зашушти песмом умилно:
Нек пева ускрс рода милога
Лако и верно, тихо и силно!«...

. . . .

. . . .

Ох, ала волим надине зборе!
Па зато, ветре, зањихај грање:
У срцу мом се *свагда* одзива
Српскога лишћа српско шаптање...

У Бечу, 15 јула 1869.

ЧЕДО ВИЛИНО.

Шта се оно витла под облаком?
Ил' је соко у вис узлетео,
Под облаком да истегли крила,
Ил' је Марко смртан ускрсао
И топуза у вис завитлао?
Није оно соко узлетео,
Под облаком да истегли крила,
Нит је Марко смртан ускрсао,
Па топуза у вис завитлао,
Већ је оно загоркиња вила,
Од Косова сестра преостала.
На крилу јој чедо умиљато,
Каква чеда сунце не видело:
На челу му звезда преходница,
А у оку зора умиљата:
Очи трепћу — зорица се јавља...
Топло мајка чедо пригрлила,
У суво га злато оденула,
Слобода му име наденула,
Па га сретна под облак узвила,

Да окуша млађана му крила . . .
И како се махом обрадова
Кад јој чедо висом полетило:
К'о у зраку да је одрастило! . . .
У срећи му 'вако проговара:
»Чедо моје, једино у мајке,
Звездо моја, светилице сјајна,
Да лепо си мајку усрећила,
У несрећи што се подмладила:
Али лепше јоште да усрећиш
Душанову децу измучену,
Милошеву браћу растурену,
Србадију љуто угњетену:
Све, Слободо, да ми ослободиш!
Погле само, сине, са висине,
Видиш оне земље и градове
И срушене куле у кланцима:
Све то давно јадом пропиштало,
Пет столећа све то како страда,
И без тебе добру се не нада:
И видиш ли реке оне миле,
Што чувају земље загрљено:
Те су реке крвцом натицале,
Од страхоте током застајале,
Јаука се доста наслушале . . .
Ох, па кад би још спазити мог'о
И тамнице мраком изедене,
Што и сада робље посатиру,
И када би саслушати мог'о
И окова жалосно звектање,

Тада би ме текар разумео
Зашто сам те *једва дочекала !«* . . .
Ту га мајка стиште на недарце,
Стаде љубит' на челу му звезду,
Стаде звати зору из очију . . .
Ал' синак јој мило проговара:
»Мајко мила, слатке су ти речи,
Још слађа ми браћа угњетена !
Ја ти видим земљу и градове
И срушене куле у кланцима ;
И видим ти реке умиљате,
Што чувају земље загрљено ; —
Но и *дубље* око ми прозрева :
Ја и робље видим у тамници
И робове друге ван тамнице ;
Ја окова чујем звекетање
И *невоље* све по реду знадем, —
Та *невоља* јест ме и родила
И на челу звезду запалила,
Сјајну звезду, српску тешилицу !«

. . . .

То кад чула вила поносита,
У зраку је гласно запевала ;
Глас јој дрхти на све четир стране :
»Чедо моје, мој милосни дане,
У злато сам тебе оденула,
Дивно сам ти име наденула,
Кој' га Србин не зна да тумачи,
Томе сунце нека се помрачи !« . . .

У Черевићу, 1868.

КАНДИЈОТ.

Хај, Мустафо, крвопијо,
Сможднo те срам!
Та зар ниси кадар био
Да угушиш плам?!...

Је л' шака људи, је л' шака крви
Од које данас хиљаде стрепе?
Јест, шака крви и шака људи
Гине за жиће слободе лепе!

Падају, гину, — сретна им мајка!
У борби светој мелема траже:
Слобода ј' мелем, ил' *самрт* славна,
Тиме су ради рану да зблаже!

Синови дични дедова славних
Здрављају *крвцом* жељену мету:
Ил' *пропаст* славну у земљи својој,
Ил' лепши *живот* у лепшем свету.

А тиран клети, бездушне душе,
У зверској страсти, у лудом бесу,
Дознаје брзо, увиђа горко,
Јунаци храбри деца да несу!

О, срећно, срећно, витешка браћо!
Крст нек вам души надмоћи даде!
Да Бог да скоро спазили цвеће
Што дично клија из дичне наде!

А скоро, скоро — ој, златна мисли!
Грмит' ће громи *и с друге* стране,
Севнуће смртно и наша ђорда,
Певнуће песму и наше тане.

Та и нас иста помис'о води:
Слобода — живот, слобода сама;
Ох, јарко сунце, де сијни скоро —
Доста нас љубља немила тама!

У Пожуну, из »Слободе«.

ТРИ КОВАЧА.

(Алегорија).

Ков ковала три ковача,
Удари се јасно чују;
Но ма да су до три брата,
Разне справе покуцкују.

Један кује оштро рало,
Да заоре њиве плодне;
Други кује љута мача,
Да слободи неслободне!

Ох, ал' трећи, — потурица,
Синџир тешки хитро кује,
Са окови немилосно
Браћу српску да окује.

Који кује оштро рало,
Тај од срца песму вије:
»Ори, плуже, роди, земљо,
Пуни кућу Србадије!« . . .

Који кује љута мача,
Тај ускличе ка'но соко:
»Ко ми дирне сиротињу,
Згодићу га предубоко!«

Који кује оков роду,
Тај кроз зубе гунђа 'вако:
»Нисте више моја браћа
Кад мислите оба тако!«

То слушала мајка њина,
Па на месту мртва пала;
А два брата издајицу
Чекићима угрувала . . .

И столеће много јоште
Ковала су брата оба;
И сад јоште »сложно« кују
За благослов новог доба.

Кад год српски осмех видим,
Ја их чујем како кују;
Па им зато песму шаљем,
Да се песмом обрадују! . . .

У Бечу, 1869.

СРПКИЊЕ НА ЗБОРУ.

(У Н. Саду, 17 марта 1868).

Жељице дична, што срећу ствараш!
Вољице лепа, што срце згараш!
  Кренусте *снажно* успаван глас!
Што оку сетном даљина скрива,
О чему душа радосно снива,
  То данас, сејке, *уздиже* вас!

Кад срцем севне воља значајна,
Кад челом сијне помис'о сјајна,
  Зар се не ближи тад *лепши* дан?
Племена ког смо, сви добро знамо,
Племену славном пасти не дамо!
  Та с нама, сејке, ускрс је знан!

Дуго је тугу јадала вила,
Утеха тузи *суза* је била,
  Јер њу још ма'ну душмански свет:
Ал' воља *стална*, ал' срца *јака*
Скинуће ланце с *жива* јунака,
  Пустиће старом соколу лет.

У борби тешкој мере се груди,
У њој и жене бивају људи
  Кад мушком снагом дозивљу спас;
А ми *сви* добро, сви добро знамо
Племена ког смо, па му не дамо,
  Да срећу куне код живих нас!

У Бечу, 1868.

ПЕХАР.

(Пунила га јава, испио га сан).

КОМЕ ПЕХАР ДА НАПИЈЕМ?
Да ј' у њему *винце* рујно,
Бих га пио и попио,
Весељу бих наздравио!
Спомен'о бих дане прошле
Ђаковањем што ми сјаше;
Спомен'о бих пријатеље
Веселити што се знаше;
Спомен'о бих осећаје
Што уз винце силно врију,
Спомен'о бих у здравици
Сву честиту Србадију!
Хој, ал' ово винце није!
У чаши су друкче пене:
Весело се око мрачи
Кад им злобне влаге гле'не.
Зато, браћо, другдаш, другдаш
Рујно ћемо винце пити,
И другдаш ће добар братац
Весељу вам наздравити!...

КОМЕ ПЕХАР ДА НАПИЈЕМ?
Да ј' у њему *суза* горка,
Бих је пио и попио,
Невољи бих наздравио!
Спомен'о бих српску сузу
Што нас пече преодавно,
Но која нам ипак није

Растопила име славно;
Спомен'о бих уздисаје
Што Бошњака тужног море,
Кој' синџиром срце хлади,
Да му гњевом не сагоре.
Хөј, ал' ово суза није!
У чаши су друкче пене:
Весело се око мрачи
Кад им злобне влаге гле'не.
За то, браћо, другдаш, другдаш
С вином ћемо сузу пити,
И другдаш ће добар братац
Српској сузи наздравити!...

КОМЕ ПЕХАР ДА НАПИЈЕМ?

Да ј' у њему *крвца* врела,
Бих је пио ил' пролио —
Турчину бих наздравио!
Спомен'о бих рањеника
Ком у рани мелем ниче;
Спомен'о бих осветника
Што са младим Српством кличе;
Спомен'о бих пропаст врашку
Што несито давно зија;
Спомен'о бих ускрс рода
Што ће скоро да засија!
Хој, ал' ово крвца није!
У чаши су друкче пене:
Весело се око мрачи
Кад им злобне влаге гле'не.

За то браћо, другдаш, другдаш
С вином ћемо крви пити,
И другдаш ће добар братац
Душманину наздравити! . . .

КОМЕ ПЕХАР ДА НАПИЈЕМ?
У пехар се *отров* слио;
Многи изрод сипао га,
Стог се вршком напунио!
Ех, па пићу, издајице!
Ал' у здравље — — ваше, ваше!
И у *спомен* душа ваших
Што се срамно распродаше! . . .
У *спомену* томе јадном
Образ вам је српски пао!
. . . Ево испих! Пршти пехар,
Ал' се нисам — отровао! . . .
Зато, браћо, не питајте
Како смедох отров пити,
Ја сам само зато пио
Да им могу — наздравити! . . .

У Бечу, 15 јула 1869.

СВЕТИ ОЦИ.

Ко то сабор саборише?
Свети оци!
Што га махом затворише
Свети оци?

Да л' дођоше на исправку
Свети оци?
Ил' да бране камилавку
Свети оци?
Ох, дража вам камилавка,
Свети оци,
Него народ и поправка,
Свети — оци!...

У Бечу, на дан саборског несаборисања 1869.

ТАМО, ТАМО, ПРЕКО САВЕ!

Куд ме вучеш, срце врело,
Са крноца Фрушке плаве?
— Тамо, тамо, омладинче,
Тамо, тамо, преко Саве!

Где се кује, срце врело,
Златна круна српске јаве?
— Тамо, тамо, омладинче,
Тамо, тамо, преко Саве!

Где ћу пролит' крвцу своју,
Жртвовати своје главе?
— Тамо, тамо, омладинче,
Тамо, тамо, преко Саве!

У Черевићу.

УСРЕЂЕН ЈАВОР.

На јавору лишће задрхтало . . .
Не тресе га ветрић са планине,
Не диже га вихар из долине,
Већ се тресе лишће — од милине :
Под јавором »Младе Србадије«
Удешава гусле прадедове :
Да Србину срећан дан нaзове,
Да загуди песму слободњачку,
Умну песму уз борбу јуначку ! . . .

У Бечу, 1869.

III.

ТУЖАН ЉУБАВНИ СПОМЕН.

На гробу Срйкињице

Милене Стефановићеве,

Черевићкиње.

Овде нежан цветак свео,
   Миленом су њега звали;
Људи су га овде дали,
   Ал’ га себи Бог узео...
Не тужите, оче, мати,
   Што сте чедо Богу дали:
Бог ће вама раја дати,
   ’Де вас чека анђео мали.

Дамјан Павловић

МОЈА ДОБРА И ЛЕПА ДЕВОЈЧИЦА.

Имам девојку
  Ка’ ружу румену,
Слатку ка’ шећер
  У слатком грумену.

Имам девојку
  Ка’ с неба анђела ;
Па та ми девојка
  Срдашце занела.

Имам девојку
  — Ох, душо слађана ! —
Којој бих сместа дао.
  Пô жића млађана

Којој бих дао, —
  Верујте, невере, —
Најдражу песму моју
  Да је раздере !

СЕЋАЊЕ.

Сећаш ли се, чедо моје,
Оног лепог летњег дана, —
Сећаш ли се, ружо моја,
Међ ружама одабрана!

Знаш, како је сунце сјало!
Знаш, како је славуј пев'о!
Како сам те загрлио,
Сећаш ли се, драга дево?

Знаш када ми из недарца
Киту росна цвећа даде?
Сећаш ли се тога часка?
Oj, знадем га ја и саде!

Из руке сам твоје уз'о
Дара лепа, моја рано,
Па ми цвећем замириса
Све срдашце раздрагано.

Па и сада, јање моје,
К'о аманет чувам дара,
Кад утехе срце тражи,
Са цвећем се разговара.

СРЦА КУЦАЊЕ, ДРАГОГ УЗДАЊЕ.

Сунашце сија, славујак пева,
Лахор се љуби са бујном травом ;
А дика моја, јагњешце моје,
Недарце кити љубицом плавом.

Љубице, љубо, премили цвете,
Туби јој, туби срца куцање ;
Па кадгод куцне, а ти му шани :
»Срца куцање, драгог уздање« . . .

КРОЗ ТИЈАНУ . . .

Кроз тијану нојцу гледим
На сјајане звезде гóре,
На кандила она лепа
Што небеске светле дворе.

Све сам звезде угледао,
У потпуном броју стоје ;
Само *једне* звезде нема,
Нема бледе звезде моје.

Згорела ју она мала
Што *најлепше* небом сјаје ;
А та звезда немилосна,
Тајат’ нећу, Милкина је !

У Сегедину, 1864, из »Слоге«.

У ЗОРУ.

Кад у зору славуј пева кроз горичин зелен вео,
По зорином миомиру умиљат му дршће глас,
Као моје дике када зањиха се свилна влас.

* * *

Кад у зору зумбул плави љубне лалин смерни лик,
У сласти се топи, губи, из корена дрхти цео,
Као и ја када љубнем медне дике образ врео.

* * *

Кад у зору роса пане на горичин цветни свет,
По цветови роса трепти, као какав алем-кам,
Ил' као суза *милог* јада, што га ја са диком знам.

У Сегедину, 1864, из »Слоге«.

ТЕБЕ НЕМА...

Китњасто се коло, ено,
Пред кућицом твојом спрêма, лако спрêма;
Све се цуре ухватиле,
Само тебе јоште нема . . . тебе нема! . . .

Стар ти бабо коло гледа
Кроз прозоре жалостивно, жалостивно;
У оку му суза дрхти,
Јер не види чедо дивно, и предивно!

Он крај кола мене види
Жалостива и пресетна, ох пресетна;
Али не зна да ме мори
Туга 'нака истоветна, истоветна!

Ја не идем колу зато
Што и мени среће спрêма, лако спрêма;
Већем тебе да потражим;
Ал' у колу тебе нема . . . тебе нема ! . . .

У Черевићу.

РОСА И СУЗА.

На цветићу роса трепти,
Као суза у мом оку;
Сјајна роса *радост* значи,
Суза *тугу* предубоку.

Кад са цвета роса пане,
Он за њоме горко жали;
А ја сузу и сам тарем,
Не би л' с њом и јади пали !

У Сегедину, 1864, из »Слоге«.

ВЕНАЦ.

Оплео сам венац бујни
Од ружица и од лала,
И од другог шарног цвећа
Што ми га је дика дала.

Па како ли дивно мири
То премило моје цвеће !
Као да је око мене
Чаровито прамалеће.

Oj, ал’ где je рука она
  Што je цвеће ово брала?
Oj, ал’ где je душа она
  Што je цвеће ово дала?

У венац сам упл’о тугу,
  Тугу мога срца млада,
У венац сам упл’о лишће
  Свенутога мога нада.

У венац сам упл’о љубав
  Тада што ће тек да свене
Кад нестане успомена,
  Кад нестане младог мене...

У Черевићу, 1864.

МОJА РУЖА.

Имам, браћо, jедну ружу,
  Jедну лепу мирисанку,
Па je гледам к’о зеницу
  Сваког дана на уранку.

Ружу ми je ову дала
  Лепша ружа, моjа рȃна, —
Аоj, ружо мирисанко,
  Што ме сећаш оних дана!

Што ме сећаш њене душе
  Што милошћу срца чара;
Што ме сећаш њена жића
  Што с’ у гробу сад одмара!

Што ме сећаш свега тога
  Сред данашњих грдних зала,
Ружо моја, јадованко,
  Та зар те је за то дала?

Ој, та зато да ми горчаш
  Прошле сласти *прошлих* дана,
Хеј, жалосна успомено,
  Хеј, срећице закопана! . . .

У Черевићу, 3 августа 1865.

ОХ, КАКО МИ ПЕРО ДРШЋЕ . . .

Ох, како ми перо дршће!
  Ох, како ми чело гори!
Ал' на срцу што ми лежи,
  Хајде, песмо, изговори:

Од имена твог, Милено,
  Сазид'о сам спомен мио,
У рањеној страсти својој
  Миленком се покрстио!

IV.

ПРОЛЕЋЕ.

Кукурек с брда виче:
Ожен'те ме!
Љубичица из долине:
Удајте ме!

Народна.

Своме Пријатељу

Антонију Хаџићу,

Секретару „Матице Српске“.

Песмо, знадеш ли коме те дајем?
— Знадем га, певче, знам!...

ПРОЛЕТЊА ЗОРА.

Излетела зора, златокоса, рâна,
Из постеље златне дивотнога стана,
Излетела млада
Да загрли свет.
У срцу јој красном оживнула нада,
Јер пролеће зимску суровост надвлада,
Те милосно шири
По долини цвет.

»Здраво, мила дољо, здраво, брдо красно!
Здраво, мека траво, цвеће витостасно!
Зорица вам чува
Поверљиву груд;
Процватите красно, сад север не дува,
Вејавица лице мило вам не грува:
Свиснула је зимска
Јогунаста студ.

Здраво и ти, сејо, зоро обасјана!
Крај поносног брата, пролетњега дана,
Са радошћу силном
Прима вам се сјај;

А птичице мале песмицом удилном
Хвалиће вам чаре на збору умилном
Сваког јутра благог,
Да допуне *рај !*«

ПРОЛЕТЊИ ДАН.

Ох, пролеће поносито,
Поносан ти дан!
Кога не би усрећио
Осмејак му знан!
Осмејак му знан!

Чисто небо распучило
Свој плаветни крас,
А с њега се осмејкује
Сунашце на нас . . .
Сунашце на нас . . .

Мило брдо, шумадија,
Хладовити гај,
Сунашцу се лепом чине
К'о зелени рај ! . . .
К'о зелени рај ! . . .

У том рају птице сретне
  Ускликнуле сласт,
Небу ведром — на захвалу,
  Пролећу — на част!
  Пролећу — на част!

Не знаш да л' је јутро лепше,
  Да л' сутоња чар,
Све нам сија, све нам прија
  К'о *ненадни* дар,
  К'о *ненадни* дар.

У срцу нам ускрснуо
  Неки *нови* свет,
Што пролећу узоритом
  Отпоздравља лет!
  Отпоздравља лет!

Ох, пролеће поносито,
  Поносан ти дан!
Кога не би усрећио
  Осмејак му знан!
  Осмејак му знан!

ЉУБИЧИЦЕ.

Гле, долина загрлила
  Јато љубичица,
А пчеле их у глас моле
  Да развију лица,
  Поносита лица!

Гле, љубице мирисаве
  Стидљиво се крећу . . .
Диве им се поточићи
  Што се крај њих шећу . . .
  Поносито шећу! . . .

ПУТНИЦИ.

Путник.

Ој, поточе бистра ока,
  Помог'о ти Бог!
А што си се отиснуо
  Од извора свог?

Поток.

Ој, путниче, ведра чела,
  Помог'о ти Бог!
А што си се отргнуо
  Од селанца свог?

Путник.

Село ми је мало, брате,
Узак му је скут:
Отргох се — у даљину,
На *живота* пут.

Поток.

И извор је мали, брате,
Наспрам *нада* мог;
Ја у море, ти у горе!
Помог'о нам Бог!...

И гледало их *пролеће* младо,
И слушало им *одважни* глас,
И молило их, на путу даљном,
Да с' кадгод сете, ох, сете нас!...
А поток оде; а путник оде.
На коју страну? — Ко ће да зна!...
О, песмо моја, спроведи вољно,
Спроведи *срећно* путника два!...

ЦАРСКА КРУНА.

Красни цвете, царска круно,
А где ти је цар?
Да му није круна тешка,

Ил' је болан, стар?
Красни цвете, царска круно,
А где ти је цар?

»Мој песниче! Певни гласно
Да је силан цар!
Да му није круна тешка,
Нит' је болан, стар:
Јер *пролеће* — рајско чедо —
Оно ми је цар!«

ШЕВА.

О, шево мила! Зашт' небу лећеш
Плаветном?
Да ли си жељна поносних двора
Сунчани'?
Или си рада са песмом твојом,
Невином,
Да с' ближе нађеш код вечног божјег
Престола?
Лећеш ли зато, ој птицо моја
Милена?
Спомени тамо горе и мога
Имена!

*

А кад се врнеш, опет ка пољу
Зеленом,
Попевни песму селу, мом селу

Маленом!
И шапи мајци мојој поздравље,
Утеху;
Поздравље моје, шево, свом душом
Волеће, —
А ружи мојој певни *Љубавно*
Пролеће! . . .

ПЧЕЛА.

Полети, драга пчело, полети!
На тебе давно чека шебојак!
У слатком виру своје чашице
Лековит сок је теби замедљ'о . . .
Полети, драга пчело, полети!
Шани му зујком твојом миленом,
Шани му дичну песму пролећа . . .
Полети, драга пчело, полети!
Поведи редом сестре милене:
Нека се лугом чује песмица!
Нека се трудом оспе долина!
Полети, драга пчело, полети!
Та тебе давно чека шебојак!
У слатком виру своје чашице
Лековит сок је теби замедљ'о . . .
Полети, драга пчело, полети! . . .

ЗРАЧНА СВИЛА.

По зрачноме свету
Лелуја се свила . . .
Стани, бела свило,
Где си досад била ?
Обустави лет !
Обустави лет !

Гле, за тобом светлом
Још стотине стреме :
Весели се, цвеће,
Биће лепо време !
Донео га Бог !
Донео га Бог !

ВИСИБАБА.

»*Висибаба*«, стара баба,
Оборене главе,
Згурила се, па све нешто
Гунђа око траве.

Њу гледала подругљиво
Танка »*Преслиичица*«,
Па дозвала »*Чукун-деду*«,
Свог шаљивог стрица :

»Валај, стриче, чини ми се,
Баби треба лека, —
Да зовнемо оног младог
Хуљу »*Кукурека*« !

Тај ће бабу да опрости
Гунђања и беде:
Чим јој љубне — хи, хи, хи, хи! —
Образине — бледе« . . .

То »*Бабино уво*« чуло,
Па не да на баку;
Већ се чуди »*Пресличици*«
И стрицу — простаку!

»Што дирате стару бабу
Кад вам није крива?
Шалите се с »*Перуником*«,
И она је жива« ! . . .

Јој! кад зачу »*Перуника*«,
Сва задрхта стасом;
А »*Процепак*« — швалерче јој —
Поче ’вако гласом:

»Мучи, »*Уво*«, оглухнуло!
Откуд њу баш нађе?!
Та ето ти баш уз раме
Црвенкасте »*Млађе*« !«

»Ха, ха, ха, ха!« насмеја се
Наш »*Попонац Васа*«;
А уз њега дланом тапше
Сестрица му »*Саса*«.

То »*Кађунку*« није право,
Већ ногама лупа;
Па се дере да је готов
Бабу да заступа!

»Лакше, лакше !« стишава га
Тетка »*Љубичица* ;«
Али тихо, јер се боји
Удовца — »*Ђурђица*«!

А »*Вретенце*« и »*Рутица*«
»Неутрално« гледе
Шта ће бити од »партаја«
И старице седе.

Шта да буде ? Девојчица,
Мированка мала,
Слушала им »дебатице«
П' онда их — побрала . . .

Умукоше сада, ено,
На њезиним груд'ма :
Е, тако се исто збива
И са живим људ'ма ! . . .

ЉУБИМЧЕ ПРОЛЕЋА.

Ружо, љубимче мало, не вени,
Никад не вени !
Диван је образ лишће ти свило,
Страсно га љуби пролеће мило,
К'о рујне зоре чар ;
А мирис твој му *на срце* пада,
К'о мени песма *из срца* сада :
Нека ти буде дар ! . . .
Ружо, љубимче мало, не вени,
Никад не вени ! . . .

ПТИЦЕ У ГОРИ.

Горина децо, тице умилне!
Певајте мајци медени пој!
Ни један гласак пропасти неће,
Згинути неће песама рој:
У мирис-груди гора их дева,
Брижљиво чува, милосно згрева,
А пламно воли к'о листак свој!
Певајте зато, птице умилне,
Певајте мајци брижних недара,
Меденим гласом медени пој!

Та ко вам не би песмице слуш'о?
Та ко вас не би волео силно?
Па како *мајка*, горица лепа,
Да вам не цени јато умилно?!
Пролеће младо вама се дичи,
Уз песму вашу клија му цвет.
Певајте зато, славуји драги,
Певајте силно, слободно, вољно,
Нек срећа ваша усрећи свет!

НЕСТАШНИ ДЕЧАЦИ.

Лаку игру удесили
  Несташни дечаци,
Уска им је соба њина,
  А уски сокаци —
      На брег! На брег!

У поље се захукали
Ка зеленом брегу:
Баш к'о да им додијало
У школскоме стегу...
На брег! На брег!

У горици презеленој
Срце им се снажи,
Ту им око лептирића
Шаренога тражи...
На брег! На брег!

Ту подижу — из прашине —
Најмилије дворе!
Прескачу их муњевито
Од доле, од горе.
На брег! На брег!

Ту ускличу поносито
Кол'ко шума вреди;
А »пролеће« иза џбуна
Ћути, па их гледи...
На брег! На брег!

Гледи вазда умиљато,
Па им *срећу* снажи;
У пролећу среће доста,
Срећан ко је тражи!...
На брег! На брег!

РОСА.

Сјајна росо, на шареном цвећу!
Ој, бисеру, на цветној челенци!
Челенка ти *срећно* војевала —
У венчани, у радосни венци!

ОБЛАЦИ.

О, лакше, лакше, облаци мали,
Ако вас младо *пролеће* шаље;
Јесте л' остаци немиле *зиме*,
Онда се жур'те северу даље.

ПРОЛЕЋЕ ВИДА ДЕВОЈКУ.

I

Устани, 'рано, устани,
Данак се златом разлио!
У гори птице певају,
А пољем сасе цветају,
Све им је срцу на вољу,
Још тебе само чекају!
Устани, снаго, устани!...
»Дигни ме, мајко, дигни ме!
Што јесен језом обори,
А зима болом ослаби,
Лако се само не диже!
Дигни ме, мајко, дигни ме,
Меканом руком дигни ме!«

II

Пролеће здрављем да'нуло,
Извело брата рођеног:
Ох, ето јутро свануло!
Пролеће здрављем да'нуло,
Извело сина јединог:
Ох, ето сунце плануло!
Па како дивно искочи!
Па како красно трепеће!
К'о сејка мила зорица
Кад златну косу расплеће!...
Њима се птице радују,
Њима се птице поносе,
Па певком својом веселом
По гори срећу разносе.
То гора цвећу шапнула,
А цвеће роси од ока,
Роса се брзо отиште
У хитре вале потока,
А поток *журно* потече
Да каже селу веселу,
Да каже деви болесној:
Устани, село весело!
Устани, дево болесна!
Дивота живну у пољу:
Пролеће здрављем да'нуло,
Извело брата рођеног:
Ох, ено јутро свануло!
Извело сина јединог:
Ох, ено сунце плануло!

Па како дивно искочи!
Па како красно трепеће!
К'о сејка мила ворица
Кад златну косу расплеће!...
О, брже, село весело,
О, брже дево болесна:
О, брже право у поље!...

. . . .

III

»Љубице, моје сестрице!
Са плавим оком смиреним,
Са чистом душом мирисном,
Ала вас волим од срца!
Љубице, моје сестрице!«...
— Набери, душо, набери!
Набери доста, подоста:
Нека те доста радују!
Набери, слатка јагодо!...
»Ох, погле, мајко, погледај!
Ох, ал' је ова малена,
Једва се види једвице
Од млада лишћа зелена,
Но, мајко, само покушај:
И она већем мирише!!
Мирис ме њезин узорит
На *здравље* моје подсећа,
На скупу негу матере,
Ил' добро срце пролећа...
Покушај, мајко покушај!...«

IV

»Причекај, мајко, причекај
Да мало само приседнем;
Чисто ми лакше у срцу
Кад *здраву* дољу погледнем.
. . . .
. . . .
»Ох, ала птице певају!
Ох, ала славуј изводи!
Ох, ал' ми ветрић умиљат
На чело санке наводи!
Подмети руку мекану,
Подмети, мајко милена;
Очи би малко одмора . . .«
. . . .
. . . .

V

— Клеца л' ти, снаго, колено,
Дрхће л' ти рука и саде?
»*Богу сам хвалу шапнула,*
Слабости, мајко, нестаде!«
— Прија л' ти вода у пољу,
Ох, бистра вода, ледена?
»*К'о здравље срцу клонулом,*
Ил' твоја речца медена.«
— Гледаш ли оком светлије
По ширном пољу без краја?
»*Све сија, мајко, преда мном,*
К'о дична слика из раја.«

VI

Пролеће *здрављем* да'нуло,
Извело брата рођеног:
Поносно јутро свануло!
Извело сина јединог:
Весело сунце плануло!
Па како дивно искочи!
Па како красно трепеће!
К'о сејка мила зорица
Кад златну косу расплеће! . . .
То гледи с брда зелена
Девојка млада *румена*,
Па кличе срећно, гласито:
»Да Бог да, јутро поносно,
У срећи *сваком* свануло!
Да Бог да сунце сјајано
У срећи *сваком* плануло!
А теби, роде *милосни*,
А теби, хвала, *пролеће!*
Док срце живот осећа,
Све донде тебе волеће! . . .«

ЛАХОР И ЊЕГОВЕ САСЕ.

»Хеј, лахоре, лакше море!
Куд се журиш с брда тако?«
— Нећу више брду горе,
Брдо знаде и онако
Да сам већем ту;

И у *дољи*, драги брале,
Сасе су ми процветале,
Па се жуди, па се чека
Да им дођем — из далека! . . .

ЂУРЂЕВ-ДАН.

I

Гора се смеши . . . С истока мила
Долеће ево зорица ра̑на,
Те рујном усном брижно целива
Поносно чело Ђурђева дана.

Гора је срећна . . . Срећа јој сија
Из младих груди, весела лица;
О срећи збори, о срећи снева
И сузно око чедних ђурђица.

О, срећна горо! О, дични рају!
Живота нова гласниче лепи!
Та како снагом твога мириса
Хајдучко срце да се не крепи!

II

Горштачки синак с мајком се прашта.
Очи му зборе, речи су неме.
»Па зар ћеш збиља? О, дете моје!
Зар и том дође крилато време?«

Прегорком сузом токе му кваси,
Слабачком руком грли га стâра;
А стена ћути и поглед болан
На груд'ма мајке мило одмара.

»Па срећно, сине«! . . . Оружје звекну
И хајдук прну к'о соко сури . . .
Премилој мети, слободном крају
Срце га води, понос га жури.

Гора се смеши . . . па топло прима
На недра своја госта чекана:
Да купно с њиме славицу слави,
Ох, лепу славу Ђурђева дана!

ХАЈДУЦИ НА РОЧИШТУ.

Четобаша.

Пролеће је! Пролеће је!
  Сија Ђурђев-дан!
Здрава нек је гора наша,
  Наш *слободни* стан!

Сви.

Ох, Ђурђев-дане, жељени бране,
  Срећан ти сјај!
Сабљи нам ковној, змији отровној,
  Душмана дај! . . .
          Ура! Ура! . . .

Четобаша.

Сложите се! Сложите се!
  У слози је спас!
Стара срећа Душанова
  Загрлиће нас!

Сви.

Ој срећо стара, ево се ствара
  Јуначки сплет;
Мачем у руци руше хајдуци
  Душмански свет!...
      Ура! Ура!...

Четобаша.

Завер'те се! Завер'те се!
  Успех нам је знан!
Та постидан неће бити
  С нама Ђурђев-дан!

Сви.

Ох, Ђурђев-дане, жељени бране,
  Срећан ти сјај!
Сабљи нам ковној, змији отровној,
  Душмана дај!
      Ура! Ура!...

ЛАСТЕ.

»'Оди брже, Милче, 'оди:
Дошле су нам ласте!«...

Мило дерле тако зове
  Милога другара,
А нана их с малог прага
  Погледима кара.

»'Оди брже, Милче, да ви'ш,
Дошле су нам ласте!« . . .

Дотрчаше, превесели,
  Па под стреју гледе;
Ал' им радост махом клону —
  Код ластине беде . . .

Тужна песма птице миле
  На срце им слеће;
О, како ли — *порушено*
  Гнездашце облеће!

»Ћију, ћију, ћију, ћију!«
  Птичица их кара:
»Јо, зашто ли *»двору«* моме
  Учинисте квара?«

Јадање јој деца чују,
  И нана га знаде,
Па јој с лица поче, ено,
  Претња да се краде!

»То је Милче! Јесте, он је!«
  — Нисам, он је, нано! —
»Обојица!« шапће ласта
  Песмом уздрхтано . . .

Опрости им, птицо света!
Одсад више неће!
А ти дому добро дошла,
К'о пролећу — цвеће!

КИША ПРОЛЕТНИЦА НА СЕЛУ.

На кровови сиромашни
Сиромашног мога села,
Облачина црна, тешка,
Мргодно се ево свела.

И с пегави крили своји
Око танке куле врза,
Из грла јој мукло прети,
И почешће муњу трза.

Па како се витла, Боже!
К'о у котлу хитра пара;
А селанце моје ћути,
Па к'о вели: Бог се стара...

Грмну ево... Севну ево...
Сва задрхта земља саде, —
А с висине, к'о из кабла,
Пролетница киша паде.

Ох, па како сипа, лије!
Мислиш, потоп собом носи!
»Није, није«, — сељан вели —
»Таку кишу село проси!«

И још речцу не изрече,
  А бујана киша стаде;
Баш је добар с неба Боже:
  Кол'ко треба, тол'ко даде!

ПОСЛЕ КИШЕ.

Ох, како сунце сија
  Кад густи облак прође!
Ох, како зрачак прија
  Кад блага тишма дође!

Умилне птице мале
  Са росна грања слећу,
Па росу чисту круне
  У недра милом цвећу.

Уз поток жустар, мали,
  — Што сада јаче струји —
Небројно јато пчела
  Попевку своју зуји.

А с брда у дол виче
  Плаветна пресличица:
»О, ал' нам киша бујна
  У часу уми лица!«

То слуша лепир мали,
  Па брзо у дол слеће,
Да види ко у дољи
  Овако кликнут' неће:

Ох, ала сунце сија
Кад густи облак прође!
Ох, ала зрачак прија
Кад блага тишма дође!

ДУГА.

— Гле, дуге, децо! о, глете дуге!...
И у вис диже слабачку руку
Весели старац.
»А гле! ено гле!« —
Радосно кличу унуци мали
Пуштајућ' оку здраве погледе.
»А гле! ено гле! О, баш је лепа!...«
»Ви'ш, деда, кол'ко *зеленог* има!«
Рећи ће млађи, паметна ока.
— То *жито* значи, дедин скакавче!
А други опет дигнуо руку
К'о да би дирн'о слику шарену,
Па јасним гласом деду дозива:
»*Црвеног*, деда, још више има!«
— То *вино* значи, дедин берачу!
»Но ено сада тек што не оде!«
Почеће млађи жалосна гласа.
»Не бој се, Милче, још није воде!«
Теши га бра́та збором искусним.
. . . .
Још није... није...
. . . .
Ал' сад је неста...

ЛЕПА БУБАРИЦА.

Бубарице, дангубице, куда ли ћеш, куда ?
Ако тражиш дуда, ено га код чесме.
Све побери лишће ; псовати те не сме
Ни бркати кнез !
А кад когод пита : »пошто су ти бубе ?«
Ти им право кажи, нека дуго тубе :
»Скупе су ми — бубе !«

ВРБИЦА.

(Из мога детињства.)

I

Тужила се мајка
Комшиници Насти :
»Што ћу, пријо, дете
Неће да ми расти ? !«
»Шибајте га — врбицом !
Шибајте га — врбицом !« . . .

II

»Јо, погледај, пријо,
Вил' у тако легло,
Како ми се дете
У небо отегло ! !«
»Што шибате — врбицом ?
Што шибате — врбицом«? . . .

КОЛАРИЋ.

Лесе! Лесе!
Ми се лесе заплећемо,
Сами себе отплећемо,
Коларић, панић,
Плетемо се самић!...

Народна.

У колара красна кола,
Коларић! Коларић!
Сви точкови оковани,
Осовине изрецкане,
А *лесице* исецкане,
Лесе! Лесе!...
У колима два жерава,
Од свиле им дуге гриве,
А од сребра потковице,
Коларић! Коларић!
Амови им — злато чисто,
А уздице — пантљичице,
Коларић! Коларић!
У колима колар седи,
Поносит је — не беседи,
Коларић! Коларић!
У срцу му — *царевина!*
У усти му — *медовина!*
А око му чудно сија
У њему је — *враголија!*
Коларић! Коларић!
На грудма му сјајна пуца,
Ни од злата ни од сребра,
Већ од суза девојачки'!

Коларић! Коларић!
Око паса светла дизга,
Какву колар само има:
Не од свиле, ни 'бришима,
Већ од косе девојачке!
Коларић! Коларић!
На глави му шешир мали,
За шеширом до три пера:
Једно перо од пауна —
Та колар је паун села!
Друго перо од сокола —
Та колар је соко села!
А за треће — ни сам не зна!
К'о што драгу *»праву«* не зна,
Коларић! Коларић!
Кад вечером кола тера,
Све застане, па га гледа,
Сви шорови живну махом,
Па се чуде момку плахом,
Коларић! Коларић!
На прозори прште стакла,
Немилице лете доле:
Тако цуре провирују —
Е, тако га свака воле!
Коларић! Коларић!
Опази л' га само која,
Тој у вече — зора сване!
Та не жели до три пера,
Већ колара — перјаника,
Коларић! Коларић!

Та са главе косу реже,
У кола je момку баца;
А да може, дала би му
И стотину пољубаца!
Коларић! Коларић!
Ал' колар се — *не осврће!*
Већ жераве даље тера,
У руци му узде дрхћу,
А на глави шуште пера,
Коларић! Коларић!
Нико не зна куда хита,
Куда хита, — куд се скита.
Коларић! Коларић!
Тек у јутро село чује
На кол'ко се осмејкује
Коларић! Коларић!

Хајде мало: Лесе!
Нек се село тресе!...
Лесе! Лесе!

ТЕЖАКОВА ПЕСМА У ПРОЛЕЋЕ.

Зелени се мио брег,
Све на њему живо;
Доста га je бео снег
Зимуске покрив'о!
Благослов je у зори,
То je с неба дато!
Ори, плуже, заори,
У земљи je злато!

На воћке нам пао цвет,
Мирис му полеће;
Бог је добар, мраз нам клет
Наудити неће!
Благослов је у зори,
То је с неба дато!
Ори, плуже, заори,
Изораћеш злато!

Подруму ће сок да да
Брдо, виногради;
А житнице пунит' зна
Сваки који ради!
Благослов је у зори,
То је с неба дато!
Ори, плуже, заори,
У земљи је злато!

Кошнице ће пунит' мед
У жељеној сласти;
Медљаћемо сваки јед,
Да нам не порасти!
Благослов је у зори,
То је с неба дато!
Ори, плуже, заори,
Изораћеш злато!

А село је красан друг
Свакоме тежаку,
К'о птичици зелен луг
На сунчаном зраку.

Благослов је у зори,
То је с неба дато!
Ори, плуже, заори,
У земљи је злато!

ОПРОШТАЈ.

Па доста нек је, песмице моје!
У души мојој пролеће младо
Верно је каз'ло природне боје.
Усхитом живим пев'о сам слику
Што ми је негда у Фрушкој сјала;
Пев'о сам зраке пролетње душе,
Која ме *и сад* тешити стала.

О, лепа Фрушко, пролећа сејко!
Ти си ми, ти си пред оком била
Кад мис'о лака, кад мис'о ведра
Науми спеву да пусти крила.
Облаке златне, детињско цвеће,
Спомен је ређ'о тихо и тајно;
А ја сам пушт'о песму, нек слеће
У доба оно, *премило, сјајно!*

Па здраво да си, пролеће младо!
Осветли спêвак у певца твога!
Пожели с њиме да *скоро* певне
Пролетњу песму народа свога!

ПРИМЕДБА.

Ваља ми да приметим да циклус ових песама под насловом »*Пролеће*« још није свршен и ако се овде већ и »Опроштај« налази; више песама, већином чисто објективних, које у простом стилу казују тежакова занимања у пролеће и сељачке забаве, изаћи ће наскоро у коме повременом листу под истим насловом »*Пролеће*«.

V.

РАЗНЕ ПЕСМЕ.

Мојој Старој Мајци.

Жалосне боре лице ти бразде,
    У бори свакој борави брига;
Ох, кад би мог'о разгнат' их редом,
    Срећна би била синовља књига!

РЕКА.

Реко, мила реко, камо се журиш ?
Камо те вуку небројни вали,
Водена крила срца ти бујна ?
Да л' знају путе стењем осуте
Што ће их проћи к'о вијор хучно ?
И да ли знају вијуге силне,
Сребрне змије страних обала,
Што ће их делит' по тол'ко пута ?
Или тек стреме — *слепога ока* —
К'о труње мало, ношено срећом,
У ширна недра мора дубока ?
Реко, мила реко, зашто се журиш ? . . .
. . . .
. . . .
Заман те питам !
Ћутећки струјиш крај мене даље.
Не чујеш, тужна, шта сам ти рек'о.
К'о да би хтела што пре да стигнеш
Чак тамо негде далеко, далеко . . .

На Павлишу, подунавском брду у Черевићу.

СПОМЕН.

Ој! кад мајка мило дете
Из сна лаког тихо буди,
Те љубећи, милујући,
Кад му крсти мале груди:
Детета се усне смеше,
Гледи мајку шта с њим ради,
Мисли, тако бити мора,
Па од мисли *срећу* гради;
А када му иконицу
Посвећену пружи мати:
»Љуби, 'рано, то је Бóга,
Што ће живот дуг ти дати!« —
Иконицу љуби дете,
Добро туби црте свете,
А у души спомен зида,
Што се никад не раскида.

Ој! кад момче срца чиста
На путању трудну стане,
А у тузи и невољи
Пријатељ му на груд пане:
Срце му се мило смеши,
Пријатељ му живот слади,
Види да то бити мора,
Те братимство с њиме гради;
А кад му се срце бујно
На ливади цветна света
Заустави изненада
Код *љубавног* свога цвета,

Узбере га пунан среће,
Па га за груд срећну меће,
А у души спомен зида,
Што се никад не раскида.

Ој ! у ноћи, у последњој,
Што последње вида ране,
Кад подмладак страхом чека
Кад ће отац да изда’не :
Болника је срце мирно,
Тек што куца, тек што ради,
Знаде скоро престат’ мора,
Па сад нема шта да гради :
Он побожност, *пријатељство*,
Чисту *љубав* собом носи,
Једно јоште од вечнога
За подмладак мили проси :
Да им даде добри Боже
Свако од њих још да може
Таки спомен да сазида,
Што се никад не раскида.

У Пожуну, из »Слободе«, 1866.

МИТРОВ-ДАН.

(Слика.)

Гора је мирна . . .
Свечана тишма на груд јој пала,
Па к’о да зимске невоље сања ;
А слаби ветрић — прозеблих крила —
Тихо запева врх сува грања . . .

Полако веје . . .
На суво лишће снуждених јела
Снежак се ниже тихо, нечујно;
Тек кад се грање каткад зањиха,
А он се дроби гори у крило . . .
Дроби и збори:
»Не тужи, горо, доста је било!« . . .
Ал' гора ћути, јада и стрепи . . .
Не слуша низак ређања слепи',
Којим је снежак планине теши:
Туга је њојзи свечаност мила!
У срце њено туга се слила,
Да донде гори, да донде букти
Док не загрми, док не посукти
Огњена слава — *Ђурђева дана!*
А дотле зајед митровских рана
Не стиша — нико! . . .

Гора је мирна . . .
                                        Лагани ветрић
Тихо јој стреса листиће свеле;
Па чисто не сме да је запита
Куд су се птице умилне деле;
Но то би смео;
                                        Ал' кад би хтео
Чути за чету хајдука њени',
Кад би запит'о где су јој саде,
Двапут би јаче крес'но јој јаде,
Стег'о јој срце двапута јаче,
Изазв'о много тужније плаче:
Тако их жали гора безмерно . . .

* * *

Борило се . . .
Са борбом смртном
Стала и праска јуначка грома;
А шаре, мачи, сломљени леже
По ширним грудма хајдучка дома . . .
Уз многа синка, Србина гола,
Што крвав пољуб на усни носи,
Полегли трази верна ханџара, —
Сваки би комад јоште да коси, —
Ал' храбру десну самрт одмара . . .
Издрти феси, свилене чалме,
Чисто се грозе ложа крвави' . . .
Је л' оно ага под горским синомʼ?
И мртав још се са мртвим дави! . . .
Па глете ону хрпу јунака!
Мутно им чело још боре гради!
На груд им снежак милосно пада,
К'о да га зваше да их расхлади . . .
Све бледо, немо, и мртво јако, —
К'о јаки спомен *небратске* јаве;
А чети глава —
Лежи без главе . . .

* * *

Гора је мирна . . .
Свечана тишма на груд јој пала,
Па к'о да крвцу румену сања;
А слаби ветрић — прозеблих крила —
Гласно запева врх сува грања . . .
Планински поток, ледена срца,

Низ кршно стêње потмуло хуче . . .
На оштром шљунку пакосно цичи,
У тавном рову тавно јауче . . .
Ох, чудно све је! И страшно све је!
У ломној гори све пусто стоји!
Од грања свога дрвље се преза,
Гора се сама од себе боји . . .
. . . .
. . . .
Полако веје . . .

МОЈОЈ СРЕЋИ.

И теби, срећо несрећна,
  Песму је душа спремила;
Све друге песме милујем —
  Ова ми једна немила!

У њој сам снев'о — *ништавост!*
  Срећа је моја — ништава;
Јер ја је зивљем жељено,
  Ал' зивљем свагда — *бадава!*

К'о брзо крило сокола
  Крај мене мине млађаног;
Никад ми сласти не пружи,
  Већ гледи 'вако јађаног!

У злу сам томе — *позлио*,
  Па често свет сам проклињ'о;
Ал' себе самог најцрње
  У свету томе спомињ'о.

Ох, срећо моја несрећна,
Песму ти душа спремила;
Све друге песме милујем —
Ова ми једна немила!...

У Черевићу, 1866.

ПОТОЧАРА.

(Идила.)

У зеленој дољи поточара мала
Разбацује капи од сребрних вала,
Од свуда је љуби хладовито грање
Баш к'о да јој чува тихо клепетање...
Тик, така, тик!
Тик, така, тик!

Млинарева ћерка заспала у хладу,
А шта у сну снева, то цурице знаду;
Над главом јој њиха јаворика грање,
К'о да на њу стреса птичије певање...
Ћију, ћију, ћи!
Ћи, ћију, ћи!

Лахорић, несташко, уд'рио у шалу,
У недра јој вири, шапутајућ' хвалу;
Уз шапат се дала и пчелина зујка,
Па ко да је пита: да ли слатко бујка?
Зуја, зуја, зу!
Зуј, зуја, зу!

А диклица млада безбрижљиво дрема,
Несташних момака у близини нема . . .
Усне јој се смеше . . . надимају груди . . .
Хеј, коло, не цврчи, да се не пробуди!
Тика, така, тик!
Тик, така, тик!

Гле, опет се смеши . . . Чудно нешто снива!
Ваљда у сну момче слатко је целива . . .
Љуби, љуби, војно, љуби и ти, санче,
Док је не пољуби — злобно зузуканче!
Зуја, зуја, зу!
Зуја! —

»*Јој!*« потскочи млада; више се не снива:
Чудно усна бриди пчела кад целива . . .
Чудно је и момче — жалосни му дани! —
Кад није на *јави* — да цуру одбрани!
Јао, јао, јо!
Јо, јао, јо!

Поточара мала *срдито* се креће,
И пчелицу грди што расплака цвеће . . .
Под точком јој журним запрштали вали:
За цурицом ту ће срце да искали! . . .
Тика, така, тик!
Тик, така, тик!
Тика, така, тика, така,
Тик, так, — тик! . . .

ДОСИТИЈУ.

На дан 15 августа 1867.

Немиле ноћи жалосну таму,
Варљивог дана мекушку моћ
Твоја нам душа одагна смело,
Разведри мис'о и срце врело,
Оживи наду у новом пламу,
Доведе зору, одагна ноћ!

Учитељ *први* народна слова,
Просветном снагом заливен цвет,
Ти си нам, оче, ох, онда био
Кад нико није јоште ни снио
Да нову силу живота нова
Уведе чило у нови свет.

И цркву свету, посејку неба,
Топлотом правом љубља ти груд:
У њој си наш'о искру доброте,
Силу познања небне дивоте,
У њој си наш'о све што год треба
Оном што гони *немар* и *блуд*.

Слава ти зато, бесмртни оче!
У души нашој *спомен* ти сја.
На њему слова вечита стоје,
Казујућ' Србу Доситеј ко је;
А дело што га дивотно поче
Свак Србин данас штује и зна!

НА ГРОБУ БРАНКА РАДИЧЕВИЋА.

»Млого 'тео, млого започео,
Час умрли њега је помео« . . .

Прочит'о сам . . .
Прочит'о сам речи твоје
Што ти смерна гроба ките
У недрима земље стране
Што ти име српско штите
Кад туђинство хладно шапе
Да си — туђин . . .

»Много 'тео . . .«

Вођа ти је златна била . . .
Па код њених златних крила
Летео си *лепшим* светом . . .
Хтеде својим дичним летом
Да дохватиш *лепшег* дана.
Ал' животна клону клица
И закука кукавица
Под прозори песмостана.

»Много започео . . .«

Започ'о си, збиља, много ! . . .
Самосвесно, живо, смело ;
Из пролећа свог живота
Пруж'о си нам цветке миле,
Ал' за дуго неси мог'о :
У *сузу* се росе слиле,

Јер охладни срце врело . . .
О гре'ота ! . . . О гре'ота ! . . .

»Час умрли њега је помео !« . . .

Помео те, авај нама !
Уграби те с бела света,
Отрже ти мирис — песму
Што мирисом мајског цвета
Замириса душе наше
Што за тобом проплакаше
Предубоко !

Па и моје тужно око
Што с' на гробу твом одмара
Подноси ти поклон, ево,
Подноси ти оног дара
Ког ти цело Српство даје :
Сузу, Бранко ! — искрена је . . .

На Марксовом гробљу у Бечу, 18 октобра 1867.

ЈЕСЕЊЕ ЛИШЋЕ.

Шумице тужна, свело ти лишће,
Свела са њиме и радост твоја !
Па тако тужно заман те теши
Промуклим гласом птичица која.

Како сам и ја лишће ти вол'о !
А сад га *сувог* немило газим . . .
Брдашце љупко хладно ме здравља,
Па с њега брзо, пребрзо слазим.

Пролеће драго, чедашце неба !
Поврати шуми гране зелене :
Утеши брда, долине миле,
Обрадуј птице, разведри — мене . . .

У Дорнбаху.

ВЕНЦИ.

I

Детињски венци, ала сте срећни !
У добу златном, поносу првом,
Жељици првој, живнулом наду,
Како л' вас вољно, како л' вас лепо
Девице мале свијати знаду !
Невином руком цветке вам слажу,
Слађаном реч'цом мирис вам хвале,
А песмом бујном мило вам кажу :
»Китите, венци, сестрице мале !«
Ви их китите . . .
Но бистар вале потока бујног
— Животом »брзо« што се развија, —
На недри своји детињско цвеће
У даљне краје *махом* однија.
А душа млада тек онда да'не,
Тек онда пита за прве венце
Кад тајни гласак у срцу живне :
Сад ниси више мало детенце ! . . .

Детињски венци, ала сте срећни ! . . .

II

Венчани венци, ала сте дични!
Кол'ко ли дева, стиднога ока,
О вама мисли, о вама снива;
Кол'ко ли момче, ведрога чела,
У вама, венци, кол'ко ужива!...
К'о сјајна круна камена драгог
С поносна чела невесте сјате;
Љубавну срећу, исповест нему
Из ока војна *први* читате...
Ох, китни венци живота младог,
Пролећа *нова* у срцу бујном!
Љубавна свеза мирис вам крепи
И у злу тешком, добу олујном...
Мирис је диван!...
А кад се сувим јесењим листом
Окити једном живота грање, —
У грању ређе и ређе чује
Веселих птица мило певање,
И *тад* сте души, усхита пуној,
Утеха стара, утеха знана;
А оку сузном и тад сте, венци,
Премио залог свечаног дана!

Венчани венци, ала сте дични!

III

Победе венци, ала сте сјајни!
Векови дуги крвљу вас росе,

Да се без крви — ником не дате!
А ви сте крвни, стога у боју
Из крви само поникли знате!
Народну срећу, — живот у срећи,
Народну снагу, — славу у снази,
Народну слогу, — успех у слози,
Победе венци грле и красе...
О венци мили, — столећа зборе,
Та сјајност ваша одавна зна се...
Кад врази клону у зверском бесу,
Срца им плану последњим пламом,
Окови ропски кад се затресу,
Тавнице сруше тирану срамном,
А народ славан, имена славног,
Слободно кликне слободним гласом:
О, венци мили, тада сијате
На земљи срећној — небеским красом!

Победе венци, ала сте сјајни!...

IV

Надгробни венци, ала сте тужни!
Тишини мртвој, студених груди,
Цвеће се ваше мирно предало,
К'о тајном мразу планинска ружа,
Ил' смртном санку детенце мало...
Свечано све је, и страшно све је
Што се привиђа лишћу вам сувом,
Тиха запевка лахора болног
Страхотно дрхти на гробу глувом...

И опет, венци, радо грлите
Малена крста на дому тавном,
Где се врлина — уз рђу клету
Земљом покрива — са мером равном!
И све је ново, и све је старо
Што вам на дану у поход дође;
Јутром се једном текар настани,
Вечером друго спрема да пође...
Све тако даље...
А кад вам лишће вихар понесе,
Растави с траком негда тробојном,
Ви тихо јоште шапнете *»збогом«*,
Последње *»збогом«* милом покојном...

Надгробни венци, ала сте тужни!...

Да завршим у прози.

Рекао сам у предговору, којега писах онда кад сам се још надао лепоме одзиву наше публике, да ће ми прва свеска песама бити раздељена у шест одељака; но како и пет одељака засекоше у четрнаести табак, а штампарски трошкови не допустише да их умножим, то бејах принуђен да изоставим »*Пламенове*«, песме које би можда понајвише допринеле к целокупном изразу ове књиге, означивши јасније правац мога певања . . . Изоставио сам их, дакле, поред многих других нештампаних песама из последњег доба, али не, да никада света не угледају, или да ми свену »к'о сирочад на милости туђој«, но да ме међутим теше, ако се и мени замери да сам и ја од оних који се с песништвом — *играју жмуре* . . .

БАДЊИ ДАН У ТУЂИНИ.

Звездо моја на висини
Што те чува месец млади,
Ти завичај драг ми видиш,
О, па реци шта ми ради
Кућа моја у даљини?
Је л' унео божић бата
И у моју кућу злата,
Скромна злата, *радост* коју,
Да утеши дом сиротан
И старицу мајку моју?
Па реци ми, звездо мила,
Је л' на дому све ми здраво?
Реци шта ми братац ради?
Шта л' удова сејка моја
Са четворо сирочади?...
Зову л' деца ујка свога
Да им дође из даљине,
Да »Рождество« мило чује
И божићње песме њине?
Ох, чуо би ујко радо!
Једанајсти год је ово
Како није на свом дому
Са својима божићов'о!

У туђинском даљном крају
Затиц'о га бадњи дане,
И жалосно подсећ'о га
На све знанце миловане . . .
. . . . Па и данас срце, ево,
У завичај свој би хтело ;
Ох, даљино предалека,
Заман жуди срце врело !
Тад пред жељним оком мојим
Радбина се мила буди,
А божићну красну славу
Тек као *кроз сан* срце туби.
Тек као *кроз сан* свег се сећам
Што ме негда радовало,
Па ме жао што и сада
Нисам 'нако дете мало.
Чини ми се — у спомену —
К'о да видим себе сама,
Како божић забавља ме
Са детињским забавама . . .
К'о да видим избу малу
Гдено слушах негда бајке,
Па к'о жижак да ми пуцка
Пред иконом богомајке.
К'о да чујем себе сама
Где пијучем : »слатка мамо,
Де још мало проспи сламе,
Да се боље ваљушкамо«.
Па и бадњак к'о да видим,

Где га с вином моји гасе;
А с улице к'о да чујем
Вертепаша јасне гласе.
К'о да видим цело село,
Куће где му с брда вире,
Па кроз окна осветљена
Како жишци у ноћ жмире.
К'о да видим снежак деб'о,
На кровове што је пао,
И да чујем фијук ветра
Што се шором затрчао,
Затрчао цркви танкој,
Спрам месеца што се блиста,
Где ће сутра да запоје
Правоверни славу Христа! . . .
. . . Све то *кроз сан* к'о да видим!
Драг ми тада божић био!
А гле, данас, у туђини,
Жалосно ме оборио.
На срце ми туге пале.
Чело муте многи јади.
А мајчине руке нема
Умиљато да га глади.
Никог нема да ме пита
Како божић божићујем,
О, па барем — на утеху —
О својима што да чујем!
Да л' бар они не тугују,
Но радошћу срца снаже.

Али ко ће да извести ?
Али ко ће да ми каже ? ?

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

Ко ?
Звездо моја на висини
Што те чува месец млади,
Ти завичај драг ми видиш,
Ти ми реци шта ми ради
Кућа моја у даљини ?
Је л' унео божић бата
И у моју кућу злата,
Скромна злата, *радост* коју,
Да утеши дом сиротан
И старицу мајку моју ?
О, реци ми, звездо мила !
Дај ми с неба верна знака :
Ако срећно божић славе,
А ти проспи небом зрака ;
Но је л' туга данас с њима,
Славе л' славу у јадима,
Ти задршћи . . .
                    Тужно плани . . .
Сажали ме . . .
                    Па изда'ни . . .

— — — — — — — — — —

— — — — — — — — — —

Аох, око, да л' ме вараш ?
Аох, срце, што удараш ?
Аох, звездо, доста, доста :

На небу се ти не красиш!
На мом дому среће нема,
Јер ти ми се, ето, гасиш...
Тужно гасиш...

СИРОТА ДЕВОЈКА.[1]

Девојка Бога молила:
»О, дај ми, Боже, радости!
Многу сам сузу пролила
У сузној мојој младости.

»Изгубих брацу маленог,
Голу̑пче моје пребело;
Једно га лето доведе,
Друго га лето однело.

»Изгубих до две сестрице,
Две руже моје румене;
Пребрзо руже увеле,
Не маре више за мене.

»Изгубих војна вереног,
Копље га турско згодило;
Живота дан ми помрач'о —
Тек сунце што се родило!

»Изгубих оца с матером,
Сву радост мога живота;
На свету овом богатом,
Ја остах сама, сирота!...

[1] Песму ову посвећујем српским песницима.

»Дуго сам сузе ронила —
Нико ме није милов'о ;
Дуго сам милост молила,
Нико се није смилов'о !

»Једно ми благо бесцено
У души јоште остаде,
С неба га снели анђели
Сироче када постаде ;

»Ал' благо то је скривено,
Па нико да га сагледа !
И ко ће да га открије,
Кад *мене* нико не гледа !«

Тако се дева јадала
Крај сјајног горског потока,
А он је током застај'о,
Да прими сузе од ока.

Тако се дева јадала
Под витом јелом зеленом,
А јела сва је дрхтала
Са лишћем и са кореном.

Тако се дева јадала
Уз цвеће росно, весело :
Роса је с цвећа спадала,
А цвеће све је увело.

Тако се дева јадала
Уз певку птица у пољу:
Птице су редом плакале
Сазнавши њену невољу.

Тако се дева јадала
Спрам сунца што је седало;
А сунце мраком помрача
Сироту чим је згледало.

Тако се дева јадала
Пред лицем младог песника,
А он се сместа понуди
За верног њеног весника.

И он се сместа понуди
За брата, и за одбрану;
А дева брата погледа,
Па сретно душом ода’ну.

И он јој очи обљуби:
Два сјајна српска светила!
И он јој благо присвоји
Кроз уста мила, премила.

И он јој име надену
Од злата сваког сјајније,
Од сребра сваког звучније,
Од свега смртног трајније,

И он јој име надену
Значајно, светло, гласито:
Песништвом, чујте, невере,
Назв'о је миље красито.

Па сад је чува, премилу.
Она му извор радости,
Она му песма казује,
Гласнике бујне младости.

Па сад је љуби без мере,
— Ох, љубит' њу је милота! —
А она њему казује
Да није више сирота.

У Черевићу, уочи Ђурђева дана, 1870.

ШАЛА И ЗБИЉА.

Знаш, неверо, како си се клео:
»Другу нећу, за тобом умрећу«.
Народна.

Момак се с девом шалио,
Љубав јој сталну обрек'о,
И није деву жалио
Кад јој је љубав одрек'о.

Дева се с момком шалила,
Срце му дала млађано,
Већма је момка жалила,
Нег срце своје јађано!

Глед'о сам момче радосно
Где колом бесно заплеће,
И глед'о смиље жалосно
Где косу чупа, расплеће.

Глед'о сам момче наскоро
Где грли свога девера,
И слуш'о деву на смрти
Где болно шапће: — »невера«!

У Черевићу, 1870.

ДВЕ ГРАНЧИЦЕ.

Прелетеле преко мора
    До две птичице
И пренеле преко мора
    До две гранчице.
Једној птици преко мора
    Грана увела,
Друга грану преко мора
    Срећно пренела.
Обе птице баш на моје
    Село падоше,
Баш над мојом кућом 'вако
    Зборит' стадоше:
»На дом овај спустићемо
    Грану увелу,
А суседу однећемо
    Грану зелену«.

Ја зачуђен с прага слушам
Обе птичице,
Па размишљам шта ће бити
Од те гранчице.
Кад ујутру — авај, туго! —
Данак освану,
А мом брату мала ћерка
Болом изда'ну!
Ну суседу зелен-грана
Боље годила:
Преконоћ се њему мала
Ћерка родила!

Ој, ви тужне и жалосне
Моје птичице,
Не носите дому моме
Свеле гранчице!
Та на њему туге има
Доста и тако! —
Кад на туге све помислим,
Бих се заплак'о!

ЗВОНО.

I

Кад на кули звоно дрхти
И поздравља празник свети,
Сваки звук му птица мила,
Што у моје срце лети, —
Птице разумем!

Па кад звоно и умукне,
Не умукну птице моје,
Већ и даље у срдашцу
Славу вишњем Богу поје, —
Славу разумем!

II

Кад на кули звоно куца,
Оглашује пожар ноћни,
Чини ми се к'о да јеца
С погорелци беспомоћни,—
Плач му разумем!

А кад дом се сав засија,
Чудно букти, страшно пуши,
К'о да с кула звоно виче:
»Беж'те, дом ће да се сруши!« —
Страх му разумем!

III

Кад над мртвим звоно плаче,
С њим бих плак'о и ја таде,
Ја осећам исто оно,
Ја осећам звона јаде —
Ја га разумем!

Па све докле тако плаче,
Мене терет неки гони,
А чим стане, неправо ми
Што и даље још не звони —
Кад га разумем!

САНАК JAВУ ПОСЕСТРИО.

Кад на кули звоно плаче,
С њим бих плак'о и ја таде;
Ја осећам исто оно —
Ја осећам звона јаде,
Јер га разумем!

Док на кули звоно плаче,
Мене терет неки гони;
Но чим стане, неправо ми
Што и даље још не звони,
Кад га разумем!

I

На село је тама пала.
    Давно већем село снива.
А Дунаво, река хучна,
    Још дубље га успављива.

Све је мирно . . .

Ситне вруле, севдисанке,
    Ућуткале своје гласе;
Давно већем свирнуле су:
    Цуре жишке да погасе.

Све је мирно . . .

Из облака месец бледи
    Тек по каткад што провири;
Па како му облак смета,
    Мора и он да зажмири.

Све је мирно . . .

С танке куле ноћни сати
Тек по каткад што одјекну;
Па када их дванајст бројиш,
У срце те чисто текну.

Сад је дванајст.

У тишини ноћи тавне
Бројила их мати вајна;
Бројила их суза њена
Из срдашца уздисајна.

Горка суза . . .

*

На прозору куће мале
Слаби жижак дрхтао је,
У зејтину утанчаном
Самог себе сагор'о је.

Једва јоште крили маше!
К'о да брзу помоћ тражи;
Али тужној удовици
Није до тог да га снажи.

Њој угибе дража светлост:
Војно што га миловала;
Па не оста срцу воље
Да се сећа жишка мала.

Њу терети јачи ломе.
    Већа брига срце пара.
Па утехе како нема,
    Са сузом се разговара.

По челу јој мисли лете —
    Црне птице брзих крила —
Па к'о да јој тајно шапћу:
    »Ниси дуго срећна била!«

»Нисам! Нисам! Он — још мање!
    Болни су му били дани;
А данашњи — немилостан —
    Однео га да сахрани«.
        — Нано! Нано!

»Снаго моја, зар си будан?
    Зар и теби нема санка?
Зар и тебе јава мори
    Данашњега тужног данка?

»Зар те јоште песма буни?
    Тужно су је вили ђаци,
Све другови твоји мали
    Са крстићем и чираци.«

»Па куд ли нам тајка оде?
    Камо нам се махом скрио?
Зар му нисмо добри били?
    Зар му није синак мио?«

»Нано, ходи! Ја се бојим!«
»Кога, 'рано, него моја?
Хајде бујкај, а уз тебе
Прилећи ће мајка твоја...

»Ућут'о је... Заспао је.
— О, срећа му незаспала! —
Али мога санка нема,
Душа ми се уздрхтала.

»У срцу ми страва нека,
А очи ми мраке снују,
Па све звона к'о да чујем,
Како њега оглашују.

»Звона! Звона! Ох, чујем их!
Час утеху мени зборе,
Час ме моле, па ме зову
Тамо небу, тамо горе«.

II

На прозору куће тужне
Мали жижак дрхтао је,
Молио је, преклињ'о је,
У чекању *изда'н'о је.*

То спазио ноћни санак,
Па се брзо на дом свио,
И над мајком прошаптао:
»Санак јаву посестрио!«

— — — — — — — — — —

Са висине неба плава
    Жарко сунце засијало,
Мислиш, зраком *сагореће*
    Крај Дунава село мало.

Ал' Дунав је срца добра,
    Па о добру селу ради:
Хладовитим валом својим
    Зове село да расхлади.

Па кад река умиљата
    Тако лепо недра шири,
Ко ли не би похитао
    Жегу валом да умири?

Али тужна удовица
    Друкче вели синку своме:
»Неј'ди, 'рано, да се купаш
    У Дунаву неситоме!

»А другови ако пођу,
    Ти се мајци натраг врни:
Ви'ш да су јој дани бригом
    Већ и тако доста црни!«

И брижна га мајка љуби,
    Целива му очи младе:
Две звездице умиљате,
    Сјај-светила њене наде!

И дуго га још гледала
Док не оде . . . Куда ? зна ли ?
П'онда седе замишљено,
И започе везак мали . . .

У везак је *мис'о* плела,
Прошлу срећу прошлих дана,
Кад јој дани мили беху
К'о птичици росна грана.

У везак је *тугу* плела,
Црни облак изненада ;
Па к'о да га, сетна, пита :
Зашто тако да пострада ?

Но кад поче *наду* плести
Што у синку храни своме,
Све јој жице попуцаше
У везиву тананоме !

»Јој !« — узвикну, уплашена,
На што ли се ово слути ?
И лице јој румен посу,
Чело поче да се мути.

Хладна страва, злокобница,
Удрила је сред недара,
Па к'о змијче, слепа ока,
Поче срце да јој пара.

И још слутњу не утиша,
А с Дунава ево гласи:
»Јадна мајко, синак, ено,
Угин'о ти у таласи!«

Баш к'о бура лишће сухо,
Вест јој тако шину груди.
Мислиш, *лети* кобној реци:
»Помоћ, помоћ, добри људи!«

Али доцкан!.. У таласе
Утону јој дете њено,
На дну реке немилосне
Тело му је сахрањено.

Кано слепа Дунав гази,
К'о да види синка свога,
Па би хтела да га вади
Из оцека неситога.

И већ, ено, очајану,
Вода грли до појаса,
Ал' у часу томе с куле
Поче звоно 'вака гласа:

»Куд ћеш, жено,
Несмишљено?
Смождиће те
Речне груди;
Та у жићу

Среће има,
И нађу је
Добри људи!
Беж' из реке,
Очајана,
Па божијем
Хајде храму,
А молитва
Милостива
Разагнаће
Мајци таму!..«

Баш к'о камен застала је
    Међу хучни међ таласи;
А душу јој потресаху
    Вечерњега звона гласи:

»Куд ћеш, жено,
    Несмишљено?
— — — — — — —
— — — — — — —
Разагнаће
Мајци таму!...«
— — — — — — —

И гле, звоно гласом својим
    Савлада јој душу тајно,
Утехе јој махом ули
    У срдашце, у очајно!

Па к'о муња полетела
Светом храму Вечитога;
А уз пут је звоно прати
Мукла гласа, искренога.

По улици све јој сврће;
Заплакали тол'ки гласи:
»Куку! леле! угибе јој
Мило дете у таласи!«

Но звоно је вазда теши:
»Хајде, жено, божјем храму;
Молитвица милостива
Одагнаће мајци таму«.

И јадница клону, ено,
У препрати цркве мале;
П'онда свеце стаде љубит',
Да јој срце поразгале.

А свеци јој *звоном* зборе:
»Слушај, жено, песме дивне!
Песма једна милогласна
Живот ће ти да оживне!«

И мајка се утишала...
Слуша песме ђака мали'...
Ох! и, ево, гласак један
Поче живот да јој пали.

Та још песма не изда'ну,
  Прекипеше мајци груди:
»Снаго моја! Ох, та *жив си!*«
    И јауком дете буди...

— »Нано, шта је?«

»Ох, устани, снаго моја!
    Ноћи моје зоро мила!
Помоли се добром Богу:
  Тежак сам ти *санак* снила!

»Црна *јава* јучерања
    Удрила ме сред недара;
Али *санак* поче, ево,
    Већма јоште да их пара!«

И тек дете што се разбра,
    А са куле звоно јекну;
На јутрење тихо звони:
    Глас у срце мајку текну.

К'о да слуша ноћно звоно
    Чаровитог оног гласа,
Па му хвалу тихо шапће
    Што ју спасло од ужаса.

Па га моли све да звони,
    Ма да не сме да га чује:
Чини јој се к'о да снова
    Покојника оглашује...

III

Недеља je.

Пред иконом куће тужне
Мали жижак дрхтао je,
Па са тужном удовицом
Дуго, дуго плакао je . . .

ЗАЉУБЉЕН ГАЈДАШ.

(Приповетка са села.)

Девојане ситно коло
Играле,
Играле.

Лепосави беле ноне
Сустале,
Сустале.

Њу питале другарице
У колу,
У колу :

»Кад брж', сестро, ноге да те
Заболу,
Заболу ?«

Ал' беседи играчица
Милена,
Милена :

»Не мори ме игра ова
Силена,
Силена,

»Већ ми нема оног данас
У колу,
У колу,

»Ком сам јуче срце дала
На полу,
На полу.«

То кад чуо млади гајдаш
Никола,
Никола —

Клецнуле му обе ноге
Сред кола,
Сред кола;

Срце му се тако одвећ
Препало,
Препало,

Чак јаре му под пазувом
Крепало,
Крепало!

Из уста му јасни дулац
Испао,
Испао,

А рог му је »Кисел' воду«
Фрфљао. . .
Брбљао . . .

»Кисел' вода« кисело му
Пријала,
Пријала,

Мргодно му обрвице
Свијала,
Свијала . . .

Чудиле се томе цуре
Из кола,
Из кола,

Питале га : »Шта је браца
Никола,
Никола ?«

Ал' браца им није више
Глазбио,
Глазбио !

О камен је гласне гајде
Разбио . . .
Разбио . . .

БРЗОЈАВНЕ ПЕСМЕ.

I

Уредништву *Народа*, 17 маја, 9 сахати и 7 минута увече.

Слава свима честитима
Што на поштен образ пазе,
Те с' не даше мађарон'ма
Да их купе, да их газе!

Слава свима честитима
Што с' не плаше хуке, буке,
Већ поштено, отворено
Поразише мамелуке!

Слава свима честитима
Што казаше »гладној« клици
Да ми *јесмо* родољуби,
А да *нисмо* бунтовници!

Слава свима честитима
Којим »савест« каза њина:
Сад ил' никад к биралишту
Да их зове домовина.

О, па слава свима тима
Што »нађоше« биралиште!
Да Бог да им сабор био
Свим жељама уточиште!

Слава свима и свакоме
Ко праведног срца има!
Слава целој домовини,
А проклетство душманима!

II

Уредништву *Народа*, 17 маја, 10 сахати 5 минута увече.

Ви мислите, најамници,
Сељак да је глупа стока,
А он свесно, али мирно,
Посматра вас *бистра* ока.

Он прикрива патњу своју,
Али знаде шта сте, ко сте,
Зато сада при изборі
Тако лепо наседосте!

Ви бесните: »Какав народ?
Зауздати њега треба!« —
Па кад тако мудрујете,
Што једете нашег 'леба?

Ви кусате *белог* свагда,
Народ, гле, и *црног* жели;
Тужан сељак кожух крпи,
Ви се свилом заодели!

Још шиљете — из љубави! —
Жандаре нам, бајонете.
Па још неки зађиликне:
»А што 'но их не бодете!?«

О, ако вам *аговање*
Тако у крв ушло здраво,
А оно се *потурчите*,
И тако вас одн'о ђаво!

У Бечу.

МОЗАИК.

Дар пријатељу моме, а песнику нашем

Лази Костићу.

Камен и камен;
Немају *правог* места, ни *реда*,
Ал' брижном руком
И слатком муком
Ја ћу их *тако* сложит',
Положит',
Да буду вредни твога погледа!

* * *

Углађен камен тек видиш сада;
Ал' чекај тада:
Мртав ће камен
Букнут' у пламен!
А слика она
Која се сада твом оку скрила
Биће ти мила...

I

СУЗА.

Уважи, душо драга,
Љубавну сузу моју,
Нек падне као роса
На цветну душу твоју.

Не презри сузу ову,
Јер *тебе* суза жали.
Ах! грешан свак је, 'рâно,
Са сузом кој' се шали!

II

МОЈЕ СУНЦЕ.

Од кад те познах, дико,
Ја лепи' познах дана!
Мило ми душа стрепи,
Сећањем уздрхтана.
И данас ти си сунце
Што светли моје дане!
Умрећу, ако зађе,
Па другом коме гране.

III

ДЕВОЈКО, ДЕВОЈКО!

Чедну ти песму пошљем,
К'о што ти срце жели;
Ти песму радо читаш,
Али те не весели.
Ти љубав своју кријеш,
А љубав моју штујеш,
Па тајно сузе лијеш
Кад песму моју чујеш.

IV

НАША ЉУБАВ.

Безбројно цвеће цвета
У врту око мене.

Ја белу ружу берем,
А бела ружа вене.
Ој ружо, цветна душо,
Нас цвеће плачно гледи:
Са тебе лист где спада,
Мој образ како бледи.

V

ЊЕН ПОЗДРАВ.

Пролеће љупко стиже,
Поља се свуд зелене,
Груд ми се бурно диже,
Гле, рај је око мене!
У луг ме птице зову.
Ја слушам гласе њине,
Па к'о да поздрав чујем
Свог злата из даљине.

VI

ПИТАЊЕ.

Је л' збиља поздрав, душо?
Је л' верна мис'о твоја
Што љупком птицом поста,
Па мени сласт пропоја?
Ој, птице моје миле!
Певајте, нек се ори!
Јер гласом вашим слатким
Девојка моја збори.

VII

ДОБРОМ ДРУГУ.

Добро је срце твоје:
Увек се *добру* надаш!
Ни тад не велиш: »зло је!«
Са *добра* кад пострадаш.
Ти велиш: ко пострада,
Нек мушки јаде свлада
И брже с' лати рада,
Па опет добру нада!

VIII

ОН И ЊЕГОВА ДРАГА.

»С бројни ћу доћи свати
По тебе, слатка 'рâно!
Верном те љубом звати
Богом је мени дано!«
Ко л' ће му на пут стати?
Не прође месец дана,
А бројни кличу свати:
»Одби се вита грана«.

IX

ЛАСТЕ.

Кад прво јато ласта
У предел наш се креће,
Из груди мојих песма
На сусрет њима леће.
А јесен када дође,

И цвеће кад прецвати,
Тад песма моја ласте
Чак преко мора прати.

X

ПОСЛЕ КИШЕ.

Бујна је киша пала,
Још малко тек што сипи.
Свежине груд ми пуна,
Од миља да прекипи.
По зраку шева леће,
А дуга небо шара.
Ја росно берем цвеће,
А груд ми песму ствара.

XI

ЗАБАВА НА СЕЛУ.

Ја мерим оком радо
Широко, цветно поље;
Спазим ли бело стадо,
Е, тад' сам добре воље.
Дувана једну лулу
Понесем за пастира;
Он добар, — узме врулу,
Па свира, Боже, свира . . .

XII

ЈУТАРЊИ ПОЗДРАВ.

Ја слушам тихе звуке:
Јутарњи бију сати.

Још малко, па ће сунце
Селанце да позлати.
Шта шушну преко пута ?
Ко оно дом отвара ?
»Доброј'тро, браца-Јоцо !«
»Да Бог да, тêто стâра !«

XIII

СВЕЧАН ТРЕНУТАК.

Славујâ чедно јато
Са вите пева гране, —
Прекрасно, умиљато,
Ори се на све стране.
Планински поток стао ;
Брз лахор тише пирну ;
Даље им поћи жао,
Тако их песма дирну !

XIV

БЕСПОСЛЕН ПАСТИР.

Ноћно је небо сјало
У јасно-плавој боји.
Пастиру на ум пало
Да сјајне звезде броји.
»Где памет оста твоја ? !«
Љут месец доле виче ;
»Ни ја им не знам броја,
Тек знам да небо диче !«

XV

ПЛАНИНСКА СЛИКА.

Ја нађох извор бајан
У кршној, дивљој гори.
Ту поток ведро-сјајан
Планински страх жубори.
У грању птице ћуте.
Све биљке к'о у тузи.
По хладној горској стени,
Гле, црна змија пузи . . .

XVI

ЖИВОТ.

Кад синоћ кроз врт прођох,
Ја спазих кринак бео;
Кад јутрос у врт дођох,
А бели кринак свео!
Ах! шта је живот друго
До кратак један санак?
Тек из сна да се тргнеш,
А суђен дош'о данак!

XVII

БРАТСТВО И БОГАТСТВО.

С братом се братац гњура
И бисер из мора ваде;
Што више бисера згрну,
То већма браћа се сваде.
Бедном је срцу њином

До *лажног* бисера стало;
А прави бисер, *братство*,
У море њима је пало.

XVIII

НИЈЕ ДРУКЧЕ.

Што мудром воља прође
Да луду слуша шалу,
А жедном воља дође
Да тражи дно бокалу,
Ко томе да се чуди?
Прастаре то су ствари!
Тај самом себи уди
Ко њима вољу квари.

XIX

ПРОСТО ПРАВИЛО.

Ко одвећ много пита,
Тај лажно одговара;
По свету ко се скита,
Тај уме да с' претвара;
Ко самог себе воле,
А *туђег* једе хлеба,
Обори тога доле,
Јер није к'о што треба!

XX

ПРОКЛЕТСТВО.

Непоштен кол'ко носи
У души грешних жеља,

Толико поштен треба
Да има пријатеља.
Но данас хула више
Оствари грешних жеља,
Нег' поштен што би стек'о
У свету пријатеља!

XXI

НАЈСКУПЉА РЕЧ.

Имаде реч'ца једна
Бесцене вредности пуна;
Шта је све земно благо?
Шта свију царева круна?
Куца л' ти *захвално* срце,
Ту реч'цу одма ћеш знати;
Немарно срце — ах! — не зна
Да реч'ца та значи — *мати*.

XXII.

НЕКАД И САД.

Кад пређе бејах дома,
Ведро ми беше чело;
»Благо му мајци старој!«
Шапташе цело село...
Но мрачно сад ми чело,
Јер болан стижем дома.
Сада ће шаптат' село:
»Сирома' — о — сирома'!«

XXIII

КОД МАТЕРЕ.

У туђој земљи срце
Жељно ми беше свега;
А уз то још сам позн'о
Шта значи туђа нега.
Но души сад ми лакше!
Код мајке сад пребивам,
Па дању о њој мислим,
А ноћу о њој снивам.

XXIV

И ЊЕН ЈЕ СИН ЂАК.

Са куле звона бију,
И школско звонце звони.
Крај мене мати села,
Па горке сузе рони.
»Што плачеш, добра нано?«
Умилно ја јој реко'.
»Тешко ми срцу, 'рâно,
Умрло — ђаче неко« . . .

XXV

НА ДУНАВУ.

Радо те гледах, реко,
Са бујни твоји вали,
Тад још — е, да л' се сећаш? —
Кад бејах дечко мали.
Данас те гледим опет!

Али кроз горке сузе . . .
Рêко, дошао неко —
Твом дечку здравље узе.

XXVI

ТУЖНО СЕЋАЊЕ.

Је л' ово стаза она
Што к чесми на брег води ?
Срце ми шапће : јесте !
А стаза : ходи, ходи !
О да л' ћу, чесмо мила,
Крај тебе сад кад станем,
Да прво воде сркнем,
Ил' пре да сузу канем ?

XXVII

ФРУШКОЈ ГОРИ.

Лепоте сваке пуна,
И пуна сваког миља,
Још свуд си пуна, горо,
Лековног, свежег биља !
Па болан к теби, горо,
Твој певац дође, ево :
Притеци, лек му реци,
Љупко је теби пев'о . . .

XXVIII

ПРИ РАСТАНКУ.

Што лира моја вајно
У ноћи сад забруја ?

До мене стиже тајно
Гласова плачна струја.
То с' лира моја прашта
Са сестром мојом вилом;
А вила, при растанку,
Додирну жице крилом.

XXIX

ОДЛОЖЕНА ПЕСМА.

Да л' јоште песму *ону?*
Ал' глуво већ је доба!
Из руке перо клону,
Уморна ока оба.
Дремовно свећа пуцка.
Хвата ме тајно санак.
Лаку вам ноћцу желим!
А сутра: *срећан данак!*

МОЗАИК.

(Друга група.)

I

У ГОРИ.

Кад у гори чујем
Срећних птица гласе,
Знам, природа с њима
Тада поздравља се.
И ја тада гласно
Кликнем певак мио, —
Па тако сам, браћо,
Певат' научио.

II

ЗЛАТНО ДОБА.

Детињско је доба
Јабука од злата,
Ал' није на сладост
Свакоме узбрата.
Но кога је верно
Свуд пратила срећа,
Еј, ала се слатко
Златног доба сећа!

III

ПЧЕЛА.

Пчела крај нас лети
Да нас на рад сети:
Куцкај, брајко, дома,
Када си сирома'!
Ко свој позив схвати,
Меда ће му дати,
А лен ко се пати,
Жалосна му мати.

IV

ПРИТВОРНОМ.

Смерно је лице твоје,
Љупко ти поглед сија,
Но крв ти отров тајни,
А срце љута змија.
Што дуже лик ти гледам,

Све лепше лик ти сија,
Што ближе к теби приђем,
Све љуће сикће змија.

V

МАТИ СВЕТУЈЕ СИНЧИЋА.

Играј ми се, дете,
И позорно скачи,
Но у школи свима
Науком предњачи.
У школи си ђаче
Што слуша, не скаче,
У игри пак пусти
Нек други предњаче.

VI

ЂАК СВЕТУЈЕ ОЦА,

Ти ноћу немаш мира,
Јер имаш тма талира,
К'о ја: што више књига,
То више имам брига.
Дед нешто од талира,
А ево нешто књига,
Па спавај с више мира,
А ја са мање брига.

VII

Ко не зна за род пасти,
А речма за њим гине,

Нек срамну своју маску
На време јоште скине.
Јер шта имамо од тог
Што чета много броји,
А пукне л' прва пушка,
Јунаци куда који!

СЕБИЧНО ДЕТЕ.

К'о дете ја сам хтео,
Сунашце кад изиђе,
Ли мени тек да сија
И у џеп да ми сиђе.

А сад сам задовољан,
Сунашце кад изиђе,
Па *целом свету* сија,
А мене — тек обиђе.

МОЈЕ СРЦЕ.

Срце је моје *слабо*,
Јер моли док се нада;
Срце је моје *јако*,
Јер ћути кад пострада.

О, ћути, срце, трпи!
Још има ко те воли!
А никад ко не страда,
Тај целог века — моли . . .

СТРАСНА НЕДЕЉА.

(Одломак.)

Арханђел Гаврил,
Срдашца чиста,
У божјем храму
Подиг'о глас:
Спомиње грешну
Земаљску таму,
И моли Христа
За грешне нас.

Арханђел Гаврил,
Премудра чела,
По храму кади
Уз диван пој:
Мученом Христу
Рад би да згради
Од свете песме
Жртвеник свој.

Арханђел Гаврил,
Свећеник мили,
Смерно је клек'о
На ледни кам;
И канон чита:
»Небесној сили
У срцу, људи,
Дижите храм!«

Арханђел Гаврил,
Достојник неба,
Сребрним крил'ма
Отвара двер' ;
На причест зове
Ком причест треба ;
Са оцем мајку,
Са сином кћер !

СА ФРУШКЕ ГОРЕ...

Са Фрушке Горе поток се слио,
У њему чисти сребрни вали,
Он ми је гласник вес'о и мио,
— О, теци, теци, поточе мали !

Добро ми дош'о, гласниче лепи
Живота сличног са самим рајем,
За којим срце чезне и стрепи,
Са топлим сунцем и цветним мајем !

Срећни те часи на поклон дали,
— О теци, теци, поточе мали !

У БОЛЕСТИ.

Надо моја — рашчупани венче !
Заман певац тебе плести заче ;
У срцу му тајно песма плаче,
Ка' у гори рањено јеленче.

Срећо моја — саломљена грано!
Куд се скрило твоје зеленило?
Гле, и лица мога руменило
Исто тако губи с' полагано...

Вило моја — звездо за облаком!
И *ти* зар се кријеш од менека?!
Светла си ми била свагда сека,
О, па што се сад обвијаш мраком?..

1875.

II.

ПРИПОВЕТКЕ.

У гостионици код »Полу звезде« на имен-дан шантавог торбара.

(Приповетка из народног живота.)

Дан је на измаку. Сумрак се полако спушта на снежне кровове малена села што је у миру чисто заспало. Вечерњи ветар захукао се с Дунава, баш као да се затоцињао на леду му, те распирује снежне лопте по шорови и котрља смрзнуте шапурике. Он канда је једини још што не мирује; све остало што се на дану жури, миче ил' батрга, као да је изумрло.

Озебли »грци« уносе с поља ситнарију у »магазе« (тако називају поносно своје буџаке), тарући озебле руке у подсмех вуненим рукавицама. По каткад и хукну у њих, или замлатају њима, као беспослени рибари кад им се штуке из дубине ругају. Ко им тихо, чисто »усиљено« кашљуцање разуме, разумеће и то да нису задовољни данашњим ћаром. Ал' — њима је то нешто обично. »На жалост,« уздахнуће, кад ово прочате; но покрај свега тога, ни једном од једа кврга на носу не излази. А и као зашто да изађе, кад кврга уопште никоме на носу не излази — од једа. Пре од трења; ал' они га никад

и не тару, јер је и онако задоста црвен. Ово су сремски трговчићи о којима зборим. Иначе — Бог и душа — ваљани су. Заишти штогод хоћеш — у њих је! Само не жели ништа осим: соли, паприке, лука, пиринџа, меда, јагњеде, бибера, роштиља, метала, трулих лимунова, камиша, лула, дугмета, копчица, конаца, оклагица, жута—бела—црна— и грклан—шећера; воска, свеће, игала, ексера, туткала, лопата, сапуна, мотика, бритава, дувана, трака, маказа, лонаца, машине, тањира, шерпи, стипсе, смокава, шафрана — — још *можда* некоје *незнатности*, осим *знатног* руменила!

То им је све; но село је тиме задовољно, па и они.

И они, дакле, залупивши двокрилна врата на дућану и пред њима шарене летвице, на којима се, узгред буди речено, кваке одавна изјериле, — нису више оку на погледу. Тек што им малени жижак у спаваћој одаји још тиња. Сад је баш пусто . . . И на дану не зврчи баш Бог зна како у нашем селанцу, — и на дану се баш готово ништа друго не чује до цврчање оптерећених кола, још више таљига, ил' мукло лајање големих паса што се раскршћем витлају. Ал' сад и *тога* нема; сад је баш сасма мирно... Није! Канда још из далека допире звук поштарског рога, што долазак казује. Баш као да му разумем звуке: »доносим ти вест, доносим ти вест!« Видећемо. Горњак се међутим још јаче упео и тресе разглављене прозоре на кућерцима сиротиње, а звижди врх крста завејане црквене куле, што мирно прегледа своје селанце.

Баш девет избија. Чисто необично данас удара; нешто потмуло, нешто тавно. Ил' ми се чини, што сам и сам нешто мргодан. И снег се јаче спустио; на крили ветра чисто полеће. Све везе . . . Куд гледнеш, све бледо, ледено, празно; чисто ти не годи тишма, а празнина као да те вређа.

Неко *»зимско расположење«* — ил' како да кажем? — почиње чисто да ти се настањује у души. Још само да с ветром и цича дојури, па је све ту. Све куће канда се мргоде; највише оне које се одавна забата зажелеше, те јапе као пустолине. За њих се као највећма снег залепио, као да је накан да их зајази. Дрвени капци са сокака, којима боју киша одавно изеде, тандрчу немарно, као да сами себи не верују да су кадри излепљење прозоре да сахране. Што их ветар више завејава, све им је милије.

Пошта прохуја . . . Чезе му цврче пакосно, као да се грде с грудвама, што им лотре зврцају.

Не свира; мора да му је рог снег завејао . . .

Пажња врло ретко застаје код појединих предмета онде где их се више оку показују; усамљене много радије обгрли или бар додирне, јер јој се чини да су јој они једина и сва забава. Тако се и мени у овај мах учини. Да завејана поштара сред варошке гунгуле међу шареним чудом опазих, тек што бих га гледнуо — већ бих га и заборавио, већ бих га се и заситио, код других, далеко шаренијих, па можда и милијих предмета и утлива; овако, где ми је око жељно промене, где ми је мисли скучен замашај, чисто ми добро дође то завејано поштарче. Чезе му

одавна већ не видим, бахтање хата му давно већ изумре, ал' мишљу непрестано још сам код њега. Пред оком ми тајне његове; као да видим малу му торбицу, у њојзи сијасет мањих и већих писама; као да им чујем неразумне зборе, измишљену искреност. Још више, видим их дубље, сва су ми пред оком отпечаћена, и ја их читам нетренимице... Ох, чудне невоље! И нехотице питам се — је л' збиља? Малено поштарче! лака ти још торбица, код толиких терета што се у њу сместише!.. Дуго још премишљах о њему, дуго ми још пред оком беја; ал' тако је на селу, где се једитог предмета и сувише дуго сећамо, јер промену често *»заман«* изгледамо. Но и то прође. Хтедох већ саћи с прозора, ал' ми се око ненадно задржа на гомили сељана, које у сумрачку једва распознах. Упутише се главноме бирту код *»Полу звезде.«* Погледах их боље и опазих међу њима и шантавог торбара, који вештије гата и бенета него што торбе ушива.

Нешто ми се необично мичу; канда су весели, или су спремни да се веселе; а нешто и мене необично привлачи к њима, као да сам и ја вољан с њима да проведем. Да, вољан сам; та ми је воља »утеха«, не само онда кад сам на селу. Ја свугде милујем добре сељане; а наиме оне које познајем, као ове о којима зборим. Јесте, ја одвећ милујем добре сељане! Мисли су им искрене, а срца здрава. У речи њиној опажам чисту истину, која их узноси. Ниска заблуда — тешко да их окује. Они су прости, ал' им простота приличи, нити их трује, као силом-зналца

незнање! Они су вични тегоби, па је надбију; мекушки посао не знају; за њих је »праска« ништава.

Јесте, ја одвећ милујем добре сељане! Па зато ми нешто одлану кад их опазих, и ма да их васцели дан поздрављам. И опет би' их чисто поздравио! И то сада, баш сада! Нешто ме привлачи тој дружиници, нешто ванредно ми обриче »персона« торбарева и њено чудновато кретање. Хајде, да им се примакнем.

Ни добрих педесет корака, а ја већ под »осветљени« прозори славнога бирта. Чује се клика и жагор. Погодио сам дакле; весели су, или ће се веселити. Мени је обоје по вољи. Застанем малко на прагу, који се и сувише снегом окитио (ваљда су опанке ту отресали), и погледим чисто и нехотице на »цимер«, што се под стрехом, на липовој мотци, немарно њихао. Потписа не могох проучити, смождиле га године, ал' знадем да овако гласи: »*Гостилница код звезде.*«

Код »Звезде«, рећи ћете; ма, ти рече: код »*Полу звезде*«. Ево ребуса. Во времја оно кад још табла која звезду показује беше читава, беше и звезда *цела*, и гостионица се тада зваше: код »Звезде«; сада, пак, кад јој половину, и то већу половину, ветар оцепи, зове се: код »Полу звезде.« С правом дакле, јер звезда није, као оне на небу, савршена.

Бирташ, брат Имро, не хтеде да је усаврши. Кад га питаш зашто, он ти казује: Они гости који долазише пре »Звезди«, и то не само зато што је била »*цела*«, не изостају ни сада кад није цела; а они гости (ту би се насмејао) који пре не долазише зато што се

гостионица звала код »Звезде,« дакле *читаве* звезде, долазе сада опет зато што им је по вољи кад није читава, што се дакле зове код »Полу звезде«. Нека никог не буни, дакле, што је ово бирцуз само код »Полу звезде«, баш као и оне што не *»жинира«* што се мало час у њој настанише. Пођох и ја. Говор се још јаче развио. Чује се баш подобро, јер живој речи не фале крила. Уђем. Крај подугачког стола, што се на глагољ савио, седе их седморо, а млада бирташица баш им припаљује још једну лојану свећу. Мора да је искапала кецељу, јер се један од њих грохотом смеје, показујући прстом на њу. Пред сваким холба руменике, а на среди повелик бокал, који такође тешко да није црвенилом постављен. На први поглед и торбара опазих, који баш на среди *»тронује«*. Ваљда је случајно просуо паприку по столу, кад је чисто кришом дланом прикупља. Толико на први поглед. Међутим прекинем им дишпут кад им *»добар вечер«* назвах. Чисто се зачудише.

— Бог добро дао, господине! одазваше се сви, а за њима и крчмарица, која се забленула у мој шарени шал, баш — што ’но реч — као теле у шарена врата.

— А од куд тако? — придода крајњи са лева.

— Дођох, ево, на диван. Друштво ваше прија ми, па сам га потражио и, ево, нашао. Је л’ право? — запитам их и не чекајући на одговор, кога ме ипак са »дакако, куме!« баш лицем шантави торбар удостоји. Да, сладчајши наш торбар! коме је *свако кум*, ил’ још боље, који је *свакоме* кум!

Седнем до њега. Ту ми је као најдраже било. Још се и не сместих, а већ ми чашу напуни. Кол'ко на први мах опазих, он је све послуживао. Зашто, то у онај пар не знадох.

— А гле, зар и ти ту, брат-Андро? — ословим изненађен свога познаника, који ме још као дере миловаше.

— А да, господине, ту сам. Та како не, за Бога, кад сам кум и први комшија кума-торбара.

— Као како ти то разумеш, брат-Андро? — запитам га поново.

— Е, 'вако. Ко би с кумом кад не би кум, па још комшија? Та ја сам му, ето питајте га, — ту би паркове погладио — *први* и честитао.

— Шта, зар имен-дан? упаднем му напрасно у реч.

— Хе, хе, куме! дакако! прогунђа торбар задовољно, — ал' господа не знају кад је сиротињски светац! Но, не прими за зло, куме, ти знадеш да си ти наш.

— Е, па честитам, куме, честитам! Свако добро, куме, свако добро! Искрена жеља свакад је добро дошла! Је л' тако?

— Тако је, Бог ме! — Сви се као један одазваше; а кума-торбар стисште ми десну, као да ми захвали. Нато се подиже, зевнувши »*отезателно*« и оде да пришапне крчмарици нешто на уво.

— Је с' чула, Тинчико, само »фајн!« — толико сам разабрао, поред свега шапутања.

— Ни бриге, с места! она опет њему. Затим обоје изиђоше.

Рекао бих да кума-торбар нешто наручује. Најпосле, не знам. Међутим погледим клупи, која се још »*незаузета*« дуж астала пружила, и опазих егеду на њој, коју дотле заклањаше нека шарена цица-маца, што сада предиво остави и за газдарицом маучући излети.

— А ко свира? — запитам велегласно.

— Брат-Мића! одазваше се више њих.

— Па де мало, нек' се чује!

— Де, де! сви прихватише, а он се латио и не устежући се, и поче да удешава . . .

Нека га, нек' удешава. А ја ћу међутим погледати мало боље око себе. Сад ми се као и најбоља прилика даје да цело друштво оком промерим.

Соба у којој седисмо отегла се до недрага. Ал' зато је уска, да већ ужа и не може бити. Са гредица, које одавна поцрнише, спуштаху се подуге шарене траке, које разне занатлиске справе везиваху. Цеј се овде настанио. Брзоруки пинтери обесише понајвише своју »утеху« — малено буренце — по које се, можда баш зато што је најузвишеније, мало изјерило. Славина му је окићена дућанским цвећем, које, на жалост, муве немилосно испљуваше, те се не распознаје да л' су беле ил' румене руже биле. Сад их »црним« морамо назвати. Кројачи — ни бољи, ни гори — обесише, опет, баш над врати, танани риф, а по њему исписаше имена *свију* »шнајдера« што се у селу промаљају. Ја сам *три свега* опазио; ал'

једно само прочитао: »Штрицл«. Колари, опет, стали на супрот презреном рифу, па му чисто прете големим точком, у коме пауци красњејшу домовину саградише, какве у свој Угарској не можеш наћи. И на тај начин, — шта, опет, *све* да ређам, — беху сви остали *славни* занати на гредицама заступљени.

Уз голему црепњу пећ, за коју бих — и ма да је глупост — чисто рекао да је и од саме куће старија, пружио се »келнерај«. Шарене летвице оградиле га сестарски, па се чисто поносе разноврсним циментама, што их окитише. Повелика корпа с окорелим кифлама и земичкама, које можда цело лето ту за усти уздишу (ово је поезија) изврнула се наопако, па мирује под масном клупицом, која се с *три* ноге упињаше управо да стоји.

»Хоп! — препуче жица оном што удешава. Даде ми се дакле још мало времена да друштво промерим. Сви су ми познати, осим двојице. Рекао бих да су Бачвани. И одело им то исто казује. Наш Сремац никад не уме ’нако лепо да завеже пошу на дугме као Бачванин; нити да савије зулове уз уво ’нако ђаволасто! Баш као Бачванин што не уме обојке да привије као нашинац. А, то нема сумње да су Бачвани! Па бих још и то дометнуо: да је баш отац и син. Бога ми, тако ће и бити. Момче гараво таман за женидбу — нешто цифрасто одевено; можда дође и да се ожени? Видећемо. Тајка нешто му сувише пљуцка, баш као да се једи што брат-Мића никако да удеси; а остали — Сремци — гунђају нешто неразумљиво, и једни као да питају: »а где је

тако за дуго кума-торбар«; други, опет, полако звиждућу, забленувши се у несташну свећу. Један од њих погледаше почешће и на моју козју браду, но ја се учиним као да га и не видим. Нато, ево ти и торбара. За њиме се батрга Баја свирац, носећи под пазувом гајде у вуненој марами.

Дакле и о торбару да чујете, а он нас се још највећма и тиче. Торбар, шантави торбар, јер је збиља шантав (нећу да вам кажем како је ошантавио, јер ће вам то он и сам после казати), торбар, дакле, то вам је мустра од људи! Не по спољном облику, јер би иначе сви људи *»требало«* да буду као и он, шантави, већ по унутарњој врлини. Не, окром шале, тога нема у селу ко би рекао да торбар не вреди више него цела Ч . . . агенција, на којој је *»он«* агент (иначе га не би ни сравњивали с агенцијом!) Но окрај свију осталих врлина којима се он не поноси, највећа је та што уме да приповеда ’нако како му Бог заповеда. »То више не роди!« ускликнуло би све село, сва — агенција! Он живи доста сиромашно ; ал’ не сасвим. Шта више, он не живи ни сиромашно! Опростите, зарекао сам се. Он има своју поштену кућу, у њој своју поштену бабу, своју пошт . . . охо, своју вредну кобилу и таљишке гвожђем оковане : *»да се чује кад путује«*. Он живи лепо, и нико му не завиди. Чудо, само би му понеко хтео ногу да подметне што се *»агентуре«* тиче ; ал’ »всује«, торбар се не да — док га је ! Он служи толико година већ »цесаро-краљевску-дунавско-паропловску агенцију«, и служиће, баш у пркос ! Како би се с њоме развенчао кад се туна и

»прослави«. Прославио, да богме, а шта ви мислите? Зар мислите не? Хајде, питајте *»честну«* публику, па ћемо се махом оправдати. О, многе славне далеко теже стаје »прослављеније« него нашега делију. Он — шалу за појас, па квит! С њом се дакле на лак начин »узвисио«.

Да, ал' што и да распитујете, кад вам ја кажем који га познајем од године која ме с таблицом у школу отпрати да се учим »срицању«, кад је он већ »увелико« придиковао; наравски, опет — на агенцији. Као мало дере, парче пајаца у шиљастој шепи, скакутао сам около њега, молио га да ми прикаже коју причицу, како превари вилу и опази ђавола — буди Бог с нама! — како се дотакну репа вештичиног, и шта ти ту још нема! Да, молио сам га и молио, а кад се не хте да одзове, беше му награда ова песмица:

Шантави торбари,
Ђаволски владари,
Пошантај нам, де!
Пошантај нам, де!...

Тако ја; а тако и сви остали који у школи срицаху, а овамо на пољу на сва уста...

Но он се никад не наљути. Зато једни кажу да има срце — гушчије; други опет — из пизме — да га и нема, већ да су га вештице појеле, с којима он тајно »шурује.« »И шурујем!« рекао би им на то куматорбар куражно, хукнувши у леви длан, на коме затим десним палцем неко »тајанствено« слово прекрште; шта тиме мисли, то знаде он и они којих се тиче.

Но да га *ин корпоре* видимо.

Као што видите, омален је. Можда је само зато омален што је шантав. Зеленкасте очи нешто немило гледе, па зато можда и трепти више но што би требало. Бркови, ретки до зла бога, мирно се предали танко засеченим уснама, које ретко кад мирују. Смеђа им боја пила у братство белој. Скоро ће ова последња да се осили. Шпицасти зулови, немешки заковрчени, вире немарно испод масна шешира, који одавна своју пантљику тражи, ал' му госа не да да је нађе. Можда зато што се одучио да за њу лулу задева, ил' зато што се уверио да и за самим ободом може лепо да је смести. Загасити прслук и сад је, видиш, нехатно закопчао; на дванаест рупица седам дугмади. Пет, дакле, отпало, с три је закопчао, а четири се отромбољила, тек да се откину. Међутим се куцкају на сваки покрет, — а торбар то можда и воли, иначе не знам како би му баба то превидела. Појас, од жуто-зеленкасте дизге, притегао је подоста; но сада канда већ дотраја, јер се отрцао ; а и прећица се већ изјерила, па није ни чудо што му се све рупице на чакширама истрцале. На плавом лајберу нема много закрпа, ал' нема ни мало : онако, у средњу руку. Једну мора баш ово дана да је дометнуо, јер је најсветлија, премда се и оне друге сијају — од масти. Ал' није ни чудо : торбар свагда фењер оправља и пали, но зато се и види још с футошке агенције ! Па онда, поглете му чакшире ! Нешто их је сувише набрао, а канда су нешто и кратке, наиме на оној нози којом почешће скакуће. Ил' можда их је подигао, да се опази како вешто приплеће црвене

опанке, на којима се читава лојана свећа од три милице (крајцаре) смрзла. Ко би знао зашто баш тако одвише панталоне подиже; а ако није баш од морања, онда не би требало, јер му обојци шаре изгубише, па баш нису више за око. Ето, то вам је торбар, и такав стоји пред нама, само што се још мало смеши, које му баш — узгред буди речено — лепо не стоји, и што десном руком, на којој су два велика »оловна« прстена (није, један је од месинга, нису дакле оба од олова), и што десном руком Бајине гајде одвија, које се опет спуваше, као и да не мисле више да брује.

— Сад, Бајо, засвирај, да ми срце заигра, кад ноге не могу! започе кума-торбар, намигнувши ђаволасто на бирташицу, која с новом, да кажем чистом кецељом сада униђе, да нас послужи још громовнијим вином. И косу је канда мало углацала; ал' ништа.

Гајде забрујаше. С њима се и егеде побратише, па везу ситно, танано... Како кума-торбар да не накриви шешира кад сам и ја, побечени капутлија, махом плануо? Сви се некако узмигољише; а врашка бирташица као бајаги и нехотице подиже шарену сукњу: само да јој се виде црвене ципелице, са грошић-штиклама и плавом пертлом, што јој се ђаволасто обвила око пуначких ножица. Да, и ништа друго, већ све би чисто заиграло. Ал' има каде, као вели торбар, те певука цифрасто:

Мајка Мару кара,
Па јој приговара:
Што ми береш сасу,
Што ми љубиш Васу
Невиног!

Он води, а ми му помажемо.

— Но, да се мало куцнемо! рећи ће на то брат-Мића, који је ваљда први и ожеднео гудећи нестанимице.

— Спас' Бог! У здравље нашега кума! подвикнемо сви и куцнемо се.

— И у ваше, отпоздрави нам љубазно.

На то ће брат-Андра овако:

— Је с' чуо, куме, хајде нам мало приповедај! Знаш, немој да се цифраш, већ почни 'нако како си и до сад почињ'о.

— Де, де, куме! Та то нам бар нећеш одбити, — прихватимо и ми остали, а Баја већ тутнуо гајде за леђа, наслонивши им прдаљку мачкетини баш на леђа, која се дотле пружила на клупи, баш 'нако како јој се хоће.

— Па хајде, па хајде, па хајде! Одзове нам се на то »позвани«, убрисавши левим рукавом пепео што му се из црвене лулице по столу просуо. — Па хајде, баш кад је тако, — понови и опет, а ми се чисто унапред задовољисмо.

— Де, кумашине, оно што те на Тестери снађе! Знаш, кад те је поноћ у шуми ухватила? замолим га напосе још једаред, а он тек климну главом, као да ми каже да је и он баш то намислио.

Ми му се примакнемо ближе, и он започе.

— Богме, прошло је томе већ двадесет и две... није! двадесет и једна година, како се збило ово што ћу да вам причам. Двадесет и једна, јест, није

двадесет и две, ал' ће до године и толико да буде! Боже мој, баш ти године лете, као дани, па се човек и у њима заброји. Да, да, заброји...

Ту би застао и, загледав се у чађаве гредице, почео још и на прсте да проба да л' се баш збиља заброја. Ко не зна шта тиме смера, тај се лако и не сећа; но ја који га знадем баш к'о и грошић онај што веле *»с бркови«*, или стару крајцару, уверих се и опет о кумовом »хунцутшагу.« То му прочитах и из очију, које ђаволасто скакутаху с једног радозналца на другог... У кратко, првом речју још, хоће ево да обмане миле слушаоце — наиме Бачване, — да им покаже како он то све »пинктлих« говори и рачуна; како ништа не сме да изусти што није истино; како код њега нема варанције ни у длаку некмол' у целу годину; како код њега не сме нико ни у што да сумња.

— Јест, управо двадесет и једна, баш о Митровудну навршило се, — дода неким »меродавним« гласом, као бајаги сад се уверио да је баш тако. — Пре тол'ко година, дакле, снашло ме чудо неко које не желим да ме још који пут снађе. Чудићете се; ал' тако је!

»О Митрову-дну, дакле, кренем вам се ја из Гргуреваца — тако пред вече — на таљига, и ошинем мало појаче своју мркушу, не би л' још за вида планину просекао. Јест, лако је мислити, но тешко извршити! Није то кец-мец, већ није се баш дало; неки хандрак се умеш'о у пос'о, па квит. Хеј, та да сам то знао, не би' се крен'о ни за које новце! Ал'

баш сам морао . . . Свему је моја баба крива. Ма, нигде је нема! Тек што се два дана ван куће нађох, већ ми поручује да се не шалим, већ одмах да дођем. Шта она под тим »да се не шалим« разумева, и данас не знам; доста кад вам кажем да сам хитио баш ли тога ради. Онда смо још били млађи . . . Хе, хе, млађи . . . Но крај свега тога, да сам знао што нисам, не бих се крен'о ни за немешаг! Припнем се уз гору — то само ја и мркуша знамо како! — и тек што се низ брег спуштати стадосмо, а неки ветар — ту нема овамо-онамо, већ баш сам ђаво посл'о га — успћио се па дува, дува . . . свира и опет дува . . . Мислиш, шуму ће да понесе, а с њоме богме и мене с теретним таљишкама. Било је ту нешто мало кукуруза, а богме подоста соли у камену, коју сам грк-Панти носио. С ветром се покрену и снежина, па ни ока да отвориш! Натучем шубару на уши, тек што шкиљим испод ње; завијем се побоље у опаклију — лане су ми је баш воденичари — да Бог да никад више сомунчића не месили! — у Баноштру украли, — и пребацим још преко шубаре и покровац, који ме скриваше од снега, што се с грања као бесомучан у груменима дробио. Кад бих хтео да слажем, оно би' рек'о да сам *двеста* пути запао у снежину и посрн'о преко оштра камена; ал' ја нећу да слажем, па зато велим да је *сто* пута било! Сад куцни овде, сад туцни онде, па све тако. Па ти се уз то још и смрче! И у з'о час, шта ли ћу сад? Ошин'о би' мркушу и боље, ал' бојим се скрхаће се и полупаће и оно мало зуба што јој за спомен осташе; а друго,

и њојзи је ђаво на кркачи . . . Ал' у невољи тој зврцну ми нешто у главу, што ме — к'о реко бих — мало окуражи. Сетим се на Тестеру, што се под планином скрила, и одма наумим да се бар до ње довучем, 'де ћу бар крова наћи, и ма да је пуста . . .

— А каква ли је то пустолина, та Тестера? — упао би му у реч на то наш радознали Бачванин, који се међутим налегао на сто, као да га се нико други не тиче до запурени торбар, који и сувише цвркуће нудећи друштво да с њиме пијуцка . . .

— Ево да чујеш — одзове му се овај, и већ зину да му »трогателно« нацрта те накараде, ал' неко с поља закуца, баш појаче, и повика потмуло : »Отварајте!«

Крчмарица поскочи муњевито, да јој уштиркане сукње зашуштаху, и нестаде је у одаји, а ми се загледасмо које у прозоре, на које закуцаше и које сад ветар дрмуса, а које опет у врата, на која изгледасмо новодошле.

Чујемо говор у »конгу«, а наимеречећи глас хитре Тинчике, која се као веверица разбацује :

— Та каз'ла сам већ, хиљаду пути ваљда, да не могу цигана да трпим ; и опет ме хандрак однесе... Тамо на лево, зар не видите врата? — и затим се окрену кључетина у брави.

Закључала је ваљда »конг« за њима. Мало затим врата се отворише, а два кума — цигана — униђоше величанствено.

— Добар вечер!

— Бог помог'о, кумови! А од куд? — запита их торбар осмехнувши се ђаволасто.

— Ветар их дон'о! — уплете се крчмарица с врата још у диван, и како се врцну несташно, запе сукњом за ексер, на ком се »плекана« натегача њихала, и одвали баш подобар комад од карнера.

— А ха, 'о'ш љуцки! — насмеја се торбар и гурну младожењу незграпно.

— Па бар да је због кога, свеђ због црни гурб... — чусмо Тинчику да прогунђа кроз зубе, залупивши собња врата да се над њима све малтер тресао, а с њиме богме и »*непомични*« риф шнајдерског царства.

— Лакше, лакше, газдарице, — усуди се један од пришелаца, старији по изгледу, и упути се с пајташем другоме столу.

— А шта ћете чак тамо? Ваљда још једну свећу да припалим, зар није доста две? Зар се не умете примаћи? 'Оћете л' вина? — загрми она једно на друго, као да им покаже како се до пете наједила.

— Вина, дакако, — одазваше се обоје, гурајући ногама снежан пртљаг под сто.

Примакоше се к нама.

Погледим их боље, и учини ми се као да једног од њих поодавна знадем, и то оног издрпаног; старији пак беше баш угледно одевен, чисто би човек рекао да им је — *кнез!* Велика сребрна дугмад на прслуку, туце не фали, баш се фајн сијају; а златан прстен на кажи баш доста обриче. Није овамо-онамо, већ баш — кнез! И поша му нешто казује; и шешир канда је углађенији, ма да му обод снегом

побелио; и зулови канда се удесније превише, ма да их ветар замрсио. У кратко, ово ће по свој прилици бити — кнез! Лицем кнез!

Штета што не имадох каде да размишљам о његовој кнежевини, можда бих пронашао да његова окована палица више израђује него »строжајша« наредба и закон других кнежева. Но покрај свега тога, онај издрпани већма ме занимаше. Што га више посматрах, све ме већма забављаше та мисао, да га од некуд знадем, и то баш добро. Нешто ми неправо беше што га опазих, а не знадох сам зашто! Он се међутим загледао у боцу с вином које им крчмарица дотле донесе, и изгледаше ми као да га се ми сви баш ни у длаку не тичемо, или да баш не сме у нас да погледи. Ово последње учини ми се прече, и ја одмах помислим да се баш лицем од мене крије. Ово ме још већма узбуни. Неки хандрак јесте, ма не могу да се довијем. Све на далеко помишљам, а овамо ми се опет чини као да ми је нешто баш пред очима. Све којешта ми пролеће кроз главу. Погледим га и опет, али заман; баш као да чекам да ми он сам разјасни. Тол’ко тек знадем да ми у сећању није као што треба записан. Но да се не затрчим у сумњи, ил’ шта ли је? Тако помислим и окренем се опет к мојима, који међутим натенташе торбара да продужи своје.

И крчмарица, приденувши карнер великом» пчијодом,« опет се примакла столу и баш у тај пар поче да усекњује разгореле свеће. Ко је крив што јој ’нако дрхће рука, а у њој мумаказе шкљоцају, те не може

љуцки да усекне? Сви јој се смеју, а она се угриза за усну. Од једа одгурну и мачку с клупице, да бар на њој срце искали.

— Елем — започе торбар — 'де сам стао? Да, да, ти ме запита, пријашко, нешто за Тестеру.

Бачванин климну главом.

— Елем, Тестера, то вам је кућурина под планином којом сам, к'о што знате, о Митрову пре тол'ко и тол'ко година путов'о, кућурина сада стара и опала. Тестером је зову зато што је негдашњи спаија — к'о да га гледим, баш је стасит био! — туна дрва тестерио. Онда вам је ту врило од људи! Боже мој, баш је врило! Крањаца — на сваки прст по педесет! Сва се гора тресла од лупе. Е, Бога ми, — ту би уздахнуо — ал' онда се и заслуживало. Ту вам је сиротиња куцала, ал' и накуцала себи крајцару, лепу крајцару; а сада, баш је све друкчије. Све, па и Тестера, јер је и она опала. Још онда кад сам се гором спуштао била је пуста, јер баш некако оне године нестаде спаије — кажу да су га отровали — и тако сво добро пропаде. 'Дегод шта оста, пусто. Ту на Тестери само станов'о је још неки . . . чекај!... звали су га канда Милер . . . јест, Милер! старкеља, тек што се миц'о, станов'о је ту дакле, ал' не увек. Ретко да га човек тамо затече, све се некуд луњао, све је нешто цуњао. Неки говорише да све неко благо тражи које је покојни спаија у планини закоп'о, под неким »Ђурђијиним гробом,« 'де је баба Ђурђија козлиће пасла и о Ђурђеву смрзла се; други, опет, да је сам нешто још у младости закопао,

па сад у старим годинама заборавио где, те непрестано тражи . . . Доста кад вам кажем да је ту чича Милер живов'о, како, то он зна ; а сад хајде да наставим своје.

»У невољи својој, сетим се дакле на Тестеру и пожурим мал'ко мркушу, која се до трбува улопала. Хе, хе ! помислим у себи, сад ил' никад ! и одадрем је онако хајошки, да се смрзнути точкови сместа убрзаху.

»Мало помало, и ја се нађох на подножју планине. Душа ми се разведри, и ма да ми се на очи мрак слег'о.

»Хо, хо, хој ! — зауставим је, да се малко поодмори, а ја се упутим пешце — к'о преко бундева — као не би л' још кога на путу што селу води опазио — ал' ни бар ! Ни живе душе ! Планина, баш к'о да је заспала. Тек по 'декоја сува грана што се уз стабло сроза и прштећи у снег зарије. Планински поток залетио се с »ћелепуша«, па хуче к'о манит. Кад га човек чује, учини му се у оној студени к'о да му се по леђи вијуга.

»Хоп, хоп ! — подвикнем велегласно склопивши руке на усти, — ал' нико да се одзове ! Слегнем рамени — а да шта би'? — и пођем опета мркуши, која се чисто скаменила ил', боље још, смрзнула. Скочим на таљиге и окренем на пут. Ни вртаљ сата, — е, шта вртаљ, ни десет минута — а ја већ опазих ватру. Ево Тестере, зарадујем се чисто. Ошинем још једаред ; јест, ал' мркуша застаде.

»Ње, погана, ње! — продерем се на њу, ал' њојзи ни бригеша, к'о укована . . .«

Ту нам се пажња удвоји, и ми га љубопитније још погледасмо. Крчмарица се примаче још ближе, и чисто се устравила, кад прозори баш у тај пар ветром зазвекташе. И цигани се нешто приближише, те нетренимице гледаху приповедачу у очи.

» — Ње, мркушо, ње! — опет ја на њу, ал' заман.

»Столицу јој њену, помислим у себи, шта јој је?

»Нешто се и мени не допадне тај русвај, те скочим с таљига.

»Попружим руку, као да је у'ватим за узду, јест, ал' ја у место узде дочепа' — нечију руку!

» — Ко је? — дрекнем напрасно и отскочим 'вако шантав — на фат од таљига.

»Тишина.

» — Та ко си, милион ти . . ., говори!

»Опет тишина.

»Приђем наново мркуши, машим се у страху за узду, — ал' туђе руке нестало.

»Што јесте, јесте, ал' од стра' — угрејем се, мислиш: горим! Фурим ти покровац с рамена, па хтедо' већ и опаклију да слиндарим. Прекрстим се три пута, пљунем на леви длан и промељам пљувањак десним палцем, те поквасим њиме сва четир точка.

» — Хајде сад, мркушо! — ошинем је немилице, и она се крену, ал' к'о да све од нечег зазире. Нешто зашушта за мном, осврнем се к'о ластавица, — ал' никог! Још мало потерам, и опазим — Тестеру.

Врата од кујне широм отворена, па се види како на банку букти ватра. Добро је, помислим у себи, ту је ваљда чича Милер, који ме неће одбити.

»Навијем у авлију и станем пред кујном.

» — Добар вече! узвикнем гласно, ал' нико да се одзове. У соби је, помислим у себи и, као ни бригеше, упутим се управо у кујну. На први поглед опазим румен ћевап на ражњу. Добар знак, помислим у себи, и повучем за канап од кваке на собњи врати. Отворим. »Добар вече«, поздравим и опет, ал' нико да се одзове. У соби тиња жижак. По столу прострт искрпљен чаршав, на њему тањир прекршћен жутим дротом, а уз њега нож и виљушка, којој се зуби заболи у жице од чаршава; мало даље сланик од стакла, у њему црнкаста со, даље опет зеленкаст бокалчић, коме је држак одбијен. То је све! Да, и ножина нека још, она касапска, пруһила се крај дувара; мора да је њиме ћевап скидан, кад се онако засиј'о у масти; у пећи чујем 'де се миголи ватра, баш к'о бадњак да издише.

» — О, газде! викнем и боље, — о, газде, 'ди га је? — Нико се не одзива . . .

»Хм, — слегнем рамени — и куртала вас било! Нема никог, па нема. Куд се одшуњ'о? Да и сад не тражи блага? Баш је гејак! А што се луња? Та ето ћевап скоро и о'ладнио. И ратос га!

» — О, газде, та 'ди га је? — Опет тишина . . . Коракнем необично, и у три корака нађем се већ пред кућом. Скаменим се. Мркуша за таљига, а

пред њоме отворени џакови с грк-Пантини кукурузи, па груска и меље без бриге.

»Охо! Ко се тога удостоји? Газде, 'ди га је? — Тишина... Чује се само мркуша 'де меље; по каткад и репом швићне, па ништа више. Хм, ово је неки кијамет! Уклони га Св. Димитрије! — прекрстим се више пути и повучем халаву за узде. Поведем је штали. Тек ја до прага, а врата, која дотле широм отворена беху, залупише се, да се довратак потрес'о. — Хеј, та шта ти је ког хандрака? Пуштај, море, јер ако левчу...

»Још ја не доврши', а пет'о ти из штале кукурикну, ал' тако како још никад не чу'. Какав је оно глас, не знам. Па и сад да ме питате, ја не знам. Ваљда се сам, буди Бог с нама — ту се прекрсти — у петла створио!

»Е, тако! Није чист пос'о! Окренем опет гладну несретницу и привежем је за рукунице, 'нако, немилосно. Погледим около себе, па све мање видим. Још мало, па ни прста. Упутим се опет у кујну, одатле у собу. Кад ја тамо, опет никог, ал' од ћевапа — још само комадић — »белај!«

— Богме белај! промигољи се старији Бачванин и отури од чуда зулове за уво.

— Е, шта сад да почнем? Да се кренем даље, то је толико, помислим у себи, као — или да се потуцаш по ноћи, или да скрхаш врат или то мало друге ноге; иди, да те ђаво однесе; а остани овде, свеједно: и ту ће те однети... а чуо сам да се ту око Тестере врзу.

»Помислим одма да нису и Милера однели и шта још не!

»— Та газде! — није овамо-онамо, већ баш *дрекнем*, и к'о нехотице погледам за *вуруну* . . . Их!... Чисто се скамених. Их! . . .

»Ни сам не знам како ми беше у тај мах; к'о да ме је нестало. Прва мис'о коју тада замислих, беше ми та: како да се дочепам врата. Посрнем к њима, — јест, ал' неко их *онога стика* закључ'о, и ма да браве ни од корова.

»Није ту овамо-онамо, помислим у себи, већ баш сами ђаво умеш'о се у пос'о. Јест, умеш'о се, и ено га 'де чучи за вуруном! Стојим код врата као прикован. Једна ми нога дрхће, а друга се укрутила; не знам којој беше горе. Тек да се сложим на патос, — ох, какав патос: на 'ладну земљу, ђаволску постељу. Стојим к'о осуђен, па га чекам да се ишуња иза вуруне; да се ишуња, да ме погледи оним ђаволским оком, да се насмеши на мене оним нечистим смехом, да се искези, да ме прождере . . . Их!

»— А што се дереш к'о бесомучан? — зачух га наједаред 'де ми прогунђа и поче да се помаља иза вуруне. И она друга нога укочила ми се. Гледим га, јест, гледим га, ал' не смем да трепћем . . . Сад кад ми није пред оком, а још мање за леђи — ту се као кришом обазре — сад вам га могу описати. Преставите себи старца који је оседио к'о овца; који се згурио к'о гурођа; који се искезио к'о белов без зуба; који је издрпан к'о ритар; који пред вама стоји к'о ђаво: па ето вам тога ђавола иза вуруне! А прљав

је, а дрољав је, а јадан је и, уз то, »мокар«, к’о да се по каљузи ваљао.

»— А који бес тебе овамо доведе, торбару? — запита ме срдито, почем се до врата довукао.

»Шта, зар ме познаје? — помислим у себи — и још ми се већма смрче пред очима. Шта наопако!

»— Ето, идем из Гргуреваца, — усудим се да му одговорим. — Ето, идем — да ме ђаво однесе!

»— А какав ђаво? — упаде ми у реч овај још беснији.

»— Па зар ти . . . ни . . . си . . .

»— Хе, хе, хе! — насмеја се старкеља на то старачки и ухвати ме грчевито за десну. — Какав ђаво! *Облачар!* Кад је чича-облачар ту, онда нема ђавола; већ ако би уз’о да је он и — ђаво . . . Затим ме погледа, чисто презирући.

»Ово ме опет много не утеши, ал’ се опет к’о мало окуражим. Веров’о сам му одма да је облачарског руфета, — а и мокар је, баш к’о да се овога часа из облака спустио; — само не могох да се начудим од куда *мене* да знаде. То познанство нимало ми се не допаде. Уз то ми паде на памет и црње нешто: да је ђаво облачар. Једном речи, волео бих да ме не познаје, а и ја њега да не упознадо’.

»Док ја овако премишља’ и нагађа’, он се упутио ка постављеном столу, на коме — к’о што знате — још једно једито парче ћевапа преостаде, набоде га на виљушку и пође с њиме управо к мени.

»— Торбару, и за тебе сам се побринуо; код мене не сме нико да трпи глад, а најмање *мој* торбар.

Ево ти, па немој да се устежеш, јер ћеш иначе и виљушку морати да прогуташ. А друго, морамо се и кретати скоро . . .

»Оно »*мој торбар*«, оно »*виљушку гутати*«, оно »*морамо се кретати скоро*« — тако ме ошину по глави да сам се чисто занео. Откуд »његов« — помислим у себи — откуд виљушку да гутам, откуд и ја с њиме да полазим, куда и како ? !

»— Хајде, море, што оклеваш !

»— Та нисам гладан ни малко, — а овамо, поj'о бих седам суви' деверика, — нисам гладан, веруј ми, баш ни малко.

»— Јес' чуо! 'Оћеш гутати ? — загрми страховито, а из очију му муње посукташе.

»Дрхћући се дочепам виљушке и обзинем у страху целу комадешку. Мал' што се не угуши'. Засело ми. Да ме не одалами за потиљак песницом, зло ! не бих више гутао ! Али — јао ! — тек што вам прогута', а мене неко чудо снађе. Онога стика сложим вам се не земљу к'о ивер. Осетим само како ми брида лево колено,« — ту се ухвати за лево колено, и поче да га глади,« — а како ми виљушка огребе леваку. Канда сам још у бунилу чуо 'де се, *наказа*, насмеја, и ништа више.

»Дуго, баш дуго нисам знао за себе. Нити сам што осећао, нити што чуо. Кад уједаред, а ја вам и осети' и чу' ! К'о да ме киша попрска; не, к'о да се пролила на мене, — сва ми се кожа махом најежила; а око ушију, бруји, Боже, бруји« . . .

Ту вам наш приповедач поче да се церека и

крсти и опет церека и крсти ; а ја некако и нехотице погледим на црне кумове, и опазим да онај издрпани некако значајно намигну на оног угледнијег. Погледим их и боље, а они канда се и ногама гуркају испод стола. Зашто ? — запитам се у себи, али не умедох и да одговорим. На оном издрпаном баш ми подуго око заостаде, али никако да ми се загонетка разреши. Тим већма ме поче да занима, и ма да ми се то занимање не учини баш угодно. Још бих га посматрао, ал' се кума-торбар међутим већ нацерекао и накрстио и поће да продужи.

— У облаку ! Да, у облаку ! — узвикну приповедач гласовито. — У облаку баш, ту нема овамо-онамо !

— Та, море, шалиш ли се ? — промрмља брат-Мића, егедуш, напрћивши дебеле усне.

— Каква шала, Микане ? Све на страну, сад је истина ! Тако ми бабине преслице коју сам баш ономад поправљао, тако ми »поправљене« преслице, тако је ! . . .

— Па онда ?

— Е па онда — к'о што рекох — наш'о сам се одједаред у облаку. Стаде кожа да ми се костреши, зуби да цвокоћу и шта ти *ја* све знам ! Но што је најглавније, ту тек у облаку осетим да ме старкеља за руку држи. Ову десну баш, чудо што се и сад још не види масница, тако ме је ујарио. »Та куд ме вучеш, нечисти, куда ћеш ?« — продерем се на њега срдито, ал' он ме још немилосније заквачи, и повуче кроз маглу. Нит' знам куд ћу, нит' што ћу ; а око ушију,

све ми бруји. Учини ми се к'о да ми неко лајбер раскопчава, пошу дреши, обојке одвија. Чудо, суште чудо! . . . Наједаред тек, опазим се на другом свету. Облаци под нама, и ми на њима. Боже, ви ни један, кол'ко вас овде има, не можете ни помислити шта сам ту све на први поглед опазио! Не, то човек није ни кадар да помисли, па ни снива! Та ја баш снивам свакога хандрака; снивам и оно што нигде не постоји и нигде се не догађа. Код мене је то ништа кад сним да крмача има рогове, па на њих набада труле бреске ил' тургуње; кад сним да се по мору котрља торањ, а у њему црквењак, па звони; кад сним да из Дунава полеће прашина, која се у »лукту« претвара у вивке, поточарке и црвендаће; кад сним како се на раскршћу, баш ту код овог бирта, краве скупиле, па се договарају и бирају себи сеоског бика; једна виче: пантелићевог! друга опет: поповићевог! а трећа опет неће другог већ берберовог; четврта ћути, па од једа праши ногама; а свет се к'о скупио око њих, па чека који ће испасти! . . . Код мене је то ништа кад сним сијасет кокошака, црвенкасти', бели', црнпурасти', гаћасти' и куси', 'де су све до једне припасале кецеље, која белу, која жуту, која шућмурасту, и међу њима угојену коку, а с њоме лепршавог петла, који поносито припаљује цигару од четир милице и увлачи у себе дим, као да им покаже да је кадар да се ожени. А оне му то опет одобравају својим кокотањем, па га воде на венчање. По'декоја и плаче од радости, и брише сузе у своју белу, жуту ил' шућмурасту кецељу. То сам, ви'те,

баш лане, некако о Божићу снио, и, ако се добро сећам, у мајстор-Гашиној авлији. Па то још није ништа! Једаред опет усни ми се — ко би то рек'о! — ја у Беочину као, баш је слава била, па свет се к'о скупио из свију крајева света. Ја баш стојим под шатром брат-Максе, лицидера из Ирига, канда сам баби медени' колача купов'о, а неки Турчин, шта ли је? — кажем вам, било их је ту из свију крајева света! — прискочи к мени, маши се руком у џеп и извуче неку вунену мараму — к'о да је гледим! — пружи је мени и рече: »Не купуј твојој баби колача; ево, ја сам њен стриц, па сам јој одавно већ купио«. Погледим га, прихватим мараму, одвијем је, и — шта мислите шта? — опипам у њој моју бабу, малену к'о шака, гледи на мене, па се смеши, а у зуби јој медени колач, коњ баш! О, и анатема те! Ето ви'те шта се мени све може да снива! . . .

Сви се на то грохотом насмејасмо, а брат-Андра чисто да се угуши. Свирац Баја избечио очи, па не може да се начуди; а Тинчика опет загрцнула се од смеја, па се све пљеска рукама. Брат-Мића се чисто забринуо, па му и верује и не верује, а цигани нешто мрмљају, па машу главускерама.

— Ето ви'те, — настави торбар — ја баш снивам свашта, ал' опет опазих над облацима нешто чудноватије! Ал' и јест! Ту човек није кадар тако што да сни, оно је већ нешто »екстра«!

»Да, шалу на страну, ал' оно је баш нешто што се не показује свакоме. За она чуда треба и очи имати: очи које не трепћу. Ја баш нисам трепћ'о; јер да

сам трепћ'о, не би' се наглед'о. Боже мој, ко би' то мислио да је врх облака тако као што је! И ви ћете се упрепастити кад чујете како је. Облак на ком се нађох стајаше дакле као закован; к'о на стубови, не мицаше се — ни бар! Уз то беше, кол'ко на први мах опазих, узвишенији од осталих, који около њега хитро танцаху. Тога нема ко би их изброј'о! Силество! чудо од чуда! Сад тек пролети оваки, сад опет онаки. Час мален час грдан; тек видиш 'де грдни малене гутају, присвајају, — ил' како да вам најбоље кажем? Баш к'о неке старкеље што вурају децу на кркачу, па их прте у ђавола! А да, ко би знао куда! Ни сам облачар ваљда не зна! Охо! »— ту се угризе за усну —« охо, тај зна! Зна богме, па још како! Него, хунцут, некуд одгалопирн'о, оставио ме самцитог. Шта знам да чиним? Избечио се немило, па чекам и чекам шта ће да ме снађе. Ал' и снашло ме је!

»Како сам се заглед'о, онако сам и углед'о. 'Вако на лево од мене, ил' боље рећи испод мене, пролети нека пепељава облачина; па тек уједанпут — тако од прилике на десет корака од мене — застаде и поче да се шири. За тили часак пружила се и до мене, обухвативши пре тога облак на коме стајах. Осетим да ме зима јаче стеже; кожа ми се поче да јежи, ил' боље да рекнем *крути*, јер је пре тога већ била најежена.

»Около ногу к'о да ме неко стезаше; а врат ми забридио, не знам ни сам од чега. Доста тек кад вам кажем да ме нешто снађе што ми се не допаде. Ајак, не допаде! Шта би' друго, већ подигнем руку

да протрљам очи, не би л' се чуду лакше довио; ал' у тај пар како је подиго', пљесну ме неко по руци, ал' онако како ни наш учитељ децу не шопа. Све ми прсти чисто отромбољише. Овај палац« — ту би га издигао спрам свеће, као да га боље видимо —« овај палац није ми ваљ'о више од месец дана; шта, више од *два* месеца!

»Шта је сад? прогунђам успла'ирен на то, и окренем се к'о тица. Имам шта и видити! Облачар, старкеља онај што ме поздрави иза вуруне, што ме засити ћевапом, што ме поведе са земље, што ме доведе на висине и што сада окери по шаци, стоји уз мене, раме уз раме. Јест, ал' 'де вам је онај *»издрпани«* старкеља, онај »гадни«, »чађави«? 'Де вам је? Нема га! Сад да га видите: укратко речено, сушти краљ, у своме краљевству!

»Да чујете какав је! К'о да га гледим.

»На глави му круна какве ни један краљ не понесе. Чисто злато; ал' много светлије од нашег. Ја сам једаред видио баш доста злата у Цинцара Пере, кад је плаћао порцију, но се оно није ма ни у длаку онако сијало. На врх круне од злата змија, па држи у усти мују, опет од злата, но још светлијег, чисто видиш како сева. На место издртог лајбера, у ком се за вуруном ваљ'о и теглио, сада се умот'о у меку — како да кажем — ћурдију; ал' таке земља не види. Ту су над земљом шили. Све неке златне ројте; дугмета ситна, к'о грашак; а под грлом, опет, ил' боље још, под брадом, големо пуце, ни у шаку не би стало! Па се сија, Боже, сија... сија... Чакшира нисам

опазио, ваљда што је ћурдија до чланака допирала; ал' зато сагледах чизме какве наш мајстор Ђока ни за сто година сашио не би! Какав је оно калуп, нек' ђаво зна; тек стоје како више не роди! лепше него сека-Санди »штифлетине«. Али сад тек долази нешто!

»У руци, која му додуше и сада беше збрчкана, савила се нека подуга штака, мислиш од самог угљена, па чисто тиња . . . тиња . . . На горњем крају големо тане, шупље ваљда, кад у њему све нешто бруји. А доњњи, опет, окитио се све сами ме'ови, којима, к'о што сам после увидио, распирује облаке. Таки је, дакле, и таки стоји уз мене, баш — к'о што рекох — раме уз раме. Чисто ми штрецну сва десна страна,« — ту се поглади по десној руци, — »јесте, чисто ми штрецну како га опазих! Онога стика нешто ме боцне у раме. Још се и не окуражих, а он се продера:
— Приуготови се!

»Беше ми доста . . . Сав се задрхћем; тек да се сложим . . . Па још кад му очи сагледах. Ух!«

— Чигундало ћитим! прогунђа у тај мах цига, онај угледнији, и поче кумовски да крпи свога пајташа, који некако бокал одгурну, те се скотрља с астала и прсну на двоје на троје.

— Ето вам, зар је за њега суд? Валов, валов! Сад нек плати, ако је кадар! — заведе Тинчика гласно и поднесе свећу под астал, као да би хтела да нам свима покаже како је оштећена.

— Сад нека плати ако је кадар! — понови и опет и погледа га, што'но реч, к'о ђаво матер.

— Шта, кадар, шта, кадар! — уплете се кнежина

срдито и тресну повеликом кесицом о сто, из које кијамет цванцика и светлих жућака излетеше, те стадоше да тандрчу и звекте.

— Охо! Ту није баш овамо-онамо! — зачуди се брат-Андра и погледа чисто *»несито«* на ненадно благо. И бирташица махом заћута, па се окрену ка врати, као бајаги учинило јој се да неко зашкљоца.

— Не шкљоца нико, не! — стаде кнежина и опет — већ звече цванцики, дукати, гле, гле! — Ту поче руком да барлија по њима, а пајташ му чисто поносито погледа у округ.

— Је л' кадар, а? И тебе да прикупи! Но кадар је још нешто, што више чини него сви цванцики: једна реч само, па вам је сневеселио све друштво! То је нешто више, дакако!

Ово последње већма зазвекта, те нас све редом покрену. Помислим и опет да се мене, баш ли мене тиче, тим пре кад оног погледим који ми још једнако загонета у сећању; стога се није ни чудити што га запитах, пре свију, баш ја: шта би то к'о било што би нас махом сневеселило?

— То је његово; нека вам каже он, ако хоће. Не мора, нит' ће морати!

— Да ви'ш, кума-кумашине, можда ће му се и морати, — прихвати торбар озбиљно и поче да се куца редом.

— То је оно кад пушташ гурб . . . . — промрмља Тинчика смелије и оде у келнерај.

— Хоћеш каз'ти, Ливане? — запита га сам пајташ, који се канда мало ублажио.

— Нећу! — одазове му се овај, намргодивши се до зла Бога.

— Па немој! насмеја се Баја и слеже рамени.

— Та није то: »па немој«, већ нека каже кад зна! — упаде му у реч млади Бачванин, коме се на лицу радозналост опази.

— Нећу да кажем . . . Ил' хоћу, ал' кад пођем... Тако се одазва позвани и, као да нешто знаменито у себи скрива, протрља шуваком мргодно чело.

Нико му ни речи на то не рече, већ сви редом заопуцасмо торбара да настави што је започео. Пајташ му поче да купи цванцике, па му чисто мило што се посао отеже . . .

— Е, није то, да ви'те, ни лако баш сваки час наставити, кад ми једнако вутирате! Но хајде . . .

»Ху! Ни да ме је поглед'о! — Приуготови се! — позове ме још једаред и ја чисто осетим како се облак пода мном креће. К'о неки мрави да ми замиголише по телу, тако ми у први мах беја.

»На то ме стиште за руку:

» — Торбару! Ти би пропао саде, нестало би те међ живима, као што је већ многих нестало који се у облаку нађоше. Ти би пропао да нисам милостив спрам твога племена! — То му беху прве речи које смелије саслуша'. Исправим се полако, и погледим му у очи. Беху милостиве! Бар тако изгледаху.

» — Торбару, — настави почето, — разуми ме! Још твога чукундеде чукундеди захвалан сам, стога и тебе не мрзим. Кад би ти знао да сам ти ја пријатељ, досетио би се зашто ти преклане кућа на миру остаде,

кад оно комшијске качаре бујица поруши. Но кад ниси досада, а оно отсада бар знај. Твога чукундеде чукундеди још, к'о што рекох, захвалан сам, — кога сам некад у колевци љуљао, — захвалан сам, јер ми је као дете још прорекао да ћу водити облаке. То се и збило. А да се увериш да је то понајвећа срећа, приуготови се да се кренемо.

» — Како ? запитам га безбрижно.

» — Зажмури мало, док ти не рекнем да прогледаш.

»Зажмурим. Но он канда ми не поверова,кад ми на очи шаку притиште.

»Боже, силна су чуда твоја ! И 'вако жмурећки доста ми је ! Ту се тек уверих да се и жмурећки гледати може ! Ду́га, шарена ду́га свила се нада мном. Ма лепа је, Боже, ма лепа је ! Најлепше боје на њој су ; све сија, све трепће. Чини се, к'о да из ње капље. Најшареније капљице учестале, па чисто сипају са висине. Жуте, плаве и зелене све се преливају, а црвена дречи, Боже, дречи. Љубичасте светлуцају тавно, к'о жижак кад издише, и рек'о бих да се некол'ко и на мене спустише. Осетио сам на левој руци, баш овако међ прстима . . . Наједаред, — још је се и не нагледа', — нестаде је ! Чисто ми неправо беше. Међутим осетим како летимо кроз облаке. Кад улетимо у густиш, а оно зашушти, к'о јато чворака кад суне.

»Ал' не потраја задуго, — а и боље, јер ми баш забридише трепавице, како их је утисн'о, — ал' не потраја задуго, а он ми прогунђа : — Прогледај !

»Боже, силна су чуда твоја! . . . Што рек'о кмет-Гавра у Лединци: онда се понајвише види кад очи не бечиш и кад се лепом не надаш. И јесте тако. Тек што прогледа', а преда мном се просула варош. Боже, варош какве нигде нема!

» — Ма шта је то, свемогући? — запитам га на брзу руку и пљеснем се од чуда рукама по колену.

» — Петров град! Нагледај га се ево, зато те и поведох; а за тили час видићеш и море, ледено море.

»Још се вароши не начуди', а већ ме море забуни.

»Варош, Боже благи, варош! Милион свећа горукају, па се види баш к'о у цркви на јутрењу. Пит'о би' га чисто откуд то бива да тако на далеко видим; ал' к'о велим: с киме си пош'о, и не питај! Кроз варош потекла река, па чисто струже о куће. Ма никад им не досади, тако су големе! Знате, по шест, шта шест, и седам редова на свакој; е, тако баш к'о швапска црква, и више још! А цркве? Оне цркве, хој, хој! . . Кад би се три наше у једну створиле, опет је ништа! А, то никад не заборави'! . . . Па што да вам и ређам, кад ви то не можете преставити! Грдосија од вароши! Шта је од Каменице до Руме? Дужа је! Шта је од Бегеча до Карловаца? Шира је! Но тек да се прекрстим од чуда, а старкеља ме дочепа и опета очи приклопи.

»Ја ћутим . . .

»Летимо, Боже, летимо. . .

»Што даље, све ми већма ноге мрзну . . .

»Наједаред, отклопи ми очи, и ја угледа' — море!

Боже, силна су чуда твоја! Ко би рек'о да ћу икада видити море! Сад га ево видим...

»Хеј, мој брат-Мићо, » — окрене се ка егедушу — « друкче би ти гудио да ти она ветрина засвирне, једанпут, само једанпут. Оне санте, они снегови, они градови, куле од леда, то ме тако зачуди да ми се сместа учини да код нас и нема зиме, нит' у њој леда и снега! Покор!

»Но овде ми се не даде да се нагледим. Знате зашто?»

Старији Бачванин зинуо да »зато« прогута...

— Смрз'о сам се... То сам тек осетио да ме старкеља дочепа, у своју ћурдију замота и понесе онамо откуда и пођосмо.

»Опет се нађемо, дакле, на староме месту; тако ми он бар рече, — иначе дабогме да не би' знао!

»Но тек што ми то изусти и потапша рукама, неста га! И од то доба никад више!

»Сад се тек нађем у чуду. Уз то потсвирну неки олуј, да не може горе већ бити. Мене додуше није понео, ал' моју шубару јесте. Лулу, коју сам овде за вратом сместио, уграби ми такође, и баш опазих како се кроз облак витлају.

»Но још се и не почеша' по глави, као да шубару потражим, а облаци се пода мном отворише... Нешто зазуја... Несвест ме савлада, и ту изгубим рачун ...

»Из штале закукурика она петлина, и ја се промигољим на поду. Замлатавши овамо-онамо рукама, убодем се на виљушку, која се синоћке оћевапила,

Јаукнем; па онда ми прво беше да протрем очи... Милерова соба! Све онако к'о што и било, само у пећи ништа не пуцка.

»Дакле, снев'о сам! О, да чудна сна... Какав сан, — тргнем се к'о манит, — какав сан: а 'де је шубара, а 'де је лула! Није чист пос'о... Обзирем се, тражим и тражим, ал' всује! Жижак још тиња; ал' се к'о види да свиће... И ветар не мирује, чује се брујање...

»Полетим у кујну, из кујне пред кућу, — а мркуша жваће... Опет пред њом грк-Пантини кукурузи, само што их је мање... Тек да је ођадрем ногом, а пет'о неки — ваљда онај из штале — шушну крај мене и кукурикну још јаче него досада. Нестаде га. Муња, иста муња; ни она није бржа.

»Погледим унаоколо, и опазим *све* оно, ил' боље: *само* оно што и синоћ сагледа'.

»Није вајде, — помислим у себи — ваља се кретати. Треба се зарана уклонити белају с пута, 'ди је — да Милер је — нека га враг носи, ако га већ није одн'о!

»Да шта је! И треба кад је хуља! А куд се луња? Лупеж!... Извичем се мало, и почнем да прежем мркушу, почем сам марамом увио главу, да ми се баш сасвим не скока. Пљунем још једаред на нечисте довратке, и ошинем халапљиву да је дуго памтила...

»Тек ја у село, а моја баба на вратнице, па носи — шта мислите шта?« — Ту се ђаволасто насмеши и климну главом тајанствено.

— Па шта? запита га радознала бирташица.

— Па ништа друго, придода овај, већ моју рођену шубару и моју рођенацку лулу!!...

— Е, није него још нешто! — насмеја се брат-Мића, убрисавши рукавом гудило, које му се на снежне опанке срозало. — Е, није него још нешто!

— Па зар не верујете? Ето је живе, питајте је!

Озбиљним погледом оснажи говор, и поче полако да звиждуће, као да је приповест свршио.

— Па добро, па онда? Па де реци, откуд се то све баш у бабе нађе? запита га даље егедуш.

— Питајте, ето је живе!

— Ма реци ти, кумашине, ми и тако верујемо! придода млађи Бачванин радознало.

— Па ево како: слетило обоје с облака и пало баш на моју кућу, на оџак! Шубара запала у њему, а лула се срозала у лонац, — баш је жути пасуљ у њему био, — и баба је ту — на срећу? — пре опази нег' што је заграби кашиком. Ето вам; сад мислите што хоћете! Тек баба је жива; ено, па је питајте!

Дуго га сви гледасмо; сви скупа премишљасмо о реченом и изгледасмо сви као забринути, а он се опет смешећки загледао у цигане, па оком чисто пита Ливана: »хоћеш ли казати?«

— Хоће, дабогме, пустимо га само, да му дође ћеф! одговорим ја у место њега.

— Не, хоће, већ мора! придода кума-торбар гласито, ал' не у једу, и лупи опанком о клупу. — Мора, иначе ће бити леман, к'о Св. Петар на рајски врати. . .

— Охо! А зар и Св. Петар бијен? — убрза Баја.

— Па још како! Ево, слушај, Ливане, па се не шали! Но пре да се куцнемо и да коју отпевамо, па онда.

Од стика се покренуше чаше, а одма затим забрујаше и гајде . . . Кад бих сада узео друштво на мертик, изишло би да се дејство руменике више не шали. Двојица ми баш сасвим друкче изгледају него испрва; а и брат-Мића, који никако своју егеду да удеси како ваља, те је се и сам као ратосиља, и он, ето, оборио главу и напрћио усне необично, баш као да се једи. А као зашто? Шта му је наспело? Но, можда се и не једи . . . Док ја тако о њему размишљах, а он, баш као да му неко пришапну шта се о њему мисли, поскочи муњевито и започе да пева, као у пркос да нам покаже, не само да се не једи, већ и да је весео, весео . . .

— Јес' чуо, Бајане! То за појас; ал' ово поведи:

Чудом јучер данак освануо:
Калуђери заметн ли кавгу!
Један хоће мантију од свиле,
Други појас, трећи камилавку!
Чудом јучер данак освануо,
Ал' пречудом данас омркнуо:
Калуђери утишали кавгу!
Први неће мантију од свиле,
Други неће свилена појаса,
Трећи неће шупљу камилавку,
Јер на чесми опазише— Савку!
Ију, ју, ју, ју! . . .

Тако још поведе уз гајде и лупи шеширом о сто, да чаше заиграше.

— Охо! замери му у шали старији Бачванин, коме се, међутим, песма допала, и то јако! Још се смеје и клима главом.

— Шта, охо? То нек' свира, ако је кадар... Само да моја егеда... — Ту му хвала утону у вино; а он се, ено, лако, полако, опет спустио на клупицу. Но пре тога је пуцнуо суседу под нос, који се још, ено, чешка. Мора да га је мало и окрзн'о; ал' ни он сам не зна да л' кажом ил' дебелим палцем. Свеједно.

Тек што егедуш седе, а кума-торбар се подиже и поче сад он да командује:

— Баја, ој, Баја!

Глас му се губи у ларми, а он се све више упиње. Намргодио се.

— Та, Баја! Ман' се ти Мијће, већ ти свирај оно што ти ја кажем, па то више не роди!

— Е, баш! упаде му у реч Тинчика и, као уз потсмех, накриви мало доњу усницу.

— Шта, баш? Шта, баш? разбаци се овај, и поче значајно да јој прети прстом. — Шта, баш, Тинчико? А, чекај се, сад ћу баш тебе! Знаш, тебе!

— Аха! узвикну гараво Бачванче гласовито, а на лицу му се опазило да му се баш допао тај каприц.

— Тебе, да, Тинчико! К'о бајаги не знаш да и тебе певају! О, па још како! Хој, хој! Та у мом шору свеври!...

— Па како? Де, да чујемо! упаде му у реч ова, и учини се као да је се то баш ништа не тиче. Но

међутим, ко зна зашто баш у тај пар, нешто необично затрепта очима.

— Па ево да чујеш! узвикну овај ђаволасто и поче да пева, а Баја већ одавна цифра:

Бирташица млада,
Читава парада!
Стојала на врати
Око дванајст сати,
А наш доктор млади
Пит'о је шта ради,
Па како је зао,
Петицу јој дао...
Ајао...

— А! 'о'ш љуцки? ускличе уз то на крају и поче опет да јој прети.

— Е, па то баш није истина... То је лаж, то баш не... Оно друго пропаде у смеју; а ја, опет, да бих је као извукао мало из невоље, прикажем полако Бајану да посвира мало онај нови сватовац што га одскора тек у нашем селу певају.

Хтео сам овако да гласи:

Сви ће ми свати
По ружу дати,
А врео пољуб
Жалосна мати.
Дражи ми пољуб
И моја мати
Нег' цветне руже
И добри свати.
Сви ће ми свати
По дукат дати,
А горку сузу

Жалосна мати.
Дража ми суза
И моја мати,
Нег' скупи новци
И китни свати....

На то му задрхта у грлу оно народно:

Лако полако,
Сунашце јарко!
Јоште се Ната
С мајком опрашта...

А томе придода оно још тужније:

Аој, Нато, јаворико!
Ти јабуко медена!
Изда'нућу, душо Нато,
Што си тако ледена...

Ох, како ми у тренутку једном нестаде све друштво испред очију! Ох, како ме занесе срчана песма веселог свирца! У души ми ускрсну најчеднији осећај... Осећај се прелио у живи усхит, и ја се у маху осетих у струји блаженства... Песмо! Тешилице премила! Како су тајне дубине твојега царства! Како је силан осећај у твоме маху! Тихо се преливаш... Као мио поток по глаткој дољи, као красни стидак по лицу девојке, као благи румен на чистом небу... Ох, јесте, јесте...

Још свира... Како л' се красно преливају звуци у осетљиве зборе! Како л' му пишти малени цикавац! Ох, како тужно! Још мало боље, па као да чујем плаче материне, као да јој разумевах неутајане уздахе:

Ој, косо моја, ој него моја!
Кад сам те плела, нисам те клела . . .
Друга ће плести, друга ће клети.

Дуго сам још осећао . . .

— Баја, де седи, Бога ти, до мене, — позовем га гласно и он пође, ал' торбар укебао га за леви рукав, па не да.

— Стој ту само; још оно мораш, знаш оно што је Маца Чупићева код чесме певала?

— А-ха! присети се овај и поче:

Дуго си ме диком својом звао,
А сада си другој срце дао!
Ал' те неће друга миловати:
Прије ћу је младу отровати,
Отровати, п'онда робовати . . .

Још Баја то свира, а брат-Андра, који ваздан гледаше у црне гредице, — ваљда што му пред очи »бокалске звезде« излазише, — пљесну онако шијачки дланом по столу и повика: — Та шта ту једнако шепртљити, ја хоћу, јест, баш хоћу да чуј . . . — ту се загрцну, — да чујем како је Св. Петар бијен био; а мој слатки и рођени кумашин, он ће то мени каз'ти, па ма ти, Мића, пук'о од једа . . .

Егедуш се трже из сна, па га тако жалосно погледа, да сам помислио, сад ће му да прошапће: »Из сна слатког што ме будиш?« Он, међутим, започе овако:

— Андро, немој да се дираш; ти знаш добро да сам ти летос истер'о волове из Аћимовог Крушевља; ти знаш добро да би иначе морао »штрофа«

платити најмање талир. Зато немој да ме дираш; а и то ваљда ниси заборавио да сам ти дао лозе кад си у Поторању садио; ни једна осекуша не беше, сама ружица, смедеревка и мирковача. Зато немој да се дираш, Андро, јер . . . ја ћу тебе бокалом посред звезде! . . .

— Охо! — зграбише га двојица за десну, којом већ дочепао беше пуну бокалину.

Једва га умирише . . . Но сад се бар уверисмо да од гудења нема ништа. И сад, ено, већ жмири . . .

Бирташица га сажаљева, па му диже шешир испод клупице и меће му на главу. Он се чини и невешт.

— Па де баш, кума-торбару, — започе старији Бачванин — кад и Андра хоће. А зар је баш збиља и Св. Петар био . . . Ту застаде, јер му чисто необично беше да и ону другу реч изрекне.

— А зашто да не? Зар Св. Петар не може бити бијен?

— Тек зацело није тако здраво као што ће један младожења из Бачке да буде! — придода онај издрпани циганин, погледавши као испод трепавица на младог Бачванина. Сви се осврнусмо од стика, и гледасмо нетренимице у очи загонетала.

— Шта рече ти, море? запита га живо младожења, а и ми остали прихватисмо му одмах реч.

— Шта рече, да рече! Једаред попа чита евангелије! — прогунђа овај и погледа на свога пајташа, баш као да му оком хтеде приказати да га се не тичу наша питања.

Торбар се на то покрену са »трона« и пође ћутећки управо к циганима. Сви заћутасмо и чекасмо шта ли ће до почне. Кад дође до Миће, који непрестано још жмири, лупи га руком за потиљак и повика :

— Мића, егеду ти твоју, на ноге таки, онај цигањоре мора кроз пенџер, па ма не дочек'о више свог имен-дана.

Тек што дремало наше прогледа и ово разумеде, а он, баш као да је то и чекао, да се мало прокомеша, поскочи на ноге, које међутим покрај све куражи клецнуше, и подиже голему песницу у вис. Избечио се, па гледи на кумове. Ови опет забленуше се у торбара, и као да чекају чим ће их да поздрави.

— Јес' чуо, ти дрпави ђаволе, — започе овај — немој да се лудиш, већ кажи шта знаш ! ја ти лепо кажем да ћеш иначе запамтити кад си био код »Полу звезде« на имен-дан шантавог торбара.

— А зашто ? продера се овај и устаде као опарен.

— Та зато, море, што . . . полети му Мића у коштац, и таман да га одгурне песницом, ал' онај други прискочи од стика и задржи га.

— Шта зар и ти ? узвикну овај.

— Зар и ти ? прихвати на то и Андра и полети и он на бојиште.

Бачвани се подигли такође ; ал' оном млађем више се брига читала са лица него јед и беснило. Но зато је Баја позеленио као гуштер и одвија дебелу прдаљку, да покаже да је она и за бој удесна.

Ја почнем да их умирујем, ал' заман. Вика се дигла до неба, а и батине тек што не падају.

Тинчика се уплашила и као нехотице примаче се келнерају. Погледим је боље, а она пребледела и полако диже руку да скине кључ са ексера. Мора да је онај од »конга«, кад је тако голем. Но тек да га стисне као што треба, а он јој испаде из руке. Завзекта негде под клупом . Још већма се на то устравила, и саже се брзо да га потражи. Јест, наћи ће га ; баш у тај пар неко дуну на свеће.

— Их !

— Бог да прости !

— Овако ти њему !

— Не удри !

— Та шта не удри !

— Ух ! Та не удри !

— 'Оћеш каз'ти, а ?

— Та 'оћу, пуштај !

Толико сам, чини ми се, у један мах чуо ; ал' брат-Мића канда ништа не чује, па ни то да циганин обриче да ће казати што зна, већ се још једнако разбацује, и мора да је који у мраку ошинуо преко носа, кад уједанпут поче »кроз нос« да грди.

У тај мах сину у келнерају светлост и Тинчика потпали свећу. Једва је запалила ; рука јој дрхће . . . Сад ми се тек дало да видим шта је кадра помрчина да уради, и то у маху.

У истом буџаку, на десно, збили се јунаци и хучу као бесомучни. Кума-торбар хоће да закопча рукав на левој руци, ал' не може, јер су му дугме

откинули, а најпосле, не знам, можда му се и рупица опучила. Тек он хоће, ал' не мож' да закопча.

Брат-Андра изгубио шешир и тражи га под столом. Уз то једнако псује »чинију циганску« и по каткад замлата рукама око себе. Брзо га нашао; но таман да се помоли испод стола, а он се забатрга унапред. Потрбушке лежи ено под столом и покушава да се на другу страну провуче . . . Цигани се сместише међутим на своја места, и онај издрпани закопчава прслук, кога су му, као што се добро види, незграпно откопчавали; а онај други, опет, пипа се руком по џепу, да се увери, е да л' му је кесица с новци на месту. Обоје ћуте; ал' овај један, »кнез« по изгледу, одвећ се намргодио, и као да смера како да се наплати за повређену »кнежеву« част. Свирац Баја први се као извукао из гунгуле и ено га већ код келнераја, где бирташици нешто разлаже, а уједно каламп комађе од разглављене прдаљке. Брат-Мића, пак, скукуљио се код прозора и брише рукавом крвав нос.

— Охо! А шта је теби, Микане? примакнем се к њему, а и Баја с бирташицом приђе, те га изведоше напоље. У »конгу« се тек кумбара распрштала, јер баш добро чујем где грди; »та знаће он коме је он нос расцоп'о, та знаће он, само снега дај, Тинчико!«

— Та ево воде! чује се где му ова одговара.

— Не треба мени воде, ја хоћу снега! . . .

Нато заћуташе.

И Бачвани сели на клупу. Кума-торбар пуни баш чаше, па их као хотимице пресппа.

— Да нас Бог поживи све по реду! наздрави нам свима, и ми се куцнемо.

— Ал' сад ће нам циганин да каже! Је ли? усуди се пре свију брат-Андра и погледи га као с презрењем.

— Ваљда сам луд! одазва се овај и наже чашу да је слије у широко грло. Кад је испразни, а он је тресну о ногу од стола.

Пајташ му чисто одобрава смешењем . . .

— Шта, ти опет бесан? продере се и старији Бачванин саде; а оном млађем посукташе муње из гаравог ока.

— Јес' чуо, — започе овај последњи — сад нека је доста; ал' ја ти кажем да ћеш овога стика зевнути, ако нам не кажеш ко је тај што ће ме млатити ни кривог ни дужног. — Нато се усправи и погледи га још црње.

— Па добро, — попусти цига цену, — па добро, ево баш . . .

— Чекај, док и Мића дође, — примети торбар и оде напоље.

Тек што за собом врата залупи, а сат на зиду зазвркта и поче да избија један после поноћи.

Дотле нисам ни мислио да га има у соби, јер га не опазих и не чух. Како га не чух, том се још и сада мало чудим, јер је без сумње и пре тога избијао, осим ако је од оних *»нечистих«* сатова што само после поноћи ударају, кад већ настају вештице

и ђаволски род. Чудим се, дакле, и сада још, како да га и пре тога никад не чух, ал' се не чудим како да га не опазих; јер — ово треба да ми верујете, — нико, па ни сама газдарица не види га! Само га чује, кад га чује... Тек онда кад сам се припео на столицу и погледао — шта мислите куда? — и погледао за вуруну, опазио сам га где безбрижно шетаљку помиче. Баш сам га подуже посматрао, а имао сам и шта! Е, 'вако. Видели сте, зацело, толико пути мален сат, и ако не за вуруном! Ал' ово није од ових »обичних« сатова, стога зацело нисте видели *»оваког«*. Јер, ви кад сте већ виђали сате на дувару, оно сте бар могли и то видити *»колико је«*, па и ако им је баш покаткад једна ил' друга сказаљка до пола сломијена. Ал' овде, гледали ви ма до сутра, нећете знати *»кол'ко је«*. Ту ни сказаљке, ни бројева. Само што видите и чујете шетаљку, па ништа више. Но зато видите нешто што никад видели нисте. И стога је »необичан«. Знате л' оне »гвихтове« што висе о ланчићу или канапу? Знате! А знате л' да л' је и код овога било тих »гвихтова?« Не знамо! И не знате! Зато ћу да вам кажем, па да знате. Но пре свега, допустите ми да приметим да бирташица наша не изгледа да је тако досетљива као што је; знате шта је радила? У место оба »гвихта«, која је можда чивуту продала, обесила је два сатљика сваки за себе, а пре тога напунила их је песком. Та два сатљика шећу се час горе час доле. Сад су баш до доле, ваљда је већ време да их навије. Осим тога виде се по дувару све неки степени забележени угљеном поред

којих се сатљици спуштају. Да по њима бирташица знаде *»колико је«*, то сам се још на столици уверио, јер баш у тај мах уђе с Мићом и торбаром. Први се умио снегом, па више није крвав; но зато је срдит до зла Бога. Торбар га ућуткује и блажи, а уједно гласно уверава: да циганин баш у пркос мора казати, и да је обрекао, — па само на њега (Мићу) чека . . .

— Де, кажи сад! Немој да се опет . . .

— Па, ево! привати циганин и поче. Ви сте из Бачке, је л'? — Ту погледа на оба Бачвана.

— Јест! — одзове му се старији, и поче да га мери; — из једне једите речице којом му на питање одговори, опазило се колико је изненађен. — Јест, из Бачке, па шта?

— Из Н.?

— Да, из Н.!

— А јуче пређосте планину? Долазите из М.? Је л', испросисте тамо девојку? Смиљу великог тутора Мате? А? . . .

— Јесте; па шта? убрза гараво момче и погледа чисто забринуто у гурбета.

— Па ништа; то сам хтео само да чујем. — На то потеже флашетину и поче да глокће. Затим се опет заблену у свога побру, баш као да ништа није почињао.

— Па, море, шта је онда? Што си умук'о? — запитах га и ја радознало; а и све друштво тек што то не учини.

— Па ништа! одзове се овај обешењачки.

Брат-Мића се нато промиголъио већ, и нешто кроз зубе мрмља .

— Та говори, море, што се лудиш ту ? Гле ти јако! Прихвати торбар зловољно.

— Па то хоћу само да им кажем : *да неће извести девојке !* Ето вам !

Целом се друштву ово не допаде, а најмање Бачванима.

Гараво момче, дакле збиља младожења, потскочило с клупе, па чисто упрепашћено погледаше у округ. Око му застаде на казивачу. Овај се наслонио на лакат, па се немарно угриза за дебеле усне.

— Јес' чуо, Ливане, шта ти то бенеташ ?

— Ништа, да ви'ш ! одазва му се овај слегнувши рамени.

— Чико, — окрену се момче ка старијем Бачванину, који му је стриц дакле, — чико, а шта ти на то велиш ?

— Та шта би', синко, да велим, кад ето никако да нам каже к'о што треба !

— А откуд нас збиља познајеш, Ливане ? започе опет младожења, само што му је сада глас као мало задрхтао . . .

— Па и ја идем из М.; видео сам вас тамо и чуо ко сте и откуд сте . . .

— Е, гле ? Па што то одма не рече ?

— Па зар не знаш како је беснела та ваша бирташица, — ту погледа мрко на Тинчику, — кад смо улазили. Није нам дала ни речи откуда долазимо,

а камо ли што друго, већ се таки продера: *»дон'о их ветар!«* Јест, ветар! — Ту застаде.

— Та, де, реци сада, ал' да те разумемо! запиташе га, као из једног грла, она два остала Сремца, којима имена не знам, и који све досад некако избегаваху говор: тек по коју реч казиваху овда-онда.

— Па ето, — започе Ливан, — у Гаврином бирцузу на раскршћу, знате на лево од натарошеве куће, чуо сам 'де више момака говоре: »А, неће Младен, онај чупави Бачванин, Смиље одвести, па ма *»на дну«* робовали. Виш ти њега! Бачванин, па најлепшу девојку, Сремицу, да одведе! Јок! Шта велиш, Светозаре?« Ето, тако баш један, не познајем га ко је и шта је, тек павор, повика и удари опет неког другог по рамену, који ће ваљда бити баш тај Светозар. Овај ти на то стиште песницу и лупи њоме бесно по столу. На то одоше сви. Сад, друго зна ђаво!..

Ту опет застаде; као бајаги, свршио је, па не скрива ништа више у дебелој и злосрећној челенди; но ко га, као ја, опази да баш у тај мах гурну коленом свога пајташа, тај сасма друкче о свему томе мисли. Изгледаше ми сушти ђаво, који лаже и вара, а овамо другом коме урезује грехове у рабош. Од тога тренута још ми црњи изгледаше, те ми чисто тешко беше да га упитам: а да л' и мене откуд познаје?

— Па је л' ти то *све* што знаш? запита га старији Бачванин, који му се као и нехотице примакао.

— Све!

— А јеси л' истину каз'о, Ливане? Јер, знаш,

с отим немој да се шалиш! — прихвати озбиљно младожења.

— Истину, тако ми Св. Петке!

Нато сви заћутасмо. Мора да свима чудне мисли пролетаху кроз главу. Једини кума-торбар што се некако одликује и у ћутању. И он ћути, ал' се уз то лако, полако, и смеши... Наједаред се тек подиже и прозбори:

— Та ман'мо се ми тога, то су будалаштине, ко би све баш веров'о! А и ако је чуо, чудна ми чуда: шта и шта угрејани момци не казују! Од тога нас не заболе глава! Не заболе, не! А, шта велиш, Младене?

— Та шта да велим! Велим и ја да то баш није тако као што се чини! — одговори му овај слегнувши рамени. Крај свега тога, ко зна како му је у срцу. Сабира л' и *небрига* обрве? У њега су сабране.

— И ја велим да је то само говор. Дакако! придода му на то и стриц, и примаче се опет к нама.

— Говор! Претња!... Не збива се баш све што се говори! проговори на то и Андра.

— Па нек пробају само! Хој, хој! поче брат-Мића да прети, из чега се јасно увиђа да му је још »туча« у глави и ма да се задоста истрезнио умивајући се снегом.

— Идите, Бога вам, — уплете се и Тинчика, — кад би човек све опет веров'о, онда не би ни било лажија на свету!... Нато поче да врти главом, као да је нешто »*сасвим ново*« приметила.

Тако од прилике поче да суди већина, ил' боље

рећи сви осим оног ћутљивог Сремца који потајно климаше дугуљастом главом. И ја сам, да ви'те нешто, »немило« помишљао на чувено; а слутња нека поче баш незграпно да ме буни . . . Из овога ће нешто да се излеже, помислим у себи. Да Бог да да на добро изађе! . . Међутим торбар поче да пуни чаше, и ено га где подиже своју да неком наздрави.

— Младене! Нека тебе свемилостиви Бог поживи и његова свемогућа десница нека те оснажи, па нека говори ко шта хоће! Ја само то велим, голубане мој, да те Бог поживи са твојом Смиљом и с твојом милом мајком, којој потпора да Бог да био свакад и у свако доба, и с твојим добрим чиком, који те као рођенацког сина воли . . . — Ту поменути поче из тија да клима главом, а канда му и суза засја у очима. — И с твојим целим родом и родбином и с нама који желимо скупа да ти одиграмо скоро у сватови. Спас' Бог, соколе! узвикну гласито и поче редом да се куца, а ми сви опет потражисмо чашу младожењину.

— Туш, Баја, столицу ти! разбаци се Мића поново.

— А што ти не свираш? Срам те било, красан егедуш! — одазва му се овај у шали.

Мића, кратко насађен као увек, тек што му нешто опако не рече. Баш му за вилицом остаде реч. Гајде забрујаше . . . И песма и говор пође опет мало по мало по старом калупу. Ливановог казивања као да није ни било; тако бар у друштву »*изгледаше*«; али зато и́ казивач »*изгледаше*« као да није изиграо

своју улогу. Неки угурсуски карактер рекао бих да га руководи. И пајташ његов стога ми дође под сумњу. И она кеса с новци сада ми нешто казује ... Једном речи, сад ми се тек не свиде »кумови«. Намислим да при поласку тек упитам Ливана како с нама двома стоји: откуда ли се, по несрећи, и ми познајемо? Међутим их манем, нека се гуркају и гунђају, а ја се окренем Младену и пришанем му на уво:

— Не брини се, рођаче!

— Бож' сачувај! одзове ми се овај смешећки.

— Него да ми чујемо како је Св. Петар бијен био. То ти дед', кума-торбару, па ћемо онда полагацко »*сваки во своја*«. Треба то, богме, нешто и отспавати. Дакако! опомену га онај ћутљиви Сремац са дугуљастом главом.

— Де, де, кумашине! Ха, то сам ја одавно већ чек'о! прихвати Андра.

— Па ево. Штета само што је Ливан пре и сам извук'о лутрију, него што је чуо како се и на рајски врати — лутрија. Ал' ништа то; нека бар памти ...

— Де, де, да чујемо!

— Во времја оно, дакле, — започе торбар, — кад је још Христос Спаситељ наш иш'о по земљи са својим апостолима, во времја оно још, збило се ово што ћете сад, после тол'ко и тол'ко година, да чујете. Био вам је онда неки нечист град, кога су зато и звали »*ђаволски дом*«. У томе граду нико није смео да ноћи, јер ноћу је, к'о што знате, ђаволска влада. Дању, е, дању света и сувише, војске на хиљаде! Можете

мислити сад колика је то градускера морала бити! Шта је Варадин? Трице! У томе граду, дакле, нико није смео да ноћи. Ко би случајно заост'о, тога сутра-дан не би живог затекли. Кажем вам, ноћу беше у њему ђаволска влада. Чим се почне да смркава, а оно се на врх градске куле свагда попне по један трумбеташ и опомене на излазак. Ту се сви листом онда подижу да преноће у оближњој вароши. Ствари им преко ноћ ђаволи никад не дирају, само душу, душу... Хе, кад се које дочепају! Тешко ли си њојзи!

»Једанпут, тако, кад се почело да смркава, и кад већ трумбеташ своје отсвира, и кад се већ кренуше на пут, поче насред пијаце да виче неки стар »опшитош« овако, баш српски: »Идите, људи, ко хоће, ја нећу! Ја се никад нисам боj'о ђавола; па нећу ни сад«! И одговарали га, и молили га, и саветовали га као странца, који тога дана тек дође, па још о томе покору ништа не зна, и претили му, — ајак! *он остаје!!*

»Ево ти на то и ђенерала, те управо њему. Ту ти и он око њега овамо-онамо, — ајак! *он остаје!!* Почеше већ и да га вуку; попа се помамио, па не да »забасала« овца да »пропадне«; моли га, — ајак! он остаје!... »Е, па кад баш хоћеш, оно нек' те ђаво носи!« каза му нато и ђенерал, и попа, и сва војска, и сав народ силесан. »Е, да, не бојте се ви за мене«, овај опет њима, »већ мени дајте само дванаест воштани' свећа и да пијем и једем«. Тек што то изусти, а градски пивар (и онда је дакле било

пива) приђе к њему и рече му: »Јес' чуо, пријашко, ено ти широм отворен подрум, ено ти широм отворен орман са обареном шунком и с јаји печени на масти и с пилетом прженим и гужвачом од јутрос ... ено ти све што ти срце заиште, само немој ништа да разбацујеш«. А ђенерал опет нато дође и донесе му дванаест воштани' свећа, које и три ноћи могу да горе, а не једну. Затим се опросте сви и оду. Многи су га и оплакали, сиромака! ...

»Смркло се ... Сам самцит у оној пустолини. Куда ће, већ управо у пивару!«

— е, хе! Ви'ш како зна куд ваља! И ја би'! упаде му у реч брат-Мића.

— Кад он тамо, а подрум широм отворен, пива и сувише: све капље из славина. Кад у собу, а оно збиља и орман широм отворен: у њему обарена шунка, јаја испечена на масти, пиле и гужвара, и шта ти ту још није било! Припали одма сви' дванаест свећа ... Дедер, бога ти, те мумаказе, Тинчико, па усекни ове шепртље, — прекину сам своју повест и започе је онда тек кад се свеће мало боље разгореше. Тинчики опет задркта рука при усекњивању; чудо је страшљива ... — Припалио је дакле своји' дванаест воштани' свећа. Мислиш, кућа се запалила, тако букте .... Ни бриге нашем опшитошу: он пије и једе, па мирна Бачка! Кад наједаред, — тако око пола дванаест сати, — а неко куц, куц на врата. Охо! Ко ће то бити? »Херајн!« — повика овај изнутра и заблену се у врата. Врата се отворише и у собу уђоше два простака.

»— Добар вече!

»— Бог добро дао, он опет њима.

»— А што си се ти усамио?

»— А да шта би', кад сви одоше из града. А откуд ви?

»— Ето, нас пут довео, да се мало поткрепимо, па ћемо онда опет даље.

»— Ево јела и пића кол'ко вам срце иште. Седите!

»Е, тако се они ту сместише и почну да једу. Ту једном од пришелаца сад тек падне на памет да запита опшитоша:

— А што ти, Бога ти, толике свеће рипали?

»— Да боље видим! одговори им овај укратко и поче даље да пије.

»Е, тако ти, мој брат-Андро, ова два госта поседише мало и прихватише се; а кад им већ беше задоста, подигоше се да се крену.

»— Јес' чуо, пријашко, — тако започе један од њих, — ми се, хвалећи Бога и његову милост, ево заситисмо, и питамо те шта смо ти дужни.

»— Богу душу, рођаци, а мени ништа. Та и ја пијем и једем туђе, па како би' тражио непоштене хасне! Ја ни крајцаре не смем примити: пала би ми свака на душу!

»И молио га и један и други, да прими кол'ко тол'ко, — ајак! не хтеде!

»— Е, добру ноћ! — Добру ноћ! — па оду.

»Остаде наш пријашко опет сам, к'о и пре, а

путници пођоше из града. Кад већ дођоше до градске капије, ту ће рећи један од њи' : — Петре !« . . .

— Шта, то је дакле Кристос и Св. Петар био ? упаде му у реч чика-Младенов.

— А, него ! Елем, — чекај, како сам рек'о ? — да, Христос се окрене Петру и рече : »Петре, ја не смем ни корака даље, догод оног поштеног опшитоша не наградим. Ти знаш да је тешко тако ваљаних наћи, па зато хајде да му што друго понудимо, кад неће новца«.

»Шта би Петар нато, већ хајд' !

»Опет они : куц ! куц ! Онај опет : Херајн !

»— Шта, зар ви опет натраг ?

»— Ето, ви'ш; морали смо баш : јер нећемо да одемо, а да те не наградимо. Твоје поштење вреди награде !

»— Та ман'те се људи којечега, не треба мени ништа, а вама нек је Богом просто.

»— Ал' ма шта заишти, јер ми нећемо отићи док ти чиме не захвалимо.

»— Па немојте ; ето седите, па пите и јејте ! Још боље !

»— Ал' кажи само к'о шта би ти желео да имаш, па ћеш видети да се нећеш покајати.

»— Па не можете ви мени створити баш оно што би' ја хтео.

»— Ал' ево да видимо ; само реци !

»— Па да видим баш какви сте ви то мајстори, кад се тако хвалите : хајде, створите ми *цак и нацак;* нацак који свакога измакља који год не зна љуцки и

који после све те неваљалице тера у џак. Хајде, то ми створите!

»— Ево ти!

»И — »риктиг« — даде му Христос и џак и нацак.

»Збогом — збогом! Оду...

»Остаде нам наш опшитош опет сам и поче да глади широки нацак и да загледа у дубоки џак. К'о чисто и верује и не верује да ће му кадгод бити од хасне. Вури ти он њи' под астал и поче опет да цвркуће... Случајно погледа на пенџер и опази 'нако у буџаку гомилу карата. Ха, баш Бог да прости! Узеде их и поче да их размеће. А да, дуго му време! Кад наједаред, свеће задрхташе, баш к'о да неко пирну на њи' и поче нешто да тутњи... Тутњи, Боже, тутњи... Сва пивара к'о да се тресе. Тресе, Боже, тресе...

»Хоп! шкљоцнуше наједанпут врата и отворише се.

»Аха! Ево их!

»Боже, силна су чуда твоја... Силество гарави' ђавола утрча у собу. Све се прескачу, све стрмоглавце! А црни су, а гадни су, а страшни су, а бесни су, — ех, сад већ можете мислити како, кад је сирома' опшитош мор'о да зажмури...

»Ево ти их управо к њему. Начичкали се око њега, па кезе своје шпицасте зубе. Једни опет оштре криве рогове на брави од врата и чисто једва чекају да га сваки бар поједанпут боцне. Опшитош само ћути па их гледи, ал' се не боји. Јок! Кад ево ти

једног најстрашнијег и најстаријег 'де се прогура кроз гомилу својих поданика и упути управо старкељи. Седне до њега и поче ђаволски да се смеши и да га пита:

»— А који тебе анђ'о овамо доведе, бубо једна!

»— Не лај!

»— Хи, хи, хи, хи! почеше ђаволићи да се цере нато, и један већ хтеде да га с леђа роваши.

»— Даље, бедо, сад ћу те!...

»— Хи, хи, хи, хи! опет ови у смех, а најстаријем ђаволу мило, мило...

»— Знаш ти шта, чича? хајде мало да се картамо!

»— Па хајде! Мени је свеједно. Само, ко изгуби, тај да буде леман.

»— Хи, хи, хи, хи! опет ситнеж у смех и један поче да члови од радости.

»— Добро, — пристаде ђаво на погодбу, — добро: ко изгуби, да буде леман.

»Играју се, Боже, картају се, Боже, картају...

»Никако да изгуби који. Ђаволићи све се врзу око старкеље и гурају га у лакат; други опет све пире у свећу, само да га ма како забуне; а матори ђаво опет само тек покаткад намигне на њи'. Они га разумеју. Наједаред, — их! опшитош изгуби!...

»Е, те радости од ђавола, е, тога смеја, е, тога кезења, — да ти мозак стане! К'о мушице сви полетеше на њега и већ га дочепаше за лево раме оштрим канџама, — ал' »*почекај, Јанко, почекај!*« Наш ти опшитош викну:

»— *Терај, наџак, у џак!*

»Ду, ду, ду, ду, ду, ду . . . Хало, хало, хало . . . Аха, све их сатер'о ! . . . Е, пиште, Боже, е вриште, Боже, е моле, моле, — ал' не помаже ништа ! Наш старкеља сад тек доби куражи, и то оне праве, и поче ногама да набија џак. Е, циче, Боже, е, превијају се к'о змије, — ал' не помаже ништа.

»Још једареда заповеди нацаку да их и тако у гомили промакља. Опет се овај њи' налема подобро ! Е сад, кад их је већ истук'о на мртво име, отвори ти наш општош пенџер са сокака и са четвртог боја поче да их истреса из џака. Истресе их немилице и седне опет на своје место, па поче даље да пијуцка, 'нако, натенани. Кад мало по мало и свануло богме већ, а ево ти народа и војске 'де се враћа са конака. Сви потрчаше пивари, да нађу — мртвог општоша«.

— Јест, мртав, ротквe ! прогунђа Бајо задовољно.

— Кад га живог опазише, скаменише се чисто ! Е, ту ти сви око њега, па овако, па онако, па како је било и оно свило, и Бог би све запамтио шта му све говорише. Он им нато само показа свој нацак и џак, па ништа више.

»Пук'о глас, тога стика још, да се наш'о један општош који је надјач'о ђаволе и потук'о их, и како тај општош има неки џак и нацак, и тако даље.

»Чује вам то и сам цар, цар Јосим, са велики бркови а малом брадом. Дозове ти он таки нашег старкељу и почне да га испитује. Кад му овај рече шта је и како је, а цар ти на њега опоро :

»— Ћути, лажо једна, ти си кадар зар нaџаком то да учиниш ?

»— Зар не верујеш, царе ? овај нато њему.

»— А ко би ти веров'о ! Па де заповеди што наџаку, кад си кадар !

»А наш ти опшитош ни пет ни девет, већ 'нако љутит повика :

»— Хајде, наџак, терај у џак и цара и цареву војску ! . . .

»Хопс ! — цар већ у џаку ! Ду, ду, ду, ду . . . сатера ти лепо наџак и сву цареву војску ! !«

— Аха, 'о'ш љуцки ! поче чика-Младенов да се свети.

— Ту ти, сиротани, једва и једвице обрлате нашег старкељу да их опет пусти. Ал' сад, поклонише му се сви до земље. Ту ти цар, — шта би друго ? — већ о'ма њега преда се, па му поче да нуди све на свету. Ал' наш опшитош не заиска ништа друго, до то да га 'ране к'о што он хоће и да му даду »квартир« у — пивари. »Гилт !« — сви одма повикаше. И тако вам је наш старкеља живео још више година у сваком изобиљију. Кад му већ дође »вагроб«, а он заповеди ово: да га са'ране са џаком и наџаком. Тако се и збило.

»Е, мој ти је опшитош сад на другом свету, и то — у паклу ! !«

— Шта рече ? Зар и он у пак'о ? А куд ћемо ми онда ? Јао, јао ! упаде му у реч бирташица и поче да се крсти.

— У пак'о, богме ! Ал' зна Бог шта ради: посл'о ти он њега зато тамо да мало провошти и туна »не-

верију«. Кад он тамо, велики Содом! Ватра, ватра, па букти, Боже! мислиш: небо се запалило!... Дим се опет помамио, па не да човеку ни ока отворити, све штипа... Ал' ништа зато; уђе ти наш опшитош опет унутра и дође баш до великог казана у коме се »најмаснији« грешници кувају.

Ту и нехотице погледим на цигане и опазим како се Ливан — по изгледу *»масни грешник«* — намргодио до зла Бога! Ко зна шта с тим мргођењем признаје. Но, то ће и читаоци скоро да знају.

— Дође вам он, дакле, до великог казана и, на чудо своје, опази баш оног маторог ђавола из пиваре где сада меша лопатом по казану. Друге ђаволиће не познаде: ваљда их је збиља потук'о, па су ово на небу нови, јер се ђаволи одвећ множе, па и дан данас; ал' му чудо како и оног маторог да не испребија и не умртви!! Наједаред, обазре се и ђаволина. Јаој, ал' кад ти опази опшитоша, ал' кад ти опази опшитоша са нацаком и цаком, са нацаком и цаком, а он ти вури лопату, па беж'... беж'... беж'!... Опшитош за њим, па за њим... Једва га достиже... »Терај, нацак, у цак и ђаволе и казане!« Опет ду, ду, ду, ду... од стика све готово. Ларма, Боже! дрече ђаволи... Можете мислити како залармаше кад је и сам Св. Петар на рајски врати чуо. Остави ти он за један час рај и дотрча у пак'о да види шта је и како је.

»Има шта и видети: све поремећено и полупано, аћавола ни од корова! Опази ти он и опшитоша.

»— А шта ти, море, ту радиш!

»— Па да шта ћу, кад су ме из гробља у пак'о послали. — Ту га опшитош мало боље погледи и повика напрасно : — Та, море, јеси л' ти био са мном у пивари са оним другим ? . . . А ? . . .

»— Јесам, дакако ! А зар ти не знаш ко је онај други ?

»— Па ко ?

»— Па лицем Христос ! — Ту поче Св. Петар да се крсти и да метанише . . . И старац се нато пресави и поче да чита молитву. Кад је свршио, и он се прекрсти.

»— А знадеш ли, море, ко сам ја ?

»— Па ко ?

»— Па Св. Петар !

»— Е, молим те ! Па ти Св. Петар ? О, па де да ти целивам свету десницу.

»— Хвала, хвала ! Св. Петар опет њему и узеде га за руку. Хајде сада у рај, то јест, само до рајски' врата, 'ди сам ја чувар. — Ту му покаже од злата кључеве, које старац пољуби. — Само до рајских, даље не смеш ; а после, ако те Христос прими, онда ћеш и рај видети. Хајде сада, ал' остави ту нацак и џак !

»— Ајак ! То не гилт !«

— Враг тај опшитош ! промрмља опет чика-Младенов.

— Опет Св. Петар на њега, да к'о остави ту џак и нацак, ал' всује ! Неће, па неће !

»— Па шта ће ти, море, тамо тај пртљаг ?

»— Ал' си ти чудан, Св. Петре! Па ко зна ко ће још бити бијен!«

Ту ти сви прснемо у смех, јер унапред знадосмо да ће и сам Св. Петар окусити »благодјејаније«. Премда је то, Боже прости, грех . . .

— »Е, па хадје, понеси, — ту опет Св. Петар попусти, — ал' хајде сад већ, јер се може и који »недостојник« ушуњати у рај.

»Оду. А кад дођоше до раја, ту нашем опшитошу стале очи од красоте!«

— Ал' баш, Бога ми, мора да је красно у оном вилајету! примети брат-Андра и поче да врти главом.

— Е, па дакако! поче и Тинчика да потврђује.

— Знаш, ја сам чуо од нашег поп-Јоце, то ми је каз'о баш ономад на јутрењу, — рече онај други Сремац, — да се човек чисто »подмлади« у оној божјој красоти, и ја му верујем, јер он је баш добар попа. Хеј, ала чита еванђелије!

— Ал' и јест! — прихвати брат-Андра — чисто осећаш неку милину . . . Него не знам што се баш не слаже с »*грци*«? То му једно вали! Ајак, ја му не дам заправо . . .

— А зашто не? — поче опет онај до њега, — а зашто не, кад су »*грци*« криви . . .

— Та ман'те се ви, попе, тек је он попа, па му зато опет скидају капу. Е, гле! — поче и бирташица да га брани и нато поче опет да усекњује свеће.

— Јесте л' готови? А, веро парапасјакатанска! — започе торбар смешећки. — Манимо се ми тога,

јер ено Св. Петар још се бочи са опшитошем, који и без допуштења хоће да се прогура у рај.

»— Та стрпи се још мало, чича! вели му Св. Петар, ал' јок!

»— Ја хоћу у рај, па ма шта било! Шта ли сам скривио на земљи кад ме не пушташ у рај? Гле!

»— Та не могу, море!

»— Та шта не можеш?

»— Та кад ти кажем!

»— Та шта, кад ми кажеш!

»— Ето га ви'ш сад опет!

»— Та шта, ето га ви'ш! Пусти ме, кад ти лепо кажем!

»— Ајак!

»— Хајде, нацаку, терај и Св. Петра у џак! — Рече и бист!

»Кад наједаред, ево ти арханђела Михајла:

»— А шта ти ту, човече, радиш?

»— Па ето чекам да ме пусте у рај!

»— Ја сам баш и дош'о по тебе. А 'ди је Св. Петар?

»— Ево у џаку.

»— Шта наопако? Таки га пусти и моли се да ти опрости!

»Св. Петар изиђе из џака и рече му: — »Праштам ти, јер не знаш шта чиниш.« Опшитош га пољуби у руку и оде — у рај . . . — Ето вам, тако је и сирома Св. Петар награјис'о«.

Тако доврши кума-торбар своју повест и поче опет да пуни чаше.

— Дакле тако ? О мај, ви'ш, па онај браца баш протер'о сву ђаволштину ! рече младожења.

— Е, сву, врага ! Има ђавола и дан данас, колико год хоћеш. Зар мислиш да их је један видио !

— Е, веровати опет и у ту лудорију ! узвикну онај други ћуталица,

— Добро, добро, говорите ви штогод хоћете, тек ја то само знам — започе опет торбар — да сам у пекаровој воденици пре неколико година витлао се са сотоном. Од оног дана и јесам шантав. Ништа свет не верује, ал' видећемо већ.

Ту га чика-Младенов озбиљно погледа и рече :

— Ма, кумашине, де, тако ти свеца, како је то било !

— Ево, како је ! Има томе већ доста и задоста година како се и ово збило. Снажна ми беше тада мишица, да се не треба ни чудити како сам се и са сотоном у коштац 'ватао. Елем, била је онда тако исто зима к'о и сада и, од прилике, ово исто доба ; само што је нека луда ветрина тада јаче урлала него ова која нас сада рендејише.

— Да ви'ш, и сада добро свира ! прихвати му реч Андра и погледа уз то на прозоре, који се у шаркама мигољише.

— Та свира ; ал' тек онда, да ви'ш, мислиш нос ће да ти откине. На тако љутој цичи, дакле, и на тако суровој ветрини, витлао сам вам се са грешним сотоном по воденици . . . Покојни пекар наш, — Бог да му грехе прости, баш је грешан био ! — погоди

мене да му преко зиме к'о надгледам воденицу. Онда су, к'о и сада, дунавке *спуштали у Дунавац*, и ту им је к'о била зимница. Хајде, де! примим се ја тога; а баш сам био магарац: само девет шајна плаћ'о ми је преко целе зиме и један пар чизама, но то сам мор'о код његовог укућана, мајстор-Манојла, правити, јер је и ту глед'о коју мраку да заштеди. Примим се ја, дакле, тога; к'о велим, шта је то преко целе зиме двар ед-трипут завирнути у воденицу и ништа више, Јест, тако је баш. Пођем вам ја, дакле, једаред полагацко, као да је обиђем . . . Дунав се следио, па ни да писне! Претоциљам га којекако и дођем у Дунавац. Пекарова воденица к'о прва од краја, и тако вам ја за час на мети. О, часни га потро! Ја да се попнем, ал' ти нешто поче да клопара. Скочим брже натраг и обиђем кљун, к'о да видим шта је са колом. Коло се не помиче, али баш чујем како се камен покреће . . Јуриш! — помислим у себи и одгурнем вратаоца. Уђем. На три корака од врата пружио се неки дугачки исполац, а у њему црвена — шепа! Црвена к'о крв! Шта је то? помислим у себи, и сагнем се да је подигнем.

»— Што дираш то? Хеј! повика неко, не знам откуд; само би' тек по звуку рек'о да је са висине. Испустим шепу.

»— Ко је то опет? Ко се то ушуњ'о у воденицу? А, неће изнети папке! загрмим и ја, и отиснем опаклију с рамена. Стиснем вам овако, »оберучке«, — ту зграби неку празну флашетину са стола, — »моју ћулескању од глога, — још је ено на тавану, —

а, није глоговача! дреновача је! — и пођем јуначки унапред, к'о хајдук Вељко на Турадију!

»— Нејди даље! опет онај незнанко однекуд, и у тај пар залупише се врата од воденице. Ја се на то обазрем, ал' имам шта и видити: црвена шепа искочила из испаоца и одскакута, к'о да има ноге, — на таваницу. Шта је то? помислим устрављен, и тек да опет к'о погледим унапред, а ђаво раме уз раме до мене, па се искезио и смеши... Једном руком примиче се мојој ћули и стиште је, а другом опет поче да тапше по оној истој црвеној шепи, која му се сада начочила на шиљастој глави. Испод ње провирују два масна рожића, а на једноме сам богме опазио и квргу. Ћути он, ћутим ја. Само што сам се ја већма уплашио од њега, него он од мене.

»— Шта тражиш ти ту, балавче? поче да ме поздравља.

»— Та ето, ја сам дош'о да обиђем пекарову воденицу; ал' да сам знао... — Ту хтедо' полако да пробам к'о да ли се добро дочепао моје ћуле и повучем је полагачко, — јест, држи, к'о бесан!.. Но он ти се међутим досетио шта ми је у глави и поче да ми прети:

»— Хуљо и бекријо! Мајмуне балави, ти, ти зар на мене да налеташ?!

»У тај пар већ започесмо белај. Ал' смо се и понели! Он мене ћуш, ја њега звиз, па све тако. Напослетку видим већ да не мож' с ђаволом крштен изићи на крај и кажем му да ме се мане већ, доста

ми је. А он, к'о да је једва дочек'о да му се покорим, попусти ме и стаде само да клима испуреном главом, к'о да ми хтеде да каже: »видиш да с ђаволом не мож' изићи на крај!« Нато се окрену и оде полако опет на таванац, јер зацело је и пре тамо био. Ја вам погледа' за њим, ал' уједаред неста му шепице на глави; мало за тим, опет зашкрипише и врата. Осврнем се брзо, и видим да су опет отворена и да крај њи' опет скакуће она иста црвена шепа. Баш свашта на свету, помислим у себи, и погледим опет на таванац. Кад тамо, а мој ти ђаво без бриге нешто жваће . . . Видим му на крилу шарену чинију и у руци виљушку од четири зуба. Шта ће да набоде, питам се к'о самог, а кад гле, оно ено набоде пилеће крило. Мало за тим, суву шљиву; мало за тим, парче симите; мало за тим, пегаву оскорушу; мало за тим, прасећу њушку; мало за тим, шаргарепу и, набрзо за њом, живог миша; их, све миче репом!

»— Иди, гаду нечисти! дрекнем на њега срдито и лупим ћулом по гредици.

»Пљес! са тавана чинија, па управо мене по левој нози. Из чиније посукташе све сами живи мишеви, па све око моји' ногу. Један већ поче да се увлачи и у сару . . . А у том истом маху опазим и сотону 'де се пртља низ мердевине. А ја вам ни пет ни девет, већ на врата, дочепам опаклију, па беж'!

»Хеј,« — ту би дубоко уздахнуо, — »жалости моје! Учини ми се к'о да ме и по леду вија. Запнем за шиљак од санте, посрнем и сложим се к'о ивер. Нога ми, мислиш, препуче, — и од то доба зову ме

»шанта«. Па ништа! Ал' ето тек, кумови моји, сад бар чусте! Да, да . .«.

Тиме доврши своје и погледа чисто питајућим гледом уокруг .

— Боже мој! И ето ви'ш, опет да има »нечисти'«! рећи ће на то бирташица сасвим у бризи.

— Ех, има! Није него још нешто! доскочи јој онај ћуталица, кога ћемо, зато што ништа не верује, отсада звати Неверним Томом.

— Па добро, — уплешће се нато и чика-Младенов — па како, ето, и субаша Панта, онај што је умро пролетос у Шаренграду, како и он ето каже да је вид'о ђавола, па и вештицу! То ми је казивао баш лане некако, кад је био у Н. Па и вештицу!

— Е, вештицу! То бар није ништа тешко! Ето, баба Макрена, знате она винцилирка у спајинском винограду, ето она нема ваљда те ноћи кад се с вештицама не гложи, — рећи ће на то брат-Андра.

— Но, то већ верујем и ја; јер ето на Панцином брду видела је баш и моја кума једну. Знате бабу Анушку?

— Шта, па зар и она вештица? убрза нато Тинчика. У з'о час! А баш почесто долази овамо на ракију, да истресе по неколико полића. Ју, добро, што знам!

— Јест, богме!

— Није него мачкин реп! насмеје се Неверни Тома.

— А је л', Бога вам, господине, шта ви о томе мислите? окрену се брат-Андра као мени.

— Е, мој брат-Андро, и ја мислим да је то све будалаштина. Кад би човек у сва та *»сујеверства«* веров'о, морао би и све остало да верује што се не да ни видети ни опипати.

— Не д'о вама Бог, господине, да се и вас која наклепи, па би и ви онда друкче говорили, — започе и Мића, — јер ето мога рођенацког брата једна је јашила више од три године. Свако јутро могли сте набројати по неколико масница.

— Хајде, де! — Друго ништа не рекох, јер видех да и ја и Тома не прокопсасмо.

— Па и змаја сам летоске видео. Пролетео је баш овако преко учитељкине качаре, па у аду. Светли се као сноп трске кад се запали, — поче торбар опет нову тему.

— Но, то се и код нас у Бачкој виђало, ал' пре Буне!

— Знаш, чико, да је и кмет-Ивша тако нешто казивао?

— Јест, јест!

— Није него мачков реп! насмеја се опет наш Неверни Тома.

— Хајд', хајд, смеј се ти, смеј!

— Па и вилу су видели у баноштарској шуми. Седи на бресту, па се чешља дрвеним чешљем. Кажу да саме себи праве те чешљеве, па још од шимшировог корена!

— Није него мачкин реп! насмеја се опет — знате већ ко.

— Не, »шпас« на страну, ал' да вам кажем још како сам једаред мислио да имам с ђаволом посла, а оно с неком животињом, чућете с каквом! — насмеја се сада и торбар, и поче да пуни своју црвену лулицу. Међутим се загледа у Ливана, па тек наједаред повика: — О'ш багова, Ливане? А?

— То подај твоме деди! одазва му се овај срдито.

— Ил' стрини! промумла му и пајташ, и поче да пуца окорелим прстима.

— Хе, хе! Како су сложни, к'о да су седели на расолу!... Но да чујете...

— Де, де, кумашине!

— Пре две-три године тако, чекали смо ти ноћу димшић. Никога од »пашажира« и не беше, већ сами самцити ми на агенцији: ја, Живан и Павле. Легну ти они у собу, а ја, — баш на реду да шилбочим, — пружио се лепо пред прагом, па ни бригеша. Лепа летња ноћ још, звезде све учестале, па жмире, само тек по неки облачак што се овде-онде тегли. Мали присанак савлада ме, ал' се набрзо к'о тргнем. Но међутим од они' мали' облачака истегли се величачки и наједаред поче кишица да прска. Узмем ти ја своју опаклију за уши, па се преселим и ја у собу. А, да! Ал' да би ко опет мог'о чути клопарање димшића кад се довоза, легнем баш на сами праг. Окренем главу још Дунаву. Лежим ти ја тако, лежим... кад

наједаред, осетим да ме неко све хуче и пљуцка над носом. Полако, полако подигнем главу на више и погледим преко обрва, — кад оно, а ја опазих главу сасвим рутаву, а два рога се на њој сместила; под њима опет два ока сијају и чисто шкиље, а под њима опет — брада . . . Елем, ђаво! То ми беше прва мис'о која поче да ме теши . . . А ђаво само шкиљи, хуче и — пљуцка . . . Сав ми је врат испљув'о, ал' не смеш ни да се помакнеш, а некмо л' да се убришеш!

»— Живане, Живане! — почнем к'о из гроба да шапућем. Живане! поновим и опет, кад зачу' да се мешкољи.

»— Шта је? Иде л' дамшић?

»— Та нејде, — опет ја кроз зубе, — већ погле, море, ко ми се ово над главом сместио, да није ђаво, наопако!

»Чујем га 'де се полако подиже.

»— Ђаво је! — Тако ме укратко обрадова.

»— Хеј, туго!

»— Ћути сад, па ни да си се мак'о, — поче и он сад да шапће, — ћути, па отклони главу мало на лево, да га одадрем удилом«.

Извините: у ч. агенцији има задоста удила. јер сви агенти пецају . . .

— Пази само, како ћеш! опет ја њему и намерим главу онако како ми каза. Ђаво међутим све пљуцка. Њему баш ни у фрштец!

»— Пст!

»Витко удило звизну у ваздуху . . . »Мек«, »мек«, »мек«!

»— Их, јарац, сто му козара! потскочим вам нато к'о бесан, па циз за њим по шљунку. Но опет га се тол'ко нисам намлат'о кол'ко ми се Живан насмеј'о кад сам се с хајке повратио. О, и анатема га!...

»Сутра вам то већ пукло по селу; али само у другој ворми: да је то био баш лицем ђаво, а не јарац козодарац! Ал' ја говорим истину, па нећу да кажем да сам видео сотону и онда кад нисам, већ само онда кад јесам«.

На причу ову сви се баш слатко насмејасмо, а кума-торбару је то опет — к'о што се види — мило, мило...

— О, иди, кумашине, иди, баш си враг! Шта ти све не знаш! поче наш Младен да му се чуди.

— Е, мој соколе, треба то и на сито и на решето, па се ту види и грашак и боб!

— Него сад мислим да би већ време било да се то иде. Ево, ваљда ће и трећи сат скоро! поче да озбиљније онај други ћуталица са дугуљастом главом.

— Па на вољу! прихвати кума-торбар. А и моја баба тек што није дошла по мене.

— А зар 'оће?

— Е!

— Него, далеко свако ласкање, баш је ваљала она јагњетина вечерас! Види се да ти баба уме, па зна! почеће чика тако од прилике да хвали. Сви остали климнуше као један главом, као и они да искажу да им је та иста реч за вилицом.

— Хе, моја баба! — ту би уздахнуо наш мили кумашин, — једно јој само фали... Да, да!...

— А шта то?

— *Што држи одвећ на себе!*

На ту се реч сви баш насмејасмо, па и гурбеље још овде разумевам.

— Држи, богме, па те како! Кад вам се та дочепа мало новца само, ту ти је од стика код Брате у дућану, па неће којешта, већ све најлепши »*циц на кутице*«, па онда: »*Мап' се, Радо!*« па онда: »*Не гурај се, Милоше!*« па онда: »*Мараму на ибрике*«, или: »*На лепезице*«, или: »*На бобице*«, или ти избира све најлепши и најскупљи »*Мишкец*«, или »*Анкец*«, — »*Сокино око*« ни да погледи. Ал' ништа зато, зато је нема свугди...

— Тако и треба! Је л', Тинчико?

— Дабоме!

— Нег' да се иде, велите?

— Та да, време је! показа се и Мића жив и поче да смешта своју егеду под пазувом. Једнако пљуцка...

Сви се нато подигосмо. Баја опета увио гајде у своју вунену мараму, па ћути; но пре тога звецнусмо му по нешто у рог... Мића егедуш добио — цвоњак!...

— Тинчико, ми ћемо се сутра намирити! рече јој некако »полугласно« кумашин и — мал' што је не уштину за пуначак образ. Ова се међутим окренула ка црнцима и напомиње им да више неће

горети свеће... »Одсудна« изјава ова покрену и њих са клупе, и почеше ено да јој плаћају...

— Је л' добро?

— Није! Ти си платио само за вино и за чашу што сте хотимице разбили, сад 'ди је још онај бокал? А, зар си заборавио?

— Да, да! Па шта кошта?

— Седам грошића и крајцару!

— Шта, тај седам и по грошића? Пи!

— А, него? Иди-дер код Гиче па питај! Па још како је леп био, баш ми га је сам он изабр'о...

— Па ево, да ми не... Ту поче »кнежина« да јој избраја милицу по милицу, а Ливан међутим већ спртљао пртљаг и пошао к врати.

— Ливане, чекај-де мало, чекај! Де, реци, Бога ти, да л' и мене откуда познајеш, ил' бар откуд ја тебе да знам? запитам га једно на друго, а он ме »безобразно« погледа и промрмља:

— Па знамо се...

— А откуд?

— Хајде на сокаку ћу вам узвикнути две три речи, па онда се сећајте ако хоћете...

— Добро; ал' немој да слажеш!

— Ајак, овде би' мор'о лагати, ал' тамо не... Тако ми баш каза и поче да се кези, баш као сви они »нечисти« о којима се данас наслушах.

— Добру ноћ, газдарице! Лаку, благу ноћ! повикаше више њих у ходу, а ја јој сасвим цифрасто захвалим што је узела баш обе свеће да нам посветли... Чујем да неко споља већ примећује: »а

што нам баш господин заоста последњи, а? а?« — те коракнем појаче, да се што пре код њих нађем. Ко зна како би друга песма гласила!

Ветар се разголитио, па и самог себе чисто хлади... Баш добро дува... Жалосни цимер код »Полу звезде« њиха се правилно, као да једног по једног госта поздравља и као да свима понизно клима: »лаку ноћ! лаку ноћ!«

— Е, добру ноћ, господине, хвала на друштву! јавише ми се љубазно оба Бачвана, а чика-Младенов пружи ми још уз то руку, коју врло радо прихватим.

— Добру ноћ, пријатељи! У здрављу да се опет скоро видимо!

— Да Бог да и Мати Божија!

— Добру ноћ, кума-торбару и сви други!

— Лаку благу, господине! Хвала на друштву!

— Ој, Ливане!

— Ево нас, ево! зачух га с десне стране од раскршћа.

— Даклем?

— *У вашем Поторању и на баноштарској ћуприји!* Хе, хе, хе, хе! поче да зија нато као бесомучан...

— А, ту ли си, лијо!

Нато убрзам кораке, јер чисто ме заплаши тај погани смех. Но како ми срце заигра, опет, кад прозоре од моје собице, која на улицу гледи, осветљене опазих, кад кроз застареле шалукатрице материно лице сагледах, где ме нестрпљиво тако дуго, дуго изгледа...

— А 'ди си тако дуго, 'рано?

— Ево ме, ево! одзовем јој се најумиљатије и застанем још малко на прагу. Око ми просецаше помрчину у правцу који од прилике води ономе месту на коме се онај зликовац насмеја.

— А, ту ли си, лијо! прошапћем још једаред и дохватим се браве.

На кули црквеној баш се у тај мах зањихало клатно и закуца потмуло. Не избројах колико.

А у тај пар баш задрмуса и ветар летвице на ходнику, те ми се учини као да ми неко прети из авлије.

Онај ђаволски смех и сад ме чисто изненади.

Уђем, и забравим одмах врата.

. . . .

Сремска ружа.

(Наставак приповеткиног увода: У гостионици код »Полу звезде«, на имен-дан шантавог торбара.)

Сад више није имен-дан шантавог торбара; сад више нисмо у гостионици код »Полу звезде«, нити нам светле две лојане свеће, већ бледо јутро зимскога дана. Но, да ви'те, није баш одвећ ни хладно; ветар не дува, а и не веје. Канда ће и сунце још да се промоли кроз танке облаке. О, не би л'! Ко му се не би радовао? Наши сироти сељани веле: »зажелео сам се лепога ручка к'о сунца у зиму!« Но сеоски »*грци*« канда у овај пар о сунцу не мисле, осим ако би узели да им је свака добра муштерија добро сунце, које их *звечећим зрацима* разгрева. Зацело да мисле о *таком* сунцу, јер ено их где већ износе ситнарије пред дућанска врата и пред шарене летвице, на којима се — као што сам већ синоћ приметио — кваке одавна изјериле. Но сада не тару руке у подсмех вуненим рукавицама, јер не беше још прилике да им озебу... Сви су вредни, ал' Гича, мој сусед преко пута, највреднији! Погледајте га само како лопатицом брижљиво растурује снежну круту и како удешава широку стазу, која му му-

штерије води управо на дућанска врата! Пре тога је изнео већ неколико садева суве рибе и два туцета румских обојака, шарених, вешто исплетених, па их сваки час погледа и као вели: баш оваквих нема нико у селу! Но и други *»грци«* не попуштају баш сасвим; нису ни они баш којешта; наиме Булаћ ужасно се копрца, и ено га баш сада на сред пута где жмири; не би л' боље опазио шта све Гича на углед изнесе, па да и он за њим не остане. Данас је субота, пијаца; зато се тако и ужурбаше. Није шала, једаред у недељи! Суботом, ил' никада!..

Још овако о њима размишљах, а са раскршћа долетеше неки гласови. Неколико водоноша враћају се са слеђеног Дунава, напунивши тамо своје судове. Једној се, ено, вијугају, на танкој обраници са гвозденим каричицама, два мала котлића, а другој опет две осечанке ћупе. К њима се придружио и грдобан слуга ферштеров, упртивши неку зарђану сикиренту, којом је ваљда одушку пробио. Нешто га исмевају... Сад их разумем.

— А, Бог да прости, шепртљо, 'оћеш да се тоцињаш! Зар не видиш како су ти ножурде криве?.. Хи, хи!

— Па шта се то кога тиче? Ко је пао, тај је и устао! Баш сам био луд што сам тупио своју сикиру!

— Е, ала је и била баш оштра! Мог'о си *јашити на њој*!... Хи, хи, хи, хи!

Нато их нестаде... Но баш у тај пар запишта малено звонце на завејаној црквеној кули: звонце

које позива мале ђаке у тавне и ижљебљене скамије. Ено их већ где се из другога шора помаљају . . . Баш их је лепо видети !

Сваком ти се то љиха под пазухом по добра цепаница, којом ће баба фамулијаскиња фуруну да им кади. На њој ће многи жустра прсте да опржи, ал' ништа то. Неки се журе, баш као да ће у школи меда да лизну, — обично ти највише пацака извуку. Попина мала девојчица иде полако крај кућа, јер јој је часна пошиница уши већ набила брижљивим и умесним саветом: куд год иде, да иде полако. Види се да је послушна, јер се ни најмање не једи кад је која другарица обиђе. Но уједно се види и то да је господско дете. Ни једно ђаче нема онако лепу вунену мараму са шареним фронцлама и онако црвене наруквице. Па уз тоципелице на — пертлу ! Види се да је господско дете ! Уз то јој је мајка брижљиво прекрстила шалић преко рамена и завезала га на леђи на машлију, па изгледа баш као мала кокица ! Пинтеров Милутин и побра му Влајко Јездимиров застали баш пред сеоском кућом, код новог сеоског бунара са малим крстом на врху, и кладе се о пропис *»са медведом«* ко ће лепшега »Језуша« у снегу да направи. Други пајташи то чују, па им се смеју ; а један се »филистер« усудио и да дода да ће казати господину.

— Ти ћеш зар каз'ти, кевкало ?

— И 'оћу !

— Ево ти ! запуши му наш Влајко у том тренуту лево око груменом снега. Пајташи му дају за право

и грувају један отуд, други одонуд, малог »филистера«.

Овај колачкн одбеже из туче.

Две девојчице, канда су из дунавског краја, упутиле се такође у школу, но засташе баш преко пута од мене, код камените ћуприје, којој је бујица одавно већ камење разнела. Село чека да га бујица опет и намести. Добро што су ми тако наблизу, бар чујем шта говоре.

— Драга, 'оћу, Бога ми, каз'ти господину да си ми ти рачун избрисала!

— Е, па кажи, мене господин неће тући, јер му је снаја јуче баш однела велику чинију туршије . . . Знаш, баш ме неће избити! Видећеш, баш ме неће ни слишати! . . . Знаш!

— Добро, добро, знаћеш ти већ!

Нато се опет кренуше. Дођоше до мене.

— А шта учиш ти, мала?

— »Штицу« и рачун до стотине!

— Аха! А ти?

— Велики буквар; ал' ја знам и чесловац! придода као с неким поносом.

— Хајде, хајде, само учите!

Нато их нестаде.

За њима се устремио Пера шустеров, па гази све по најдубљем снегу, само да свако види како му је јаке чизме отац сашио, које ништа влаге не пропуштају; уз то се још удара дугачким лењиром по масним сарама, да сваки онај који баш неће да види, бар да чује! Но да зна како му гадно стоји она ше-

пица са вуненим ушима, зацело се не би ни чизмама хвалио. Сави и он за ћошак.

Калајин синчић, нарицајеми балави Јова, извукао пред авлинска врата малене сонице и посадио на њих човека од снега, коме је метлу од прућа заденуо управо у трбух, и хвали се, ено, пред мимоходећим колегама, како он већ недељу дана не иде у школу, јер му је мати нешто оболела ; уз то мора да се како сетио ускршњег поста, кад поче да певука :

Јежоле, драголе, драги брате мој !
Јеже леже у орање . . .
Јежоле, драголе, драги брате мој !

А за тим опет оно друго :

Лесе ! Лесе !
Ми се лесе заплећемо,
Сами себе отплећемо,
Коларић панић,
Плетемо се, — самић ! . . .

Но да видимо како изгледа на Дунаву ; међу тим ће и пијаца да се скупи. Баш ти је лепо видети залеђену реку ! Па још кад замислиш да ипак није залеђена — до дна ! Шиљасте санте начочиле се неудесно, па изгледају баш као неки порушени торољчићи, а глатко површје около њих као плаво огледало у коме се зима огледа. Јато брбљавих врана, што гачу и кад не треба, прелећу сваки час у снежну, провидљиву аду, и падају јатомице на сабијене фатове, на којима снежну круту кљуцају. Дражи им је Дунав онда кад се по њему санте још крше ; тада се бар навозају по вољи ! Но, доста о њима ; враг нека их носи.

Баш се на далеко види са сремске стране Дунава! И горе и доле распучила се ледена равница, која ти чисто дира око. Курјаков бирцуз из река скукуњио се на зими, па ћути . . . Види се како на банку горука ватра . . . Но погледајте нашој скели! Ко је оно? Врабац са Марковом руком! Ко је ово двоје сложио, баш га је муке стало! Врабац са Марковом руком! Заиста чудновато! Но погледајте га мало боље! Ено га, ви'те, код прљавог ломпруга, где одвија смрзнут паламар. Ви'те како је мајушан; зато је врабац; но зашто је са Марковом руком, ево да чујете.

Покојног Перу цинцара (баш Бог да му душу прости!) задеси једном нешто чудновато. Као што се зна, он је погдекад имао толико вина, кременвина, да га није могао у своје подруме да смести; стога је узимао и црквени под најам. Како је био вредан, обилазио је врло често своје добро, но крај свега тога обилазио га је још неко! Опази ти наш покојни Пера једаред да му најлепше шљивовице — истопљеног злата — и најслађег ауспруга мало по мало, а богме и много по много нестаје. Јаој! Уз то и левак никад не затече на оном бурету на које га је он сместио, а и натегача не виси више о оном клину кога јој је он наменио. »Јаој! Чудне прилике!« прозборио би нам наш покојни Пера, слегнувши рамени, али не немарно . . . Можете мислити да се то брзо прочуло. И Врабац, први корманош на скели, чуо је; зато баш и закуца на цинцарева врата.

— А које добро? запитао би га овај.

— Није добро, господар Перо, кад вам разносе вино!

— А зар си и ти већ чуо? Да ниси и ти у тој кумпанији, а?

Ту би се Врабац насмејао и погладио по дебелом брку.

— Па к'о шта би хтео?

— Па хтео би' да поватам те тице!

— Охо!

— Богме јесте, господар-Перо.

— Па како то мислите?

— Да ме закључате ноћас у подрум меӆ оне мирисавке. Ал' да ми допустите да по који пут и ја сркнем.

— Нек' ти је просто, човече, само ме опрости ти' веверица што ми се на душу попеше!

Нато ти наш господар Пера допрати плећастог Врапца до подрума и закључа га у влагу; но пре тога похранио га је господски.

Ћути наш Врабац к'о мушица. Не боји се мрака док му светли вино!... Проӆе већ и једанаести сат, а никог. Чисто се забринуо да му нико неће ни доћи. Но судба је ипак милостива: баш тако око по ноћи зачу се неки жагор. Врло је добро чуо где један вели:

— Марко, је л' ту оно ново вртаљче?

— Та знаш да је још пуно на Живковом тавану! Друго сам пон'о! одзове му се овај и поче да удешава кључ у кључаници.

— Је л' остао ко у порти? запита опет један, који ће, по свој прилици, бити највећа пржибаба.

— Не бој се, — теши га опет неки други, — око цркве нема четника!

Наш Врабац сваку реч слуша и туби; уз то суче рукаве. Напрћио је дебеле усне и надувао још дебље образе, — како ће да пукне њима да сав подрум зајечи.

Врата се отшкринуше.

— Припали машину! вели опет један.

— Стан', док уђем, — одговори му опет онај први и коракну у подрум.

У тај мах пуче Врабац усти к'о пиштољем, — и први слободњак осети како му се груди сужавају.

— Држи, Гавро! Опали, Јосиме! повика разигран Врабац бурад'ма, и спусти и другу руку на леђа осуђеног. Овај се скаменио; не, није скаменио, јер тако не би осећао тугу изненада.

— Та не удри, море, пусти ме, ја сам! апелује овај као бајаги на своју част.

— Та тебе и требам, рођаче, — одадре га овај још једаред и изнесе га пред подрум, кога суседи већ опколише.

Упрти ти наш Врабац на то своју жртву на широка плећа, и однесе је управо господар-Пери.

— Аој, Врапче, баш имаш Маркову руку! беше му прва реч којом га дочека.

И од то доба, дакле, зову тога Врапца, који баш сада, ено, одвија паламар на ломпругу, Врабац са Марковом руком!

Но хајд'мо на пијацу, ваљда је већ живнула; баш сам рад да вам покажем наше селанце и у живости!

Уз пут се мимоиђем са Тошом Грозницом. Ово му, додуше, није право презиме ; ја га и не знам ; овако га зову само они који имају куражи. Тако га је неко из спрдње назвао, јер је жут к'о смиље, ил', још боље, к'о грозница. Да чујете како један футошки Шваба с њиме накаља. Пошље једаред том истом Тоши Грозници неки хунцуташко из Футога писмо по Шваби Миклу, кога иначе зову »Микл, дер клафтерланге«, ал' га не хтеде да опомене да се чува израза »Грозница«. Дође ти наш »услужни« Шваба, и како униђе у авлију, у којој је домаћин баш дрва секао, а он повика :

— Јесте ли фи Крозница ? Ефо једно писмо за Крозницу.

Наш ти Грозница сав пребледи, остави се дрва и приђе да прими писмо. Но тек што га се дохватио и што му се одазва са : — Јесте, ја сам Грозница ! Иди кажи, да си предао писмо Грозници, — одалами га шијачки преко ушију, ал' тако да сирома Шваба поче да скакуће низ крезубаве степене. Тек кад се на сред улице нашао, запита се : шта би том ? Кад га комшије обавестише, спаде му мрак са очију, ал' беше доцкан.

Тако опет једанпут наручи исти тај Тоша код Ђоке шнајдера лајбер са гомбама, на коме рупице морају бити постављене црвеном чојом. Но случајно баш тада ухвати шнајдера нека љута грозница, те не могаше да доврши посао. Ево ти Грознице :

— А шта је то, мајстор-Ђоко ? Ти мој лајбер не сврши ? Зар се тако држи реч ? !

— Ето, баш ми се не да, човече : ви'ш да сам оболео ! поче овај да се извињује.

— Па шта ти, који бес, фали ?

За жива Бога не смеде шнајца рећи да га тресе грозница, већ поче отприлике овако да околиши :

— Та, знаш, снашла ме она бољ̀а . . . што тресе . . . тресе . . . и од које језа 'вата . . . и од које се к'о лимун пожути . . .

— А, тако ! климну главом Грозница и оде.

Сирома шнајца добро се још испетљао . . .

Тога Грозницу, дакле, срео сам уз пут. Оде на Дунав, ваљда ће до спајинских фатова. Најпосле не знам.

Међу тим пијаца увелико.

Снаш-Јула изнела, баш пред Булаћевим дућаном, петаку кисела купуса, па се подбочила као да све село мора баш код ње да купи. Јела Тадићева, опет, баш преко од ње, код Братиног дућана, сместила своја два буренцета са туршијом и водњиком. Фишерова девојчица купује баш туршије, па је хвали како је слатка ; а Јела брже боље употребљује ту изјаву на своју корист, и виче из свег грла, само да је што више муштерија чују :

— Је л' да је слатка ?

До ње се настанила и Роза касапова, која је изнела опет сијасет кобасица и сувога меса, каквог нигде ваљда не мож' наћи ! Уз њу скакуће мали синчић јој с ноге на ногу, — ваљда му већ зебу, — и дува у велику бешику, за коју би слуга натарошев

цела два грошића дао, тако би фајн дуванкеса из ње изашла.

Код опанчара Мате скупило се некол’ко сељана и бирају опанке.

— Пошто је овај пар, брат-Мито ?

— Два воринта.

— Шалиш се ?

— Не шалим !

— Мој брајко ! Мало друкчији је ђон и мало дужи кајиш у мајстор-Пантини’ опанака, па не иште за њи’ више од воринте и петнаест грошића, а што си се ти узмув’о ?

— Јефтиније се не мож’ !

— Па у роткву !

Нато пође полако, као да баш чекаше да га позове опет натраг.

— Јес’ чуо, Иване ?

— А ?

— О’ш дати још три грошића ?

— Ни мраке више.

— Па ’оди ! Само нека се чини пазар . . .

— Та знам ја тебе ! . . Ево ти !

Нато пребаци опанке преко рамена и оде пијаци.

Пред Златановом кућом препречила пут кола Савићева. Један га сељак опомиње да се уклони.

— Не крич, Јањо ! одзива му се овај с кола.

— Шта, не крич? Ти мислиш да си газдачки син?

Нато се умеша опште уважени Златић и утиша Хектора и Ахила.

— Добар, дан, мајчице!

— Бог помог'о, снаја, а куда?

— Па ето, Живко ми оболео, па му срце проктело мало водњике. Чујем да има добре на пијаци.

— Има, снаја, има . . . А чујем Нату Ружићеву ноге издадоше.

— Да, мамице! Баш сирота!

— Па реци јој, Бога ти, нека их прво протрља змијином кошуљицом, па онда испере у богојављенској водици, па ћеш видети да ће је одма проћи. Тако се и Мица из Баноштра помогла.

— Каз'ћу, мамице. Хвала . . . Збогом!

— Збогом, 'рано, поздрави код куће! Па дођи кадгод!

У тај пар баш, ево ти сеоског добошара — Та̑не, у солдачком лајберу са оловним дугметима, кога само зато никад не скида што се поноси кад каже да је био — ба̑ка! Ни до врајта није дотерао, — и гле, опет се поноси! Ал' да га чујете како добује! Не мож' да дочека раскршће, те и уз пут, ено, клепеће маљицама по затегнути кајиши. Нешто је забринут; мора да не зна добро на изуст оно што треба да издобује; а то је велика срамота за ислуженог ба̑ку. На мети је. Око њега се слегла поприлична гомила радозналих сељана, који на заповест чекају. Једни му гледе у добош, а други у уста. Прво су већином деца. Чујмо!

— Даје вам се на знање, господари! Сваки онај који није платио царске — ту се загрцну — који није платио царске порције, тај нека дође у подне у

варошку кућу (никад не каже сеоску) ; и сваки онај који није платио општинске порције, и тај нека дође у варошку кућу. Којигод не дође у варошку кућу, да у варошкој кући порцију плати, тај ће сутра у варошкој кући морати да плати штроф од два воринта сребра ! . . .

Нато заклепета још једаред по добошу — и камен му спаде са срца. Но, сирома, још се није све беде опростио! На несрећу његову, срете га на путу старац Прекрповић, који се узалуд журио да доспе на добовање, и поче да га пита :

— Де, Тана, Бога ти, шта си добов'о ?

Овај, и ма да једном бӓка беше, никад, па ни данас, не уме укратко да каже шта је све добовао, већ увек онако исто казује како је у судници на изуст научио. Зато и поче на питање старчево овако да одговара : »Даје вам се на знање, господари ! Сваки онај који«, и т. д.

Јао ј ! А што нам се раскречио китњасти четник пред општинском кућом ? Ваљда зато да му сва пијаца види нову, дугачку сурдуму, ил' јагњећу шубару, са вуненом квацлом, што ју је натукао на велике уши. Он мисли : Бог зна ко је он сад ! Баш као да је све село његово ! Шипак ! Ваљда што носи за појасом два пиштоља на кремен ! И у руци нацак од месинга ! . . Па како се укочио ! Ја бих дао свој врат да у себи сад ово мисли : »Боже мој, баш ти је ово сиротиња ! Све сами пузавци, један другом прсте лижу. Код мога благородног солге у Илоку, тамо је живот ! Оно су људи ! Овде свет нема ни

поштена ручка ... Па какви тамо гости долазе! Кад зазвекћу мамузе, а мени чисто срце заигра ... Хеј, баш ти је ово пука сиротиња!«

Као што рекох, дао бих свој поштен врат да ово од прилике мисли; но и ја сам му у себи рекао: »чекај се мало, уволежу, видећемо ко ће дуже; ти и твој благородни солга ил' наши сироти сељаци!«

Но ма да нам се тај »господин« баш тако распечио, опет га је зато Тот Марцика, што код Сабовљевих ракију пече, својом каљавом опаклијом немилице окрзнуо. Упутио се, ено, ка сеоском бунару, на коме Везелићкина слушкиња хоће воде у крчаг да налије, ал' не може да нагне здепасти кабо, јер већ две недеље како пати од црног пришта на малом прсту. Марцика је милостив и поможе јој; но како је грдобан, запе, ено, шеширом за ледене свеће на крову бунарском, од којих једна мора баш за врат да му је пала, кад се као гуштер промигољио, прохукнувши: брр!

Ал' што да вам ређам баш све; а нисам рад да вам спомињем и оно што нисам баш сам видео. Мало по мало, и пијаца се разиђе.

У том опет запишта малено школско звонце и пријежни ђачићи посукташе из школе. Сад су веселији; а и како не! Два мала брата, — не знам како се зову, — заостали сасвим иза осталих и крећу се сасвим старачки, полако. Ваљда зато што онај млађи никако не мож' да се нагледи танкога стихара са силним чипкама и разнобојним пантљичицама кога је кући на прање понео, и што онај

старији, опет, сваки час брижљиво загледа у мастан апостол, у коме шарену залогу никако да намести. Баш дођоше спрам мене.

— А ко ли ће то да чита апостол сутра ?

— Ја! одазва ми се апостолоносац на брзу руку, баш као да је једва дочекао да га тако упитам.

— А ко ће то да се облачи сутра у чираке ? запитам опет оног другог.

— Нећу у чираке, већ у рипиде ! поправи ме овај нато поносито.

Затим одоше . . . Ал’ као да чујем како онај један све једнако певука : »Ко Галатом посланија, сјатаго апостола Павла чте-е-е-ни-је !«

Нато ево ти однекуд и кума-торбара, прекреће се као не знам ко !

— А, добро ј’тро, кумашине ! А откуд ? запитам га набрзо.

— Ево купио сам мојој кобили улар и глед’о сам мало кукуруза на пијаци ; а Бачвани нам баш сада одоше !

— Е, да ! Бога ти, куме, — ту му приђем ближе, — а шта ти к’о велиш на речи оног цигана ? Да ви’ш, мени се баш нимало не допадају.

— Хм ! дао би Бог да буде добро, ал’ и мени се, куме, да ви’ш, не свиде. Онај циганин, оно је неки оберобешењак ! Добро што га мало испрашисмо !

— Та знам га сад, као црни петак ; приповедићу ти првом приликом. Зликовац, да не мож’ већи бити ! Сирома Младен, да Бог да сретан да буде.

— Видећемо, настави ми реч торбар и пође.

— Збиља, куме, — зауставим га још мало, — а што, Бога ти, не рече синоћ *све* што си опазио у облаку? Знаш, о муњи, грому, и како се киша и снег прави?

— Е, што! Видео си ваљда да Мића и оно друго једва вероваше; а прзница је, да би се и са мном још потук'о. Сад сам га баш негди видео: набубрио му нос к'о кисела паприка, како га је неко синоћке ожег'о. Баш, Бог да прости!

— Иди, кумашине, иди, баш си враг!

— Збогом!

— Збогом!

И оде . . .

То је пре подне. А после ручка изазва ме из собе пре свега малена тамбурица из берберице мајстор Стеве. Мајстор Стеви кумујем, па га зато почешће и посећујем. Хајде баш и сад. Баш сада оштри, ено, бријачице, па се жести што је једну преоштрио. Да видимо како је у његовој берберници.

Врло је малена, па ћемо зато и да говоримо врло мало. С лева на дувару висе, ено, неколико кљешта за *чупање, крхање и ломљење* зуба. Ја зато баш тако велим, јер су те исте кљеште и мени једаред, као детету још, један кутњак *преломиле*, почем га нису кадре биле да *ишчупају*. Врло добро памтим да сам тада највише »златних мушица« у животу видео. Покрај тих споменутих »*страшних*« кљешта опазићете на малој потавнелој полици два жута чанка и једну тавицу, а уз њу три-четири котура жица за тамбуру, која се уз полицу, ено, отегла. У буџаку,

до малог креветца са кожним јастуком и шареним ћилимом, усправио се дугачки дреновац, кога муштерија, којој мајстор Стева крв пушта, у руци окреће. Сад узмите још да на гредици чаме неколико вуната црног сапуна и уз њих једно два тестета измрљаних карата, којима се сељани покаткад свецем играју *»оплитана«* или *»краљева«*, па је све ту. Још погледајте ка маленом прозору, па ћете опазити у њему повећу суву грану по којој штиглљици и сенице скакућу, па онда баш ништа друго немате да видите, до — брат-Ћиру, који баш сад, ево, долази у берберницу. Пијан је. Не би иначе тако брзо сео на широку столицу. Ретко да је кад и трезан. Он лети пошива кровове по селу, а зими лепи вуруне или пече где ракију. Уз то знаде доста народних песама и приповедака. И ја сам неколико искамчио, које ћете скоро и чути. Он само онда приповеда кад је пијан. Кад је случајно трезан, он вели да не зна ништа док се не опије. Тада му тек долазе мисли, баш као неким »версификаторима« — песме.

— Па откуд, брат-Ћиро ? запитам га.

— Немој да ме питаш, брат-Јоцо ! — И поче нато да пљуцка без краја.

— Збиља, ти ми обрече, Ћиро, да ћеш ми приказ'ти коју песму, па још не одржа реч.

— Па сад ћу.

— Па де, море, баш ми је по вољи !

— Хоћу ; ал' само једну ; а сутра на вече чућеш и више кад станемо пећи ракију код тебе у ракиџиници.

— Па кол'ко ти драго!

Нато овако започе:

Све руже лепо цветају,
Ал' мала Сида још лепше!
Све руже лепо миришу,
Ал' мала Сида још боље!
У ружа лишће румено,
У Сиде лице још већма!
У руже стасак танани,
У Сиде стасак још тањи!
У ружа бодље промичу,
Ал' Сиди нема замера!
То вид'ло момче гараво,
Па пође Сиди гиздавој:
»Ој, Сидо, душо гиздава,
Гле, руже цветом цветају,
А ти ми цветаш још лепше!
Гле, руже лепо миришу,
А ти ми, Сидо, још боље!
У ружа лишће румено,
А лице твоје још већма!
У ружа стасак танани,
А твој ми, душо, још тањи!
На ружам, погле, бодљике —
А ти ми немаш замера!«
Ал' вели Сида гиздава,
Ал' вели момку гаравом:
»О, немој, момче млађано,
О, немој хвалит' — красоту,
Већ питај мајку стару ми,
Па хвали моју — доброту!
Красота с цвећем процвета,
Красота с цвећем увене,
Доброта, момче, — никада!...«

Тако заврши брат-Ћира.

— Е, хвала, хвала! — захвалим му се љубазно и почнем да је уписујем у свој нотиц.

— Немаш на чему, брат-Јоцо!

Тек што ово неколико речи проговорисмо, утрча у берберницу мала Љубица, комшиско дете, и поче да муца:

— Хајдете, браца-Јоцо, дошла је мамица Чупићева, да јој прочитате једно немецко писмо...

— А откуд, голубице моја?

— Па ја не знам.

— Па зашто не знаш?

— Па зато! одазва ми се у смеху и отскакута преко снежне улице као мали скакавац.

Одем из берберНице.

Тек да се попнем на мале басамчиће што у ходник воде, ал' у тај мах баш истрчаше комшинска дечица, братац и сеја, са клоњом од бундеве у коју се — што би по радости њиховој ко судио — птица ухватила. Застанем мало, да их прислушам.

— То је штигљиц, брацика! примећује сестра.

— Није, већ сеница, поправља је дечко.

— А откуд то знаш?

— Па штигљиц не пева: ћиври, ћиври, ћију ћи! већ овако: ћику, ћику, ћи, ћи, ћи!...

Нато седоше обоје на малу клупу пред кућом. Девојка, као старија, поче да покуша да птичицу извади.

— Пази! опомиње је братац, загледавши се нетренимице у клоњин просек.

Халов! . . . Одлети им птица, и поче радосно да цвркуће у слободном зраку. Тога стика прсну бундева на сто комада, а коштуњац орах откотрљао се баш до по пута. То само још опазих где брат сестрицу кроз плач одвија у авлију . . . — Мила птичице! Како се радујеш лепој слободи! Једнога тренутка тек окивала те тамница, у коју те невина дечица домашише, да те после тим већма милују; а ти се отрже из руку њихових и певаш опет као наново рођени по вољи! О певај, певај! благо си ономе ко живи и пева у слободи! Сирома народ мој! — уздахнем дубоко и уђем у кућу.

У сгби ме збиља очекује мамица Чупићева, и седи у разговору са мојом мајком, но како ме опази, пружи ми, дркћући, дугуљасто писмо, које је из вунене мараме брижљиво одвила.

— Шта је, мамице?

— Јо, 'рано моја, писмо од мога Милана, па да ми га прочиташ, — промуца старица дркћућим гласом и загледа ми се дубоко у очи.

Погледим пре свега на потпис, — беше корон инска регимента, — и прелетим једним погледом ситне редове. Одједаред, чисто осетим како ми се лице зажарило, рука ме издаде . . .

— Шта је, 'рано моја? запита ме брзице бледа мати Миланова.

— Ништа, мамице, ништа! Још је у болници, ал' ће дати Бог . . .

— Јој, мени несретници! Па реци, 'рано, реци: умро је, је л' ? Ох!

Неисказани плач потресе ми у тај мах и онако узбуњено срце.

Хтедох да је ухватим за бледу руку и да је тешим, ал’ заман. Тек осетих како ми истрже из руке жалосну пошту, коју грчевито стиште на срце, и затим је нестаде у одаји. За њом изиђе и моја мати. Ја остадох самац, и упињах се да се прикупим. То ми тим теже испадаше што зачух како се тек у ходнику несретница грува у прса. Сирота мати! Ох, слатка речца: мати! Какву ли голему тајну скрива она у себи! Каква ли неисцрпна љубав из ње извире! Љубав из које се задуго дижу стубови блаженства, који се у часу једном често опет руше у прах, ал’ свети прах! Ох, слатка речцо: мати! Како се премило одзиваш у пуном срцу; а како тужно одјекујеш у празним недрима! Благо си мени кад ме радујеш, ох, благо, благо! Та где су сада они измишљени осећаји који се туђинцу казују! Сада их текар у ништоту отправљам; сада их тек из дубине душе презирем. Ох, није то празна речца: *мати!* Парче артије што се на столу беласало, беше довољно да прими ову песмицу, коју ми најчистији усхит приказа.

МАТИ.

Ох, како је пољуб врео
  Којим мајка чедо буди:
Та њиме би живот цео
  У детиње вргла груди!

Ох, како је речца мила
  Којом мајка чедо кара:
Та у њој је тајно скрила
  Своју љубав из недара...

Ох, како је брига веља
Која мајци чело мути:
Та муња јој срце стреља
И најмање што кад слути...

Ал' далеко већма јоште
Потресају мајку сузе
Кал проучи црне поште
Да јој самрт сина узе...

Ту јој нада пала њена!...
Па се гробу гиба јаче...
Та жива је са'рањена; —
А теши се тим што — плаче...

Нато ми баш уђе мајка у собицу. Очи јој пливају у сузама. Полетим јој усхићен, и притиснем јој врео пољуб на глатку руку. Она ми дубоко погледи у невеселе очи...

Ту неко закуца на врата.

— Слободно!

У собу уђе сеоски писмоноша, мајстор »штрикер«, иначе Шваба, који много не разбира за своју-Швапску. Пружи ми неко велико писмо.

— Та ово је још синоћ дошло, мајстор-штрикеру, па зар сада тек?...

— Знате, имао сам мало посла јутроске, а и пијаца...

— Хајде, хајде, други пут ваљда баш неће бити пијаца! — упаднем му у реч смешећки и пружим му његов званичан грошић. Нато натаче своју шепицу и оде.

Из овога лако увиђате како се на селу долази

до свога писма; а о самоме писмоноши овоме хоћу само оволико да вам кажем: он има још осморо младих Швапчади, који му се сви из грла ругају што не зна тако лепо српски као они. Да му деца нису тако ваљана, ја вам о њему не бих ни речи рекао.

Писмо! Како ми је мило кад примим од кога писмо! Па ма и не било овако повелико. Ал' баш ти има на свету свакојаких писама! Кад би хтео и *споља* само да их разгледаш, не би им утубио разноврсна облика. Ту ти неко, Боже мој, не може срцу да одлане докле га сасвим лепо не би угладио, докле му сва четири ћошка не би пажљиво накострешио, докле му печат не би ударио, и то насред среде, баш сасвим насред среде, и који мора бити тако округ'о као мала гурабија коју још није уштинула нестрпељива девојчица. Други, опет, ни најмање не мотре на то како ће им *споља* да изгледа, већ само *изнутра*, па га зато сасвим немарно савију и запечате, и то на оном месту где им восак прво и прво кане. Натпишу га као од беде, само тек да оде онамо куда би хтели, па ма сви цесаро-краљевски поштари ослепили бечећи своје званичне очи. Трећи, опет, најобичнији, не гледе ни једно ни друго. Они ти сасвим без бригеше, немарно, непажљиво одуже своје: нити гледе на то да ли им писање имаде свезе какове, да ли им редови иду управо, и да ли је то од вајде да се и знаци какови утутну међу њих, и, напослетку, да ли ће им писмо бити лакше што, ако у њега не увију и неколико масних крмача.

Писмо! Ево једнога и у мојој руци! Од какве ће

феле ово да буде ? Изненадићеш се, драга читатељко, кад ти кажем ни од једне. Збиља, баш ни од једне. Јер је и споља и изнутра онако какво баш треба да је.

Отворио сам га, па ми се чисто мили кад га погледим, јер је и чисто и разговетно написано. Пише ми мој драги пријашко Владимир . . .

Но пре што га започех да читам, падне ми одма на памет да је и ово писмо у оној истој торбици било с којом је оно завејано поштарче синоћке на чеза прохујало. Сетићете се ваљда још да сам синоћке, гледајући кроз прозор оно озебло поштарче, примнивом својом завирнуо чак и у његову малену торбицу са многим небројеним писмима, и да сам несташно преметао по њима ; и да сам вам говорио о тешком терету који се једва сместио у оном скученом завијутку ; сетићете се и то да сам вам рекао нешто и за измишљену искреност коју сам из редића проучио ; — па кад се свега тога још једаред сетите, зар се нећете и ви онда запитати са мном заједно : посматрачу, слаби посматрачу, кад си све баш могао да видиш, како да и оно не опази што се баш тебе, ли тебе тиче ? !

Ето ви'те, то и мене баш мори ; па зато, ево, непрестано још држим у руци приспелог весника, кога би иначе већ и двапута да сада прочитао !

Чудновато — и опет нешто сасвим обично ! Зато се више и не чудим ! И ова ме прилика оснажила у оном веровању : да је све ласно опазити, само оно не што се баш тебе самог тиче ; да ти је свако и

свашта пред очима, само ти један не, који ћеш, без сумње, бити понајближи себи самоме!

Не питајте ме ни ви, дакле, више, зашто и своје писмо не опазих у оној торбици; јер ја вам на то одиста не бих умео друкче да одговорим.

Но да видим чиме ће приша да ме занима.

А свако писмо најрадије читам *на глас;* а наиме онда кад сам уверен да ме неће ко чути. Сада кад ми и мати, ено, оде из одаје, сада га баш могу прочитати по вољи, на глас. Сада баш нема никога који би прислушкивао.

Драги мој Миленко!

Твоје пријатељско писмо, од седмог овога месеца, примио сам; радујем се што си ми одма одговорио. Како смо сада усамљени, како смо се ове зиме мало отргли из бурног ђачког живота, — по несрећи, обоје мало оболели, — то је баш нужно да се почешће бар у писму разговарамо. Не знаш како ми је драго кад ми малено дере, »ординац« наше сеоске куће, донесе изјутра тек твоје пријатељско писмо.

Од прилике унапред још знам шта ће да ми каже; јер то ћеш бар признати да свакоме врло радо придодајем по нешто из нашега ђаковања и друговања. Но у овоме, последњем, наваћаш ми покрај свега тога и много друго што шта, које ми је не мање мило и драго. Тако ми између осталога и то велиш да си вољан да пишеш приповетке из нашег народног живота. Не знаш како ми је мила ова вест! Но баш зато што ми је мила, допусти да ти — као искрен

пријатељ — приметим нешто, на које не треба да погледиш преко рамена. Писати приповетке »из народног живота«, не значи само толико : писати приповетке уопште ! Овде се, драги мој пријане, далеко већа и далеко тежа задаћа врши, која те може и да обрадује и да — обрука.

Шали се чиме год хоћеш, само овим не ; јер ту ти се понајлакше даје да огрешиш душу . . . Мој пријашко, није то, да ви'ш, баш тако ласно додирнути ни онај мастан лајбер нашег сељака, ни онај топал пршњак који га од циче храни, а камо ли оно срце које под њиме тајанствено куца . . . Ако ти баш само *»својство«* народа не тиња у срцу, па ако и с њиме *»не својује«*, — онда се окај тога посла, па се теши и даље само твојом песмом, као што си и до данаске . . .

Сад кад си разумео оно што ти пријатељ казује, ради онако како осећаш ; покушај ; тек ваљда нећеш и ти поћи за онима који штогод почињу, почињу са »ах !«, а штогод завршују, завршују са »ух !« . . .

Толико о томе. Попа наш — узгред буди речено — љути се на тебе ; вели да си му одвећ »укратко« писао. Ја пођох да те браним, и рекох му да је то можда само зато тако *»на кратко«* испало, што си хтео да му пишеш »шпартански« ; ал' он ти се нато брецну : »А где нам је Шпарта ?« . . .

Но ипак ми рече да ће ти скоро отписати, и то — мирољубиво !

Сад, почем те знам какав си, морам и о себи да рекнем коју. Животарим ти, брате, красњејше !

Мирни сељани моји дражи су ми него све шарено чудо у шаренсм свету. Они су ми свагда понајмилија забава и ја се поносим њоме. Ал' и јесте: нема ти ништа лепше него кад ти почну тек у топлој собици да причају и умствују; тако да би олако чисто исписао сву простакову философију. Па онда, она искреност, па онај миран разум, чисто те оквва својом просветом! Да, баш својом просветом! Па има ти овде и таких који не би постидни били ни на једном дивану. Као на пример наш поштени велики тутор Мата! Но њега је Бог и другим нечим још усрећио: красном ћерком, плавооком Смиљаном, коју другарице одавно већ зову *»Сремском ружом«*! Али ево, неће му дуго још доносити бистре водице са мале чесме, и неће га дуго још љубити у десну руку пре него што легне да санак отсања; јер је ово дана баш испроси неки Бачванин, по имену Младен, па чујем да ће скоро да нам узбере ту румену ружу. Све за појас, брате, ал' ово ти је баш дивно девојче!

Кад бих знао ону другарицу која јој то име, »Сремска ружа«, надену, бих је пољубио у чело, и то на очи ма и најљуће матере! Но гле, та и ти је, море, знаш!

Сећаш ли се манастирске славе у Бешенову? Сећаш ли се кола под оном лиснатом липом? Знаш кад се надигравао ваш Милутин са Пантом Зукањовим? Ако се тога свега још сећаш, онда ти је пред очима и Смиља, та иста коју зову »Сремском ружом« и која ће скоро да замирише у равној Бачкој.

Знаш да си се дивио још оним плавим очима шта 'нако убрзано трепећу; сећаш ли се још како си рек'о : »но, ова ће баш да усрећи један живот на овом свету !« Ето ти, то ти је та ћерка паметног великог тутора Мате! Ако одржиш своју задату реч, те ме одма, чим се време мало прочисти, посетиш, видићеш је опет; а и чућеш о њојзи толико лепога да баш нећу више да ти ја овако опоро казујем. Још једно само да ти приметим. Нешто се прочуло у селу да ће ти сватови жалостиво да испадну. Ја ово засада не умем да растумачим; толико само знам да девојку исту страсно воли један момак у нашем селу, вредан и поштен, име му је Светозар, но мати му је проглашена за — вештицу! Њојзи је име Кумрија, — бар тако је зову! У нашем народу наћи ћеш тога безумља — на жалост! — и задоста још. Уз то и ово још знам: да је девојку искао неки овдашњи млади Грк-Панта, хуља и лажов да га нигде нема, но су га одбили. Сад, ко то овим сватовима жалост спрема, не знам. Но доста и о томе; друго немаш шта за сада да чујеш, јер је село, увек, тек само село . . . Поздравља те чича-Тома. Љубица је нешто оболела.

Сад, здраво! Изгледајући твој братски одговор, јесам увек твој

Владимир.

Дуго сам још погледао на прочитано писмо. Тако ми се чисто лакше размишљало о свему оном што ми се у њему каза.

Понајвећма ме занимаше оно казивање о ћерци

великог тутора Мате. К'о и нехотице потсетим се одма на казиваіье Ливаново код »Полу звезде«, — и чело ми се намршти . . . Дакле, збиља, — прошапнем у себи нерадо, — дакле, збиља кува ти се нешто, гараво Бачванче ?

Тек сад ми се очи отворише. Онај црни зликовац све боље и боље показиваше ми се у својој улози. Уз то се одма потсетих и на Бешеново. Учини ми се као да ми пред оком стоји она умиљата девојчица са крупним плавим очима. Сетим се у маху и свега другог што ми пријашко наспомену.

Нато савијем писмо исто онако као што је и било, и оставим га међу остала, што спадају у ову четврту »фелу«.

У тај пар баш зазвони на вечерње.

Ја одвећ милујем вечерње. Наш учитељ Шевић прекрасно извија оно : »Господи возвах !« Чисто бих га непрестано слушао. А и у опште, ја одвећ милујем све црквено пјеније. То нико не може замислити како су ми драги они сељаци што за певцима певају »*ирмосе*« и »*блажени*«. А знадем их неколико који и све јутрење певају.

Потмуло звоно позва ме и вечерас, ево, најсвечаније у цркву.

Пођем.

Хвата се полако већ и сумрак.

Црквењак Макса припаљује, ено, жижак на завејаном крсту на раскршћу. Боље би било да је мало пажљивији, јер да није смрзнутим опанком запео за танку летвицу од заграде, не би је ни од-

вали. Заман се ено труди да је опет намести онако као што је и била.

Пред гаравом ковачницом мајстор-Павла скупио се читав чопор дечурлије, па терају великог сеског бика што се по селу марваши. Једни га ударају снегом, а други му опет певају, ударајући длан о длан:

Бика, бика, вареника,
Дад' нам мало млека;
Ако не даш млека,
Не дамо ти петла . .

Ко ће их знати куд га отераше; тек више нису пред гаравом ковачницом мајстор-Павла, који је тако вешт у своме занату, да скоро свагда, кадгод хоће да скује секиру, направи — ашов. »Па ништа«, — рекао би на то сасвим философски, — »добро је и то«!

Ево ме пред портом.

Кад већ дођох и до малих басамака, опазих пред собом неку погурену старицу са црном вуненом марамом на глави. Погледим је боље и опазим — тужну Миланову мајку! Одмах пођем још лакше, јер баш не хтедох да је обиђем, а још мање да је онако сетну ословим.

Сиротица, како једва једвице диже остареле ноге; па како се погурила, као да се разговара са белим снегом што и под њеним ногама јоште шкрипи. Можда га баш сада у ходу пита: »Снеже, невини снеже, да ли ове зиме последњи пут још шкрипућеш? О, да Бог да! Да Бог да« . . .

А како се полако почех да пењем уз мокре басамаке, опазим јој у десној руци малену воштану свећу, коју ваљда понесе да је припали пред иконом Божје Мајке, за душу своме јединцу. У левици јој опазих неки омален завежљај или је можда сива артија. Ваљда је у њој тамњан, кога ће да пружи Макси црквењаку, чим се врати са раскршћа, — ако већ није.

Ево ме већ и у цркви. Упутио сам се управо ка десној певници и стао сам ево већ у малени сто мога покојног оца. Баш у тај мах започе до мене учитељ »Господи возвах«. У тихом басу помаже му лепо онај са лева, а то је мило и самоме часном попи, који баш сада ево кади по слабо осветљеном божјем храму. Ала му лепо звечи малена кадионица од сребра! Чисто се и она сложила са милом певком обадва певца.

Пред иконама тињају жишци... Коме се не би допало кад их види како трепћу?... Учини ти се чисто као да се разговарају с тобом, или још више: као да ти казују утајане зборе онога светога угодника пред којим трепћу... И збиља, чисто лакше полеће молитвица од срца кад је жижак осветљује, јер ти се оку почешће учини као да се у онај мах баш кад се светлост од једаред разбукти и плане, као да се у тај мах баш осмехне преблаго лице Богородичино или њезиног распетог Сина...

Погледим нато ка великим сребрним чирацима пред дверима, и у то опазим опета бедну старицу, мајку Миланову, да се десницом непрестанце крсти,

а леваком припаљује ону воштану свећу. Рука јој дрхће... Црквењак Макса приђе да јој помогне, ал' она не даде. Мора да у тај мах у себи помисли: »сама ћу је припалити за душу свога детета«... Опазих јој у тавним очима две велике сузе... Не брише их: мора да у њима трепеће премило лице милог јој сина. И попа је ето сажаљева, јер баш дубоко узда'ну кад прође крај ње.

Мало потраја, па се вечерње и свршило. Неколико сељака и старица упутише се управо ка дверима, да пред њима целивају постављену иконицу сутрашњег празника. А мени притиште честити домин читаву поскурицу у руку с додатком: »однесите је мамици!« — и ја нато изађем.

Застанем још малко у порти крај препукнуте плоче мога оца, и нато се упутим управо дома. Смркло се.

Ето, тако ми се навршио опет један дан на селу...

Ко се не би сећао свога детињства? Ил' још боље: ко га се не би *радо* сећао? Ја не знам како ко, ал' ја и данас још врло радо помишљам на дане који ме задовољаваху малим, ал' премилим дарком. Ја и данас уживам кад се потсетим на оно уживање. Ој, у души ми чисто и сада горука онај детињски усхит, она детињска срећа, — ал' не мислите увек, о, не: ја нисам тол'ко срећан; већ само онда кад се *сетим* минуле среће... Има људи — шта ли су? — који сећање поштују само утолико уколико се »*случајно*« за њих залепило. Таквима се не треба ни чудити што врте незадовољном главом, што се

упињу баш хотимице да забораве све оно, и што би другом *»чојку од срца«* било можда најмилија светиња. Ја нисам од таквих. Ја поштујем и памтим и сваку милу маленкост; она ми од дана на дан расти у срцу, тако да ми се на брзо не чини више маленкост.

Кад би човек хтео да казује нешто *»о милом и драгом«* из свога живота, а хотимице обилазио *»мило и драго«* из свога детињства, изгледао би баш као сурови и блатњави јесењи дан, који радије јури на сусрет немилој зими, и који радије на њу помишља него на благо и умиљато пролеће које ће за њом да заспја и које је и пре тога спјало . . .

Песници врло лепо сравњују живот са поточићем који расти и расти. С тога ми је баш и чудо кад неки и неки, кад већ мисле о потоку, неће да помисле и на извор његов. Ја бих рекао да поток далеко умиљатије и тајанственије шапуће на своме маленом виру. . .

Кад седим тако где у врту ил' шумарку замишљен, замишљен, па случајно тек зачујем детињи глас што дозива свога другара, а мене чисто текне у срцу и очи ми светлије погледе, јер ми се махом учини као да сам на дому, и да ме који мали другар на игру позива. Све озбиљне и хладне мисли стоцињују ми се тада с мала чела, и ја помишљам тада само о детињству. Пред очи ми излазе најмилије пригоде; и ја сам у том часку најсрећнији, јер сам опет — дете.

И сад, ви'те, као да сам у ономе прошлом добу . . . Тога нема ко би ми ускратио то задовољство ил'

вољу: да овом приликом бар мало јасније додирнем уживање и радовање из свога детињства.

Ви'те, ја као да гледим сада себе самога, и ма да је тешко *»себе«* видити! Ја се видим ево баш пред маленим амбаром у авлији, што је пре три године са осталим стајама изгорео; видим се, па ма ви колико говорили да се не видим. Ето ми на глави мала шепица са истрцаним вршком, па се и сами кончићи ево виде. Ето ми на врату црвенкаста поша на фронцле, које сам у несташлуку хотимице замрсио, тако да се из њих створио чвор, који ми скакуће с једног кошчаног дугмета на друго. Ето ми чојаног капутића са масни лактови и каљавих чизмица са искрпљеним петама. Ето ми у руци подугачки бич са танким швигаром. Бичаље дреново, и као да би му сместа могао избројити све чворове. Ја видим и матер, ено, где се полако упутила у кујницу преко авлије, где баш сада лебац пече. Видим је како се милостиво смеши, и као да чујем како ми вели: »деране, деране, враг те не одн'о, ако не будеш мирнији него јуче, нећеш добити вруће лепиње са сиром, па ни беле пупушке!« Чујем и то како јој се као брзоплет одзовем: »Е, да, добићу ја баш беле пупушке, а лепиње . . . . марим ја! . .« И уз то као да се гледим како се ваљам по песку крај бунара са древеним јежом на врху, који је такође, на жалост, изгорео, и како скакућем око плитке јаме где загашујемо креч.

Боже, преблаги Боже, та ја бих се тако верно умео насликати у оном добу да би се и сваки забо-

равко *заборављеног* сетио!... Но тако далеко не смем овом приликом. Ово што досад рекох, рекох само зато да вас приуготовим на једну незнатну маленкост, која је расла и расла, док није одрасла, те сад више није — маленкост. Одмах ћете је чути. Ја нећу дакле да наспомињем сада како сам радо хватао кесеге и гргече на Дунаву широком липовом кором, нити како сам се радо играо шуке и жмуре; нити како сам радо крао зелених јабука од суседа; нити како сам радо јео црних дудова, особито мурга; нити како сам немилосно тукао туђе голубове; нити како сам први пут кад сам читао апостол пао с апостолом заједно насред цркве; нити како сам радо јео маџуна са бундевама, грожђем и орасима; нити како сам грамзио за масни лакумићи, уштипци, шешприћи и суџуци; нити како сам мрзио кисело млеко, патлиџан и тикве; нити како сам подметао ногу својим малим пајташима; нити колико ми је пути нос био разбијен, нити кол'ко пута сам га ја коме другом расцопао. Све то нећу овом приликом да вам наспомињем; а најмање то како су ми се »*завидљиви*« другари из грла ругали: »момак и девојка, швалер и швалерка!...« Сад ми је нужна само једна, овде још неспоменута, мила маленкост, и то баш зато што сад више није маленкост. Хоћу да вам кажем како сам као мало дере још волео, неописано *волео возити се на коли;* а то вам зато баш сада хоћу да кажем што сам, ево, попео се већ на кола, која ће да ме одвезу до прише Владимира у село М.

Сећам се, добро се сећам како ми је то срце и

душа било, *возити се на коли.* Jесам ли се само надао слузи, jесам ли само слутио тек да ће се скоро вратити с коли из винограда, воденице или шљивика, — е, то се онда морало врсти около капиjе на сокаку, па ма шта било! Чим бих га опазио из далека jош, потрчао бих му онако колачки на сусрет и затапшао бих убрзано малим рукама: да ме малчице, ал' само малчице повезе, па ма то само на десет корака било! Те радости кад би се смиловао, кад би ме сместио уза се на широки џак са збиjеном кукурузовином! Па jош кад би ми додао швићаво бичаље! Их, па jош и уздице! Е, ту радости не би било границе! А кад бих кадгод опет био случаjно у авлиjи и опазио га већ на самоj авлинскоj капиjи, — и тада не бих мировао, и тада бих као срндаћ скакутао до кола, да ме опет уздигне, па ма се возао само од капиjе до штале, или до великих мердевина пред качаром, или до цигљаног кућњег прага са танким летвицама. Та детињска маленкост, као што сам рекао, *одрасла jе;* расла jе са мном напоредо, и зато jе нико не сме ни замислити мању од — хвата.

И дан-данас, дакле, у души ми jе *возити се на коли!* Не чудите се, дакле, како сам тако задовољно сео, ево, на уске таљиге и то на поприличноj зими... Оно писмо коjе ми пре три недеље од Владимира допаде, приказало ми jе приjатељски да би ваљало посетити свога побру. А како волим да се возам на коли, било то на зими или припеци, нисам се дуго ни скањивао. Можда бих се и пре неколико дана већ кренуо, ал' ми се баш не даде.

Нешто необично се радујем данашњем путу. Уз то и ово морам признати : да свакад, кадгод бих помислио на село М. и на пришу Владимира, уједно помислим и на — *Сремску ружу!* Као нека брига опхрва ме у томе часу . . . Ал' — није брига ; чекај, како да вам кажем ? — није ни страва, ни сет ; да ! као нека слутња опхрва ме у томе часу.

— Е, готово је, хајде, кулаш ! — узвикну окретан кочијаш и трже за уздице.

— Зар већ ?

Чујем још како ми моји желе срећан пут и таљишке се одмакоше из авлије.

По шорови све мирно ; а на цркви избија девет. Замотам се подобро у рутаву бунду, тако да сам једва видео колара Живка како пред својом коларницом ћуша мршавог шегрта. Кад дођосмо већ и до гробља, а мој се таљизгало наједаред окрену и рече ми сасвим хладно :

— А знаш ли, брат-Јоцо, кога ћемо скоро носити уз овај — брег ?

— А кога, Јосипе ?

— Мамицу Чупићеву ! Знаш да јој је умро њен Милан у шпитаљу ? Сирома !

— Знам, Јосипе ! Но зар је мамица оболела ?

— Та, ено, држали су јој иономад већ свећу ! Та неће преболети ; а и стара је . . .

Неправо ми беше што и ово чух. И тек да ми се још већма намршти чело, опазим у то баш сеоског Јуду за брегом, где отима зечију кожу од шумаревог детета. Но још их добро и не погледах, а Чива остаде

сам на снегу, јер му деран отрже из руку »оживелог« зеца. Мој таљизгало поче из грла да му се руга и прети, и ма да га овај чивутско-српски увераваше да је он ту кожу *купио* и платио за њу седам грошића и крајцару. Мало час, ево нас и на крај села. За нама су, ево, већ и сеоске завејане вратнице, а пред нама снежно поље. Види се, ено, и шума малко; но до ње још имамо подоста.

Има људи, ил' још боље путника, који на путу не мисле о путу, већ Бог би их свети знао о чему! Ти не знају да је најбоље мислити баш о самом путовању; јер им тако траје забава таман дотле док не постигну своју мету, док не буде путовању крај. Ја, ви'те, ни о чем другом сада не мислим већ само о овоме путу. Ја не мислим нити се питам у себи зашто да нас баш Маџари тако одвећ милују и зашто да *нас* баш некоји Хрвати тако одвећ разумеју. Ја то, ви'те, не мислим; нити се питам у себи зашто да неки извесни честити књижевници посташе сада и извесни честити најемници. И на то, ви'те, ја не мислим; нити се пак питам у себи, као што би други ко радио, зашто да многи и многи наши свештеници радије промуцају »амин« на крају придике, него »благочестиви Християни« у почетку придике. Ја о томе и многом другом, као што чујете, никада не мислим, већ само о оном »*што ти је пред носом*« — чисто чујем како ми ту филистер који упада горопадно у реч.

Па као што би ти хтео с тим, мој слатки филистеру? Зар мислиш да ја нећу и сам рећи да мислим

само о ономе што ми је пред носом ? Чудна ми чуда ! Кад би откуд знао како неусиљено и просто о свему казујем, ти би онда зацело повукао језик за зубе. Гле, ти, њега ! . . .

Ја ни о чем другом сада не мислим, већ само о оном што ми је пред носом. Ви'те оне силне винограде што их је снег умотао у своју белу одећу ; — кад их овако из бунде погледим, а мени у часу, чим малчице тек очи заклопим, изиђу сви *зелени* пред очи. Учини ми се као да је чокоће позеленило, као да га је глатко лишће окитило, а под лишћем као да се отегла смедеревка, мирковача, динка, јагодинка, чавка, ранка, осекуша, дренак ил' волујско око. Учини ми се као да видим и зеленог скакавца на овом ил' оном листу ! . . . Па онда, ви'те оне малене вишњице око гранатих кајсија и ораха ? И оне здепасте јабуке украј пута ? Као да гледим како их краду волујари и коњушари. Једнога баш сада као да видим како је позеленио као зелена кајсија, јер под њим пуцка грана. Видим му око врата и платнену торбицу са великим чвором на кајасу ; а видим, ево, и ону пепељаву гуњу — пст ! ни речи о гуњи, јер ме потсећа на мога кочијаша ! Како то опет ? — питаћете ме ; па зато ево одговора.

Но пре свега морамо и њега видети, кад смо већ и — гуњу видили. Погледајте му само онај велики, *криви* нос, па ћете тим лакше појмити откуд Јосип да има с једном — гуњом посла ! Да, да, имао је у истини ; а истина оставља трага, како *свугде* тако и код *њега.* Истина је, дакле, да је брат-Јосип имао

с гуњом посла, и то као дете још. Да ме не мрзи, ја бих га позвао да вам он сам о томе каже ; но како баш сада пуни крџаном своју шемничанку лулу, нећу да га буним. Ево, и сам да вам кажем. Као дете још, лежао је наш Јосип једаред под родном гуњом, и баш у онај пар кад се најбоље загледао у зрачну свилу што се уплела у грању, баш у тај пар, жалосни пар, срозао се и пар *големих* гуња, па управо нашем Јосипу на нос, онда још носић ! . . . Спромах Јосип, од стика му се искривила невина мршталица, и од то доба никад да се опет исправи ! Зато решпект од — гуње !

Ето, ви'ш, слатки филистеру, кад би ме сада опет онако горопадно запитао што говорим као махнит сад опет о Јосипу и — гуњи, а ја бих ти сасвим »савесно« одговорио : зато што су ми пред носом !

Но ево нас већ и близу шуме. Ал' док не уђемо у њу, да чујете још коју о нашем тaљигалу. Он се још није оженио, ма да је од прилике у тридесетој години већ. Он је само на једну једиту своје зеленкасто око бацио, на буцмасту Еву из Гложана ; ал' шта мислите зашто је није и узео ? Зато што ју је узео — чисто ме је страх да вам кажем — што ју је узео његов — *провођаџија* . . . Ни на шта на свету не мрзи тако као на *провођаџије* и — *гуње* . . . Иначе, Бог и душа, ваљан је човек, а још бољи таљигало. Тога нема ко би смео рећи : Јосип вози рђаво ! Јок ! Његов кулаш свагда каса, да већ не мож' човек боље ни пожелети ! Погледајте га само и сада како се марваши ! Како само фрче поносито ! . . .

И он мора да зна да му је госа на цени, јер му нико не сме рећи да у његовим рукуницама нису гвоздени клинови већ древни; или да је од њега когод *»куповао музике«*, што ће толико рећи као да га је ко запитао: »а шта теби, море, те таљиге тако *»свирају«*, зар нема у вашег *грка* сала?«

Окром шале, добро вози. Таљишке му све лекеде. Како сам се загледао у ноге кулашеве, — јер ја особито милујем да мотрим на копите како везу и да ли ће стражња нога на исто место да стане на које и предња (коју забаву свакоме препоручујем), — како сам се загледао, дакле, у копит , добаци ми, ево, једна од њих, у *захвалу*, поприличну грудву снега, која ми се залепи на рутавој бунди таман онде где се *ордени* вешају.

»А гле, ордена!« помислим одма у себи и чисто се — понесем . . .

Ал' и јесте то лепо, да ви'те, имати орден! Ја га до душе још нисам имао; ал' ова груда снега што ми се, ево, залепила онде где ордени *стоје*, та груда снега тако ми је мозак завртила, тако ме је залудила, да ми је чисто лакше кад кажем: ал' и јесте то лепо, да ви'те, имати орден!

Је л', сад ти је право, слатки филистру, кад се и ја радујем ордену; сад ми пружаш неверну руку и не велиш ми: »булазниш као махнит!« Но причекај мало, још није о њему све. Ил' хоћеш ли овако да ти рекнем:

Причекајте мало, ви црни попови,
С орденом нашим још нисмо готови! . .

Не треба да те дуго уверавам да је све то ништаво; већ треба само толико да ти кажем: да се у тренутку једном одлепио и сам са свога несуђеног места, и да ми је оставио само два три зрнцета, но која сам »радо« убрисао рукавом. Место оно на коме сам уображавао *»сјајан«* орден, сад је празно, као што је и било; па бар да је онако као што је и било, ал' није, *јер је мокро!*

Ово је један сасвим мален пример, слатки мој филистеру, ал' ти даје прилике да се увериш *да ордени већином долазе испод — копите!*

— А је л', Бога ти, браца-Јоцо, а што ти носиш те наочаре? окрену се одједаред Јосип.

— Е, гле, откуд ти, опет, то паде на памет, Јосипе? запитам га у смеху.

— Та знаш, не прими за зло, ал' вол'о би' да знам, јер . . .

— Па зато их носим што не видим добро!

— Их! Пречиста Богородице, ала је то лаж! Ал', је л', брат-Јоцо, кажи по души, је л' да је лаж? Та ја видим чак у Петровце!

Не сећам се да сам се још кадгод тако слатко насмејао.

— Та каква лаж, човече, Бог с тобом!

— Та иди, молим те! дођете л' ви само и у тринајсту школу, онда већ мора да вас ђаво однесе! Боље да сте онда остали ту, па би вас и ту мог'о наш Баја ударити гајдама или мокрим обојком! Хе, хе, хе! . . .

Поче из грла да се на то смеје, а ја — с њим заједно.

— Па видиш ли до оног шестара, до оне зове или шта ли је ? поче наново да ме пита и уз то тако обешењачки да жмири, да ме је чисто жао што не могох да му опазим и лево око од великог, најереног носа.

— А, донде, видим !

— Па онда ? Па зар онда не видиш ? — Ту поче опет да се смеје и да мрда главом ; мало затим се опет окрену и настави лакрдију: — А ти још нисн био у Карловцима у школи ? Је л', оно су највеће?

— Јесу велике, Јосипе, ал' не знам баш право да л' су и највеће.

— Па и то не знаш ?! Е, мој господине, онда нема 'леба ! Јок !

Камџија му швиһну, и таљиге савише у шуму.

Погледим на сат и зачудим се камо чак за један сат дојурисмо. До подне смо за цело у М . . . !

Дан се сасвим лепо прочистио, и тек танки облаци што се тегле над гором.

Нешто необично снађе човека кад се види у шуми, па још у оној шуми у којој се доста несрећа догађало. Прво дебло на које око погледи, као да у ћутљивости својој неку тајну, неки страх скрива. Па још ако је мало и сумрак ! Ту се многом оку привиђа много што-шта ! Види на пример когод из далека наједаред човека где седи крај пута у опаклији или гуњцу и чисто га језа прође. Замишља одма, шта више, и *види* чисто пиштољ за појасом му, или

пушку на крилу. Види чисто и то како је незнанко намрштен; па некоји виде и то још како су му рукави крвљу попрскани. А кад ближе, а оно повелик црнкаст пањ и уз њега накрив метиљ, кога је шумар задео у земљу каквога знака ради.

Обично деца знају тако да привиђају у страху; а ја сам се ту особито одликовао. И то ми је, ето, опет једна *верна* маленкост из детињства; јер, руку на срце, ја и сада баш као да видим чак тамо на путу двојицу где се рукују и договарају како ће и мене и таљизгала да претуку.

— Јосипе, о, Јосипе!

— А?

— А ко је, Бога ти, оно тамо на путу?

— Где то? Је л' онде?

— Не, не, — тамо, ви'ш?

— Онде?

— Да, онде!

— Онде — *није нико!*

И нато се лако, полако окрену и поче да се смеши. Но кад би знао да му је госа уобразио да је песник, — који баш зато много што-шта не види, — онда се не би само смешио, већ и смејао...

Него збиља, има шума у себи нечега што човека баш наводи на то да све од нечега преза. Кад седиш овако на коли, чини ти се као да се сва дрва около тебе мичу, па још ако и ветрић мало лепрша, таман као да чујеш и тајни, шпијунски ход. Па онда оно голо грање, што у миру чисто прети; па онда она неразумљива хука горскога потока, — све то нешто

необично дира осетљивог путника, па још више у вече, кад очи не жмире, већ се што већма расклапају, да што више — виде, што у истини — не виде... Једна песма, која се лепрша баш по шуми у зиму, овако у почетку о њој казује:

Гора је мирна...
Свечана тишма на груд јој пала,
Па к'о да зимске невоље сања;
А слаби ветрић прозеблих крила
Тихо запева врх сува грања...
Планински поток ледена срца
Уз голо стење потмуло хуче;
На оштром шљунку пакосно цичи,
У тавном рову тавно јауче...
Ох, чудно све је! И страшно све је!
У мирној гори све пусто стоји:
Од грања свога дрвље се преза —
Гора се сама од себе боји...
И т. д.

Погледајте само како се величанствено раширила она дебела буква, као да би хтела да обгрли и сакрије ону ракиту до ње. А ви'те тамо код оних лешњикова уз пут ону лепу брезовину, па мало даље опет ону лепу црнкасту смреку! Баш их је лепо видети; као да једно другом све нешто казују... А ви'те опет тамо у оном маленом јарку, до оног дивљег шипка, онај лепи, високи бор и до њега учестану ивовину. Па уз онај окомак, погледајте јасен са исцепаном кором. Па онда с лева опет погледајте овај усамљен, загасит брест; је л' те како му се искрено упио снег у кору са северне стране?

Па гле'те опет тамо даље ону високу јелу до брођа, који све мањи бива што на више расти, тако да је онај тамо на врх брда сасвим мали, мајушан... Кол'ко ми се даје да видим, рекао бих да овде баш подоста брођа има. Па тамо с десна, ено и један дивљи кестен и, до њега, млада тополица, но која се канда није примила. За њима се дао, ено, глатки, сиви граб, а мало даље, ено и церовине. Големом храсту, горском чувару, ево баш идемо на сусрет, а за њим, ено, и глоговине. Ал' најлакше могу да познам још из далека чамовину. Овде је нема баш тако много, но са јужне стране брдскога венца — далеко више. Око чамова се најрадије бави оно лепо зимско цвеће, такозвано *бобице*. С њиме се обично шумари ките и *слуге* што петком иду у шуму по дрва. Врло чедно изгледа она као крв румена бобица на глатком, шиљастом листу.

— Кол'ко имамо, брат-Јоцо? прокашљуцну тек одједаред — знате већ ко.

— Једанајст прође, Јосипе!

— Кад брж' то? зачуди се, и ошину кулаша по врату.

Ево нас и на врх планине. Прекужили смо...

Сада тек да видите *озу* панораму! Цео умиљат равни Срем просуо нам се пред оком. Не знаш куда би радије погледао: на узорита брда за тобом, што као неки горски старци снежне, седе главе, мирују; или на мирну равницу пред тобом, што те као неко умиљато девојче на своје снежне, беле образе примамљује. Ја радије гледам унапред, и то ево зашто.

Кад бих гледао на Фрушкина брда што су ми сада за леђи, онда бих само њих видео, те ћелаве старце; ал' овако гледам ево унапред на ширну равницу, на ту белу девојку, и уз то ми опет нико не ускраћује да и преко њених груди погледим који пут опет на брда, *српска брда*, што се, ено, преко Саве у магли уздижу .... Мила Србијо! Како си ми из далека лепа! Ја те не видим, магла ми скрива твоју дивоту, а даљина и саму маглу! И опет, ви'ш, велим ти да си ми лепа! Лепа си ми, јер си ми мила! ...

— Је л' оно Рума, Јосипе?

— Јест! А ово овде за Гргуревци, опет, Шуљам.

— Знам, Јосипе! Но ви'ш како се и Митровица види.

Тек да је и сам боље погледим, а таљишке савише на лево и ми пођосмо пут села М.

Још сказаљка на сату и не обигра свој потпуни танац, још и не показа дванаест, а ми на мети, пред селом М.

Тек да уђемо већ у село, а звона почеше некога да оглашују.

Неко чудно и немило осећање покреће се у тај мах у слушаоца, и он се као и нехотице замисли. Малено звонце чисто пишти на кули; а кад га звонилац појаче зањиха, учини ти се као да јеца. Остала звона као да га ућуткују својим муклим басом, ал' оно не слуша, већ и даље цичи, вришти и јеца ...

Несташна мисао моја замисли одма да је, баш зато што се оно мало звонце тако неутешно распла-

кало, да је баш за то умрло какво дете. Но ко би погодио ?

Крај нас прође баш у тај пар неки вандрокаш и мисао моја опет нађе забаве. Као и нехотице почео сам да мислим о животу. Један живот, ено, навршио се, те га баш сада с куле оглашују ; а други, ево, тек сада почиње одважно да корача, у срцу младога вандрокаша . . .

Но како смо били већ тако близу мете, не могох и дубље још о томе да размишљам, које ми није по вољи. Ал' као резултат тога још и *»несмишљеног«* мишљења узео сам ово : *куд онај оде, тамо се и овај упутио.*

На каменитој чесми са две луле, које засузише баш до крајње куће, стоји, ено, једна мала девојчица у вуненој рекли и брише сузе у шарену цицану кецељу. Не треба ни да је питам што плаче : кад погледим на онај разбијен крчаг са малом сисицом и на танку обраницу што се налегла на снег.

По шорови све пусто. Тек сеоски слепац што се полако креће крај сиромашних, али белих кућа, који пажљиво покуцкује својим штапом, својим најтужнијим, али и највернијим пријатељем. Ваљда и он чује да некога оглашују, па се полако упутио ожалошћеном дому, јер тамо су сада најмилостивија срца . . . .

Ево нас и спрам једног дућанца. Одма помислим у себи : да није ово дућан онога — лажљивца Панте ? Видим кроз стаклена врата једно дере у дућану.

Нешто миче десном руком око уста, канда свира — у дромбуљу.

Ево нас и на раскршћу.

Завејан крст тако нас искрено гледи да сам се чисто утешио кад се прекрстих, а Јосип још и не метну шешир на главу како га је пред крстом скинуо, јер баш у тај пар потрже за уздице и стаде пред првом кућицом.

— Ево нас! узвикну нато и поче да обавија уздице око левче.

— Бога ми, јест! почнем да му одобравам, и у то баш опазим свога пришу Владимира где хита капији.

— А, гле мога Миленка!

— Servus!

Хоћу л'?... Нећу!... Зашто да *хукнем*, и ма да је то лако? Зашто да кварим своју забаву, и ма да је малена? Малена? О, колико пута пожелих и *толишне*, ал' заман; особито у лето, кад сунце чисто лиже пламеном по челу, и кад се уста као и нехотице отварају да исхукну *топлоту*, жар ил', укратко, сву неугодност сливену у зној...

У лето, дакле, о овакој забави нема ни спомена, па ма је пожелео и сам нештински кнез са окованом палицом! Но сада, хвала милом Богу, ево није лето, па нити нас пече сунце својим пламењем, нити нам се отварају уста да исхукну топлоту, жар ил', укратко, сву неугодност сливену у зној. Сада нам се забава, ево, понудила и сама, јер јој зацело није заповедио

нештински кнез са окованом палицом, и кадра је, ево, да забавља свакога ко знаде за забаву.

Не, одиста, људи су чудни у избору забаве; а наиме онда кад нису за забаву. Некоји пак не само да су чудни, већ и — смешни. Узмимо на пример једнога »зевалца« брацику без посла или, још боље, брацику који и не тражи посла, па га само неколико тренутака посматрајмо, и уверићемо се набрзо да му је и сама забава исто тако смешна и ништава баш као и он сам. Погледајмо га на пример у онај пар кад стоји крај прозора, баш као и ја саде; и посматрајмо га како — зева... зева, јер се не забавља; баш као ја, ево, што се забављам, па не зевам. Кад му погледите отромбољен нос и очи које му немарно жмиркају, разумећете да баш и *не жели* забаве, па можда само зато што онда не би могао тако лепо и отезатено — зевати. По носу му познајете још и то да чисто нерадо и *гледа*, и ма да је већ тушта чмавао, па зато тек — жмири. Жмиркањем својим као да вас уверава да баш *неће* никога да види кроз прозор, јер кад му није стало до одаје, није ни до улице.

Па шта ће онда код прозора?! запитао би га можда когод у чуду; а он би нато тек само зевнуо и од прилике овако прогунђао: »а што ми силом нудиш *забаве* твојим питањем, радозначе; ја стојим зато код прозора јер... јер...« Ту би још већма зевнуо — и то би му био цео одговор.

Ово наш брацика све донде тако тера док се не би баш довољно назевао, и док му се оку не би

указала нека сасвим удесна, за *њега удесна*, забава; али опет не на улици, већ баш пред самим носом — на прозору. Шта мислите, као шта би то могло бити? Ево шта: опазио би на пример — муву! Знате кад оно мува налети на прозор као да би кроза њ да пролети, па кад зачне да лепрша крили по глацкавом стаклу и да зуји, зуји? . . . Ето, ви'те, то од прилике била би му удесна забава. Дремљиве и лење очи тада му не би више жмиркале; расклопиле би се, али, и поново примећујем, само зато да муву посматрају, а никако да виде кога и на сокаку.

Гледао би је тако, дакле, наш брацика дуго, дуго, јер га *забавља*; а кад би се сиротица који пут дочепала дрвеног оквира, па таман да одлети, а он би тек журно извукао лењу и дотле млитаву руку из џепа и одгурнуо би је прстом опет на стакло, да му још малко зуји. А зашто да зуји? — Јер га *забавља!* . . .

То му је, ви'те, *забава*. Некад би му и то већ дотужало, а он би се сасвим немарно загледао у црну брадавицу на левој руци и лизнуо би је по који пут језиком, да је — овлажи; или би чупнуо на потиљку подужу длаку — да на њој завеже чвор!

То су, ви'те, забаве! Но то вам наведох лӣ стога што и сам, ево, стојим крај прозора, ма да не зевам и ма да се нисам загледао у несташну муву или у малу брадавицу на левој руци, и, напослетку, ма да нисам чупнуо на потиљку подужу длаку, да на њој завежем — чвор!

И ја стојим, дакле, код прозора; и само се у

толико слажем са наведеним »зевалцем« што и ја не видим на улицу. Он је могао да је хтео ; ја бих пак хтео, али не могу ! То јест, опростите, и ја бих могао ; али онда бих морао — *хукнути* !

Но ја сам се у почетку још, као што знате, запитао, хоћу л', нећу л', и рекао сам да нећу ! А да ! Зашто као да кварим своју забаву ? Забаву ? Јесте, баш забаву, и ево да је чујете, кад сте и »зевалчеву« чули.

Погледајте само како се лепо савила ова прекрасна грана ! Па како је изрецкана ! Па како је пуна сребрних листића, таман као у тополе или у дафине. Па онда глете опет ово ! Шта ли ће ово да буде ? Изгледа ми баш као нека мала дечја рука ! А да ли је збиља рука ? Чекај, баш да видимо : један, два, три, четири, пет, шест . . . јок ! није рука, јер овде би било *шест* прстију.Премда ја познајем једнога човека коме судба даде и *шест* прстију, — али шта се то вас тиче ?

Но гле, мајк', шта је ово опет ? Изгледа ми баш као неки мали јеж, што се увио у клупче, па му се накострешили осмејци — да кажем бодље. (Бодља и осмејак у данашње доба — једно су.) Зарио се, ево, у свој рођенацки трбух, баш као неки *незаситни* себичњаци српски што, у место сваке молитве, шапћу : трбувом за лебом, трбувом за лебом ! — а овамо народу своме, правди и поштењу окренули — леђа, чекињава, бодљикава леђа, баш као у овога јежа. Него, шта је ово више њега ? Изгледа ми баш као неко »*слепо змијче*«, ал' коме видиш само — реп!

Сравнио бих га чисто са неким и неким коловођом српским коме, на жалост, опажамо само — реп, а, на радост, главу никако, јер да има и главе још — скупо би нас стало!

Него, нисам баш погодио. Сада, ево, тек видим да више личи сиротињском резанцу него змијчету, јер у резанца и тако има главе. Па гле, опет,ових звездица! Боже, ала су сићушне, а уз то небројне, — баш као небројне пеге на лицу Маре Чавракове. А ово? Бог би свети знао! Тако је исплетено и замршено као замршени рачун неких *српских* адвоката што моју сироту матер скоро сатаранише... За душу им!

А ово? Изгледа ми баш као нека маџарска мамуза. Хм! ово би можда распознао понајбоље — Владимир...

— Владимир није овде, браца-Јоцо, от'ш'о је баш сада грк-Панти!

— А гле, зар си ти ту, Љубице?

Окренем се одма нато и опазим пришину малу сестрицу где чисти перушком по храстовом орману до пећи. Како је мајушна, — слатка је она, како је мајушна, — а орман повисок, испела се на столици на прсте, сасвим на прсте, па јој се баш лепо виде шарене вунене чарапе на гранчице.

— А шта ће код грк-Панте?

— От'ш'о је, знате, да купи дувана...

У тај пар баш задречи нешто на улици, ал' тако да сам одма погодио да се дере — свињче.

— То кољу свиње ту преко пута код Јевремови',

— поче да ми тумачи слатка редушица са лепим очима.

— Е, да ?

— Jест, jест !

— Ху, ху, ху! захукнем дваред триред на стакло, родно поље моје забаве, и погладим га још малко дланом, јер хтедох што боље да видим шта се то све збива тамо преко пута.

Данашњи први поглед на улицу . . .

Прилично време. Хоћу да кажем : не веје, а и ветар зацело не душе, јер ево на дуду пред Јевремовом кућом не миче се баш ни једна грана. Осим ако бих узео ону на којој се ено кљуцају два одомаћена врапца.

Бадава, једанаести дан ево како сам код Владимира и како свако јутро провирујем на исту улицу, па опет, као да је сада *први пут* тек видим. Осећам баш да сам у туђем селу, ма да ме је приша једва дочекао и братски угостио. За ових једанаест дана сазнао сам скоро све и сва у овом селанцету ; а и како не , кад се у *селу* већином о *селу* диванише. Баш ми је по вољи што ћу и вас да упознам са њиме. Ово село ће вам дуго још остати у памети, јер му сви становници нису тако задовољни и мирни као што би то човек по њиховим скромним кућицама судио. Да им видимо прво кућице, јер све се прво *споља* проматра ; а друго, ја хоћу баш у пркос пре о њима да говорим, јер први поглед на улицу — опажа куће.

Боже, ала су завејане ! Па гле како им се заму-

згале ледене свеће под стрејом ; а димњаци, чађави као циганско грло, па ни да се пуше . . . пуше . . . Сада је лепше видети дим него на ветру. Ветар му за час разбије и разнесе густиш и чудновате завежљаје и савијутке, па ти се и дим чисто учини као ветар, без обличја . Само онда имаде и дим обличја на ветру кад је голем и силан, као на пример онда — ал' сахрани, Боже, од тога свако село и сваку кућицу ! — кад гори коме кров над главом ; па још ако је од трске, рогоза, сламе илити шиндре. Онда је ветар, па ма био како му драго јак и бесан, опета слаб да разбије у *часу* обличје дима који сукти у гужви. Обличје немило и страшно — отклони га, света Богородице !

Но сада, ви'те, баш је лепо видети овај миран дим из оџака Јевремова. Чисто лиже около завејане цигле на оџаку, на коме и снег као да је пожутео од чађавог језика димовог. И по самоме диму могао би човек сазнати да се код Јеврема нешто ванредно збива ; јер, ево, погледајте на ма који други оџак, ни један се није тако одвећ запурио.

Кад погледим овако у густи дим, па помислим и на то откуда долази, а мени се учини као да видим кроз беле дуварове чак и у саму кујницу, и као да га гледам како се одатле сасвим полако диже у гарави оџак. Него, ја видим и више нешто у кујни ! Ево, баш лепо видим пониски, али пошироки банак уз дувар и на њему голему ватру. На ватри грдан бакарни котао са кривим ушима на црном, чисто усијаном саџаку. Видим, ево, и вредну редушу у

цицаној кецељи где стоји крај банка и машицама потстиче ватру. Чујем чисто како сирова липовина свира и звижди од жеге, и као да видим како јој на просеку искаче малена жућкаста пена, па све пева и отскаче од коре, као да се моли редуши да је избави из пожара. Но редуша на њу канда и не мисли, кад ево сасвим пажљиво тура мали прст у котао и проба да ли је вода већ добра за шурење крмака. Затим би се опет брзо окренула малој, шареној полици са чанцима и дрвеним кашикама, па би иза тањира полако тек извукла дугачку перушку, да њоме ошукне безобразну мачку за леђи, која мал' што јој не стровали велики роштиљ на мале ибрике на банку. Чисто видим како мачкетина коврчи реп и скаче преко авана и како суну кроз летвице на врати.

Шта човек не може замислити, само кад хоће. Као што видите, мени је то свагда мио посао, и ја бих сасвим право имао кад бих вам рекао да сам за ово једанаест дана много што-шта замислио и — погодио!

Ево да чујете . . .

Их, ала се дере! Верујте, нећете ме ни чути од његове дреке, а камо ли разумети. Оставимо, дакле, за после. Грозно се, ево, дере и други крмак под руком Јевремовом: а колеге му из свињца тако ужасно помажу да је и мала Љубица ево дошла на прозор и стала баш до мене. Чисто ми мило кад јој погледим румене обрашчиће. Слатка је она! Обоје, ево, гледимо у комшилук . . . Домаћин Јеврем

клекнуо, ено, бравцу на трбух, а неки други сељак опет ухватио га за реп и стражње папке, и сав се запурио, тако га држи! Мало даље од њих, опет, увалило се повелико, закрпљено корито у снег, у коме ће »жертву« да шуре. А преко корита пребачене две или три узице, — не видим баш добро, — на којима ће да га окрећу и стружу. Уз корито, опет, неколико цинених сломљених кашика, којима ће да га чекињају. Заболе се, ено, у снег, као у неки пиринач или у кисело млеко. С десна, опет, баш код мердевина што воде на таванац, скакуће, ено, дере Јевремово и радује се нечем. Ко би знао, да ли великој бешици, или масној крвавици, или још маснијим чварцима! Тек се оно радује, и баш сада, ено, нешто звиждуће.

— Ала га је ономад тук'о господин учитељ! започе девојче до мене и то сасвим озбиљно.

— А зашто, голубице моја?

— Знате, браца-Јоцо, знате кад смо оно са'рањивали попину Даринку, знате кад сте ви баш дошли, па знате, ондак је био немиран и, знате, гурнуо је Раду Мандушићевог у леђа, па мал' што није пао с чираком . . знате . . .

Тек што ме потсети овим девојче на погреб и онај први и други дан мога доласка, а мене одма опхрваше друге, тамне мисли. Па зато више и не гледим у Јевремову авлију, већ ми се око и самовољно чисто устремило ево ка цркви и школи на лево. Али ја не тражим њих, већ — белу кућу Смиљину . . . Но заман! Баш ми је жао, ево, што је не видим.

Можда би ме срећа усрећила, па бих данашњим првим погледима на улицу и њу опазио. Ох, ала ми је и сада још пред очима то красно девојче! Као да и сада чујем како ми на пратњи чистим гласом казује: »она ми је била најмилија другарица, сирота Даринка!« Него ми није право што је опазих баш на погребу! Зар је нисам могао и на другоме месту гдегод срести? Зашто баш на пратњи? Зашто се баш тако десило да, у онај исти мах кад сам њу сагледао, сагледах и њену — сузу?! Онаку тужну сузу, у онако лепом оку! Ја баш не бих дао да ми који филистер замери да врачам, али признајем, ево, да ми то никако не годи што сам и њу и сузу у један исти мах опазио. Као зашто да допутујем у М. баш онда и у онај час кад Смиљину другарицу оглашују, и зашто да ми Владимир баш при погребу мора да пришапне: »ено ти, побро, оно је та Сремска ружа.«

Чудно! . . .

Кад би ме нешто у овај пар баш, где вам нављам о погребу, запитала која осетљива и радознала читатељка: »па де, реци већ једаред, рођаче, каква нам је та Смиљана«, — а мени би то, право да вам кажем, сасвим неправо било; и то само зато што ми се свагда као неки тежак терет на срце навали кад се потсетим на Смиљине сузе при опелу. Из невеселих очију њених дубоко сам проникао ожалошћену душу њену, баш као да сам и сам осећао како искрено тугује за својом премилом другарицом.

Не, збиља, кад човек тако опази у девојачким

очима сузу, искрену сузу, а он чисто и не мисли на очи јој, па ма оне како чаровите биле, већ само на сузу, на ту смирену и благу росицу у којој се тајно скрила сва неисказана туга.

Сећам се оволико само, да сам пришапнуо Владимиру за певницом: »ово девојче, побро, мора да је одвећ милостива срца; благо Младену, благо си!« А приша би ме нато само тек погледао, али сасвим хладно, забринуто. Поглед му је тако миран да ми баш *мирноћа* та поче нешто *немирно* да загонета.

Чудно девојче! . . .

Да је не видох неколико дана после тога код учитељке и одма сутра-дан опет баш у њеној собици, ја вам баш не бих умео нацртати и њезин осмејак, већ само сузу. Ево, како је то било.

Смиља има још једну млађу сестрицу, Даницу по имену, па се најрадије дружи са малом Љубицом, која баш сада, ево, сипа чича-Томи (ономе што ме је поздравио у Владимировом писму) ракије у полић.

Прођосмо, дакле, ономадне ја и Владимир крај куће тутора Мате, баш смо ишли поп-Јоци. Било је тако пола четири после подне. Таман се загледасмо у Смиљине прозоре, кад наједаред зачусмо однекуд Љубичин глас. Једва јој опазисмо носић и чело кроз малу јамицу на таванцу.

— Браца, о браца! Хи, хи, хи!

— А, ту ли си, ђаволе мали! поче овај да јој од доле виче, ал' се чисто упрепастих кад у тај мах опазих како је пребледео.

Још га и не упитах шта му је, а пред нама се створише већ обе девојчице, Љубица и Даница; ова последња млађа, али доста слабачка по изгледу.

— Хајде, браца, са браца-Јоцом, зове те чика-Мата! — тако од прилике започе сестра му, а Даница га ухватила већ за капут.

— А шта би чика?

Тутора Мату сви скоро у селу зову чиком, па и Владимир.

— Па ја не знам шта ће . . . Та хајде!

— Хоћемо л'?

— А зашто не? зачудим се чисто такоме питању и коракнем унапред авлији.

Ми још у авлији, а чујемо већ како нас из ходника поздравља тутор Мата. Дочекао нас је баш на самоме прагу.

Како сам у порти већ с њиме дивапсао, то се и ми већ познавасмо. Уведе нас пријатељски у собу. На први *замагљен* поглед (наочари ми у топлој соби напрасно посукнули), опазио сам и кмета Ившу за столом уз вино. И он се одма подиже и рукова с обојицом. Њега само отуда познајем што ме је код Владимира једаред запитао да ли је истина да ће наши учитељи отсада морати учити и богословију; иначе и то још знам о њему да се веома лепо пази са великим тутором Матом.

Понуди нас домаћин одма да седнемо, и ја се примакох кмет-Ивши, а приша дотле већ сео на мали креветац до пећи и нешто запиткује обе девојчице. По невештом шапутању Даничином разумео сам да

их пита нешто за Смиљу; а да и он сам није рад да и ми о томе што чујемо, судим по томе што је ухватио Даницу за обе ручице, па као бајаги и нехотице *сувише гласно* певука ударајући јој длан о длан:

Таши, таши, танана
И свилена марама . . .

— О, Данице! . . . Де, сине мој, кажи-дер Смиљани нека донесе још две чашице за вино.

Убрза домаћин пре но што и сам седе до нас, и вури на то своју шубару на креветац. Несташна Љубица домаши је радосно и натаче је на десну руку, а шуваком поче да је окреће и врти. Владимир је опомиње да се окане тога посла, ал' њу ни бригеше.

— Па како ми ти, синовче? окрену се за тим ка мени и потапша ме десницом по рамену . . .

— Па добро, чико!

Из очију му опазих да му је драго што га и ја називам — чиком.

— Е, па то ми је мило, синко, кад је добро. Само кад је добро. А јеси ли се научио већ на нашу великачку варош?!

Ту би се тек насмејао из грла, а кмет-Ивша опет започео би да ликује: »варош и по! варош и по!«

— Е, па шта фали? Није ни моје село баш ништа утекло, осим ако ћемо то што је уз Дунав, па видимо по који пут димшиће; иначе . . .

— Та да, синовче, право велиш: село је село!

Него, ипак ми je твоje село нешто необично! Ал' и jест, баш сам ти се у Буну напатио у томе Черевићу, кад оно прависмо топове од трешања да биjемо Пиште и Jаноше. Хе, хе, хе!...

— А je л' истина, Бога ти, синовче, — упаде му ту напрасно у реч кмет-Ивша, — да je умро Кошут Алаjош?

Ма да ми je и сувише смешно изговорио оно: Алаjош, одговорим му ипак сасвим озбиљно:

— Не знам, да ви'те! То je морао умрети баш ово дана, кад нисам jош ништа досада чуо; ал' не бих рек'о, jер се добро сећам да сам jедаред читао у новинама где сам о себи вели да он неће пре изда'-нути док jош jеданпут не поведе коло ил', jош боље, чардаш у Маџарскоj! Ниje таj умро!

— Ала je то био лисац! Онаj прве класе! А вол'о нас je као нос бибер!

— А зар су ови сада бољи, Ивша, Бог с тобом! насмеjа се тутор.

— Та не мислим ни jа друкче, баћане, — приметио сам да га увек тако називаше, — џаба им њихове доброте, дао би' je крави у мекиње, jер ето на силу Бога хоће већ и Загреб и цео наш Срем да нам преселе у Пешту! Завртили главе тол'ким нашим мужевима, са коjи' нас je сада већ и срам. Џаба им њихове доброте! Тек они неће дуго чепркати, шта велиш, синовче?

— И jа велим да ниje баш лако играти се жмуре са народом, па уз то свесним!

— Није, богме! климнуо би нато главом наш тутор и прозборио би овако: — Него, да ви'ш у каквом смо шкрипцу, имаћемо доста кубуре! Ето, рече ми наш домин натарош да ће свима званичницима бити наложено од солге, и шта ти ја све знам од кога, да гласују само за онога при избору посланика на сабор, који *њима* зарезује у рабош!..

— Коме, баћане?

— Та Маџарима, човече! Нема ту ништа од њиног »баратшага«. Сећаш ли се како нам оно рече у Буну онај Србијанац на думбову: *чувајте се мамузе, јер она сваки час друкчије звечи!*

— Тако је, чико, тако! Ја сам, ето, учио се неколико година у Мађарорсагу, где ми већ уши обише њине мамузе, па сам се баш уверио да сваки час друкче звече... Добро вели наш брат србијански! одобраваше му сасвим задовољно Владимир, који на то устаде са кревеца и седне до нас.

— А јесте ли дуже времена били под Черевићем у буну, чико?

— Хој, хој! Та ко је више прелазио онда у Бачку, па још ноћу преко Дунава, него ја и, ево, кмет-Ивша и неки Павле Стеничин из Сусека! Ко би нас онда уздрж'о! Кад се оно Стратимировић побрк'о са патријарком... чекај! то је канда било баш у септемврију, ако не и пре још!.. и кад оно пуче глас да ће га Книћанин да одмами у Београд, онда мал' што нас сву тројицу не по'ваташе! Ал' после тога, кад се оно Маџари највећма размаџарише у Керу, Вутогу и Петровци...

— Није у Петровци, баћане, већ у Врбасу! упаде му тек у реч кмет-Ивша.

— Јест, јест, право велиш, у Врбасу!.. онда мал' ме нису...

Ту тек подиже полако руку ка левом увету и, кад отклони проседи зул, баш лепо опазисмо велику белегу што се сакрила у коси.

— Ал' баш, баћане, к'о би рек'о да ћеш ти и сам још о томе приповедати кадгод! Та знаш, јадни сине, како си пливао у крви! Мајко моја, та сав си огрезао био! Сахрани, Боже, и Мајко Божја! — Ту поче кмет-Ивша да се крсти, а чело му се намрштило.

— Е, божја воља! Тек ја онда умал' те не исплати! А и не исплатио: није то шала ошукнути кога будаком по глави! Ту се не пита колико је глава стара, већ на кол'ко ће пола! Дакако!

— А ко вас удари, чико?

— Па ко? Маџарина нека из Врбаса!

— Него, баш те покојни Исидор спасао, баћане, Бог да му душу прости!

Тутор Мата би на ово дубоко тек уздахнуо и, у највећој тузи, признао би овако:

— Исидор, Исидор, и нико други, Бог нека му наплати! — Нато би се дубоко замислио и погледао ка икони на дувару, где уз босиљок виси неки мали златан крстић о црној пантљичици.

— А ко је тај Исидор, чико? — запитамо га и ја и Владимир као из једнога грла.

— Ето ко, децо, — овде му се лице разведри, —

ето ко : *отац мога будућег зета, Смиљиног будућег мужа, отац Младенов* . . . Знате л' ? . . .

— Е ? !

Случајно погледим у то на Владимира, а он опет исто онако пребледео, као оно мало час под прозори.

— Дакако, нико други, већ баш он, главом он ! Мија Палинић из Н. у Бачкој, он ми је спаситељ ! Но зато сам и дао му своју поштену *српску реч* да ћемо се ма кад сродити, ако нам и Бог буде наклоњен ! Његов Младен био је онда баш на сиси, и ја му рекох : »Мијо ! ти си ми, ево, спасао живот, и то не само онако како би и други ко, већ си око мене лебдио баш као около свога детета, или брата, или оца ; па зато ти, ево, обричем, ако ме свемилостиви Бог усрећи ћерком, да ћу је дати за твога Младена, као што би' и теби сада, ево, дао и душу и срце« . . . Он ме је нато пољубио у чело, како сам лежао на постељи, стисн'о ми руку и рек'о ми : »Мато ! кад би' то *само* могао да доживим, па ма одма умро . . . Па још кад би Бог дао да нам се деца и милују, јер силом ништа, Мато, ајак . . .«

Ту опазисмо узбуђеном тутору сузе у очима. Мало застаде, и затим опет настави, али тихо и тужно :

— Него, он сирома, ево, не дочека те радости. Ја сам, ево, срећнији, јер замало, па смо се и сродили ! Бог је добар, и бољи од сви' добри' људи, јер даде ми, ево, *добро* дете, што га је и покојни свагда милов'о и поздрављ'о као своје рођено, — Бог ми га је

дао, па можда само зато да се испуни жеља Мијина и да одржим своју српску реч. А и деца, ето, милују се . . .

Ту се к'о чисто трже, јер се сетио на Смиљу, која још никако да унесе чаше за вино, и повика гласито :

— Oj, Данице, а 'ди је та девојка са чашама ? Гле, ти, сад !

— Ево, ево ! чусмо на то из кујне Даничин гласић, која за тим и уђе са чашама.

— А 'де је Смиљка ?

Девојче као опарено застаде насред собе и чисто не знаде како да одговори, већ поче да се смеши и да се угриза за прсте.

— Но ?

— Па она каже . . . овај . . . да . . .

— Да се стиди, је л', бубице једна ! — прихвати јој шепртљаву реч кмет-Ивша и лупи ногом о столицу, да девојче побеже из собе. Сви баш лепо чусмо како јој Смиља у кујни пребацује : »лудице једна, срам те било, а како би ти тако каз'ла . . .«

Тутор Мата међутим већ напунио чаше и подигао се да нам испије добродошлицу. Његове дветри речи дубоко ме дирнуше, и одвећ задовољан бејах кадгод му сагледах искрене очи. Владимир дотле већ поче да тумачи нешто кмет-Ивши и овако прозбори :

— Камо среће да сви тако мисле као ви !

— А шта то ? — уплете се и тутор.

— Та фали нам кмет, ево, нашу омладину.

— Е, а како не ! Ко ће да нам буде узданица,

ако млади људи не! Ето, ми још коју годиницу, па у гроб; зато бар да понесемо и утеху коју на онај свет. Зна Ивша шта вели! — Ту се олако осме'ну и поче да ме пита за позоришну дружину која је баш тада у Панчеву представљала. Похвали ми се нато како је у Руми видео »Сан Краљевића Марка« и како му се одвећ допало; а наиме песма вилина. Но тек што спомену да је с њиме био и поп-Јоца, одједаред се опет сневесели и рече:

— Сирома попа, 'ди њему умре девојка! Сирота Даринка!

— Да, збиља!

— Грехота, баш грехота! окрену се и Владимир к нама.

— Ви'ш, па кажу неки ученици да нема божјег суђења! Да ви'ш, да њој није Богом суђено да умре, да ви'ш би л' и она одиграла у Смиљкини сватови! Ко би се томе надао! Шта ти рече оно попа, баћане?

— Да, збиља, каже ми да јој се смрт уснила неколико дана баш пред несрећу. Сни она као да је у некој башти, а с њоме као и моја Смиљана, па иду тако по башти, иду, иду, кад наједаред застаде и врисну покојна и маши се руком за врат, а у руци јој остаде нека велика црна гусеница која је опече. Вури је одма на земљу. Обе се нато сагну, као да је боље виде, кад наједаред повика покојница: »ју, Смиљо, а видиш ли јој на леђи као нека мртвачка глава!« Моја се као мало боље саже да се што боље увери, а кад оно, а гусеница се некако врцну и чисто потскочи од земље, па и њу опече по десној руци,

баш по оном прсту на коме јој прстен од . . . Ех, лудорије ! Кад би човек опет све . . .

— А, да : сан је лажа, а Бог истина, баћане ! . . Да њој није то Богом суђено, што би она по сну умрла, то би ја вол'о видити ! Дакако ! . . .

— Чудно !

— А у којој је години била већ ? запитам га радознало.

— Та ето, синко, од моје девојке у две године само млађа ! рече ми, тако некако чудновато као да претпостављаше да ја већ сасвим извесно знадем колико је његовој Смиљани.

— Петнајст ! Је л' те, чико ? примети Владимир, који баш као да хтеде да покаже да он знаде колико је Смиљи.

— Да, да, петнајст јој беше ; управо толико ! То јест, не, не баш пуни петнајст, јер сад на Сретеније било би јој канда тек петнајст, да остаде жива-здрава . . . Моја се родила на мајку Анђелину. Чекај, да ти баш зацело кажем кад би јој било петнајст ! — И нато се полако подиже и узеде с ормана календар. Беше баш »Ласта«.

—Врашко дете, ви'ш само шта је опет и овде надрљала ! — Ту нам показа корице од календара, на којима мала Даница баш фајн намоловала плајвазом оџачара са мердевинама и широком метлом. За тиме стаде да преврће по календару, а и Владимир нешто поче да завирује.

Док не нађу што траже, да вам на брзу руку

кажем како изгледа тај честити тутор Мата и како му је у соби; а кад и Смиља уђе, чућете и о њој.

Тутор Мата није више у средњим годинама. Проседа коса набраја му већ доста година. Чело му је поприлично набрано, ма да живи у сваком задовољству. Како је широк у плећима и баш евала висок, има човек шта да га види! Брци му повелики и дебели, но обрве му као нешто мало, рек'о бих, чудновате или, бар, необичне: одвећ накострешене; али испод њих светле тако умиљато и искрено два смеђа ока, да би их чисто васдан гледао. Уз то мало одвише канда трепћу . . . Што се одела пак тиче, то мислим да је доста речено у овом: нико у селу није тако чисто и угледно одевен као сеоски тутор. Пре свега, *може му се*, јер је по имућству одма други у селу, — први је онај грк-Панта што је искао Смиљу и којега нам је Владимир још у писму онако зло описао; — а друго, Смиља његова, као што чујем, тако га надгледа и двори да није ни чудо што је увек све чисто и угледно што је на њему.

У кући му је не мање чисто и све у своме реду. Као и у свакој другој имућнијој кући на селу. Једно кандило само, пред иконом, — свети Ђурађ на коњу, па убија аждају, — једно кандило само што је ванредно велико и лепо. Види се да је чисто сребро, па и сви ланчићи од сребра су, па и точкић онај о коме виси. Осим тога виси на десној страни над креветом Милош Обилић у црном, дрвеном оквиру; а с леве, али не над оним другим креветом, већ 'нако чело главе, слика Доситијева у истом таком

оквиру, само је нешто новија. На орману, преко од пећи, читава гомила српских књига, али не у прашини, већ у најлепшем реду. Опазио сам »Лазарицу«, »Бирчанин Илију«, малу збирку народних песама »за на изуст учење« и »Зборник« у црном сомоту са великим позлаћеним крстом.

Жао ме је баш што нисам могао мало боље да погледим и на онај мали крстић код светог босиљока под иконом, јер у то баш подиже се домаћин и рече :

— Даклем, ви'те да сам ипак добро казао : управо на Сретеније било би јој петнајст, да је остала живиздрава.

— Сирота !

— Ала је лепо певала ону песму : »*Пошетала царица Милица*«, је л', баћо ? Па онда ону Дамјанову :

А ко ми те не би вол'е,
Мала додоло ?

— Е, тако, шта ћемо, било па и прошло ! Него, дедер да се куцнемо мало, децо ; а ваљда ће нам удавача бар вина још донети, кад не хтеде — празне чаше !

Закуцамо на то чашама, и у то чујемо како Смиља тихо казује девојчицама, које су такође у кујни, да не иштy у соби пред гостима туршије, јер тамо неће добити.

Нато уђе у собу.

Како нам је сада пред очима, да чујете одма каква је.

Али још мало само, малчице само стрпите се,

док вам пређе не рекнем коју и опширније о њој. О Смиљи је најлакше чути у селу, јер не само да је сви познају, већ и воле. Као мало дере још била је свакоме мила, али не мислите само зато што је у истини одвише дивна, већ што знаде у свако доба и сваком приликом да задобије наклоност и љубав свачију. Ето, хвала милом Богу, можете се и *уверити* да вам сушту истину казујем, ако вам се баш прохте да запитате и старога учитеља Г. Павла П . . ., који је и сада живиздрав, и свагда готов да вам овако за њу рекне: »слатки и љубезни моји« — зацело би тако почео, јер је одиста љубазан човек — »слатки и љубезни моји, ја вас уверавам, ево, сас мојом чистом свестију, и сас искреним поштованијем спроћу њенога честнога отца, да нигда и никада, откако, ево, учитељствујем у овоме обшчеству, нисам имао таке ученице у своме училишту . . .«

Па не само честити учитељ Павле, већ и свако ђаче друго казало би вам како је Смиљка туторова најмирнија од свију ђака у школи, и како је понајболје знала увек штицу и рачуне на куглице, и како никада није клечала, а још мање — да је добила коју пацку! К томе би још и ово додали: како би Смиљка свакад кадгод би понела у школу коју јабуку или крушку, — а у њеног оца има сијасет воћа, — илити пак пекмеза на комаду белога хлеба, — а у њенога оца хлебац је бео, — како би она свагда радо поделила своје слаткише, и то не само са присним другарицама, већ и са сваким другим који није одавно окусио белога хлепца. Такве деце

27*

има задоста у свакоме селу; комад белога хлепца кадар је много дете да зарадује. Но Смиљка је тим више баш постајала милоснија што је више имала. И тутор је то одавно већ опазио, и радовао се неизмерно. Више пута, кад би сеоски слепац закуцао својим штапом на тарабу, кад не би могао да погоди одма на врата, она би полетела као мала птица вратима и увела би га у кујну, да му тета-Марта — постара жена из села, која после смрти туторовице управља кућом — да му тета-Марта даде што за јело и коју чашицу вина; а уз то би и сама још одрезала поприличну кришку хлепца, да га изненади при поласку. Зато се не треба ни чудити што, увек, кад Смиљка случајно не би на дому била, стари слепац запиткује: »а где је Смиљка, а куд је отишла, а је ли от'шла сама? а како би је пустили саму, а зар не знате да има љути' паса у шору? . . . еј, еј, чувајте ми ту добру девојчицу!«

А шта би казао за њу уважени поп-Јоца? Казао би: девојчица та, слатка је она, има и одвећ добро и милостиво срце; па је уз то разумна и послушна, — да јој се човек и чудити мора. Она је у цркви на служби и на вечерњу увек; и увек тако мирна и пажљива да, свакад кад год изиђем из олтара да кадим, *морам* чисто да погледим на њу крај леве певнице, како је лепо скрстила мале руке и како се загледала у иконе пред њоме. Нити би икада пре отрчала кући из цркве, док не би заискала свете наворе за њену тета-Марту. А кад је мало већ одрасла,

— која је била та девојка око које се најрадије скупљаху друге девојке из села, па и оне из последњег шора, да се с њоме мало поиграју *шапца-лапца*, *циц-коза*, *трескавице*, *папучица*, *паун пасе трава расте*, *јастучића*, *прстенка* и многих других лепих игара, — која је била та девојка, ако није лепа ћерка тутор Мате? Па како се она и сама томе радовала што је *сви* баш тако од срца воле! Стога јој чисто необично беја да изабере себи *присне* другарице, кад су јој, ево, *све* таке. Тек ипак, најрадије би се дружила са Даринком, сада покојном ћерком попином; зато је и била онако одвише тужна и убијена на опелу и погребу њезином.

Владимирова мајка рече ми да је још у деветој, десетој години изишла »фајн« девојка, да је свачије око застало на њој, и да би сваки рекао :»О,благо том тутору Мати! баш има красно дете, нема га у вароши!« А кад би је који несташко у ходу уштинуо крадимице за меки, бели обрашчић, она би поруменела до ушију, али сасвим до ушију; а несташко би тек застао нато и рек'о би јој искрено: »Смиљо, Смиљо, ни́ да си румена! *баш као ружа!*« То каже да су јој некако дочуле и другарице из њенога шора (нисам дочуо које) и почеше да је зову *ружом*; мало по мало, па јој дадоше и значајније име још: *Сремска ружа*.

Кажу да јој то свакада по вољи беше. Шта више, и она сама звала би се покаткада ружом. Кад би спазила, на пример, на сокаку, на клупи гдекоју

снашу са малим дететом на руци, а она би пришла одма радосно, и кад би пружила своје руке детету, она би некако радије запевукала :

> 'Оди, чедо, ружи !
> 'Оди, чедо, ружи !

него Смиљи или Смиљани. Уз то, и оцу јој сасма драго беше кад га је когод запитао : »чико, а шта ради ружа ?« Па још кад би питаоцу овако одговорио : »хвала на питању, здрава је : *ево баш сада тка«*, или : *»баш сада везе«.*

Крај свега тога што је у кући туторовој увек било свега задоста, ипак је нашој Смиљани најмилија забава била рад, ручни рад. Она је волела да чује од тета-Марте ово : »Смиљко, срце моје, баш си ми вредна,« него од које другарице ово : »ружо, сунца ми, баш си лепа !«

А што је умела увек да сашије кошуљу, то се у целоме селу признаје. Тако, на пример, кад би која сеша промашила посао, и огрлицу на кошуљи направила некако неудесно, илити пак запонце одрољила, казала би јој прва дру́га одма овако : »ју, жалосници мени, а како би ти тако осакатила ту кошуљу ? носи је таки Смиљки, нека је мало поправи !« А кад би је ова послушала и дошла ка Смиљи и рекла јој : »Смиљо, де, молим те, буди тако добра па види како би се ово могло малко удесити,« — а она би тек рекла : »Е, Боже мој, чудна ми чуда ! па ниси ти, снаја, баш тако здраво пофалила ! ево, ви'ш ! . . .« и ту би тек узела

маказице, да јој од стика означи траг којим ће да се поправи.

И не само то, већ и много друго још знала је она тако лепо да ради. Наиме, кажу да је знала, као мала девојчица још, особито вешто да приплеће курјуке, и покојна Даринка веле да је најлепше била очешљана свакога свеца, јер би је тада увек очешљала сама Смиљана. Па ко је умео лепше да телејише цвеће него Смиљка? И где су ти сватови у селу у којима и она није одиграла? А зна ли да игра Смиља? Шта мислите како ми је рекао о томе чича-Тома Владимиров, шта мислите? Ево, како: »'Вала милом Богу, наглед'о сам се нашег српскога кола и у колу играчица баш доста, али, вера Бог, Смиљка баш увек зачини коло својом игром и својом лепотом и својим осмејком и шта ти ја све ту знам... Знаш, рођаче, кад се у'вати у коло, а свирца све зивкају с друге стране, јер он све непрестанце цупка и свира *уз њу*. Крста ми, баш игра ситно! Шта је чигра спрам ње?...«

Кад би, тако, лети, недељом после ручка, заиграло коло пред Гавриним бирцузом (то је онај бирцуз за кога оно у *гостионици код »Пола звезде«* рече циганин Ливан да је чуо како више момака, и међу њима неки по имену *Светозар*, претише да неће Младен, онај гарави Бачванин, извести најлепше сремске девојке, па ма сви *»на дну«* робовали!...), — кад би, лети, тако после подне, заиграло коло пред тим бирцузом, скупили би се многи сељани и сељанке да гледе младеж у игри;

али тек онда кад би се и Смиља ухватила било би коло потпуно. А тутор Мата пришао би тек сасвим задовољно колу и почео би да мери који се момци као најрадије хватају до његове Смиље. Па или видео Живка Милићевог, или Марка Костајдиног, или Јову Вукелића, он би се тек полако насмешио и у себи прошаптао: »хајде, хајде, децо, играјте с мојом јагодом, али је нећете загрлити; има она већем свога чилог ђувегију чак тамо у Бачкој, чак. . .« Па кад би видео и *првога момка у селу* где уз њу игра, кад би видео и самога *Светозара*, сина вештице Кумрије, кад би и њега самог видео, и онда би се тек насмешио и у себи прошаптао: »столицу ти твоју, Светозаре, баш си угледан и стасит, нигди те ваљада нема, и вредан си да те зову *првим момком у селу*, али играј и ти кол'ко ти је вођа уз моју јагоду, тек ће је други да загрли; има она већем свога чилог ђувегију чак тамо у Бачкој, чак . . .«

Многа би снаша таде тек пришла ка тутору и рекла му: »ко ће с вама, чико?« А њему би то било мило, мило. . .

Осим тога миловала је Смиља још нешто, и то јако: *манастирске славе.* Кад би тако славио који обљижњи манастир (има их два наблизо), а њу би све нешто срце вукло ка тим славама, и срце би јој запливало чисто у радости кад би јој тек њена тета-Марта рекла: »Хајде, срце моје, казао је чика да можемо ићи, али у друштву!« Сместа би позвала још неколико милих другарица и тако би се кренули певајући на пут.

Но пре него што би пошла од куће, пре него што би пришла своме оцу и рекла му: »бабо, дај ми руку!« и пољубила је, пре тога још пришла би му озбиљно и опет умиљато и — заискала би који грошић. А кад би јој се он нато одазвао од прилике овако: »ево ти, дете моје, да имаш на медене колаче,« — а она би нато још озбиљније и још умиљатије заискала — још два пута толико! Тутор Мата би јој се загледао дубоко у лепе очи, пољубио је у ведро чело, и — дао би јој још пуну шаку грошића; јер је из погледа њеног прочитао да му дете помишља на *слепе и убоге око манастира!*

А зашто је Смиљка, од детињства свога још, тако одвећ волела манастирске српске славе? Зашто? Зашто воли птица зелену грану? Зашто милује поток мекану мирну долину? Зашто милује око светлост? Зашто цвет росу? Зашто небо звезду? Зашто срце утеху? Зашто? Зато што у нераздељивости тек и једно и друго постоји! Зар Смиљу, Српкињу Смиљу, да не вуче срце *српској* слави, на којој ће да види српску својту, браћу, сестре од крви, од срца. Или зар се даје замислити да једно девојче, осетљиво, скромно и живо, које, као што досада ево чусмо, кадро беше да обухвати у своме детињству многу питку душевну храну и ваљаност, зар и то девојче још да питамо да ли је и за њу манастирска слава?

Па уз то још кад знате да јој тутор Мата улп у дубину душе *народни понос, народну песму!* Зар су заман оне књиге у туторовој соби? Зар »На-

родне песме,« »Лазарицу,« »Бирчанина« и многе друге још, тутор не преврће ? Зар му их не чита толико пута увече, кад му уморна глава полако клоне на јастуке, зар му их не чита гласно и осетљиво његова јагода ? Или зар не види толико пута девојче сузу у очима бабовим, а не мање и он у њезиним ? Или зар је клонуло оно доба у коме се осећало, у коме сузе беху изливи осећања, а не притворне тешилице и образине притајаног потсмеха ? Зар су они у добу ономе које гута својину народа, које му цеди на срце туђе крви, да му у крви поднесе и — отров ? Зар су они у добу у коме је изгинуо понос народа српског, у коме сећање на прошлу срећу не буди у срцу нову снагу и усхит? Не, тако доба не дао нам Бог, нити ће га дати, док Србља за своје име знаде ! И тутор Мата тако мисли, и ма да није од оних који се *уздижу* својим родољубљем. Њему је најмилија утеха у томе што му родољубље одјекује у души његове ћерке, па зато јој и сам драговољно вели : »иди, дете моје, иди ’дегод мислиш да ћеш видети српске сестре и браћу! Док си код оца, много шта дозволиће ти, а најрадије то !«

А кад би се повратила увече са славе, па кад би му стала да казује по реду и полако шта је све видела, а он би је тако радо слушао као да никада још не виде славе. Добро би мотрио на речи њене, и свагда би се уверио да му најрадије казује о слепим гусларима, што ’нако тужне песме изводе. Чисто би му пред очи излазила тада његова јагода,

како замишљено стоји у овом ил' оном кругу око гуслара и како јој сузице трепте у смиреним очима, и како за тужним певцем, што не види сунца ни бела дана, у себи полако шапуће :

> Сестро драга, Косовко девојко !
> Која ти је голема невоља,
> Те преврћеш по крви јунаке ?
> Кога тражиш по разбоју млада ?
> Или брата, или братучеда ?
> Ил' по греху стара родитеља ?

Е, тако, од дана на дан улевала јој се у душу многа красна својина ; и те својине јој сваки од срца признаје. Али и нешто сасма чудновато, необично и неверовано чује се о тој милој девојци. Кад сам ово што ћу сада да вам рекнем чуо, а ја сам слегнуо рамени и нисам веровао ; ма да сада признајем да ми се и сама измишљотина као измишљотина ипак допада, јер некако смера још и на више да уздигне Смиљине врлине.

Приповедају да је неку Милку Ћертићеву, — умрла је пре четири године, — неисказано болела глава, да већ не знаде, сиротица, шта ће и како ће. Пуну недељу дана ни ока затворила није, тако је патила. Кад осме ноћи већ, у којој као мало заспа, усни јој се да ће је од те напасти избавити само — ћерка Матина. Оде она сутра-дан одма к њој, и каже јој како све непрестано још пати од главобоље и како јој се уснило да ће је она излечити. Смиља се нато чисто нађе у чуду, јер не знаде никакова лека од главобоље. Но како је било баш

пролеће, а њој некако случајно падне на памет онај обичај у народу *како се сасом тера главобоља*, те одма оде с Милком на прво брдо, где нађу сасе. Ту одма узабере једну, *најрасцветанију*, — јер је грехота брати онде пупољке где расцветано цвеће чека на руку да га узбере, — и каже Милки да заклопи малчице очи, а она поче да јој превлачи сасу преко очију и чела уз шапат:

Сасо, сасо, тебе боли глава,
Милку не боли!
Никад не боли!
Сасо, сасо, тебе боли глава,
Милку не боли!
Никад не боли!...

И нато би тек пљунула на цветак, згазила га ногом, подигла га опет и хитнула га болесници преко главе; а као »збогом остај« рекла би:

До недрага, сасо,
Тебе Милка неће,
Јер сад никад Милку
Не заболи глава!

И, гле чуда! тога стика — нестало главобоље, као да је неко руком узе!

Кад ово пуче по селу, почео би се од прилике оваки диван:

— Гле, чуда само, пријо, ’де Милку Ћертићеву у часу прође глава тек што је Смиљка помилова сасом по челу, па још каква главобоља!

— Е, Боже мој, снаја! па није то ништа баш

тако необично; кад не би саса имала у себи ту волшебну силу, откуда би и била онда та песма:

Сасо, сасо, тебе боли глава,
Јову не боли!...

— Ето ти је опет сад! Та не чудим се ја саси, пријо, Бог с тобом! То и ја, 'вала милом Богу, знам да отерам главобољу, па и ако не увек, ал' оно често. Већ се ја чудим томе откуда да се Смиља потсети одма баш на сасу, кад у сну није било ни спомена о саси. То је, ви'ш, баш оно! Видиш, баш сам Бог умудрио је.

— Право кажеш, снаја, баш Бог сам умудрио је и нико други! Та и Бог њу воли!

Но тутор Мата свакада би се насмејао само на таке лекарије, али — не смеју се остали у селу...

Кад о свему овоме што досада о њој чусмо још једареда размислимо, појмићемо одвећ јасно и ово казивање Матино својим добрим парњацима и пријатељима: »Ал' баш ће ми бити тешко кад ме моја Смиљка тек наједаред остави и одлети као бео голуб преко Фрушке и Дунава. Ја имам, ево, хвала Богу и Мајци Божјој, још једно дете, моју Даницу. И она је послушна и добра, али ми је Смиљка баш чисто на срцу одрасла, а уз то ме у многом потсећа и на моју покојну Јелицу, Бог нека јој даде у рају насеља. Добра моја Смиљка! Чисто не смем ни да помислим на њене сватове, — и ма да их једва чекам...«

Па та мила ћерка Матина стоји, ево, сада пред

нама; унела нам је у белој повећој чинији жуте туршије. Стоји, ево, пред нама, и читаоци би хтели да чују — и о лепоти њеној. Ја сам ово, као што видите, оставио сасвим на последак, јер знадем да је Смиљка у истини тако лепа, тако лепа да ћу и сам чисто да осетим неку необичну милину и задовољство кад почнем да вам казујем — о њеној лепоти.

Неко неописано осећање узбуди чисто душу у човека кад погледа у ово девојче. Као оно на језику грумечак шећера што се растапа и уједно слади, тако исто у један мах осећаш себе самога како се губиш и нестајеш у њеноме слаткоме осмејку. А речи њене, простотом и искреношћу својом, тако су кадре да те ућуткају, као да би највећма огрешио душе кад би јој пресекао медене зборе из 'наки' уста.

Чисто не знаш камо прије да погледаш, — не *погледаш*, већ камо да се *загледаш*, јер ти око на свему прерадо *остаје*, па би чисто и вечно тако гледао, нетренимице гледао, или у оно лепо и чисто чело, у ту још неписану књигу живота, детињска живота; или у оне чаровите, умиљате плаве очи, које те чисто *моле и преклињу*, *питају и опомињу*, *блаже и буне;* или у оне танке обрвице над њима, што се тако искрено и брижљиво свиле као да свакога још на први поглед хоће да увере да је *само њима* та срећица подарена да непрестанце грле онако лепе, онако значајне очи! А коса? Шта је ибришим, он није тако гладак; шта је свила, она

није тако мека: већ баш оно меко пољско ковиље уплело јој се у пуне, плаве витице.

Ој, та Смиљка је прекрасно девојче!

Као оно тужна и ожалошћена мајка што и највећу невољу махом заборавља кад погледи на своје весело, невино детенце, које још и не снева о сузи и јаду, — е, тако исто, рек'о бих, осушила би се многа суза и усахнуо би многи јад у ономе срцу које би *осетило* Смиљину лепоту.

Али, зато баш, могла би, напротив, и многа радост и срећа да се немилосно слије у тугу и терет, кад би човек помислио: ово девојче, ова оличена срећа, или усрећен цветак на земљи, не цвета — за мене!...

Њена румен на образима тако сличи руменој ружи да никада не треба да задева у косу ружу, већ само зелено лишће ружино: па нам је опет ружа, потпуна ружа пред очима.

Кад бих однекуда био сликар, па ми дошао који богаташ с овом необичном жељицом: да му насликам »*чаровити исток*« и »*зорино светлило*«, а ја бих сместа пристао и понео бих се својим укусом; јер бих му насликао Смиљку, и то тако верно да би осмејак њезин свакоме претстављао осмејак истока, а очи њене — зорино светлило. Али кад би ми исти тај осетљиви богаташ усхићено рекао: »сликару, слика ова тако ми се допада у њеном осмејку, да бих ти дао још и двареда толико, кад би ми је насликао и у тузи, кад би ми показао девојче то и у *сузама*.. Насликај ми је као неког

»плачног анђела! . . .« На *таке* речи обрадовала би ме нека ненадна страва, и ја бих му одбио све понуде; јер би се потсетио одма на погреб Даринкин, јер би ми пред очи сместа изишла плачна Смиљана; а *таку* би могао само тада верно погодити кад би и *очи* биле кадре да сликају, а не само руке.

Јесте, она је лепша у тузи! Само јој треба лепоту *осетити*. . . Та она тужна лепота буни ме и сада, ево, њене миле осмејке што их изазва ненадно питање кмет-Ившино:

— А да ли се ти збиља стидиш, удавачо моја?

— Идите, бато, а што ме опет то баш питате?!

— А него? Хе, хе, хе, хе!

— Добро пита бата; а да шта би, кад ви'ш како си порумენила! Јао, јао! — започеће нато и тутор, намигнувши на мене и Владимира, који опет пође да је брани:

— А зашто да не румени, кад је девојка? Зар ви, чико, нисте и сами толко пута говорили јој да је невини стид најлепши украс девојачки?

— Е, та да, синовче! То је бар тако! Него, знаш, бата би као хтео мало да се пошали. . . А и нека нас; јер, Бога ми, није дуго до пролећа, па нам онда неће бити увек на очима.

— Збиља, нисам вам ни рек'о још да и ја познајем вашега зета!

— Е да?! А откуд, синовче? запитао би ме одвећ радознало, но у тај пар баш као да му хтеде ћерка полако да се уклони из собе; ваљда не хтеде да јој на очи похвалим њенога вереника; али кмет-

Ивша, који то опазио беше, ненадно је обухвати око паса и не даде јој.

— А откуд, синовче? запитао би ме и поново тутор.

— Па био сам и с њиме и с чиком његовим у Черевићу, сада баш кад се враћаше одавде.

— Е, гле јако! Па где се, Бога ти, нађосте?

— Нађо' их случајно у бирту нашем код *»Полу звезде.«* Довео их тамо наш »агент«, шантави торбар. Био му је баш имен-дан. Баба му, кажу, нешто куњала, па је пустише да отспава, а они дођоше после вечере мало на вино.

— Е, то ми је, ви'ш, баш мило! Па како ти се допада? — Ту би тек погладио поносито брке и наставио би опет: — Де, де, само ти реци! Је л', Смиљо, ти нећеш чути, ти ниси ту? А?

— Нисам! — Гласак би јој тихо задрхтао...

Сви би се нато насмејали, а кмет-Ивша би је и боље још обухватио и почео неким смешним гласом да нам казује: »Смиљка није ту, ајак, Бож' сахрани! Хе, хе, хе!«

— Па онда, шта је било, синовче?

— Па — *допао ми се!*

— Је ли?

— Смиља каже: јесте, *допао* јој се! започео би и опет наш силом шаљиви Ивша у смеју, и ма да девојче и сувише затрепта очима, као да би погледима да му каже: »та, бато, ћути, кад те молим, бато!«

— Ето, ви'ш, синовче, па таки му је исти био и покојни отац, само није имао тако лепе црне обрве!

— Хихај! Чујеш ли, Смиљо: лепе обрве, лепе обрве! уплео би се опет, знате већ ко.

— А чика му је удовац? запитаће Владимир.

— Није, синко, жива му је, хвала Богу, Макрена; него, сада у последње доба, каже да је лежала у врућици.

— То мора да је неки добродушан човек!

— И јесте, Влајко! Сушти покојни брат његов, покојни Мија!

На ово уђоше обе девојчице, Љубица и Даница, и изазову Смиљу напоље, јер, веле, дође нека комшиница. А како смо и ја и Владимир обрекли поп-Јоци да ћемо га то после подне још потражити, и како овде већ подоста поседесмо, то се и ми подигнемо. Но пре тога испили смо, на опомену домаћинову, сваки своју чашу до капи, тако да баш ни једног душманина у дому не остависмо. Кмет-Ивша још остаде, али нас и он испрати до авлинских врата.

Мени је веома драго било што свранусмо тутору, и морам признати да сам се више пута осврнуо на његову гостољубиву српску кућу, баш као и сада, ево, што је жељно тражим очима, јер сада више не гледим у Јевремову авлију где кољу дебеле крмке, нити на онај дебели дуд пред његовом тарабом на коме се кљуцају одомаћени врапци. Као што вам сада ни то нећу казати ко је, за то време

док вам ово приповедах, прошао крај прозора, на кога сам, као што знате, *хукнуо, јер нисам имао друга, паметнија посла...* А како Владимира још никако нема од грк-Панте, код кога је отишао да купи дувана, — као што сте од Љубице већ чули, — то вам баш комотњејше могу још и то рећи камо смо управо отишли из туторове авлије; а тиме ћете лепо упознати и ожалошћеног поп-Јоцу и то опет — на врло јевтин начин.

Дакле, чујмо!

— — — — — — — — — — — — — — —

Змијина кошуљица.

Приповетка у народном духу.

Био један цар, па је боловао од љуте главобоље. Све се царство већ уплашило било, тако је патио. Са свију крајева света долазише му лекари, али све ништа не поможе. Неки се уплашили већ да ће и да полуди; а неки опет тајно говорише да је збиља и полудио.

Кад наједаред, — била је баш субота, — ево ти неке баке, која се, кроз силесан свет што се око двора царског скупио, поче да гура, и уђе управо у царску авлију. Дворани је терали и терали напоље, ал' она се све непрестанце молила да је пусте до цара. Тек онда кад им је рекла да *лека* носи болеснику, пустише је.

Кад дође до цара, који је на златном кревету лежао, поклони му се до земље и целива му суву десницу. Ту је он одма запита које му добро доноси; а ова му нато одговори: »највеће добро доносим ти, *лек од главобоље*!« Цар се чисто скамени, изненађен, и погледа је нато још милостивије. Лекари се сви задивили, који крај постеље седише, а царица — није ни веровала. »Јест, донела сам ти

лек, царе, ал' ће га опет други когод морати набавити! Ту, у првој шуми код нас, царује царска змија, и ја сама сам је већ више пута видела, па кад њену кошуљицу набавиш и с њоме погладиш болесно чело, бићеш опет здрав, као од мајке рођен. Но по ту кошуљицу не смеш послати ма кога, јер је змија љута и отровна, *већ најлепшу и најсиромашнију девојку* у целоме царству. То учини, па ћеш видити да нисам забадава оседела; а тебе лекари никад не излечише, јер ти си стао на нечисту кашику, или си ма кад узда'нуо на сред раскршћа«.

Кад то цар чује, тога стика заповеди својим слугама да телале по целоме царству да се од свуд искупи сиротиња, и то само младе девојке, па да одма похите царевом двору, где ће им се богата милостиња да даде; а која год не би дошла, да ће бити бачена на дно тавнице.

Не прође ни недељу дана, кад ево ти из целога силесног царства сиротих девојака где се нанизаше око царевог двора. Ту ти овај одма заповеди да се силни хлебови умесе и силни јагањци испеку, којима ће сироте и гладне да нахрани. При раздавању, пазише му дворани на сваку девојку редом да ли је и лепа; а особито царица, која ни једну није пропустила, а да јој дубоко у лице не загледи. Све које им се допадоше пропуштаху у царску авлију, ал' се царици све чинило као да још нема оне *праве* лепоте.

Кад ево ти и последње девојке, којој се хаљиница понајвећма истрцала, где сасвим смирено и стидљиво приђе царици. Ова цикну од радости. »Ово

је !« повика одма, загрливши сироту девојче са лепим плавим очима и дугом косом. Одма отпусте све друге, но пре тога их лепо обдарише ; а ову најсиромашнију и најлепшу уведу управо у цареву собу.

Чим је овај опази, а њему чисто одма одлакшало. Каже он њој ту како је код њега била нека стара бака, и како му је казала да ће га од те несрећне болести његове излечити само најсиромашнија и најлепша девојка, но која му мора набавити кошуљицу царске змије, што царује ту у оближњој шуми. Кад то девојка чу, а она сва пребледи и поче да се плаши. Каже њој цар опет да се ништа не боји, јер та змија воли сироте девојке, па јој неће ништа бити ; а он ће је царски обдарити кад му то учини. Добро, склони се напослетку сирота девојка и каже да је одведе когод у шуму. Одма ту цар нареди и она тако оде.

Кад она тамо, нигде на свету никога. Иде тако жалосна по шуми, иде, иде, и дође до неког извора. Како је ожеднила била, саже се, као да се напије мало водице, ал' уједаред јој нешто шушну за леђи. Брзо се осврне и опази — царску змију, где се одвија на камену из котура. На глави јој златна круна, а у усти зелена гранчица. Сва претрне, сиротица, и поче да бежи.

»Не бежи, девојко«, поче змија одма да виче за њом и пођe јој на сусрет. Кад ова то чује, како јој змија сасвим милостиво говори, а она се одма врати. »Што бегаш од мене, кад ја на тебе и чекам, — добро што си дошла. Све ја већ знам, зарашта овамо дође, па зато 'оди да ти дадем своју кошуљицу«.

Пође девојка одма за њом и дођу до неке црне стене у којој велика пукотина јапи. Силне змије, Боже, и гуштерови уплели се ту и чувају стражу на змијини врати. Ни једна не засикта на сироту девојку. Увуче се ту царска змија у своје обиталиште, и ево ти је тога часа где носи у зуби своју кошуљицу, коју даде девојци. Но ту јој пред свима змијама и гуштеровима каже да добро пази на њу, и да је опет натраг донесе за три дана. Ако је за то време не донесе, онда ће бити велико зло, јер ће кошуљица оживети и претвориће се у најљућу змију, која ће прво онога да уједе уз кога оживи.

Чује то све сирота девојка и обрече да ће је зацело кроз три дана натраг донети, и оде.

Кад дође у царев двор, а они је сви загрлише и пољубише. Даде она одма донесену кошуљицу, и каже како је за три дана опет натраг мора однети; али заборави да им рекне шта ће се догодити ако је не однесе. Одма почне цар да трља њоме по челу, и од стика ускликну да му је лакше! Од радости велике не знаде шта ће, већ поче да љуби лепу девојку; но то се царици ни најмање не допадне: шта више, уплашила се да ће је цар, кад оздрави, и за миленицу узети. Зато одма поче да мисли како би девојци наудила. Сети се таки да је девојка рекла да кроз три дана *мора* опет натраг однети ту чудновату кошуљицу, и поче у себи да суди да би девојку у противном случају змија ма како казнила. Зато намисли да кошуљицу сутра украде, па да је тек онда коме другом подметне кад већ и трећи дан прође.

Што је мислила, то је и урадила. Но по несрећи својој, како није знала где би је најбоље сакрила да је никако не нађу, метне је у *недра*. Кад цар и сви око њега најједаред осетише да је кошуљице нестало, сви се чисто окаменише, па и царица — као бајаги. Е, ту сирота девојка одма у плач, па у плач, ал' све забадава: кошуљице нема, па нема . . . И сам цар, који је оздравио и устао из свога кревета, поче да тражи, ал' опет све забадава. И он се већ био уплашио за сироту девојку, а бојао се и тога да му се сада болест опет неће повратити, и зато заповеди да му се цео двор претресе, а сви послужитељи који су тога дана у соби били да се на муке метну. Све то ништа није помогло, јер кошуљице нема, па нема, — као да је у земљу пропала. А ко би на царицу и помишљао, која се уз то више него сви други превијала и књезила.

Сирота девојка не зна шта ће од чуда и стра̑, а већ и трећи дан скоро на измаку.

Тога вечера још сазове жалосни цар све своје великаше и мудраце на вечеру, да се с њима посаветује шта ће и како ће у тој невољи. Како су седили за царским столом и вечерали, а с њима и плачна сирота девојка с десне стране до цара, царица с леве, — како су сви тако седели и мудровали шта ће и како ће, — наједаред цикну царица као бесомучна и поче да се маша руком у недра. Кроз танку кошуљицу пишну јој румена крв, а уз врат јој поче да се извија велика црна змија, које одма затим некуда нестаде. Још и не притрчаше царици, а она издахну . . .

Сви се упрепастили од чуда, па ни они најмудрији мудраци не знадоше ово да растумаче, док им сирота девојка не рече да је та црна змија она иста кошуљица која се, ево, у најљућу змију претворила. Рекне им плачући још и то, да је заборавила да каже да ће се кошуљица кроз три дана у змију претворити; онда је, можда, царица не би ни украла, нити би је метнула у недра.

Велика жалост овлада одма у царевом двору, и сутра-дан спремаху се да царицу сјајно сахране. Кад је већ издигоше на златна носила, а испод сандука испаде однекуд она иста кошуљица, коју сирота девојка одма узе. После погреба оде таки у шуму да је змији преда, но сада је још већма зебла у срцу.

Кад она опет на онај извор, а змија на оном истом камену, са оном истом круном на глави, али сад нема оне зелене гранчице у усти. Ту ова одма поче да моли змију да јој опрости, јер није она крива; а змија јој се примаче ближе, и кад је примила своју кошуљицу, поче овако да јој говори: »Да си била пажљивија, била би и срећнија. Онда би добила и ону зелену гранчицу коју сам пре у усти имала и која би ти благословила пород *мушком* децом, овако ћеш само женску изродити и то баш са *царем*, кога си излечила«.

Све што јој змија рече — и збило се.

Лепу царицу увек срце заболи кад међ женском дечицом не види и кога мушкарца, ал' шта ће: *тако је суђено!*

III.

ДОПИСИ.

Беседа у Великој Кикинди.

Хеј, Косово, туго наша!
  Место наших горких рана!
Неће дуго српска слава
  Бити у те закопана!

Плаво небо српског живота, српске среће, осуло се сићаним звездама. Звездице трепере, светлуцају све лепше, све дичније злате будућност српскоме роду. А те сићане сјајне звезде, што Србину златна живота обричу, зову се Српска Омладина. У колу ових поносних звездица светлуца, трепери и једна мала звездица; зове се »Слога«. Да лепа имена! Ал' и заслужује га: та при сваком иоле важнијем подузећу сложно се рукују и грле »Слогина« млада деца, сложно мети хите, на којој знају да ће среће роду наћи.

Међу предузећа »Слогина« уврстићемо и српску беседу. Задруга »Слоге« претрпела је више препона док се до ове цељи дошло није, но ни најмање није духом клонуло, јер је ствар на корист народну опредељена. А ту српску беседу намислила је »Слога« давати у гнезду косовских соколова, у Кикинди! Намера је брзо у дело приведена, честити Кикин-

ђани одазваше се братски. Први дан Духова приспела је дружина »Слоге« у Кикинду. Не изискујте да вам опишем како дружиницу честити Кикинђани дочекаше; доста да знате да су Кикинђани дочекивали.

Други дан Духова освануо је. Време је рђаво било, да не може горе бити, чега ради морамо извинити публику због незнатне посете.

Беседа се отворила песмом »Девојка се у Дреновцу купа«, коју хор лепо и на опште задовољство отпева, на чему имамо благодарити брату нашем Бранку Богдановићу, који није труда жалио око »Слогиног« певачког друштва.

Затим је декламовао Ђорђе Јеремијин »Мученицу« Јакшићеву. Тежак је то задатак, Јакшићева дела добро декламовати, а особито »Мученицу«; но Јеремијин добро је своме позиву одговорио.

За овим свирала је на гласовиру г-ђица Мила Виловска »Ја сам млада Српкиња«. Венци су летели честитој Српкињи. На родољубију њеном нек јој и пред светом хвала буде изречена.

Но ко нам сад на позорницу изађе? Гајдаш! Да дивна госта! Све нек нам је мило, али наше нек је најмилије! Сватовац је дрхтао по срцима нашим и трипут се морао почињати. Жао нам је што не дочекасмо милога госта Страхињу.

Затим је декламовао Паја Павловић »Падајте, браћо!« од Ђ. Јакшића. Да је ову песму Павловић добро схватио, сведочи му чисто осећање при декламовању, које је са вештином спојено било.

»Ја сам Србин«, пева хор на опште задовољство.

Затим нам отсвира на гласовиру г-ђица Марија Лаковића : »Сватосавски кум«. Кићени венци нек јој остану као спомен да је на »Слогиној« беседи очарала све слушаоце.

Сад нам изађе Ђена Бранковачки и декламује Владислављев »Грахов-Лаз«. Песма нашег одличног песника позната је. Многи су је имали прилике чути на беседама декламовати, ал' овако не. Венци су крунисали свршетак вештачког декламовања.

Г-ђица Мила Виловска отсвира затим на гласовиру »Варијације из српских мелодија«. Кићени венци бацани младој Српкињи посведочавају опет задовољство слушалаца.

Први део српске беседе завршио се песмом »Напред«, коју је хор трипут на захтевање слушалаца отпевао.

После тога следовала је игранка све до зоре. Српске игре највише су игране : та српска је беседа била !

Трећи дан Духова отпраћена би дружиница »Слога« до колодвора од браће Кикинђана, која нека приме с родољубивим Кикинђанкама братску благодарност од дружине »Слоге«, којој су у свему на руци били, како само свој своме бити може.

Така је била »Слогина« беседа у Кикинди.

Туђе и мање познате речи.

аван — посуда у којој се туца паприка или што друго
авлија — двориште
агенција — паробродско звање на пристаништу
анатема — проклетство
апеловати — позивати се
ауспруг — врста вина

багов — испушен дуван што остане у лули
ба̏ка — војник редов
баратшаг — пријатељство
барлијати — претурати, мутити
бекрија — пропалица
белај — невоља, зло
бенетати — говорити глупости, врачати
бирт, *бирцуз* — гостионица, крчма
бирташица — крчмарица, гостионичарка
благодјејаније — доброчинство
буна — револуција у Мађарској 1848 године
буџак — угао

вагроб — час смрти
вандрокаш — путник
Варадин — Петроварадин, место у Срему
варанција — варање
версификатор — стихотворац, слаб песник
вертеп — представа Христова рођења коју деца носе на Бадњидан по селу
вертепаш — дечко који на Бадњидан носи вертеп
вилајет — крај, завичај, постојбина
винцилирка — чуварка
волшебан — тајанствен
воринта (форинта) — аустријски новац од два динара
ворма (форма) — облик, изглед

врајт — чин између редова и каплара, у аустријској војсци
всује — узалуд, бадава
вртаљ (фртаљ) — четврт
вунта (фунта) — безмало пола килограма
вуруна (фуруна) — гвоздена пећ
вутирати — сметати

гвихт — терет, тег
гејак — простак
гилт — вреди, стоји
грк — трговац
грошић — ситан новац од пет пара
гурбељ — циганин

дамшит, дамшић — пароброд
дебата — расправа, препирка
диванисати — разговарати
дишпут — разговор
дизга — крајац, ивица
домин — господин
дувар — зид
душманин — непријатељ

ђувегија — младожења

егеда — виолина
егедуш — човек који свира у виолину

екстра — ванредно, особито

женирати — сметати

зађиликнути — бесно повикати
заман — залуд, бадава

ибрик — посуда од бакра
ибришим — свилени конци
ин корпоре — по телу, физички

Језуш — Исус
јок — не

кадар — моћан
кажа — кажипрст
каприц — ћуд
каштига — казна
квартир — стан
квасла — кићарка
квит — готово
кијамет -- непогода, пропаст света
клафтерланг — дугачак два метра
клика — друштво, банда
колега — друг
комотњејше — сасвим слободно
комшија — сусед
конг (ганг) — ходник

крајцара — бивши аустријски новац од две паре динарске
Крањац — Словенац из Крањске
красњејши — врло леп, најлепши
крџан — прост дуван
кубура — брига
кумбара — бомба, лубарда
кумпанија — друштво, чета
кураж — храброст

лајбер — капут
ларма — вика, галама
лемати — тући, бити
лй — само
лира — инструмент за свирање којим су се пратиле песме код старих Грка
лицидер — воскар
лудорија — лудост, глупост
луфт — ваздух

мамелук — роб, лицемер
мердевине — лествице
мертик — део вина који припада једном монаху
милица — стари аустријски новац од две паре динарске
мозаик — слика сложена из камичака разне боје
мрака — ситница
мустра — узор, пример
муштерија — купац

награисати — настрадати
нарицајеми — названи
натарош — главни општински чиновник
натентати — наговорити
нацак — једна врста мале секире за ношење место штапа
немешки — племићски, господски
нотиц — бележница

обичество — друштво
одгалопирнути — отскакукати, одлетети
одсек (оцек) — изненадна дубина у реци
одушка — рупа која се пробије у залеђеној реци, да би се могла грабити вода.
океритi — ударити
окуражити се — охрабрити се
опаклија — једна врста зимске бунде
ординанц — служитељ
отезателно — отегнуто

павор — сељак
пајташ — друг
паламар — уже за везивање бродова
пар — тренутак
парњак — вршњак
пасажир — путник
пенџер — прозор
персона — личност
петица — пет форинти аустријских (десет динара)
пинктлих — тачно
пинтер — бачвар
плајваз — писаљка, оловка
побечен — постао Бечлија
порција — порез
пофалити — погрешити
поша — црна марама која се носила око врата
пришелац — дошљак
пробати — покушати
прокопсати — успети
промакљати — избити

рабош — дрвена табла у коју се нешто зарезивало за памћење
распучити се — широм се простирети
рендеисати — стругати
решпект — уважење
риктиг — тачно
ритар — витез
риф — стара мера за дужину, мања од метра
ројта — реса
рештиљ — велика, једноставна виљушка
руфет — занатлијски сталеж

сатаранити — уништити, упропастити
сатљик — бочица за пиће
севдах — љубавни занос, узбуђење
селена — васељена
сервус (servus) — слуга, здраво
сијасет — много, тма
скамија — ђачка клупа у школи
сладчајши — драги, најслађи
сокак — улица
солга, солгабиров — срески поглавар
сотона — ђаво
стик — тренут
стихија — природна снага
строжајши — врло строг, најстрожији
сурдума — хаљина са дугим рукавима

талир — стари аустријски новац од 6 динара

тараба — ограда
текар — истом, тек
телејисати — неговати
тесте — туце, дванаест
трогателно — узбудљиво, дирљиво
трон — престо
трумбеташ — трубач
туршија — укисељено поврће за зиму
туце — дванаест комада

ћевап — месо исечено на комадиће и испечено на ражњу

угурсуски — обешењачки

фајн — отмено, особито
фалити — недостајати
фамулијаскиња — служитељка
фат — два метра
фела — врста, род
ферштер — шумар
филистар — ћифта, ситан дух
флашетина — велика боца
фронцла — реса
фрштец — разумевање, брига
фурити — бацити

хајошки — лађарски
халав — прождрљив
хандрак — ђаво
ханџар — кратак мач који се носио за појасом
хасна — корист
хат — коњ
херајн — слободно, напред
хунцут — обешењак

цванцик — стари аустријски новац у вредности од 80 пара динарски
цвоњак — ништа, шипак
цех — занатлијско удружење, еснаф
цимер — натпис над вратима трговине
цифрасто — китњасто

чардаш — мађарска народна игра
часловац — црквена књига из које се поји и чита
четник — полицајац, жандарм

џаба — бадава

шалукатрице — застор од дрвета на прозорима
шантав — хром
шапурика — окомак, окомиња од кукуруза

швалер, *швалерка* — драган, драгана
шепа — капа
шиљбочити — стражарити
шијачки — простачки
шиндра — дашчице за покривање крова
шнајдер шнајца, — кројач
шпицаст — шиљат
шопити — ударити
шор — улица
шпас — шала
штала — коњушница
штица — дашчица или картон са азбуком по којој деца уче читати
штрикер — човек коме је занат плетење, плетилац
штроф — казна
штифљетине — ципеле
штурм — јуриш
шувака — лева рука
шустер — ципелар

О овом издању.

Јован Грчић је био од оних песника који су стално поправљали своје стихове, а каткад мењали и наслове песама, при уношењу њихову у збирку. Одштампавајући своје песме из часописа у књигу, Грчић је учинио неколике измене које су усвојене у овом издању.

1. Песму *Кад сам био . . .* песник је унео у своју збирку онако како је објављена у *Даници* 1863, на стр. 731, па се тако објављује и у овоме издању. Од те песме, међутим, постоји једна варианта, управо додатак, у *Даници* за 1865, на стр. 470—1, где последње две строфе гласе овако:

И сад кад сам, браћо, био
У Новоме Саду,
Видео сам још са неким
Ту Српкињу младу.

Само што је сад не кити
Оно плаво цвеће;
Али ништа . . . баш са жутим
Мирисати неће.

2. Из циклуса *Тужне песме* (Даница, 1865) песник је унео у збирку само прву песму и дао јој на-

слов *Тужна песма.* У овом издању се објављује цео циклус, по хронолошкоме реду.

3. Песму *Љубичице* (*Даница*, 1867, стр. 169), песник је знатно изменио при уношењу у збирку и дао јој наслов *Срца куцање — драгог уздање* (*Песме*, стр. 145). У ово издање су унете обе.

4. Уносећи из *Данице* (1865, стр. 568) песму *Венац* у своју збирку (*Песме*, стр. 151—152), песник је додао трећу строфу и на два места изменио стихове. Прва два стиха у другој строфи која су гласила:

Ој, па како лепо мири
Ово моје спомен-цвеће,

у збирци су измењена овако:

Па како ми дивно мири
То премило моје цвеће.

У четвртој строфи, последња два стиха

У венац сам упл'о лишће
Свенутога мога нада

гласила су првобитно:

У венац сам упл'о грану
Скр'анога мога нада.

Наше издање је приређено према збирци.

*

Збирка Грчићевих песама, штампана у Бечу 1869. унесена је у ово издање према дефинитивној редакцији коју јој је дао сам песник у своме сопственом примерку, који се данас чува у песниковој

породици. Песник је стихове поправљао оловком, у самом тексту или на маргинама своје књиге. Те измене се састоје у овоме.

1. У песми *Путник*, стр. 23, у трећој строфи, трећи стих, који је гласио : »Ох. а он је тужно гледа«, — песник је руком исправио овако : »Али он је тамно гледа«.

2. У песми *Стари звонар*, на стр. 28, у првом стиху треће строфе, песник је *пол* исправио у *по* (столећа). — У истој песми, први стих последње строфе, који је гласио : »Већ и звоно једва дрхти«, песник је овако изменио : »Чуј, и звоно једва дрхти«.

3. Уз песму *Заљубљена девојчица* на стр. 29, стављено је »да се поправи«, али није поправљано.

4. У другом делу песме *Регрут* измењен је наслов, од *Мара пастирка и поштарче*, у *Девојка и поштарче*, (стр. 54). У трећем делу исте песме, прва реч у првом стиху треће строфе (стр. 55), »па« измењена је у »но«, а прва реч у трећем стиху исте строфе, »та«, замењена је са »ах !«.

5. Песми »*Сирочад*« песник је додао, на стр. 58, три стиха која су унесена у ово издање.

6. У песми *Задовољна река*, у трећој строфи од краја, у трећем стиху, (стр. 64) исправљена је штампарска грешка »ум« у »им«.

7. У песми *Девојка несрећне руке* измењен је трећи стих »Читао је кнежев сине« у »Читао њу кнежев сине« (стр. 66) Последњи стихови у истој песми гласе наштампани (стр. 67) :

Девојка је речцу чула,
Речцу слађану :
Утешила њиме душу,
Душу јађану . . .

Песник је овако поправио :

Девојка је речцу чула,
Слатку слађану,
Утешила са њом душу,
Јадну јађану . . .

8. На стр. 78, поред песме *Мајкина душица* песник је написао : *рђаво.* Исправке није унео.

9. На стр. 92, у песми *Вилина суза*, у претпоследњем стиху, изменио је »сад је« у »ова ј'«. Али песник као да се потом покајао, те је избрисао потез којим је превукао »сад је« ; на маргини, међутим, остало је »ова ј'«, те се не може закључити да је песник најзад остао при исправци.

10. На стр. 118, у песми *Светковина душе*, стих »Та Душан тамо . . .« измено је у »Цар-Душан тамо . . .« — У истој песми, на стр. 119, исправљена је штампарска грешка »И наше врте« . . . у »У наше врте . . .«.

11. На стр. 121, у песми *Моја и њена срећа*, последњи стих друге строфе, који је гласио : »'Де шебој љуби, те срче мед«, измењен је : »'Де шебојљу би и срче мед«.

12. На стр. 143, уз песму *Моја добра и лепа девојчица* записано је »да се поправи«, али песник није доспео да унесе исправке.

13. Највише је измењена песма *Љубичице*, на стр. 162. Наштампана, она гласи:

Гле, долина загрлила
Јато љубичица,
Па их моли умиљато
Да помоле лица,
Поносити лица!

А љубице мирисаве
Стидљиво се крећу,
Здрављајући поточиће
Што се крај њи' шећу...
Поносито шећу!...

Песник ју је поправио како се овде штампа.

14. Знатне измене је песник унео и у песму *Шева*, на стр. 165. — У првом стиху је »ох« заменио са »о«. — У деветом стиху прве строфе, »ох« је изменио са »ој«. — Први стих друге строфе, који је гласио: »А кад се врнеш, сретна, ка свету«, поправљен је овако: »А кад се врнеш опет ка пољу«. — Пети стих друге строфе је био: »Шани ми мајци старој: поздрављење«, па замењен овим: »И шани мајци мојој: поздрављење«. — Седми стих у другој строфи свршавао се речима »к'о небо«, што је измењено, прво, у »безмерно«, па то превучено и написано »свом душом«.

15. У песми *Пчела*, на стр. 166, у стиху седмом, реч »вољно« је замењена речју »дичну«.

16. У песми *Зрачна свила*, на стр. 167, измењени су трећи и четврти стих. Они су у књизи наштампани:

Аој, бела свило,
А 'де си нам била?

Песник је руком поправио како се овде штампа.

17. У песми *Несташни дечаци*, на стр. 173, у другој строфи, трећи стих је гласио: »Одавно им додијало«, па је то измењено у: »Баш када им додијало«.

18. Уз наслов песме *Роса*, на стр. 174, забележен је знак питања, али се не види да ли се односи само на наслов, или на целу песму.

19. У песми *Облаци*, на стр. 175, последњи стих, »Путујте журно, путујте даље«, овако је промењен: »Онда се жур'те северу даље«.

20. У песми *Лахор и његове сасе*, на стр. 181, последња два стиха су била овакво одштампана: »Па се жуди, па се чека: — Хој, на *мене* — из далека!« Прво их је поправио овако: »Свака жуди, свака чека: Да јој дођем — из далека«. Али се онда предомислио и дао им овај облик: »Па се жуди, па се чека: Да им дођем — из далека!«.

29. У песми *Хајдуци на рочишту*, на стр. 184, стих који почиње »Ох, срећо стара«, прво је поправио »Ој, срећице«, а затим:

Ој, срећо стара . . .

22. К свему треба додати да је песник уз сваку песму у својој збирци додао знаке α и β, чиме је хтео, можда, обележити њихову вредност или их разврстати за неко друго издање.

*

У стил Грчићев није се ништа дирало при приређивању овога издања. Мењани су, у јакој мери, интерпункција и правопис, према захтевима и обичају нашег времена. На неколика места су, у прози, друкчије редиговани параграфи, у којима Грчић није био довољно пажљив. Исто тако, исправљен је известан број граматичких и језичких грешака (*имаде* м. *имадох. сретан* м. *срећан*, *сиграти се* м. *играти се*, *де* м. *где*, и томе слично). Није мењано *нојца*, *тијо*, *тијано*, и друге сличне речи, карактеристичне за песника и његово време.

*

Фотографију песникову и песников лични примерак *Песама* уступио је за ово издање Г. Атанасије Грчки, рентијер черевићки, последњи мушки потомак Грчких. Податци о дану и месецу рођења Јована Грчића, и о датуму смрти његове мајке Ане и оца Тодора, узети су из протокола црквене општине у Черевићу, добротом Г. Душана Половића, пароха черевићког.

М. К.

PG
1418
G77
1914

Grčić-Milenko, Jovan
Celokupna dela

PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET

UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

UTL AT DOWNSVIEW
D RANGE BAY SHLF POS ITEM C
39 15 01 01 04 008 5